

VRHNIŠKI RAZGLEDI 15

VRHNIŠKI
RAZGLEDI
leto 15

VRHNIŠKO MUZEJSKO DRUŠTVO
VRHNIKA 2014

MARIJA OBLAK ČARNI OB 15. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV	6
ALENKA AUERSPERGER KAROLINA C.	9
JANKO VERBIČ DRUŠTVO ZA POSPEŠEVANJE OBDELOVANJA LJUBLJANSKEGA BARJA	29
OLGA PIVK AGRARNA OPERACIJA: RAZDELITEV MENJEVALNIH SENOŽETI MED POSESTNIKE NA STARI VRHNIKI CERKVENICE PODRUŽNIC SV. LENARTA IN SV. NIKOLAJA	42
JANEZ KOS VRHNIŠKO LOVSKO DRUŠTVO DRUŠTVENA PRAVILA LETA 1878 IN 1909 TER ORIS DRUŠTVENEGA DELOVANJA DO LETA 1978	51
ALEKSANDRA SERŠE VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (IV. DEL) MED OBEMA VOJNAMA 1918–1941	69

TATJANA HOJAN ANTON ARKO (1869–1914), UČITELJ	99
TATJANA HOJAN DARINKA FRANKE (1881–1964), UČITELJICA	103
TATJANA HOJAN ANGELA PETRIČ (1881–1927), UČITELJICA	105
TATJANA HOJAN ALEKSANDER DOMINKO (1900–1966), UČITELJ IN ŠOLSKI UPRAVITELJ	108
ZDENEK MOHAR Dr. MATIJA SELIGER (1925–2012), DIPL. ING. ELEKTROTEHNIKE, ZNANSTVENI SVETOVALEC V RAZVOJNEM INŠTITUTU ISKRE	112
SMILJAN OGORELEC MOJI SPOMINI NA DR. MATIJO SELIGERJA	120
KATJA ISTENIČ ZGODOVINO INDUSTRIJE USNJA VRHNIKA SO ZAZNAMovali TUDI OPTANTI INTERVJU S STROJARJEM MIHO MARKIČEM	123

STEVO DOZET GEOLOGIJA PODLIPSE DOLINE	134
MARIJA LUKANC PRISPEVEK K ETNOLOŠKI PODOBI BEVK NA PODLAGI RAZISKAVE IZ LETA 1984	160
KATARINA OBLAK BROWN SONČEV MRK, OPAZOVAN LETA 1664 BLIZU VRHNIKE OB 350-LETNICI ZAPISA	188
JANKO SKODLAR KAKO SMO GRADILI KULTURNI CENTER VRHNIKA	198
NATAŠA OBLAK JAPELJ KAKO SMO NAČRTOVALI NOVO KNJIŽNICO	204
GAŠPER TOMINC VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2014	222
MARIJA OBLAK ČARNI POROČILO O DELU MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA V LETU 2013	238
MOJCA OKORN, ZDENKA OBAL BIBLIOGRAFIJA ČLANKOV V VRHNIŠKIH RAZGLEDIH 1-15	243
JANEZ KOS SLIKA NA NASLOVNICI	268

OB 15. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV

Uvodni članek **Alenke Auersperger Karolina C** je posvečen sestri Ivana Cankarja Karolini. Tridesetletno spremljamo na Dunaj, kjer si je našla službo kot služkinja. Tu se sreča z Ivanom. V tem času pride na Dunaj iz Sarajeva na avstrijski katoliški shod tudi brat Karlo. Karolina ne ostane dolgo ker jo »prašni Dunaj« duši, predvsem pa jo skrbi oče, za katerega so ji sporočili, da se čisto osamel potika po Vrhniki. Vrne se domov v siromaštvo, »ki ni hotelo od njih, za katerega je že nekoč dejala, da jo je sram, da bi ljudje vedeli zanj«. Dobila je službo, a jo je zaradi bolehnosti kmalu izgubila. Zlomljena je, ne vidi izhoda. Sklene končati življenje. Skoči v Ljubljano.

Avtorica Karolinino tragično zgodbo postavi v širok okvir dogajanja v stari monarhiji in širše.

Ob virih, ki jih navaja (sicer brez citatov) je članek pravo literarno delo. Karolinina zgodba nas resnično pretrese.

Janko Verbič v naslednjem prispevku predstavi **Društvo za pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja** ustanovljeno leta 1900. Prizadevanja za širitev pridelave kmetijskih pridelkov so znana tudi že prej. Kranjska kmetijska družba, (ustanovljena leta 1767) je npr. leta 1898 ustanovila Kmetijsko kemij-

sko preizkuševališče za Kranjsko. Društvo je nato samo ustanovljalo taka preizkuševališča in preizkuse delalo tudi na kmetijah. Za nas zanimiv je preizkus s krompirjem leta 1912, ko je najboljši krompir pridelal vrhniški župan Franc Tršar. Po izvoru so krompir imenovali Vrhnicičan. Delovanje društva je pomembno, saj so bile z razvojem poljedelstva in travništva dani pogoji za razvoj mlekarstva po letu 1904. Tržna pridelava hrane pa je pripomogla tudi k razvoju nekmetijskih dejavnosti.

Sledi prispevek **Olge Pivk: Agrarna operacija: razdelitev menjevalnih senožeti med posestnike na Stari Vrhniki. Cerkvenice podružnic sv. Lenarta in sv. Nikolaja**. Avtorica na podlagi agrarnih zakonov razloži način in potek delitve skupnih zemljišč. O cerkvenicah ugotavlja, da so naša notranjska posebnost, saj jih razpoložljiva ustrezná literatura ne pozna.

Janez Kos v članku **Vrhnško lovsko društvo s podnaslovom Društvena pravila leta 1878 in 1909 ter oris delovanja do leta 1978** navaja, da je Vrhnško lovsko društvo najstarejše slovensko lovsko društvo in sploh ustanovljeno med prvimi slovenskimi društvi. Njemu so sledila lovská društva leta 1883 v Novem

mestu, 1886 v Dolenjem Logatcu, 1894 v Ribnici in Idriji in 1910 v Horjulu. Vrhniško lovsko društvo je imelo v svojih vrstah člane, pomembne in vplivne v organizaciji slovenskega lovstva. To sta bila Karl Mayer ml. čigar oče je bil pisec pravil in ustanovitelj Lovske družbe na Vrhniku in dr. Ivan Lovrenčič, ki je leta 1910 postal predsednik Slovenskega Lovskega društva. Dr. Lovrenčič je bil pisec mnogih člankov o lovu in o kinologiji.

Sledi nadaljevanje prispevkov o šoli. Tokrat je **Aleksandra Serše** pripravila četrti del pregleda **Vrhniška šola skozi čas IV. Med obema vojnama 1918–1941**. Oriše dogajanje po združitvi, v pričakovanju novega šolskega zakon. Zakon smo dobili šele leta 1929 in velikih sprememb ni prinesel. Nato slede poglavja o novih praznikih, učiteljih in učiteljicah, zdravstvenem in socialnem stanju učencev, telovadbi in izletih. Zaključni z dogajanjem na Vrhniku ob začetku druge svetovne vojne, ko na Vrhniko pride italijanska okupatorska vojska.

Tatjana Hojan nadaljuje z raziskavo o učiteljih, ki so učili in vzgajali vrhniško mladino in vodili vrhniško šolo. Tokrat nam predstavi **Antona Arka (1869–1914)** iz Sodražice, ki je na Vrhniku učil v letih 1894–1899, v šolskem letu 1898/99 delno tudi na podružnični šoli v Bevkah.

Učiteljica **Darinka Franke (1881–1964)** iz Kranja, hčerko znanega slikarja Ivana Franketa je učila na Vrhniku v letih 1905–1921. Leta 1911 je na Vrhniku poučevala tudi njena sestra Josipina.

Sledi predstavitev učiteljice **Angele Petrič (1881–1927)**, rojene v Ljubljani. Na Vrhniku je učila v letih 1911–1922 in je nekaj časa urejala tudi šolsko knjižnico.

Učitelj **Aleksander Dominko (1900–1966)** iz Čezsoče je bil oče slikarja Milogoja Dominka. Na Vrhniku je služboval v letih 1939–1942. Septembra 1942 so ga italijanske okupatorske oblasti aretirale in zaprle.

Zdenek Mohar predstavlja življenje in delo Vrhničana **dr. Matije Seligerja (1925–2012)** dipl. ing. elektrotehnik in znanstvenega svetovalca v Razvojnem inštitutu Iskre. Leta 1950 se je, še predno je diplomiral, zaposlil v Inštitutu za elektrovezve v Ljubljani. Po združitvi inštituta z Iskro je delal v Iskri. Vrhničani se še spominjajo podjetja Elektron, ki ga je v začetku 50tih let pomagal ustanoviti in je dolga leta aktivno spremljal njegov strokovni razvoj. Od leta 1980 je bil Matija Seligerizredni profesor na Fakulteti za elektrotehniko na Univerzi v Ljubljani.

Smiljan Ogorelec je avtor prispevka **Moji spomini na dr. Matijo Seligerja**.

Katja Istenič je pod naslovom **Zgodovino Industrije usnja Vrhnika so zaznamovali tudi optanti. Intervju s strojarjem Miho Markičem** zapisala zgodbo delavca, ki je prišel v usnjarno še v njenem nastajanju leta 1947. Usnjarni je ostal zvest do upokojitve, ter za svoje delo prejel več odlikovanj.

Stevo Dozet nam predstavlja **Geologijo Podlipske doline**. Predstavi njeno strukturno zgradbo, kameninsko sestavo, hidrogeološke značilnosti ter opiše njene naravne vrednote, kot so soteska in slapovi Pečnikarice, Pajsarjeva jama, nahajališča železoboksitne rude, opuščeni rudnik železne rude v Celarjih, glinokop v Žabji vasi.

Marija Lukanc v **Prispevku k etnološki podobi Bevk** odkriva kar nekaj zanimivih starožitnosti lepe barjanske vasi. Prispevek je nastal kot seminarska naloga, ko je bila študentka etnologije pred tremi desetletji in marsičesa iz tedanjega vsakdana danes ne poznamo več.

Katarina Oblak Brown nam pod naslovom **Sončev mrk, opazovan leta 1664 blizu Vrhnike – ob 350 letnici zapisa** predstavi kako so videli Sončev mrk pred 350 leti menihi, ki

so potovali s Štajerskega preko naših krajev proti Goriški. Mrk so opazovali več kot pol-drugo uro, očitno brez zaščite, in videli na soncu čudne prizore. O videnju so napisali "poročilo o strašnem čudežnem znamenju". Njihov zapis o Sončevem mrku, ki so ga opazovali na poti nekoliko od Gorenje vasi pri Vrhniku (Stara Vrhnika) proti Logatcu, je ohranjen na dveh letakih.

Sledi prispevek **Janka Skodlarja: Kako smo gradili Kulturni center Vrhnika. Govor ob odprtju 10. septembra 2014.** Podžupan Skodlar, ki je gradnjo vodil, je v svojem govoru podal pregled zbiranja finančnih sredstev za obnovo nekdanje šivalnice IUUV.

Nataša Oblak Japelj pa je pripravila prispevek **Kako smo načrtovali novo knjižnico.** Prispevek ki dokaj podrobno opisuje načrtovanje nove knjižnice, je napisan v spomin Suzani Potočnik direktorici Cankarjeve knjižnice, ki je imela jasno vizijo nove knjižnice - informacijskega, izobraževalnega, kulturnega in socialnega središča kraja. O tej ideji je Suzana dolgo razmišljala, študirala in oblikovala je njeno podobo in se z neverjetno vztrajnostjo borila za njeno uresničitev. Projekt pa je zmogla voditi le do konca poletja 2013, ko se ji je zdravstveno stanje

zelo poslabšalo. Vodenje knjižnice in zaključitev projekta prenove v smislu koordinacije s projektanti iz Delavnice d.o.o., je takrat zapala svojima sodelavkama.

Septembra 2014 je bila knjižnica odprta in mesec za tem je bila vključena in predstavljena v okviru projekta Odprte hiše Slovenije.

Gašper Tominc je sestavil **Vrhniško kroniko za leto 2014.**

Poročilo o delu Muzejskega društva v letu 2013 je pripravila **Marija Oblak Čarni.**

Zdenka Obal in **Mojca Okorn** sta sestavili **Bibliografijo prispevkov v 15tih zvezkih Vrhniški razgledov**, ki so doslej izšli.

Janez Kos: Slika na naslovnici. Zapis o svetinji (medalji ali kolajni), ki jo je pred več kot štiridesetimi leti našel Verjan pri kopanju na območju antične poti za Retovjem v Verdu.

Tudi ta zbornik je nastal na podlagi raziskav v arhivih, knjižnicah, muzejih, privatnih zbirkah ter v veliki meri na podlagi spominov in izjav informatorjev. Vsem, ki so prispevali k njegovi pripravi in izidu, se iskreno zahvaljujem.

Marija Oblak Čarni, urednica
Na Vrhniku, aprila 2015

KAROLINA C.

Karolina C. je sedla na vlak istega dne, ko so časopisi oznanjali z eno samo besedo: Revolucija. Pred vabljivim kioskom s slaščicami na ljubljanskem kolodvoru je ostareli možakar kričal s hripavim glasom: „Slovenec! Berite! Peterburg, 22. januar 1905, ob 3. uri popoldne. Delavstvo koraka pred carjevo palačo. Kri teče. Car delavskih deputacij noče sprejeti.” Med zadnjimi novicami pa še: „Petroggrad je v revoluciji. Celo noč so odnašali ranjence. Pri eni sami salvi je padlo 600 oseb.”

Čeprav nekoliko zaskrbljena, si je Karolina C. mislila: „Kje je Rusija, kjer se vse to dogaja! In kje Dunaj, kamor sem namenjena!” Pred njo je bila v mislih prestolnica Avstro-Ogrske, kjer so ulice širše kot na Kranjskem, hiše večnadstropne, nekatere pa imajo na pročelju okrog oken celo zlate obrobe v obliki razpuščenih venčkov. Ni dolgo tega, kar je brat Karel povedal, kar je slišal od brata Ivana, študenta na Dunaju, namreč, da je prestolnica prelepa; ampak ne le to, Dunaj je desetkrat lepši od navadne lepote in od tiste, ki jo je sprva pričakoval. Vse je krasno. Ne kot v Ljubljani, kjer je samo nekaj poslopij „hübsch”.

Potovanje z vlakom skozi zasneženo pokrajino se je vleкло. Sedeži so bili trdi, leseni. Potniki so dremali; ko se je zdanilo, so šepo-

taje kazali na ostanke zapuščenih trdnjav in gradov, komaj razpoznavnih, položenih na holmih vzdolž proge ob Muri. Govorili so o od beline zastrtih vasicah in trgih ter spraševali, na katerem kolodvoru se je pravkar zaustavil vlak.

Bruck an der Mur. Več kot pol poti od Ljubljane do Dunaja. Karolina ni že od prejšnjega dne ničesar jedla. Gospod pred njo je z nožičem rezljal koščke slanine in kruh, nazadnje pa si je privoščil še jabolko. Gledala je skozi okno. Telefonski drogovi so neenakomerno drseli mimo; tako kot je neenakomerno podrhtavala lokomotiva in z njo vagoni. Gospod je, ko se je najedel, prebiral časopis; čez kratek čas pa ga je premotil spanec. Časopis je zdrknil na tla in na strani, kjer je pisalo *Notizien*, je Karolina C. od daleč prebrala: *Hofopertheater*: Richard Wagner: „*Das Rheingold*.” *Regie*: *Gustav Mahler*. Malo nižje, na deveti strani *Neue Freie Presse*, pa med *Kleine Chronik* 23. januarja 1905 še drobno novico, da je cesar sprejel prejšnjega dne (*Sonntag*) popoldne na polurni obisk nadvojvodo Franca Ferdinanda in njegovo soprogo kneginjo Sophie Hohenberg.

„Kako je vse drugače kot v Ljubljani, v *Lai-
bach*, kjer poznajo ljudje v zvezi s cesarjem bolj besedico: ukaz - *Befehl*; čim bliže Dunaju si, pa so navade prijaznejše in pogovo-

ri bolj plemeniti. V zadnjem delu vagona je mešana družba razpletala o povabljenih na svečano večerjo, ki jo namerava nadvojvoda Franc Ferdinand prirediti še isti večer. Kot so prebrali v dnevniku, bo sprejel nadvojvoda vodjo generalštaba, plemenitega barona Maxa Wladimirja von Becka, generala Moriza grofa Attemsa, viteza Erwina von Krismatica, grofa Johana Nostitz-Rienecka, barona Carlosa Jacobsa de Kautstein ... nosilce visokih vojaških odlikovanj. Nemiri v Petrogradu so zahtevali posvetovanje.

Na dunajskem južnem *bahnhofu* se je vlak začel zaustavljati brez žvižganja in hrupa. Pripeljal je v veliko hišo z ogromnimi železno-steklenimi oboki in prostrano notranjostjo – *dvorom*, na *gleis eins*. Karolino C. je skrbelo, kako se bo seznanila z gospo, ki je ni prej nikoli videla, zdaj pa bo ostala pri njej za gospodinjo, morda več mesecev ali pa celo več let. Kaj, če se bosta zgrešili? Krenila je po peronu do stopnic in navzdol, kjer je pisalo *Wartezimmer*, ter čakala ob vratih, kot je bilo dogovorjeno. Pogled na dremajoče potnike jo je navdajal s strahom; bili so kot figure, zlepljene s kovčki in torbami – lesenimi, kartonskimi in usnjenimi, – ki so se zdrznile ob vsakem cingljanju, ki je napovedalo prihod ali odhod vlaka. Izogibala se je očem teh senc – oteklim od utrujenosti, pogledom, ki so jih prekrivali ovratniki. Izogibala se je sapi potnikov, ki se je strupeno širila po čakalnici. Nikamor drugam ni gledala kot proti *dvoru*, proti notranjosti kolodvora. Karolina je bila stara enaintrideset let in se je izogibala pogledom moških. Od vsega, kar označuje moški spol z veliko začetnico, bi lahko napisala edino imena svojih bratov – štiri je imela. Še najraje Ivana na Dunaju, potem Karla v Sarajevu, medtem ko z Jožetom, ki je zgodaj odšel od doma v Pariz, in Francem, ki je živel v Slavoniji, Bosni in Srbiji, ni imela veliko stikov in ji tudi nista bila tako blizu. Bratu Ivanu je pisala dvakrat, da je našla delo na Dunaju, a ji ni odgovoril. Ko se malo opomore, ga bo poiskala, si je mislila. In ga presenetila.

“Karolina? Dobrodošli na Dunaju,” jo je pozdravila gospa in čez čas dodala. “Nekam ble-di ste videti. Od poti najbrž.” Karolina je prikimala. Za nobeno ceno ne bi priznala, da že od včeraj popoldne ni ničesar jedla, niti pila. “Kaj bomo jedli? Kaj bomo kuhali?” se je nasmehnila gospa potem, ko ji je predstavila družino, pokazala sobo in postregla s čajem. “Navada je pri nas, da jemo veliko zelenjave; zato pa je veliko več dela s pripravo obeda in večerje, kot če bi jedli močnato.” “Saj zato sem tukaj, da pomagam,” se je plaho nasmehnila Karolina. Gospa ji je nato pokazala prostor, kjer je bila pralnica in kjer so sušili perilo. Likalnica je bila posebej. “Ker sta otroka še majhna, je kar veliko cunj. Veliko sklanjanja nad kadjo je.” “Nič hudega, saj zato sem tukaj,” je še enkrat odvrnila Karolina in si oblekla navadno obleko.

Gospa, tako kot številne Dunajčanke, je hodila s časom naprej. Karolini je pokazala knjigo Anne Fischer Dückelmann: *Žena kot domača zdravnica, Die Frau als Hausärztin*. Ta zlata družinska knjiga je bila zmeraj odprta. Prva in druga stran sta se že nekoliko odlepili od vezave s platnicami. Gospa jo je kupila takoj, ko je pred štirimi leti izšla v Dresdenu. Kajpak da v njej niso bili le zdravstveni napotki, ampak tudi nasveti, kako ustreči zahtevam higiene, kemije ter izkušnje prehranjevanja ter kuhanja. Posebej so bile razpredelnice o tem, kakšne morajo biti sestavine živeža za obstoj človeka. Gospa je bila prepričana, kot je prebrala: 50 gramov beljakovin k 500 gramom maščobe in moke (1 : 10) zadovolji prehrano človeka. Kdor enkrat na dan je meso, naj se izogiba jajc ali sirov, kdor pa zaužije več jajc ali veliko mleka, naj tisti dan ne je mesa; ob tem naj skrbi, da bo dnevno pojedel dovolj sušene zelenjave, svežega ali sušenega sadja in kandiranega sadja vseh vrst. “Zelenjavo, kot je cvetača, grah, šparglji, gobe bomo parili ali pražili, da ne bi izgubili njihovega prvotnega

okusa," je poudarila gospa, misleč, da ne ve bodoča služkinja ničesar o prehrani. "Zvečer naj se je malo ali nič."

Karolina se je naučila veliko novega.

Čez dober teden, 2. februarja, je bila svečnica.

Karolina C. je že vnaprej vedela, da ima služinčad na Dunaju pravico do izhoda le vsak drugi teden, in to le sedem ur. Takrat se vajaki, delavci, obrtniki in brezdomci zakadijo v Prater in v prašni, s petrolejkami osvetljeni dvorani plešejo, plešejo; se vdajajo vinski blaženosti in v mešanici narodov iščejo košček svojega doma. Svoje domovine.

Daleč od tega, da bi Karolina C. odšla v Prater. Po nekaj dnevih bivanja je vseeno prosila gospo, če bi smela oditi v mesto. Nič drugega si ni želela, kot da vidi brata Ivana. Dve leti starejša je bila od njega. Nekoliko zaščitniška. Mar ni pravično, da – če si starejši – obračaš oči na tisto stran, kjer so šibkejši od tebe? Tako je zmeraj mislila. Sestre so se jezile. "Ivan zasluži vsakršno kritiko. Študij je opustil. Živi od tistega, kar napiše, to pa je premalo za življenje. Če že dobi kakšen honorar, ga da za stanovanje ali pa ga zafrčka. Pa toliko je obetal! Še zmeraj misli, da je Alojzijevo."

Na misel ji je prišlo, kar je vselej znovič pripovedovala v njegovo dobro, sestra Nežika. Štiri leta je bila mlajša od Ivana, a se ga je zavedala šele, ko se je vrhniška gospoda odločila, da pojde brat v Ljubljano v šolo. Za vse življenje si je zapomnila dan, ko je bil šolski praznik, Alojzijevo. Ta dan so bili šolarji obdarovani s češnjami, pečenimi štruklji in belo kavo. Uprizorili so igro, bilo je veliko petja in deklamiranja. Ivan je deklamiral, kolikor se je sestra spomnila, pesem o domovini. Bilo mu je dvanajst let, Nežiki pa osem. Z drhtečim glasom je vselej znova pripovedovala, kaj se ji je najbolj vtisnilo v spomin od šolskega praznika: "Od mojih češenj so me zmotili vzkliki in kričanje, pa

sem seveda hitela tja. Mojega brata so nosili na rokah. Stavim, da mu je bilo zelo neprijetno. Ko je ugledal mene, mi je vrgel goldinar in zavpil: 'Mami!' Seveda sem zdrvela na vrat na nos po klancu dol, dala sem mami denar in ji pravila, kaj so počeli z Ivanom. Mama je jokala, meni pa se je to tako čudno zdelo: saj se Ivanu ni nič zgodilo in goldinar je dobila!"

Take sestrine malenkostne pripovedi so prišle pred Karolino, ko je na svečnico 1905 iskala pot do brata, da bi ga presenetila in razveselila. Preden je stopila na ulico, ji je gospa povedala, da je Ottakring, kamor je namenjena, na zahodnem delu Dunaja in da je bil še pred dobrimi desetimi leti navadna vas. Hiše so bile, kot da bi jih priseljenci z vseh vetrov monarhije, gradili vsak na svojo in s svojo roko. Cesar je potem leta 1892 priključil Ottakring Dunaju.

1. Ottakring, okrožje Dunaja, 2012.

Tedaj je postalo prej samostojno predmestje, na željo Franca Jožefa I., šestnajsto okrožje mesta. Hitro je zaživelo in se spremenilo v delavski Bezirk. Bloki, grajeni za delavce, so si postali med seboj tako podobni kot delavske halje. *Warum denn Lindauergasse? Zakaj torej Lindauergasse?* Kdo je bil Lindauer? "Najbrž politik, ali pesnik. Po njih se imenujejo ulice. Prvi gladijo in kimajo, drugi pa vzdihujejo in potihoma kujejo revolucije," je dodala gospa. Nato je pogledala v knjigo, v kateri so napisana vsa imena pomembnih maščanov, v poglavje *Adler*." Andreas Lindauer je bil v 16. stoletju *Stadtanwalt*, mestni zagovornik. Bil je od deželnega kneza imenovan funkcionar, prisoten na sejah sveta z nalogo, da bi preprečil sklepe, ki so bili usmerjeni proti knezu. Opravljal je kontrolno funkcijo. Andreas Lindauer, ki je imel svoj *Freihof* na Ottakringu, je postal tajnik cesarja Ferdinanda I. in po njem se imenuje Lindauergasse."

Hodila je in tavalala. Neznosen promet jo je begal. Avtomobili. In še več konjskih vprežnih vozil. Dvovprežnih in enovprežnih kočij. Izvoščkov. Prometne nesreče so bile – kljub dovoljeni hitrosti 25 kilometrov na uro – na dnevnem redu.

Ker je bil praznični dan, se je Karolina C. zaustavila pred cerkvijo blizu univerze. Čeravno ni bila praznje oblečena, tako kot meščani, ki so hodili mimo nje, je stopila noter. Pred Bogom smo vsi enaki, Bog je za vse dober in ima vse ljudi enako rad. V njegov hram lahko stopiš, ne glede na to, ali imaš na sebi novo ali oguljeno krilo. Spremljali so jo pogledi, kot da je iz drugega sveta. Njena drža je bila nerodna, plet, v katerega je bila zavita, predolg, klobuček, ki ga je nosila, precej iz mode. Stala je zadaj pri vratih in od daleč komajda slišala: "... Spominjajmo se tudi mi dneva, ko sta Marija in sveti Jožef odnesla novorojenega Jezusa v jeruzalemski tempelj in se Bogu obredno zahvalila za sina." Nato so brali pismo Hebrejcem. Prekrižala se je

in odšla iz množice, ker jo je stiskalo v prsih. Sveč je bilo tam toliko – desetkrat, kaj desetkrat, stokrat več kot v župnijski cerkvi Spreobrnjenja svetega Pavla na Vrhniki.

Tudi noge so postajale vse težje. Komaj jih je premikala. A je ostala vseeno trdno odločena, da bo poiskala Ivana. Presenetila ga bo. Kako se bo začudil! Vsak napor je malenkosten v primerjavi z izpolnjeno željo, ki jo ure in dneve gojiš v sebi.

V drugem nadstropju v Lindauergasse 26, pred stanovanjem na številki 19, je postala. Popravila si je lase, si pogladila krilo in pri steklenih vhodnih vratih potrkala. Odprl je fantek, ki je komaj dosegel kljuko. Vprašala ga je za Ivana in pokazal ji je sobo. Stopila je noter, misleč, da je brat notri. Tam pa sta sedeli pri mizi dve ženski pri šivanju.

"Kaj pa bi ... koga pa iščete?" Karolina C. je bila tako zmedena, da ni mogla drugega reči kot: Ivana Cankarja. Nazadnje je izvedela, da ga ni doma. Kaj pa njegova soba? Ženski sta pokazali na vrata, ob katerih sta bili na obeh straneh žametasti draperiji in odvrnili s hladnim glasom: "Tukaj."

2. Dunaj, Lindauergasse 26, 2012.

Soba je bila kot vse študentske sobe. Zadaj ob steni postelja, ob oknu miza, pred mizo stol, ob vratih zofa. Na polici Mayerjev *Konversations-Lexikon*. Na stenah ornamenti, ki

so pomagali času, da se zabriše in dobi večnostno obliko ter vsili domačnost in udomačenost. Karolina C. je sedla, njene noge – kot da bi se zmeščale in se počasi sestavljale z njenim telesom, tako je bila utrujena. Čakala je ob slabotni nočni luči v kabinetu in zrla na mizico, kjer so bili Ivanovi rokopisi, besede in stavki, napisani istega dne, preden je šel ven. Morda na večerjo, morda na čaj. Njegova drobna pisava, tako drobcena, da bi je ona ne mogla brati, saj so jo že od šole naprej bolele oči – to je bila njena največja bolečina – pisave res ne bi mogla brati, prepoznala pa je njegov rokopis po posebnem vonju črnila, s katerim je pisal. Ura je bila skoraj 10, potem pa se je zbalala, da bo gospo skrbelo, če je ne bo doma do polnoči. In je odtavala nazaj v 18. Bezirk, v Währing, kjer je zdaj živela. V predmestje z imenitnejšimi hišami, kot so v Ottakringu, na severozahodu Dunaja, ki se je prav tako leta 1892 priključilo Dunaju. Spotikala se je ob granitne kocke in štela drogeve plinske razsvetljave, dokler ni prišla do novega, tujega doma.

Spala ni veliko. Zjutraj, že ob pol sedmih je pri gospejinih vratih pozvonil poštar. Ekspres karto je Karolini pisal Ivan. Takole brez "draga sestra", takole brez vljudnostnih besed:

"Kaj udaraš v tuje stanovanje k tujim ljudem, ako prideš jutri, ti bodo vrata zaklenjena. Ne maram te videti. Ali ne veš, da sem jaz v uboštvi, da so mi ti ljudje, ki si prišla k njim (kakor iz Rovt), dali nocoj kakor navadno večerjo? Veš, da vam zato nisem pisal, ker imam sam komaj za cigarete. Ali veš, v Ljubljani bi ti lahko povedali, da imam nad tri tisoč kron dolga, ki ga najbrž nikoli ne bom plačal. Vi imate roke, lahko vam, jaz imam samo glavo, in s to glavo si prislužim komaj par dobrih črevljev. Ivan."

Tako je Karolina C. doživela svečnico in dan po svečnici leta 1905.

Dvanajst dni po Karolininem obisku na Lindauergasse 26 je pisal Ivan v Ljubljano zaupniku in založniku Lavoslavu Schwentnerju 166. pismo. Za dela, ki jih še ni napisal, je prosil 100 kron, v svoje račune pa je vpletel sestro: "Pomisli namreč, kaj me je doletelo. Ker se moje ime velikokrat imenuje, čeprav ne zmirom s posebno častjo, mislijo moji ljudje, da se kopljem v bogastvu in tako mi pride prejšnji teden sestra iz Istre na Dunaj. Tako sem zdaj v velikih potrebah, in to je vzrok, da Te prosim večjo vsoto, nego sem nameraval."

Menda Ivan ni mislil, da je prišla Karolina k njemu po kakšno krono!? Ko se je sklanjala nad kadjo, prala gospejino in otroško perilo, ta in naslednji dan, se je milnica, s katero je ožemala posamezne kose, enega za drugim, mešala z njenimi solzami, ki so še bolj zaslepile njene že tako bolne oči. Kolikor bolj je razmišljala, manj je mogla razumeti sama sebe in brate. "Moji bratje, to mi je bilo do sedaj največji ponos, kar pomilovala sem dekleta, ki nimajo bratov, da ta občutek ni bil sebičen, se vidi po tem, ker mi od mojih bratov do sedež nobeden ne enega vinarja ni dal ...", je – kakor je vedela in znala, nerodno – brez vejc, pik in velikih začetnic, čez kakšen dan pisala bratu Karlu. "Ivana je požrlo veliko mesto, in za enim umirajočim je dobro en očenaš zmoliti, in ne ga opravljati. Bog ve, v kakšnih razmerah *živi k tistim ženskam*, da želijo, da se jih ne moti. In jaz sem upala da se bo dal pogovoriti in iz Dunaja šel," je še dodala.

Kako lahko veliko mesto požre človeka, ko pa je v njem vse prelepo? Pri cesarskem dvoru sedita princ Evgen in nadvojvoda Karol z visoko povzdignjeno zastavo na iskrih konjih, in to v nadnaravni velikosti! Kako široke so ceste, na primer, ravno na Ringu! In parki, da lahko ležiš na travi in ne ostaneš ves povaljan in zelen. In kavarne, kjer se lahko pogrezneš v rdeč žametast fotelj ali

3. Segantinijeva slika Hudobne matere, nastala leta 1894.

sediš na elegantnem tohnetu in bereš časopise! Recimo: *Die Zeit*. In razstave. Klimt. Schiele. Zlasti so dobri Italijani. Segantini. Toda Karolina je bila prepričana, da je v takem velikem mestu samo potem lepo, "ako se ima koga svojega, da se gre lahko ž njim ven". Tudi zato, da se "prec ne izgubi". "In človek je med vsem tem ljudstvom, ki se rine zmerom po ulicah, navadno sam. Jaz ne poznam nikogar, in mene nobeden." Ta edini svoj, najbližji v rodu, pa jo je zdaj zavrnil. Ta, ki ga je ničkolikokrat sama od sebe, ne da bi je kdo nagovoril, branila, kjerkoli so ga opravljali. Opravljali pa so ga grdo, doma in celo v časopisih! Sestre so se poročile, njo pa ni nihče od njenih pozdravljal z dobro jutro, dober dan. Zato je potihoma upala. Zelo je upala in želela, da bi jo vzela k sebi, bodisi Ivan, bodisi Karlo. Gospodinjala bi, tako kot zdaj služi tujim ljudem. Škoda, da je prišla na ta zaprašeni Dunaj, ki te kar stisne in razje, če ne poznaš nikogar. Mar bi odšla v Dalmacijo, kjer je sonce. Ali pa dala oglas, kakršnega je na dan odhoda iz Ljubljane videla v Slovincu: „Dobro izurjena in poštena kuharica želi dobiti službo, posebno pri kakem g. duhovniku na deželi ali tudi v mestu. Naslov pove upravništvo Slovenca.“ Tako bi

vsaj ostala na Kranjskem ... kjer ne bi nihče pošiljal za njo ekspresnih kart ... da prihaja na obisk "kakor iz Rovt".

Ne mraz, ne prah, ampak neudomačenost in jezik sta ji bila tuja. Hvala in prosim sta natančno zamenjali besedici: *Danke* in *Bitte*, pri čemer se je moralo zaznati, da sta izgovorjena dva t, kot se prilega govoric v meščanskem *Nobelbezirku*. V Währingu je čutila svežino vetra, ki je pihljal sem od Dunajskega gozda; vzdušje je bilo tam svobodnejše kot na Ringu. Toda ob praznikih in nedeljah jo je, če je šla ven, dušila lepota parkov in vrtov, žuborenje vrelcev in temnih potokov, pomešano z govoric ljudi z vseh strani neba. Nekatere so že tedaj prežemali zvoki s severa, z *Wacht am Rhein*; časopisi so spodbujali k praznovanju Schillerjeve stoletnice smrti "v vseh krajih, kjer bije nemško srce". Tu pa tam je bilo slišati pozdrav: *Heil*. Tega si ni znala razložiti.

Tista ekspresna karta. Karolina tega Ivanu ni metala naprej, kakor je imela navado reči, ampak jo je priložila k nemilim spominom, „kateri vstajajo ponoči iz grobov, kedar je vse tiho, in spanje noče priti“. Tako je čez kakšen

mesec pisala Karlu: "Torej tista karta ga je vendar malo pekla, in tako je prišel en parkrat zaporedoma k meni."... "Na njegovega godu dan bila sem pri njemu, kupila sem mu bila en vrč za pivo, čakala sem nanj precej časa, nato je prišel vinjen, bil je vrča zelo vesel, torej od takrat ga še nisem videla, tje ne maram hoditi, zdi se mi da stoji popolnoma pod voljo *tistih žensk*, da one ne vidijo rade, če me obišče, je gotovo. Jaz vzamem sicer sedaj vse take stvari precej hladnokrvno."

Tako je Karolinino srce poskušalo postati kamen.

Dobrih sto let po teh dogodkih je postal Dunaj Sloveniji spet blizu; bliže vsekakor, kot je bil med obema vojnama in takoj po drugi svetovni vojni. Tako, da so nekateri pisali celo knjige ali pa o tem govorili po televiziji: *Slovinci in Dunaj*, *Slovinci na Dunaju*, *Slovinci kot dobitniki Knaflrove štipendije*, *Slovinci in Korotan*, *Slovinci v Korotanu*, *Slovinci v Burgteatru*, *Slovenski odnosi z Dunajem skozi čas*. Toliko let skupnega življenja pod isto krono! Nič čudnega; ne le Slovenci, cel svet se je zgrinjal na Dunaj, če ne drugače okrog bleščave vsakoletnega novoletnega vzdušja med stojnicami pred parlamentom. Pa še pomladi, poleti in jeseni. Na tekaškem maratonu, na poletnih predstavah pred mestno hišo, v galerijah. Cel svet bi se rad čim prej seznanil z dunajsko secesijo, s širokimi ulicami na Ringu, s Hofburgom ... In poskusil vsaj kakšno od Mozartovih kroglic. Mene pa je zanimalo, kaj se je dogajalo s Karolino in *tistimi ženskami*, ki po njeni presoji niso rade videle, da bi se videvala z bratom. In kaj je bilo z Ivanom, ki je po dolgem obotavljanju nazadnje sklenil svoje dunajsko obdobje in se poslovil od mlajše od *tistih žensk*, pri katerih je stanoval: "Danes ti bom pisal." "Šele v soboto boš dobila en lep pozdrav." "Veliko prisrčnih pozdravov." "Po dolgem času boš dobila še en lep pozdrav. Jutri pismo." "Jutri, upam, Ti bom lahko pisal." In nekaj mesecev kasneje – okoli 7. ok-

tobra 1910: „Najprisrčnejše pozdrave“. Torej: "Herzlichste Grüße." Tako pač kot ljubimci začenjajo, polni pričakovanja, svoja ljubezenska razmerja in jih, ko čutijo v sebi premalo ognja, s podobnimi pozdravi tudi končajo.

Ko je prišla Karolina pozimi 1905 na obisk k bratu, k Löfflerjevim na Lindauergasse 26, je imela mati Albina 40, njena hči Steffi pa 18 let. Najprej se je nameraval poročiti s prvo, ki mu je vračala skrb za njeno družino s hvaležnostjo in ljubeznijo, nato pa je obrnil oči k Steffi. "Ko je prišel k nam, je bilo komaj enajst let življenja za mano. In potem se je vse bolj ukoreninjal v naš dom. Sprva je hodil molče skozi našo sobo, polagoma pa se je vse bolj ustavljal v njej, dokler mu ni nekega dne mati pogrnila pri naši mizi. Poljubljal me je že kot otroka tu pa tam. Celó rad. Saj tolikokrat ni bil trezen!"

Natanko leto dni pred slovesom od Steffi in Dunaja je Ivan, med obiskom pri Karlu v Sarajevu, v drugem nadstropju svetega Kaptola, opisal svoje grešne misli: "Včeraj ponoči sem se prebudil, slišal sem šum in verjel, da si se ti pomaknila v postelji. Hitro sem prižgal luč – o Jerum! Pred mano je zevala velika prazna soba, na okna pa je udarjal dež. Dolgo nisem mogel nazaj zaspati ..."

Še nekaj, prav nič podobno sanjam, je Steffi lahko prebrala v uvodu istega pisma: "Nikakor ne more biti res, da si zastavila verižico. Tukaj Ti pošiljam denar, da jo odkupiš. Tukaj ne potrebujem veliko."

Minilo je nekaj časa, ko je pojasnil, v kakšni harmoniji je z njim živel družina Löffler v Ottakringu, kako so se prebijali skozi življenje in – kako je postal socialist:

"Živel sem takrat v šestnajstem okraju dunajskem, ki je ves podoben eni sami ogromni delavnici. Ta okraj ni samo trdnjava socialne demokracije, temveč obenem dom uboštva in jetike. Tam sem gledal dan za dnem stvari, ki bi morale tudi duševno plitkega in v

srcu revnega človeka siliti k premišljevanju. Krivičnost družabnega ‚reda‘ se je kar na cesti razkazovala in razmahovala v vsi svoji brezsrarni goloti. Pozimi, v mrazu in snegu, so metali na ulico družine brezposelnih delavcev in ‚samosvojih‘, stradajočih malih obrtnikov. Videl sem človeka, ki je brez zavesti obležal na tlaku; mislili so, da je žganja pijan; ko so poklicali rešilni voz, je zdravnik dognal, da se razcapani jetičnik ni bil zgrudil vsled pijanosti, temveč vsled gladu. A še na cesto mi ni bilo treba stopiti, če sem hotel gledati bedo in skrb in krivico. Stanoval sem pri šivilji, ki je izdelovala kravate za moške; delala ni sama, vpreženi so bili tudi njeni otroci, koj ko so prišli iz šole pa vse do noči. Zaslužila je po petindvajset do trideset krajcarjev za ducat kravat. Če pa je bil trgovec čemeran, ker je slabo spal, je odtegnil, kolikor je hotel, zato ker je bilo lačnih delavk na izbiro. In kljub vsemu je za silo izhajala – pozimi; toda poleti, ko ni bilo dela, je romalo v zastavnico, kar je moglo romati; najprej ponižni ‚luksuz‘ delavke, prstani in uhani, naposled pa obleka in perilo – kos za kosom. To družino so smatrali sosedje za ‚boljšo‘, najbrž zato, ker je vsaki dan obedovala, ker se je spodobno oblačila in ker ni bila jetična.”

Frau Löffler, Albina Löffler je za silo izhajala in skrbela za Steffi, Willija in Alfreda. Amalija je umrla že leta 1902. In ko Ivana, po vrnitvi iz Sarajeva in po prepovedi uprizarjanja *Hlapcev* v Ljubljani, ni bilo na Dunaj, se je v odgovoru na številna pisma matere in hčere spraševal: “Zakaj sem proč od Dunaja?” Tožil je Steffi. “Tam si ti v moji bližini in vse je urejeno ... Tukaj mi vse manjka.” Še nadalje je skrbel za dunajsko družino: “Če boste v stiski,” je pisal materi Albini, “prodajte moj leksikon. Žid bo že poskrbel za to. Saj ne potrebujem te navlake. Toda vseeno počakajte do ponedeljka. Morda bo do takrat kaj dospelo in pomagalo Vam in meni na drugačen način.”

Pred otroci sta se vikala. Herr Cankar, ga je klicala gospa Albina. Sicer pa sta se tikala. Podaril ji je vse svoje knjige, ona pa je skrbela zanj. Najprej je imel pri družini samo sobo in zajtrk, kasneje pa celotno oskrbo. Branila ga je, ko so ga napadali z *večnim študentom*. Bila je bolj razgledana in razumevajoča kot Steffi, s katero se je intimnejše zbližal najbrž leta 1904. “Liebe Mutter,” je odslej pisal Ivan. “Ne jezite se. Saj veste, da ne pišem rad, kadar ne gredo stvari tako, kot si želim ...” Razmišljal je, da bi veliko bolj zdravo živeli, če bi se vsa družina skupaj z njim preselila v Trst, kjer je podnebje milejše, bolj zdravo in kjer bi tudi Steffi dobila porjavel in veder obraz.

Karolina, ki je bila sicer že od majhnega najbolj podobna bratu, ni mogla razumeti – te navezanosti. Te predanosti fantastičnim načrtom, ki jih je ustvarjal z družino, in poštenosti, ki jo je Ivan kazal do Löfflerjevih. Zato je užaljeno potožila Karlu, da stoji Ivan popolnoma pod voljo *tistih žensk*. Tiho Karolinino pričakovanje, da bi brata odvrnila od nemirnega življenja in od Dunaja, se je razblinilo. *Tisti ženski* sta prevzeli njeno vlogo. Branili sta ga, če ga je kdo žalil, in ga opravičevali, kot nekdanja Karolina. Bedeli sta nad njim, ga razumeli tudi tedaj, ko ni držal obljube, da se bo odmaknil od *viteza Rumflasche*, ga bodrili, kadar od nikoder ni bilo navdih za pisanje in ne denarja. Ga zapeljevali in prepletali njegovo življenje in delo s svojimi skrbmi. Ga poslušali in se z njim smejali. To je bil dom.

Poletje 1905. Dunaj se je navzel megličaste-ga težkega zraka, ki se je med ulicami mešal z vonjem konjskih fig in bencinskih hlapov. Nemštvo je slavilo 21. junija sončni solsticij. Znaki: plavica, podoba runa, pozdrav *Heil*, nemške bojne pesmi. Slavili so boginjo Ostaro. Umetnost je postajala *volkisch*, dunajska Moderna je izločala, kar je bilo *internacionalno* in *židovsko*. Schönererjanci so stopili na ulice.

Ob koncu julija je Ivan pisal Karlu, da bo ostala Karolina tam le še štirinajst dni: "Ne prenese dunajskega prahu, ki se je meni tako priljubil." Zdaj se je pokazalo, da je imela Karolina prej čisto prav, ko je zapisala, da je Ivana požrlo veliko mesto. Sama je sicer ostala v Währingu še nekaj mesecev.

Dunajsko vzdušje - umetnost, gledališče, kavarne in časopisi ob tem - revija Jugend. Mladost je življenje, Jugend. Mladost je barva, oblika in luč. "V nji so se zbirali slikarji, risarji in hipermoderni pesniki," je opisoval Ivan. "Vsak teden, ko izide [Jugend], spumpava z Župančičem toliko denarja, da moreva v kavarno in čitava. Iz nje diha pravo moderno življenje: ironija, sarkazem; poleg tega mistična dekadentska poezija in bizarnost v risarijah."

4. Jugend, tednik za umetnost in življenje, ki je začel izhajati v Münchnu leta 1896.

Čisto nov svet, nove ideje, nova imena. V kavarnah je sicer še prisegal na naturalizem - gospe Albini je podaril Zolajevo Nano in tudi

njo seznanil z naturalizmom - vse bolj pa ga je prevzemala moderna. "Od naših pesnikov bi lahko šteli za modernega edino Aškerca," je sprva razlagal omizju. Vsrkal je Maeterlincka, Dehmela, Liliencrona. V kavarnah so, uokvirjeni z držali, vabili k branju časopisi in revije: Neue freie Presse, Die Zeit, Neue Revue, Wiener Rundschau, Simplificissimus, Wiener Allgemeine Zeitung ... z idejami Hermana Bahra je bila prepojena vsa dunajska moderna literatura in zlasti publicistika. Nekaj čisto drugega, širšega, kar bi mogel najti v Ljubljani, kjer si našel Slovence ali Slovenci narod prosta za branje - kvečjemu v Unionu. Pogovori o prebranem v dunajskih kavarnah so se ponavadi zavlekli ... Ni čudno, da ga je Karolina nekajkrat čakala na Lindauergasse številka 26. Zaman.

Kavarna je bila več kot pitje kave ali čaja. Tisti Peter Altenberg, pravzaprav Richard Engländer, ki je pisal članke, skice, novele in drugo, je včasih tam kar prespal. Kajti Kaffehaus, kaj je, če ne to: Kaffehaus, ki jo je kasneje ovekovečil prav Altenberg tudi s pesmico.

Skrbi imaš, naj si bo ta, naj si bo tista - - -
v kavarno!
Ona ne more priti k tebi iz kakršnegakoli,
četudi še tako,
verjetnega razloga
- - - v kavarno!
Strgane čevlje imaš
- - - kavarna!
400 kron plače prejemaš in zapraviš 500
- - - kavarna!
Vzorno varčuješ in si ničesar ne privoščiš
- - - kavarna!
Uradnik si in želiš postati zdravnik
- - - kavarna!
nobene ne najdeš s katero bi se lahko ujela
- - - kavarna!
Duša kliče po samomoru
- - - kavarna!

5. Kavarna Hawelka na Dunaju. Cankarjev krog literatov se je sicer zbiral sprva v gostilni Eder, v kavarni Stahlener in Fin de siècle pa tudi v Pratru.

Ljudi sovražiš in zaničuješ in vendar jih ne moreš pogrešati - - - kavarna! Nikjer več ne moreš dobiti posojila - - - kavarna!

Kaffehaus ali pa *Gasthof*. Ne enega, ne drugega Karolina ni odobraval. "Čudno res, da človek skoro do 30. leta hodi okrog, in misli, da živi, a vendar samo sanja," je pisala Karlu, pri čemer se ve, na koga je mislila. „Ako bi pred en par leti prišla na Dunaj bi gotovo Ivanu na vse pretege prigovarjala da naj si vzame svoje stanovanje, in mu bom jaz gospodinjala. Vidiš danes mu pa ne ...”

Pa tudi tisto ukvarjanje s politiko, za katero je bil kot majhen še čisto neveden! Čudila se je, da je kar naenkrat postal apostol dr. Janeza Evangelista Kreka in njegovih Črnih bukev kmečkega stanu. Opravičeval se je nato, da je v zgodnjih dunajskih letih z begom iz puste vsakdanjosti v lepšo poezijo kazal nezadovoljstvo z javnim življenjem. Ta grenka nezadovoljnost se je nekje morala izliti in našla si je strugo, našla si jo je v literaturi. Tedaj je še verjel, da socialna demokracija na debelo in vsak dan posebej izdaja ‚narod‘ - katerikoli ‚narod‘, ali pa kar vse skupaj. Verjel je celo dunajskemu županu Luegerju, ki je govoril *Die Leute, die am ersten Mai in den Prater ziehen, sind lauter Lumpen! Ljudje, ki se za prvi maj zgrinjajo v Prater, so zgolj lumpi.*

6. Naslovnica satiričnega časopisa Simplicissimus, ki ponazarja Duh časa leta 1905.

Končno so se Ivanu odprle oči in postal je socialni demokrat. Razložil je organizirane delavca od ‚divjaka‘ po hoji, po obleki, po obrazu, ki je morda že sam okusil, kaj da se pravi brezposelnost in beda. Zdaj je videla Karolina Ivana takšnega kot takrat ob šolskem prazniku, ko je deklamiral pesem o domovini. Njegovo drobno jabolko na grlu se je dvigovalo, široko razprte oči so žarele od posebnega ognja. Vrhničanom je, ko so gledali enajstletnega fantka s klanca pod sveto Trojico, kako lepo deklamira o domovini, seglo v srce; začutili so še bolj, da imajo tudi sami domovino v srcu. Saj res, da je domovina kot materina solza. Je pa tudi kot materin nasmeh. To ve vsakdo.

V začetku novembra 1905 se je iz Sarajeva oglasil Karel. Da prihaja na Dunaj. "Z veseljem te pričakujem," mu je odpisal Ivan in dodal: "Povod, ki Te kliče sem, je seveda nekoliko čuden. V teh burnih dneh, ki jih živi država, bi imeli lahko tudi ‚katoliki‘ druge skrbi, kakor jih imajo. No, o tem in še mnogo drugem bova govorila ustno."

Povod, zaradi katerega je pripotoval Karel na

Dunaj, je bil V. avstrijski katoliški shod. Že 12 let ga ni bilo. Zdaj pa so postali schönerrjanci s svojim nemškim nacionalizmom, socialnimi reformami, antiliberalno demokracijo, ravnim antisemitizmom in *Los von Rom* tako glasni, da se je zdelo tudi krščansko socialno delavski stranki potrebno, da

se postavi na svoje okope. Ivan je zato spodbodel Karla, češ, katoliki bi lahko imeli zdaj druge skrbi. Presenečeno je gledal, ko je 18. novembra 1905 v dnevniku, na prvi strani krščansko-socialnega *Arbeiter-Zeitung* bral razglas, ki je bil podlaga za delo katoliškega shoda.

7.

Krščanskosocialnemu delavstvu Avstrije!

Že več let v vrstah ljudstva v Avstriji odmeva klac po splošni enaki in neposredni volilni pravici.

V redko kateri drugi državi nosi volilni sistem tako močno žig privilegiranja posameznih razredov v povezavi z najbrutalnejšo brezpravnostjo delovnega ljudstva.

Veleposes in v gospodarskih zbornicah vladajoči kapitalizem se veselita predpravičce, ki jima omogoča, da preprečujeta vsako delo v korist ljudstva. Nasproti njima stoji jo široke ljudske množice, ki morajo nositi

bremena te države; imajo pa volilno pravico, s katero jih hočejo preslepiti o njihovi popolni brezpravnosti, saj ta pravica omogoča komaj omembe vreden vpliv na zakonodajo.

To stanje je postalo tako neznosno, da njegovega nadaljnega trajanja ni mogoče več prenašati.

Krščanskosocialno delavstvo Avstrije je na podlagi teh spoznanj že pred leti brez zadržkov sprožilo boj za splošno enako in neposredno volilno pravico, ta boj pa predstavlja sestavni del njegovega programa.

V tem trenutku, ko je volilno vprašanje v ospredju javnega zanimanja, je krščanskosocialno delavstvo trdno odločeno z navdušenjem in akcijo narediti vse, da ljudstvo dobi svojo pravico.

Ob tej najslovesnejši izjavi z bolečino obžalujemo, da je ta sveti boj socialdemokratska stranka s pobalinskimi izgredi in revolucionarnim hujskanjem oskrunila. Kdor hoče pošteno služiti svobodi in pravici ljudstva, se mora izogniti vsemu, kar bi dajalo vsaj navidezno upravičenje odporu nasprotnikov.

Na podlagi teh razmislekov bo krščanskosocialno delavstvo sodelovalo pri splošnem delovnem miru kot demonstraciji volje ljudstva.

Glede na obžalovanja vredne revolucionarne težnje socialdemokratske stranke ne more biti govor o sodelovanju pri demonstracijah, ki jih prirejajo, vendar pa bo krščanskosocialno delavstvo na lastni prireditvi pokazalo, da ni pripravljeno več trpeti političnega brezpravja. Naj živi splošna, enaka, neposredna in tajna volilna pravica!

Ivan je opazil, da imata krščanskosocialna in socialnodemokratska stranka podobne politične cilje. Obe se borita za splošno in enako volilno pravico. Usmerjeni sta proti kapitalizmu in izkoriščanju delavcev. Stojita pa ena proti drugi sovražno in se obtožujeta. Tako tudi članstvo: rokodelci, kmetje, mali obrtniki so v boju proti industrijskim delavcem in obratno. Koliko grdih besed!

“Si bosta takole, kot ti dve stranki stala nasproti tudi brata?” se je zbal Karolina, ki je bila tako ponosna na oba. Ivan je imel za seboj že več kot deset knjig, Karel pa več člankov in diplomu Teološke fakultete v Sarajevu. Na Dunaj je pripotoval, da bi poročal o V. avstrijskem katoliškem shodu.

V poročilu za list Vrhbosna je pokazal Karel veliko navdušenja nad vodjo krščanskih demokratov in županom dr. Karlom Luegerjem: “Tega dunajskega velikana, ki je osivel v boju proti Židom, za krščanstvo cesarske prestolnice, so vsi pozdravljali: ‚Hoch Lueger!‘ Tudi sam je, v imenu redakcije Vrhbosne prenesel shodu pozdrave katoličanov iz Bosne. Potožil je, da je položaj katolikov v Bosni žalosten, potožil je tudi, ker zastopniki v delegacijah, kot tudi avstrijski katoliški tisk tako malo skrbijo za interese bosanskih katolikov. Udeleženci kongresa so z veseljem sprejeli novico, da bo z novim letom v Sarajevu začel izhajati dnevnik, ki bo izražal katoliška stališča in bo zastopal interese Hrvatov v okupiranih deželah.” Tisti, ki so bili na strani nadvojvode Ferdinanda, so ploskali. Karel je povedal še nekaj, česar pa sam v Vrhbosni ni objavil. Namreč da je *slikal žalostni položaj bosanskih katoličanov, koder se primeri celo, da mohamedan cenzurira katoliški list katoliškega škofa*. Nič ni govoril, da ima v Bosni in Hercegovini, ki jo je okupirala Avstro-Ogrska, uradno še vedno suverene pravice – v okviru Osmanskega cesarstva – sultan. In da bo interkonfesionalno bošnjaštvo potisnjeno na stran ter da bo deželna vlada ukinila bosanski

jezik. Odslej se bo imenoval srbohrvaški.

Karel je spal pri Ivanu, saj je bil v njegovem kabinetu poleg postelje še en divan. Steffi in gospa Albina Löffler sta ga posebej povabili in se izkazali z ljubeznivostjo. To je bil povsem drugačen sprejem kot takrat, ko je prišla k njim Karolina. Bolje je, da se to pozabi. Volnene nogavice, ponošeni čevlji, krilo, ki si ga je sama sešila, klobuček malo že iz mode, slaba nemščina in zaradi vsega tega – zadrega. Od česa človek hitreje pogleda, če ne od revščine drugega. Karel pa je bil urejen gospod, z bleščečo prihodnostjo. Lepo je tudi govoril. In ni kazal zaskrbljenega in bledečnega obraza kot Karolina. “To je moj brat, duhovnik v Sarajevu,” ga je predstavil Ivan. Če bi predstavil sestro, bi moral reči: “Karolina, služkinja pri neki družini.”

Ivan se je postavljal z bratom, Karoline pa se je sramoval. Tako malo je vedel o njej. Karolina ni nikoli opisovala podrobnosti iz svojega življenja, kot je to počel sam. Že zato mu je bilo lažje živeti, ker je pisal. Pisal je o sebi in bližnjih, čeravno je res, da je kdaj tudi koga užalil. Karolina ni nikogar žalila, pomagala pa vsem. Ni se spuščala, kot sta se Ivan in Karel, v politične neumnosti. Kako pa naj bi se? Najprej zato ne, ker je bila ženska – ženske niso imele niti volilne pravice, kaj še kaj več. Drugič ne zato, ker – odkar so umrli mati – ni imela doma. In ko nimaš doma, lahko samo še tavaš po tem božjem svetu. In nihče ne da nič nate. In ti ne zaupa.

Vse težja in težja so bila zanj tudi dela *poslov*, kot je znala reči; sklanjanje nad pomi-valnim koritom, zgodnje vstajanje in kurjenje peči, kričanje in spakovanje otrok, ob čemer ni bilo nikogar, ki bi ga lahko pozdravila z dober dan ali bi lahko kako drugače spregovorila z njim besedo v svojem jeziku. Včasih je bila skupaj z družino povabljen na izlet v bližnji Dunajski gozd. Pred krčmami so sedele družbe, pijani možje so se pridušali: “To je prava pot. *Reinheit des Blutes*

und der Rasse. Čistost krvi in rase. Nismo vsi za skupaj.” Karolina ni vedela, kako naj to razume: Čistost krvi in rase! Kri vendar ne more biti čista. Saj ni voda. Zmeraj je malo lepljiva, gosta; za njo ostane madež, ki ga zlepa ne odstraniš. Tudi tisti nedeljski izletniki pri Dunajskem gozdu so dali prav dunajskemu županu Luegerju, ki je v dolgih letih županovanja takole osvojil Dunaj: „V nacionalnem pomenu besede to ni več glavno mesto Avstrije; to naj bo nemško mesto, pustimo, da tako ostane.” Ali pa: “Dunaj je nemški in mora nemški tudi ostati.”

“Kaj pa tujci?” se je spraševala manjšina za enim od omizij.

“Židje. Slovani in meščanci nimajo kaj iskati v prestolnici. V tem pogledu ima dr. Lueger kar prav.”

Ko je izvedela, kdaj se bo Karel vračal z Dunaja, se je dokončno odločila, da zapusti družino v Währingu in z njim odpotuje v Ljubljano. Tudi zato, da bi vsaj malo spravila v red očeta. Sestri sta ji pisali, da se zadnje čase čisto osamel potika po Vrhniki.

Na kolodvoru je Karel kupil za na pot nekaj časopisov. “Kaj bi pa ti brala?” Karolina si je

zaželela, da bi imela zadnjo številko *Illustrierte Wäsche Zeitung*. Revijo, ki jo je včasih listala pri gospe v Währingu. Notri niso bili le kroji za perilo, ampak tudi kroji za predpasnike, spodnja in zgornja krila. S kakšnim veseljem je obračala list za listom. Ženske vemo, koliko žlahtnosti je v potezah krojev in skic. Čeprav so se takrat že vsenaokrog na Dunaju prepirali: obleka naj nima volančkov, čim manj okraskov, vsekakor pa naj se ženske rešijo tistih povezanih in *zašniranih modrcov*. Zadnje pravilo je glasilo: *Nemške žene in dekleta naj se pri oblačenju izogibajo vsega, kar je modno in zapeljivo. Naj bo enostavno, pri tem pa vendarle okusno in nemško*. Ne gre za to, da bi imela Karolina namenoma rada volančke. Veselilo jo je le, kadar je lahko izvezla kakšen ovratnik ali manšete in jih dodala k obleki. Prišla jih je sama.

Tam nekeje pri Wiener Neustadt je zmotila Karla, ki je prebiral *Wiener Montags Journal*: “No, vidiš, ti bereš o tem, kaj se dogaja v Rusiji. Ko sem januarja zapuščala Ljubljano, je bil klic iz Petrograda: *Revolucija!* In zdaj, spet. *Revolucija*. Zadnja novica je, vidiš, da so Petrograjčani preživeli to noč mirno in imajo pred seboj eno upanje!”

“Bral sem že, da je ruski car obljubil razširitev volilne pravice na dumo. To je sprožilo velike delavske demonstracije po vseh večjih mestih monarhije; naš cesar se je zato že odločil, da bo začel državni zbor v naslednjem sklicu razpravo o morebitni volilni reformi.” Čez čas pa jo je vprašal: “Si kaj lačna? Steffi nama je zavila trdo kuhana jajčka in dodala pohane šnite. “Te ima menda Ivan posebno rad’.”

”Res, ja. Ampak ne namočene v mleku, ampak v vinu.” Še naprej sta se pogovarjala o bratu, dokler se ni Karel spomnil: “Tudi Ivan se ogreva, da bi sodeloval pri volitvah, ko bodo razpisane, in postal volilni kandidat na Kranjskem.”

“In bo morda ostal v Ljubljani, za zmeraj ... Upam.”

8. Fragment iz revije *Illustrierte Wäsche Zeitung* leta 1907.

Kratko dunajsko srečanje je zližalo Karolino z obema bratoma. Ivan je postal skrbnejši. Od honorarja, ki mu ga je poslal prijatelj in založnik Schwentner decembra 1905 za Martina Kačurja, je takoj odvojil desetaka in ga poslal na Vrhniko. "Dragi brat!" se je zahvalila. "Tvoj denar gotovo še nikdar ni napravil takega utisa kakor sedaj. Jaz sem ravno obupala nad Bogom in ljudmi, ko je pismonos prišel, skuhalo sem bila zadnji krompir, in sem rekla, kakor si mi ti o Župančiču pravil: sedaj se pa vležem, in ne vstanem, dokler od kod kaj ne pride; in prišlo je, srčna ti hvala. Jaz bi poslala kaj več, ali bili smo tako v kleščah, da je ta desetak šel kakor bi pihnil vanj, sploh si pa to lahko sam misliš. Ako mi boš res še en petak poslal, torej bo ta ravno za pot v Polo, že sem mislila da bom morala peš iti tja, kajti da moram tja se razume samo ob sebi, ne morem Francke ob njeni najhujši uri pustiti same, ne bi morala ne spati, ne jesti od skrbi.

Želim vam vsem skupaj prav Veselo novo leto, potic letos ni, mi jih tudi nismo imeli, za veliko noč upam, da jih bom napravila, in Tebi poslala brez da bi te morala prej za denar vprašati. Srčni pozdrav gospej Löffler, in Štefki tudi od očeta, - sestra Karolina."

K zahvalnemu pismu je dodala paket s pojasnilom: "To je domač ješpren že s fižolom zmešan reci gospej Löffler da ga mora že pri zajuterku pristaviti če ne nebo mehak to je za dvakrat dovolj in notri naj dene eno klobaso, in še družega, kakšne kože od špeha, ali kaj družega takega."

Naslednje leto marca je Karolina dobila zaposlitev in ji ni bilo treba prositi nikogar, da bi pomagal njej in očetu. Toda spomladi 1907 jo je zaradi bolehnosti spet izgubila.

Nekaj življenjskega upanja je to leto prinesel zakon o volilni pravici. Franc Jožef I. ga je podpisal s težko roko 26. januarja 1907. Upa-

la je, da bo Ivan volilni kandidat na Kranjskem in da se bo za oba, za celo družino pa tudi za Löfflerjeve, spremenilo življenje, ko bo izvoljen. Izpolnjeval je vse pogoje za poslanca: bil je oseba, ki ima avstrijsko državljanstvo, dovršil je 30 let in po določitih volilnega reda za državni zbor ni bil izvzet ali izključen od volilne pravice. Boljšega socialdemokrata, kot je Ivan, bi težko našli. Poznal je življenje zapostavljenih, odrinjenih, nesrečnih, ljudi brez dela na Dunaju in doma na klancu. *Glad*, kot je sam zapisal, je videl tudi od blizu.

Za kandidaturo je Ivana pridobil Etbin Kristan, prvi mož Jugoslovanske socialdemokratske stranke. Določili so mu litijski volilni okraj, ki je obsegal sodne okraje Litijska, Višnja Gora in Radeče. Delal je poldrugi mesec. Pred nastopi se je oblekel čedno, v zgornjem notranjem žepu pa je imel skrit rožni venec. Vedel je, kako je treba ravnati z nasprotnikom. Na vrsti je bila najprej Litija. Nato Zagorje. O tem shodu je 13. aprila 1907 pisal časopis Slovenec:

"Velika je bila agitacija za ta shod. Od hiše do hiše so nosili soc. demokratje listke za javen volilni shod. Zbralo se je res precej ljudstva na belo nedeljo popoldne, večinoma iz radovednosti, da vidijo in slišijo Cankarja. Tudi žensk ni manjkalo, kmečkih volilcev pa je bilo jako malo. ... Kandidat Cankar se predstavi in pripoveduje, da je bil 8 let na Dunaju, kjer je največ soc. demokratov (?), da je brezdomovinec, kakor delavci, zato se je že dalj časa zanimal za soc. demokratske ideje. ... Program njegov, je bilo zabavljanje čez SLS. ... Zaletel se je še v knezoškofa, ker je pred leti obsodil njegove umazane pesmi. In bilo je konec. Najlepše je bilo še tedaj, ko je dokazoval, da ima tudi on vero s tem, da je potegnil iz znotranjega žepa - rožni venec - in rekel: 'Pa naj ga pokaže kdo izmed klerikalcev, če ga ima. In reče naj kdo, če nismo mi bolj verni kot oni.'"

Leto 1907.

Državni zakonik

za

kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru.

Kos IX. — Izdan in razposlan dne 26. januarja 1907.

Vsebina: (Št. 15—17.) 15. Zakon, s katerim se izpreminjajo §§ 1, 6, 7, 12 in 18 osnovnega zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867. l., oziroma zakoni z dne 2. aprila 1873. l., z dne 12. novembra 1886. l. in z dne 14. junija 1896. l. — 16. Zakon, s katerim se izpreminja § 5 osnovnega zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867. l. — 17. Zakon o volitvi udov zbornice poslancev državnega zbora.

15.

Zakon z dne 26. januarja 1907. l.,

s katerim se izpreminjajo §§ 1, 6, 7, 12 in 18 osnovnega zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867. l. (drž. zak. št. 141), oziroma zakoni z dne 2. aprila 1873. l. (drž. zak. št. 40), z dne 12. novembra 1886. l. (drž. zak. št. 162) in z dne 14. junija 1896. l. (drž. zak. št. 168).

S pritrditvijo obeh zbornic državnega zbora ukazujem tako:

Člen I.

Na mesto drugega odstavka § 1 osnovnega zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867. l. (drž. zak. št. 141) stopijo naslednja določila:

Po §§ 3 in 5 v gosposko zbornico poklicani udje morejo biti voljeni v zbornico poslancev. Ako vzprejmejo tako volitev, počiva za dobo tega mandata članstvo v gosposki zbornici.

Ako se kak poslanec po §§ 3 ali 5 pokliče v gosposko zbornico, počiva njegovo članstvo v gosposki zbornici, dokler ni odložil svojega mandata kakor poslanec.

(Slovensch.)

Člen II.

§§ 6 in 7 osnovnega zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867. l. (drž. zak. št. 141) izgubita svojo moč v besedilu, določenem s členom I zakona z dne 2. aprila 1873. l. (drž. zak. št. 40), s členom I zakona z dne 12. novembra 1886. l. (drž. zak. št. 162) in členom II zakona z dne 14. junija 1896. l. (drž. zak. št. 168), in naj se glasita v bodoče:

§ 6.

V zbornico poslancev se voli 516 udov, in sicer v številu, ki je za posamezne kraljevine in dežele določeno tako:

Za kraljevino češko	130
za kraljevino Dalmacijo	11
za kraljevino gališko in vladimersko z veliko vojvodino krakovsko	106
za nadvojvodino avstrijsko pod Anižo	64
za nadvojvodino avstrijsko nad Anižo	22
za vojvodino salcburško	7
za vojvodino štajersko	30
za vojvodino koroško	10
za vojvodino kranjsko	12
za vojvodino bukovinsko	14
za mejno grofijo moravsko	49
za vojvodino gorenjesleško in dolnje-sleško	15
za pokneženo grofijo tirolsko	25

za deželo predarelsko	4
za mejno grofijo istrsko	6
za pokneženo grofijo goriško in gradi- ščansko	6
za mesto Trst in njegovo okolico	5

Kako je ude poslanske zbornice, ki jih je potemtakem voliti, porazdeliti na posamezne volilne okraje, to določa volilni red za državni zbor.

§ 7.

Pravico voliti poslance ima vsaka oseba moškega spola, ki je dovršila 24. leto starosti, ima avstrijsko državljanstvo, po določitih volilnega reda za državni zbor ni izvzeta ali izključena od volilne pravice in biva v kraljevinah in deželah, zastopanih v državnem zboru, v tisti občini (graščinskem ozemlju), v kateri naj vrši volilno pravico, na dan razpisa volitve najmanj že leto dni (§ 66, odstavek 1 zakona z dne 1. avgusta 1895. l. [drž. zak. št. 111]).

Za poslance more biti voljena vsaka oseba moškega spola, ki ima avstrijsko državljanstvo vsaj tri leta, ki je dovršila 30 leto starosti in po določitih volilnega reda za državni zbor ni izvzeta ali izključena od volilne pravice.

Ako se naj volijo po določitih volilnega reda za državni zbor nadomestniki za poslance, veljajo spredaj stoječa določila o volivnosti tudi za te nadomestnike.

Natančnejše predpise o izvrševanju volilne pravice in o izvedbi volitev obsega volilni red za državni zbor.

Člen III.

§ 12 osnovnega zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867. l. (drž. zak. št. 141) izgubi v svojem današnjem besedilu moč in naj se v bodoče glasi:

§ 12.

Vsi ostali predmeti zakonodajstva, ki v tem zakonu niso izrečno pridržani državnemu zboru, spadajo v področje deželnih zborov v državnem zboru zastopanih kraljevin in dežel in se rešujejo ustavno v teh deželnih zborih in z njimi.

V stvareh, ki spadajo potemtakem na podstavi deželnih redov in tega državnega osnovnega zakona v področje deželnega zakonodajstva, lahko izda deželno zakonodajstvo določila, potrebna za uredbo

predmeta, tudi na polju zakonodajstva kazenskega pravosodja in policijsko-kazenskega ter civilno-pravnega zakonodajstva.

V področje deželnega zakonodajstva spadajo tudi take odredbe o organizaciji državnih upravnih oblastev, ki so pogojene s pristojnostjo deželnega zakonodajstva za organizacijo avtonomnih upravnih oblastev in se gibljejo v mejah načel, pridržanih po § 11, lit. f) tega državnega osnovnega zakona državnemu zakonodajstvu.

Ako bi pa kak deželni zbor sklenil, da naj se ta ali drug njemu prepuščeni predmet zakonodajstva razpravlja in rešuje v državnem zboru, preide tak predmet za ta primer in glede dotičnega deželnega zbora v področje državnega zbora.

Člen IV.

Na mesto četrtega odstavka § 18 osnovnega zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867. l. (drž. zak. št. 141) v besedilu, določenem s členom 1 zakona z dne 2. aprila 1873. l. (drž. zak. št. 40), stopi naslednje določilo:

Dokler traja volilna doba, je treba odrediti dopolnilne volitve, kadar kak ud izgubi volivnost, umre, odloži mandat ali sicer iz kaknega zakonitega vzroka neha biti ud državnega zbora, ako za dotičnega poslanca ni bil voljen nadomestnik. Za ta primer obsega volilni red za državni zbor določila o novih volitvah, ki jih je uvesti.

Člen V.

Določila člena 1 zakona z dne 14. junija 1896. l. (drž. zak. št. 168) so razveljavljena.

Člen VI.

Ta zakon dobi moč hkratu z zakonom, s katerim se izdaja nov volilni red za državni zbor.

Na Dunaju, 26. dne januarja 1907.

Franc Jožef s. r.

Beck s. r.	Klein s. r.
Korytowski s. r.	Bienert s. r.
Auersperg s. r.	Foft s. r.
Marchet s. r.	Derschata s. r.
Dzieduszycki s. r.	Pacák s. r.
Prade s. r.	Latscher s. r.

9., 10. Državni zakonik za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru, izdan leta 1907. V paragrafu 6 je naznačeno, koliko članov iz posameznih kraljevin in dežel v monarhiji bo izvoljenih v zbornico poslancev.

Karolina je spremljala volilni direndaj od daleč. Drugi so ji povedali, kaj so pisali časopisi. Boj je bil takšen, da so se iz njega tudi norčevali.

“Škoda tebe Ivan Cankar
Ker si sicer dober člankar.
Da se boš zastonj potil,
In nazadnje tinto pil.”

Da bi ga Karolina odvrnila od vsega naprežanja, je bilo prepozno. Kazalo je tudi, da se je čisto vživel v novo vlogo. Tudi sam je že februarja 1907 potrdil prijatelju in založniku Schwentnerju: “Ne moreš si niti misliti, kako me ta kandidatura iz nekega čisto drugega razloga veseli. Zdaj šele, v tem boju bom zares spoznal domovino. Ne bojim se prav ničesar; tak govornik, kot so klerikalni klobasarji, sem jaz tudi. In še tiho upanje imam, da bi ‘inteligenca’ rajša zame glasovala, nego za kakega dvoumnega patriota. Glavna stvar pa je, da bom enkrat res *živel* življenje, pa če makár desetkrat propadem!”

In res je *živel* življenje. V nedeljo, 21. aprila 1907, je zboroval v Šmartnem pri Litiji in na Polšniku v okoliških hribih. Že v sredo, 24., in v četrtek, 25. aprila, pa je v dvorani Ljudskega odra v Trstu predaval na temo Slovensko ljudstvo in slovenska kultura. Nato v litijskih hribih. In za 1. maj, v sredo, spet v Zagorju. Pogled na rudarski kraj – veličasten. Povsod zastave. Dopoldne – obhod z godbo, potem shod. “Dragi prijatelji! Tako kot lani, praznujemo tudi letos praznik prvega maja v znamenju boja. Po dolgem, večdesetletnem naporu smo dosegli orožje za vsak nadaljnji boj – in prvikrat imamo priložnost, da *porabimo* to orožje,” je govoril že skoraj hripavo, a naglas, ker je bila množica pred njim res velika. “Socialna demokracija bo izvojevala ta velik boj. 14. maj je začetek. Nekoč bomo slavili svoj veliki praznik.” ... Nato je bila veselica. Pa še gledališka predstava.

Godba, valčki in polke so še ves drugi dan odmevali v Ivanovih ušesih. Kadar te poslušša več kot 500 ljudi, si kot v vrtincu. In potem pridejo k tebi še znanci, ti čestitajo, da si jim čisto prav povedal, nasprotnikom! Tudi Kristan je bil zadovoljen. Cankar je dobil v Zagorju 495 glasov, njegov volilni protikandidat Fran Povše pa le 73.

V četrtek popoldne, dan po 1. maju, še malo zasneženem, ker so v Ljubljani čistili sneg od prejšnjega dne le *pred boljšimi hišami*, kot so pisali časopisi, se je pri Ivanu oglasila Karolina. Bila je lepa, kot so ženske pri enaintridesetih, kolikor jih je imela, bila je takšna kot ženske, ki že vedo, kaj je življenje. Vendarle nekoliko bledeča in utrujena. Besede *lakota* ni imela na ustih, tudi besede *revščina* ne. Nekoč je to omenila v tistem pismu, ki ga je pisala Ivanu, še preden je šla na Dunaj in na katerega ni odgovoril. Takrat je prosila brata za pomoč zase in za očeta z besedami, ki jih človek ponavadi težko pove ali napiše drugemu, ko ve, da ni nobenega upanja, da bi ta drugi to razumel in tudi Ivan ni: “... mašina atova je zastavljena za 20 gl, in druge stvari, ki ni vredno da bi jih naštevala ... Ampak mene je sram da bi drugi ljudje, videli to nesrečno siromaštvo, ki na noben način noče od nas ...” Zdaj je stanovala pri Šimnovi teti v Ljubljani, medtem ko je bil Ivan v času volilne kampanje gost Etbina Kristana.

Otoplilo se je in maj je začel kazati svoje običajno razkošje – z vonjem razprtih cvetov divjih kolanjev ob Ljubljani in jasmina v tivolskem parku. Vzdušje po 1. maju, ko se ne moreš izogniti, ne da bi se vsaj sprehodil. Še posebej Ivan, ki je, če ni zboroval, pisal čez dan v redakciji časopisa Rdeči prapor. V enem izmed večerov je sedel z Maro Tavčarjevo in njeno prijateljico pred kavarno Tivoli. Živahno so se pogovarjali, ko je Ivan nenadoma planil pokonci, se popolnoma spremenjenega obraza prijel za prsi in bolesto

11. Prvotni Šentjakovski most v Ljubljani od leta 1896.

kriknil: "Joj, kako me je zbolelo srce!" Ura je bila pol osmih, pogovor je zamrl in odšli so proti mestu. Drugi dan je povedal, da je njegova sestra skočila v Ljubljanico.

Istega dne, v soboto, 4. maja 1907, sta pisala o tem dnevnika: *Slovenec* in *Slovenski narod*.

"Sinoči je okolu polu osme ure skočila v Ljubljanico s Št. jakobskega mostu kuharica Karolina C. Ko je bila v vodi je pričela klicati na pomoč. Čolna, ki je bil priklenjen, ni bilo mogoče odvezati!! Tako je ta malomarnost povzročila smrt nesrečnega dekleta. Končno so odpeli čoln steklarja Leopold Fischer in Ivan Čučnik in pekovski pomočnik Jožef Cimperman ter veslali za samomorilko, a je niso mogli dohiteti. Po obupnih klicih je izginila v valovih narasle Ljubljanice. Veslali so potem še do sv. Petra mostu, dobili pa so samo njen klobuk in boo," je med Ljubljanskimi novicami zapisal *Slovenec*.

Slovenski narod je poleg tega dodal, da je bila Karolina C. rojena 5. novembra 1875 na Vrhniki in tjakaj pristojna, razpisal pa se je tudi o vzroku dejanja z besedami: "Vzrok samomora je baje obup, ker ni mogla, vsled boleznih nastopiti neke službe v Zagorju. Oblečena je bila v črno zgornjo in svežo belo spodnjo obleko ..."

12. Sedanji Šentjakovski most v Ljubljani od leta 1915.

V ponedeljek, 6. maja, je Ivan pisal Steffi: "Danes Ti, žal, ne morem napisati vedrega pisma. V petek, proti večeru, je skočila v vodo moja sestra, ki si jo spoznala na Dunaju. Iskali so jo še v soboto popoldne. Dan pred tem, ko je storila samomor, je bila pri meni in nisem opazil pri njej nič posebnega; bila je dobro razpoložena, kadila je cigarete. Obljubila je, da bo prišla še naslednji dan. V petek popoldne je napisala dolgo pismo, ki ga je pustila za sabo, oblekla se je v sveže perilo in črno gornje oblačilo. Pri padcu z mostu je zadela v mostni steber in bila, verjetno takoj nezavestna. Zbralo se je veliko ljudi, ki pa na nesrečo niso mogli odkleniti rešilnega čolna ... Pismo, ki ga je pustila, je polno obupa, toda zdi se, da ga je napisala mirno. Glavni razlog za njeno odločitev je bila bolehnost; ni smela več delati in si je umišljala, da bi morala odslej živeti od milosti svojih bratov in sorodnikov."

Poleg tega je zaročenki istega dne, tako kot v prejšnjem pismu, poleg volilnih načrtov, izrazil še žalost zaradi Karoline: "Ta reč mi zelo teži srce; šele ko človeka izgubiš, se spomniš, da si ga rad imel. In potem se domisliš vsega nemogočega, vsake neprijazne besede, ki si jo morda kdaj le slučajno, izrekel."

Tedaj se je morda spomnil tiste ekspres kar-te, ki ji je napisal takrat, ko ga je iskala na

Dunaju: "... Vi imate roke, lahko vam, jaz imam samo glavo in s to glavo si prislužim komaj par dobrih črevljev ..." Se ve, da čisto tako ni bilo. O, Ivan.

Tudi bratrancu Francu, ki je bil z njim štiri leta kasneje, se je zdelo nenavadno: "Kako neznansko drugačen je bil, kot so mi ga opisovali, ali pa sem si v domišljiji ustvaril njegovo podobo, ko pa so včasih pri nas in pri teti o njem tako čudno govorili. In, če ljudje porečejo za nekoga, da propada, se pogublja in v beznicah zapravlja zdravje in denar, on pa se nenadoma prikaže med njimi kot svetel oblak in jih vse zasenči, s svojo čistočo, omiko in nadvse prikupno domačnostjo, ali se niso prvi zmotili?"

Čudno govorjenje o Ivanu se je tudi Karolini zmeraj zdelo krivično. Zato je zastavila vse svoje moči, da bi odstrla vsakršen teman madež z njegove podobe. Dokler je mogla. Vzroke za svoj tragičen konec je z vso svojo nerodnostjo pri pravopisu, a s čistostjo duše, razložila v poslovnem pismu.

Najprej je prosila za razumevanje: "Upam, da se mi bo posrečilo kar že toliko časa pripravljam: končati si to nesrečno življenje. Kdor obsoja samomorilce ta si gotovo ne more predstavljati kakšno strahoto tak človek s seboj nosi kako se oprijemlje za vsako bilko kako odlaša, in odlaša in šele kadar nikjer nič več ni kadar je tema krog in krog, in nikjer prijateljske roke ki bi mu pomagala, iz tega močvirja, s kakšnim neznanim strahom se ustavi potem pred smrtjo, kako je svet v tem trenutku lep, in on: *samomorilec* on je tujec, ki ga je človeška družba pahnila od sebe v mrzle smrtne roke!

Bila sem od nekdaj slabotna in *doma* potrebna, toda dom mi je bil pač zmerom v primeri daljavi, s trinajstim letom že me je morala moja uboga mati, če tudi s težkim srcem dati od sebe, in odtle se mi je zmerom zdelo da le sanjam, teške sanje iz katerih se moram enkrat prebuditi. Upala sem zmerom ter si zidala zlate gradove v zrak, saj drugače bi

ne bilo mogoče prenašati vse to, trpinčil mi je svet dušo, in telo tako da se je oboje krivilo od žaljivih besed prva, od preteških del drugo.

In minilo je leto za letom, med tem umrla je mati in ž njo še tisto malo doma kar ga je bilo dotlje, Vse moje upanje obrnilo se je sedaj do mojih bratov, moje sestre so se pomožile, meni se je pa zmerom zdelo da to ni pravi dom, da bi mi mož ostal zmerom tujec, upala sem zatrdno, da mi bo kateri od bratov dal dom jaz ne vem kaj je bilo krivo da sem tako naivna ostala, s široko odprtimi očmi gledala sem vun kako bratje eden za drugim druge ženske pred sestro protežirajo, vse moje življenje so bile same sanje v drugače bi bila lahko to prej vedela, in tako je prišlo da sem danes v 31 letu svoje starosti popolnoma sama. Zraven tega sem trudna, neizmerno trudna, nimam ne volje niti moči si tudi zanaprej še moj kruh služiti ta grozni kruh *poslov*. Tudi do sedaj bilo bi mi nemogoče, če bi ne imela upov, sedaj pa ko vsi moji Upi v grobu spe moram tudi jaz za njimi, da bi se srečno izteklo da bi me v zadnjem trenutku noben ne motil.

Moč mi je zlomljena ni mi mogoče več vstrajati, bratje me ne marajo prijateljev nikdar imela nisem, glava mi je trudna, in teška in nimam jo kam položiti.

V Smrt torej

Karolina Cankar"

"Karolino še zmeraj niso našli." Tako je Ivan večkrat pisal Steffi. Potem pa se je oglasil materi, gospe Löffler. Opravičuje se, ker more poslati tako malo denarja, nato pa dodaja, da se je nekoliko iztrošil. Prejšnji teden so namreč potegnili iz vode njegovo sestro. "Truplo je naplavila voda dve uri daleč od Ljubljane. Njen obraz ni bil več prepoznaven; sestrična [Barbka] jo je prepoznala po obleki, ker si jo je sešila sama, in po uhanih ... V soboto je bil tukaj tudi moj oče, a se je istega dne vrnil ..." Ivan je za tem poročal o

drugem: “V mojem volilnem okraju je bilo včeraj sijajno zborovanje, vrnil sem se s prepričanjem, da bo šlo tukaj še vse dobro ...” V Zagorju so imeli socialdemokrati shod, na katerem so obravnavali vzroke, zakaj niso na volitvah zmagali. Svoj poraz so sprejeli v upanju – na boljše prihodnost.

Karolinina zgodba je zbledela v tej prihodnosti. Najprej prva svetovna vojna, pa druga, pa ponovna gospodarska kriza ... Kje naj bi bil Karolinin grob? Ivan ni o tem ničesar pisal.

V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani je podatek: 19. 5. 1907: Karolino Cankar so potegnili iz Ljublanice pri vevškem mostu. Pokopana je bila (necerkevno) 21. 5. 1907 na pokopališču v Polju pri Ljubljani.

Dobrih sto let potem, *ko je šla*, so neznanci izkazali Karolini virtualno naklonjenost. Na internetni strani je dobila vrtnice, lilije in drugo cvetje. Neka Mackie je zanjo poslala spročilo: “Love by God.” Neki Anonymus pa: “Ne vem, ali ti je kdaj kdo podaril vrtnico,

tudi tega ne vem, ali bi ti bila všeč. A tu jo imaš; meni se zdi lepa – in vsa je samo zate, Karolinica. Upam, da si našla, mir in blaženost in toplino.”

13. Barvni vitraž v hotelu Union iz leta 1905.

Pojasnila k nekaterim posameznim besedam, navedenim v članku o Karolini Cankar:

Hofopertheater – das Hofopertheater – dvorno operno gledališče,

Reingold – Rensko zlato,

kleine Chronik – die kleine Chronik – mala kronika, bahnhof – der Bahnhof – železniška postaja,

Gleis – das Gleis – tir,

Eins – die Eins – ena,

Wartezimmer – das Wartezimmer – čakalnica,

Notizien – die Notizien – notice,

Wacht am Rein – straža na Rimu,

Schönerer – Georg Ritter von Schönerer (17. 7. 1842–14. 8. 1921), avstrijski posestnik in politik v avstro-ogrski monarhiji, dejaven v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju. Pomembnejši zastopnik panger-

manizma in nemškega nacionalsocializma v Avstriji kot tudi radikalen nasprotnik političnega katolicizma. Silovit antisemit.

Kaptol – kapitelj se nahaja v ulici z istim imenom v Sarajevu. Na številki 7 je Vrhbosanska nadškofija, ustanovljena leta 1881 z apostolskim pismom Leona XIII. Ex hac augusta.

Ostara – germanska boginja svitanja, z njo je povezano praznovanje pomladnega ekvinokcija.

Los von Rom – proč od Rima,

Vrhbosna – duhovniki v Vrhbosanski nadškofiji so izdajali najprej Glasnik srca Jezusovega. Leta 1887 je prerasel v list Vrhbosna,

Kaffehaus – das Kaffeehaus – kavarna,

Gasthof – der Gasthof – gostilna.

DRUŠTVO ZA POSPEŠEVANJE OBDELOVANJA LJUBLJANSKEGA BARJA

Uvod

Prizadevanje znanosti in kmetov za ustvarjanje in izboljšanje razmer za kmetijsko pridelavo na Ljubljanskem barju je proti koncu 19. stoletja obrodilo sadove. Barje je bilo osušeno do take mere, da je omogočilo kmetijsko pridelavo. V prispevku ne želimo razpravljati o upravičenosti ali neupravičenosti osuševanja in spreminjanje barja v rodovitni svet. Govorimo o ljudeh, ki so strokovno, pošteno in dobronamerno delovali v korist Barjanov in celotne dežele.

Kmetijstvo v 19. stoletju

Slovensko kmetijstvo je od zemljiške odveze do konca 19. stoletja preživljalo hude krize, ki so bile povezane tudi z visokimi denarnimi odškodninami za zemljiško odvezo in visokimi davki. Oteževalna okoliščina je bila kot posledica dednega zakona (1868) tudi velika razdrobljenost kmečke posesti. V tem času so zaradi zadolženosti propadle številne kmetije in propadli kmetje so se množično izseljevali, predvsem v Ameriko. Tok dogodkov je proti koncu 19. stoletja ubral nekoliko bolj ugodno pot.

Za ta čas je značilno izboljševanje razmer v kmetijstvu in s tem tudi na podeželju. Spremenila se je tehnologija kmetovanja, uveljavljala se je specializacija kmetijske pridelave, ki se kaže kot prehod na intenzivno hlevsko živinorejo. Uporaba hlevskega gnoja pomembno izboljša in spremeni način poljedelske pridelave, kjer se uveljavi vrstenje poljščin. Razmah industrije je omogočil pocenitev orodja in strojev, ki so sedaj postali dostopni tudi srednjim in manjšim kmetom.

Še konec 18. stoletja je nemški agronom Albrecht Daniel Thaer objavil tripoljni kolo-bar ter humusno teorijo o kroženju snovi. Sredi 19. stoletja je nemški kemik Justus v. Liebig objavil znamenito »mineralno« teorijo in »zakon o minimumu«, Gregor Mendel iz Moravske na Češkem pa objavi zakon o dedovanju v rastlinskem svetu. Navedena odkritja in spoznanja so ustvarila temelje za znanstveni razvoj agrarnih znanosti, ustanavljanje znanstvenih društev, kmetijskih družb ter poskusnih in raziskovalnih postaj.

Kmetijske in gospodarske razmere na Ljubljanskem barju do konca 19. stoletja

Kranjska kmetijska družba, ustanovljena 1767, je bila vseskozi stalnica v prizadevanjih izboljšanja razmer za kmetijstvo na Ljubljanskem barju. V 18. stoletju so bili posamezni poskusi osušitve barja, ki so omogočali širitev kmetijske pridelave. Najbolj znan je Franc Matej Zorn, ki je leta 1769 s kanalom Cornovec² osušil del barja in dal zgled tudi drugim kmetom predvsem na obrobju barja, ki so mu sledili. Tako je opat samostana Bistra na Bistriškem mahu poskusno kopal osuševalne jarke. Pri tem pa je zanimivo, da so pri tem ohranjali šotno plast in je niso požigali. Najbrž so se po menihih zgledovali tudi vaščani Blatne Brezovice, ki razen redkih izjem niso nikoli požigali šote. Kmetje v vaseh na obrobju Ljubljanskega barja in na barjanskih osamelcih so imeli že pred osušenjem tudi primernejša zemljišča za obdelavo na barjanskih osamelcih ali višje ležečih zemljiščih obrobja barja. Bolj ali manj gosto omrežje osuševalnih jarkov ob barjanskih osamelcih Bevke in Blatna Brezovica ter na Drenovem Griču kažejo že karte iz leta 1780. Tok kmetovanja je odločilno zasakal leta 1780 izkopen Grubarjev kanal, ki je povečal obseg barja, primerne za kmetijsko rabo. Nov velik mejnik pri osušenju je bilo leto 1825, ko so intenzivno začeli koptati prekope in jarke in istočasno poglobili Grubarjev kanal in Ljubljanico, ter na njej odstranili mline in jezove. Tako se je lahko začela kolonizacija, ki je znana predvsem z vzhodnega dela barja, kjer so nastale popolnoma nove naselbine, kot je Črna vas, najbolj tipičen primer kolonizacije. V drugačni obliki je bila prisotna tudi v vrhniški okolici, ko je povečanje zemljišč, primernih za kmetijsko rabo, omogočilo razvoj obstoječih in tudi nastajanje novih kmetij s priseljenci iz okolice³.

Do konca 19. stoletja so zaradi prejšnjih pomanjkljivosti potekala obsežnejša osuševalna dela še od leta 1857 do 1867. Poleg tega se je zaradi rezanja, požiganja, sesedanja in mineralizacije šote višina barja stalno zniževala. Leta 1877 je deželni zbor sprejel deželni zakon o »obdelovanju Ljubljanskega barja« in na njegovi osnovi je bil naslednje leto ustanovljen Glavni odbor za obdelovanje barja. Odbor je imel nalogo, da vzdržuje infrastrukturo dotedanjih osuševalnih del, od deželne vlade je prevzel tudi skrb za osuševanje in obdelovanje barja. Temeljite priprave za ponovno osušitev so se začele leta 1879, do izvedbe je prišlo šele v 20. stoletju.

Zgrajena Južna železnica (1857) je na eni strani pomenila konkurenco prevozništvu in s tem manjšo porabo sena, na drugi strani pa je zaradi učinkovitejšega in cenejšega transporta seno postalo tržno blago, ki

Barjani, pristopite našemu društvu!

Namen našemu društvu je: pospeševati obdelovanje Ljubljanskega barja. Ta namen skuša pa na podlagi potrjenih pravil društvo doseči s tem, da sklicuje zborovanja (shode), izdaja poučne strokovne spise, prireja strokovne učne tečaje in potovalna predavanja, napravlja preizkuse radi izboljšanja obdelovanja barjanskega sveta, posreduje za člane pri nakupu umetnih gnojil, kmetijskih semen, kmetijskega orodja ter drugih kmetijskih potrebščin, izposlava podpore od države, dežele in drugih faktorjev, podpira svoje člane s svetom in dejanjem v vseh stvareh, ki so v zvezi z njihovimi barjanskimi posestvi, ter uporablja vse, kar bi v zakonitih mejah utegnilo pospeševati društvene namene.

Posebno se pa bavi društvo s tem, da prireja različne preizkušnje, kako obdelavati barjansko zemljo; posebno pa kako urediti pravilno deteljišča, menjalne in stalne umetne travnike in pašnike, kar je za naše barje največje vrednosti. Na neobhodno potrebo takih preizkušenj opozoril je že leta 1882 inženir I. pl. Podhagky v svojem tehničnem poročilu o osušenju Ljubljanskega barja.

Društvo ima lep namen in visoko c. kr. ministrstvo za kmetijstvo ga krepko podpira. Kakor je pa iz »Izvestij« razvidno, društvo tudi dobro deluje. Posestniki na barju in krog barja, pristopite k našemu društvu, da delujemo složno vsi za uresničenje naših teženj in procvitanje našega barja!

Članarina znaša samo dve kroni na leto, katera naj se pošilja društvu na tajniku dr. E. Kramer-ju v Ljubljani.

14. Poziv za pristop k društvu (Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja ljubljanskega barja za leto 1903, Ljubljana 1903).

so ga kmetje prodajali po delu takratnega Avstro-Ogrskega cesarstva. Proti koncu 19. stoletja se je na barju zgodil še en preobrat, ko je začelo zmanjkovati šote, ki so jo od sredine 19. stoletja rezali za domačo uporabo in tudi za potrebe industrije. To sicer v vrhniški okolici ni imelo posebnega vpliva, ker so šoto vseskozi rezali za lokalno uporabo. Poleg južne je bila leta 1899 odprta lokalna železnica Ljubljana–Vrhnika, ki pa je v mnogo manjši meri kot Južna železnica konkurirala prevozništvu/furmanstvu in čolnarjenju na Ljubljani.

Postranski zaslužki kmetov so počasi usihali, hitro naraščanje nekmečkega prebivalstva je zahtevalo intenzivnejšo tržno pridelavo.

Ustanavljanje poskusnih postaj in preskuševališča

Modernejši/drugačen način kmetovanja je pomenil tudi nujnost izobraževanja kmetov. Ustanavljali so različne kmetijske šole in poskusne postaje. Leta 1826 je Kranjska kmetijska družba v svojih dolgoletnih prizadevanjih za osušitev, poselitev in obdelovanje barja ustanovila na Volarju med Iščico in Ljubljano poskusno postajo, ki se je ob obisku cesarja Franca in cesarice Karoline leta 1830 njej v čast poimenovala Karolinški dvor in Karolinska zemlja. Na poskusni postaji so preskušali in uvajali razne poljščine, vrtnine in različno rabo travinja.

Že uveljavljena Kranjska kmetijska družba je za svoje strokovno, praktično delovanje poleg poskusnih polj, ki jih je že vodila, potrebovala kmetijsko-kemijska preskuševališča, ki bi lahko bolj poglobljeno proučevala in v prakso izvedla prej omenjene zakone in teorije.

Tako je Kranjska kmetijska družba skupaj z Deželno vlado vojvodine Kranjske in ob pomoči Mestne občine ljubljanske leta 1898 v Ljubljani ustanovila Kmetijsko-kemijsko preskuševališče za Kranjsko. Preskuševali-

šče je menjalo imena, vedno pa je znanstveno in strokovno delovalo tudi na Ljubljanskem barju. To velja tudi za sedanji Kmetijski inštitut Slovenije, ki je njegov naslednik.

Na Vrhniku je v tistem času delovala že podružnica Kranjske kmetijske družbe (1822), Kmetska posojilnica (1881) in Močvirni odbor. V času pred prvo svetovno vojno je delovalo tudi Kmetijsko društvo na Vrhniku (1911), bolje poznano kot Senena zadruga, ki se je ukvarjala z organiziranim odkupom sena. Podobno kot zadruga se je v istem času z odkupom in prodajo sena ukvarjal tudi Oblak (Kraljevš)⁴.

Ustanovitev Društva za pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja

Kmalu po ustanovitvi Kmetijskega kemijskega preskuševališča za Kranjsko so na pobudo direktorja dr. Ernesta Kramerja leta 1900 ustanovili Društvo v pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja. Ustanovni zbor je bil 8. nov. 1900 v dvorani Mestnega doma v Ljubljani. Novico o ustanovitvi so takoj objavili v Kmetijskih in rokodelskih novicah, Slovincu in Slovenskem narodu na Kranjskem ter časniku Edinosti, ki je izhajal v Trstu v Primorju. Novica je bila objavljena tudi v Glas naroda, listu slovenskih delavcev v Ameriki, ki je izhajal v New Yorku.

Med ustanovitelji sta bila tudi ljubljanski župan Ivan Hribar in vrhniški župan Gabrijel Jelovšek, tudi sicer osebna prijatelja. Predsednik društva je postal in ostal vsaj do leta 1912 Ivan Hribar. Gabrijel Jelovšek je bil ves čas delovanja društva aktiven odbornik in od leta 1909 tudi podpredsednik. Društvo je strokovno in organizacijsko vodil tajnik, ki je bil obenem tudi urednik Izvestij, ki jih je izdajalo društvo. Prvi tajnik je bil ustanovitelj društva in direktor Kmetijskega-kemijskega preskuševališča za Kranjsko dr. Ernest Kramer, ki ga je leta 1907 zamenjal

Jakob Turk, prav tako direktor preskuševališča.

Društvo so finančno podpirali C. kr. Poljedelsko ministrstvo na Dunaju, Kranjski deželni svet in Mestni svet ljubljanski. Pretežni del podpor so dobili od Poljedelskega ministrstva, in sicer okoli 2.000 kron v prvih letih delovanja, do 6.700 kron leta 1912. Občasno je ministrstvo na prošnjo društva nakazalo tudi izredno pomoč, tako je npr. leta 1908 znašala skupna podpora 11.000 kron.

Kot je razvidno iz samega imena, je bilo glavno poslanstvo društva pospeševati obdelovanje Ljubljanskega barja. V ta namen je društvo delovalo na gospodarski ter strokovno-izobraževalni ravni.

Pridelava kakovostne krme na travinju in njivah, za kar si je društvo najbolj prizadevalo, je eden od temeljev razvoja govedoreje in prireje mleka. Na Vrhniki so bili tako dani pogoji za leta 1904 ustanovljeno mlekarsko zadrugo in leta 1907 zgrajeno moderno mlekarno. V barjanskih vaseh je bila zelo dobro razvita tudi prašičereja, ki je potrebovala predvsem krmo, pridelano na njivah.

Gospodarsko delovanje

Društvo je za svoje člane organiziralo prodajo mineralnih gnojil, semen, kmetijskih strojev ter drugih kmetijskih potrebščin. Svojim članom je dobavljalo mineralna gnojila in semena kmetijskih rastlin po 30 % nižji ceni, ki jo je pokrilo z delom finančne pomoči Poljedelskega ministrstva na Dunaju. Podobno je po ugodnejših cenah dobavljalo kmetijske stroje in opremo. Društvo je nabavljalo izbrane sorte semena kmetijskih rastlin, ki so se predhodno izkazale v poskusih, torej so bile sorte prilagojene našim ravnim razmeram in so dajale zanesljivejše pridelke. Preko obeh tajnikov, ki sta bila tudi direktorja Kmetijsko-kemijskega

preskuševališča, je imelo društvo znanje in vpogled v tehnično kakovost semena (kaličnost, čistota) in mineralnih gnojil (vsebnost hranil), saj so tovrstne analize izvajali na preskuševališču.

Zaloga gnojil in semen je bila v Ljubljani in krajši čas tudi na Vrhniki. Velikost zalog, ki so bile praviloma razprodane, kažejo tudi uspešnost prizadevanja društva v izboljšanje obdelovanja barja. Na količino prodanega mineralnega gnojila in semena je seveda vplivalo tudi število članstva, ki je stalno naraščalo. Tako se je zaloga mineralnih gnojil gibala od 39 ton leta 1904, 80 ton leta 1906, 160 ton leta 1908, do skoraj 400 ton leta 1910. Tukaj velja omeniti, da so v prodaji prevladovala predvsem mineralna gnojila, ki vsebujejo fosfor ali kalij; prodaja čilskega solitra, ki vsebuje dušik, je bila dokaj skromna. S čilskim solitrom so gnojili poljščine, tj. predvsem peso, na travinju ga niso uporabljali. Omejena uporaba je bila posledica zelo visoke cene čilskega solitra in poznavanje zakonitosti gnojenja poljščin in travinja, kjer lahko samo s fosforjem in kalijem občutno povečamo pridelke.

Podobno se je količina prodanega semena žit, trav, detelj, ajde, lanu in pese od 2.600 kg leta 1904 povečala na slabih 7.000 kg v letu 1910. Gre predvsem za takrat novejše sorte kmetijskih rastlin z boljšimi agrokonomskimi lastnostmi, kot so jih imele stare domače sorte. Poleg teh so v pridelavo uvažali tudi vrste (npr. sladkorna pesa), ki se jih do takrat na Ljubljanskem barju ni pridelovalo.

Z namenom pospeševanja sadjarstva so na Karolinski zemlji in kasneje tudi v Črni vasi napravili društveno drevesnico. Sadike so brezplačno delili med člane društva predvsem z namenom zasaditve obrobja poti, cest ter okolice kmetij. Za zasaditev javnih površin, predvsem javnih drevoredov, so sadike delili tudi včlanjenim županstvom.

Leta 1906 so članom društva brezplačno razdelili 1.500 in leta 1910 že 10.000 dreves. Poleg preskrbe prebivalstva s sadjem so na ta način bogatili tudi kulturno krajino. Najbrž po barju še rastejo nekatera sadna drevesa iz tistega časa.

Društvo je s pomočjo Poljedelskega ministrstva kupilo tudi sejalnice za žita in trave, pluge, slamoreznice in natančne tehtnice, ki so jih člani lahko po potrebi brezplačno dobili v uporabo. Zaradi majhnega števila teh strojev jih verjetno v vrhniški okolici niso nikoli uporabljali.

Publicistična dejavnost

Društvo je izdajalo *Izvestja*, ki so bila tiskana v 1.000 izvodih, kar je za tovrstno tematiko visoka naklada tudi za današnji čas. Urednika sta bila dr. Ernest Kramer (1902–1905) in ing. Jakob Turk (1906–1912). *Izvestja* so objavljale novice o društvenem delovanju, kot so seje odborov, poročila občnih zborov in finančna poročila društva in društvenih preskuševališč. Jedro *Izvestij* so sestavljali natančna poročila rezultatov poskusov na društvenih preskuševališčih in kasneje rezultatov poskusov pri kmetih. Poleg strokovne razlage poskusov so rezultati prikazani tudi v obširnih preglednicah. Gnojilni poskusi so pogosto tudi ekonomsko vrednoteni. Na ta način so poskušali čim bolj prepričljivo prikazati smotrnost gnojenja z mineralnimi gnojili.

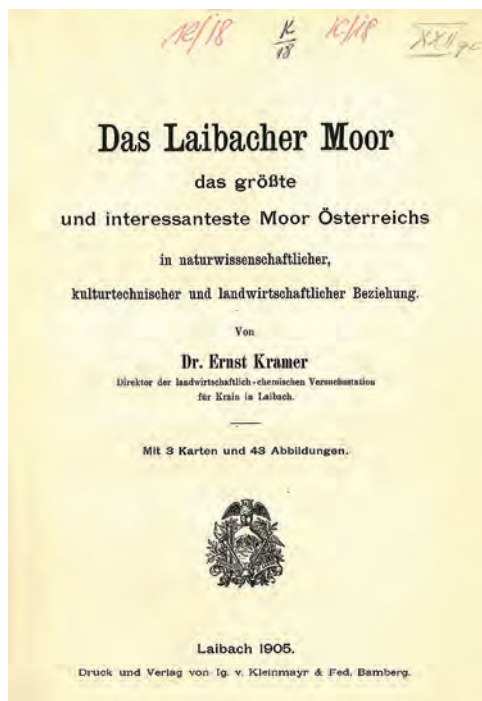
V *Izvestjih* so redno izhajali daljši strokovni članki, ki sta jih pisala prej omenjena urednika. Članki si kronološko sledijo tako: Umetna gnojila s posebnim ozirom na njih uporabo na barju, Najboljše vrste trav, Osuševanje barskih travnikov, O mešanju travnih semen, Opis trav, Nekaj važnih poljedelskih strojev, Umno pridelovanje krme na ljubljanskem barju (3 deli), Izbrana poglavja o temeljih novodobnega kmetijstva (Kemija) in O pridelovanju krompirja

15. Naslovnica *Izvestij* za leto 1903.

in sladkorne pese na Ljubljanskem barju. Strokovni članki so bili aktualni tudi širše v slovenskem (kranjskem) prostoru. Pomenijo tudi temelj za strokovne knjige *Travnništvo I* in *II* del (1924 in 1925) ter *Pašništvo* (1938), avtorja Jakoba Turka.

Posebno pozornost zasluži tudi obširna monografija dr. Ernesta Kramerja *Ljubljansko barje*, največje in najbolj zanimivo barje Avstrije v naravoslovnem, kulturnotehničnem in kmetijskem pogledu, ki je izšla v Ljubljani leta 1905. (*Das Laibacher Moor, das grösste und interessanteste Moor Österreichs in naturwissenschaftlicher, kulturtechnischer und landwirtschaftlicher Beziehung*, Laibach 1905) Monografija zaradi Kramerjeve prezgodnje smrti žal ni izšla tudi v slovenskem jeziku. Monografija je še mnogo let služila kot izvrsten/nepogrešljiv vir informacij različnim raziskovalcem (zgodovinarji,

16. Naslovnica knjige Das Laibacher Moor das größte und interessanteste Moor Österreichs (Ljubljansko barje, največje in najbolj zanimivo barje Avstrijske).

geografi, geologi, hidrologi, biologi, agronomi) in ima danes zgodovinsko in še vedno tudi strokovno vrednost. Poglavje O kmetijstvu je napisano tudi na osnovi poskusov, ki jih je na barju v začetnih letih opravilo društvo. V knjigi je natančno opisano tudi preskuševališče Blatna Brezovica. Leta 1903 je bila na Kmetijsko-kemijskem preskuševališču za Kranjsko izvedena celovita kemijska analiza (Weendska analiza) sena iz teh poskusov. Vzorec je bil v prvem nizu analiz na nekdanjem Kranjskem.

Izobraževalna strokovna dejavnost

Poleg upravnika drevesnice je bil edino redno plačani član tudi strokovnjak za rabo travinja. Zanimivi so izrazi, ki so se z leti spreminjali od travniškega priglednika, preglednika, navoditelja za obdelovanje travnikov do travniškega mojstra. Njegova naloga je bila predvsem terensko svetovanje kmetom pri pravilni rabi travinja; poleg tajnika je nadzoroval tudi poskuse na kmetijah. Očitno je bil neko obdobje zaposlen tudi na

Bestandteile	Parzelle Nr. 1 Klee gras	Parzelle Nr. 4 Wechsel-wiese	Parzelle Nr. 8 Dauer-wiese	Parzelle Nr. 17 Versuchs-mischung	Mineral-boden Dauer-wiese	Brunndorf Dauer-wiese	Blatna Brezovica Dauer-wiese
Fett	1·66	1·88	1·93	1·58	1·21	1·58	1·73
Rohprotein	16·08	15·39	11·51	12·46	10·30	12·36	13·31
Stickstofffreie Extr.-Stoffe	33·90	30·95	35·08	34·43	37·84	31·19	33·19
Rohfaser	41·13	44·69	45·18	45·61	45·56	47·34	45·35
Asche	7·21	7·06	6·28	5·90	5·06	7·51	6·39

* Die Analysen sind vom Assistenten der hiesigen Versuchsstation Ing. Chem. J. Turk ausgeführt worden.

17. Analiza vzorcev sena, med njimi iz preskuševališča Blatna Brezovica. V opombi je navedeno, da je bila analiza opravljena na Kmetijsko-kemičnem preskuševališču pod vodstvom ing. kem. Jakoba Turka (Das Laibacher Moor, 1905).

(Fett - maščobe, Rohprotein - surove beljakovine, Stickstofffreie Extr. Stoffe - brezdušikov izvleček, Rohfaser - surova vlaknina, Asche - pepel, Parzelle - parcela, Klee gras - deteljno-travna mešanica, Wechsel-wiese - sejan travnik, Dauer-wiese - trajni travnik, Versuchs-mischung - poskusna mešanica, Mineral-boden - mineralna tla, Brunndorf - Ig).

Kmetijsko-kemičnem preskuševališču, saj so na seji odbora sprejeli sklep, naj se priporoča C. kr. kmetijskem ministrstvu, da se pri Kmetijsko-kemičnem preskuševališču namesto društvenega travniškega preglednika nastavi demonstrator za praktično preizkušanje (Zapisnik o seji odbora, dne 1. februarja 1904). Ker je poleg publicistične dejavnosti društvo občasno organiziralo strokovna predavanja za kmete, lahko rečemo, da

Državna podpora.

Od visoke c. kr. deželne vlade dobilo je društvo nasledni odlok: C. kr. ministerstvo za poljedelstvo je častitemu društvu letno državno podporo v znesku dveh tisoč (2000) kron do vštetega leta 1905 dovolilo.

Ta podpora se ima porabiti v nastopne namene:

- a) za vzdrževanje od društva ustanovljenih preizkuševališč pri Studencu in Blatni Brezovici, dokler se pozitivni vspehi ne dosežejo;
- b) za ustanovitev primerne števila novih takih preizkuševališč;
- c) za izdajo lista o obdelovanju barja;
- d) za prireditev poučnih tečajev o obdelovanju barja;
- e) za nakup umetnih gnojil in semen ter njihovo oddajo barjanskim kmečkim posestnikom;
- f) za napravo knjižnice rabljivih strokovnih spisov o obdelovanju barj in najboljši porabi šote.

O tem se častito društvo vsled ukaza c. kr. ministrstva za poljedelstvo z dne 7. aprila t. l., št. 34.885 ex 1902 in z ozirom na dopis z dne 18. decembra 1902 z dostavkom obveščja, da je c. kr. ministerstvo sicer pripravljeno, z ukazom z dne 25. januarija 1901, št. 2232 za izobrazbo mlajšega poljedelskega tehnika v barjanski kulturni tehniki dovoljeno in zaradi pomanjkanja sposobnih prosilcev dosedaj nepodeljeno državno ustanovo letnih 1200 kron v isti namen društvu na razpolago dati, da se pa poprej priporoča rešiti prašanje, koliko bo stal in kako se bodo pokrili troški za društvu potrebnega travniškega priglednika (Wiesenbaumeister).

Častito društvo naj tedaj, ne da poprej prevzame kake obveznosti, najpoprej sposobno osebo poišče ter od nje poižve, kako plačilo bi zahtevala za svoje slučajno službovanje kot priglednik, potem naj pa si s strani udeleženih faktorjev, t. j. od dežele in odbora za osuševanje barja primerne prispevke zagotovi; v tem slučaju bi moglo tudi c. kr. ministerstvo zmeren državni prispevek obljubiti.

Za c. kr. deželnega predsednika:

Schaffgotseh s. r.

18. Odločba o državni podpori društvu (Izvestja Društva v pospeševanje obdelovanja ljubljanskega barja za leto 1903. Ljubljana, 1903).

19. Preskuševališče Blatna Brezovica leta 1903. Na levi strani je posejana večletna travno-deteljna mešanica, na desni Petkuška ozimna rž. Ena redkih znanih fotografij, kjer je upodobljen dr. Ernest Kramer (levo), desno ob rži stoji Mihael Jerina. (Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja ljubljanskega barja za leto 1903, Ljubljana 1903).

se je ukvarjalo tudi s kmetijskosvetovalnim delom na Ljubljanskem barju.

Društvo je imelo knjižnico, kjer so poleg knjig imeli tudi strokovne časopise. Verjetno je delovala v okviru knjižnice Kmetijsko-kemičnega preskuševališča v Ljubljani.

Preskuševališča društva

Društvo je na lastne stroške vzdrževalo do največ 10 preskuševališč; od tega so bile v Blatni Brezovici, na Vrhniki in pri Borovnici tudi na zahodnem delu barja oz. vrhniški okolici.

Blatna Brezovica (1901–1906)

Preskuševališče je ležalo na Velikem mahu severno od vasi Blatna Brezovica. Lastnik zemljišča in najbrž tudi soizvajalec poskusov je bil Jerina Mihael, p. d. Kocjan iz Blatne Brezovice. Sestavljale so ga dve parceli

skupne velikosti 0,4 ha. Na eni parceli so spomladi leta 1901 posejali večletno travno deteljno mešanico. Semensko mešanico so sestavili na c. kr. Kontrolni postaji za semena na Dunaju. V letih od 1902 do 1904 so pridelali v povprečju 4,4 ton sena na ha, kar je glede na gnojenje s fosforjem in kalijem brez dodanega dušika dober pridelek. Leta 1905 so prejšnjemu gnojenju dodali tudi dušik v obliki čilskega solitra in pridelali že 5,6 ton sena na ha.

Na drugi parceli so preskušali različne poljščine. Leta 1902 so preskušali Lineburski oves (Lüneburger Kleyhafer) in naslednje leto Petkuško ozimno rž (Pekuser Winterroggen)⁵. Primerjali so jo z domačo sorto rži. Leta 1904 so na isti parceli posejali ajdo, ki je dala 1.300 kg semena na ha. (Povprečni pridelek ajde v Sloveniji je sedaj okoli 1.000 kg na ha.) Kasneje so preskušali tudi novejšo sorto krmne pese.

Vrhnika (1904–1907)

Glavni povod za postavitev poskusov na Vrhniku je bila potreba po preskušanju tudi na trdinskih tleh⁶ Ljubljanskega barja, ki so pogosta tudi na vrhniškem območju. Za primer takih tal so izbrali zemljo med stari vrhniškim kolodvorom, osamelcem Sinja Gorica in Ligojno. Tu so vzeli vzorce zemlje in že leta 1904 naredili kemijske analize vsebnosti dušika, apna (CaO), magnezija (MgO), kalija (K₂O) in fosforja (P₂O₅).

Za poskuse na mineralnem barju je zemljišče velikosti 1 ha odstopil odbornik društva in vrhniški župan Gabrijel Jelovšek. Po opisu lokacije »na novi vožni poti, ki veže državno cesto z Ligojno« in glede na to, kje je bila Jelovškova (Špeharjeva) zemlja, je bilo poskusno mesto na območju sedanje osnovne šole Antona Martina Slomška ali preko povezovalne ceste na območju sedanje obrtne cone. Na preskuševališču so ugotavljali vpliv gnojenja s fosforjem in kalijem na pridelek travne ruše. Ugotavljali so razlike med delovanjem fosforja v rudninskem superfosfatu in alžirskem surovem fosfatu. Preskušali so tudi dosejavanje travne ruše s travno-deteljnimi mešanicami. V poročilu za leto 1905 so navedli slabe uspehe pri izboljšanju travnikov, predvsem zaradi zamčenih tal. Tudi na osnovi tega poskusa so kasneje v strokovnih člankih in priporočilih za rabo travinja poudarjali potrebo po predhodni osušitvi mineralnega barja (v tem primeru ne gre za poplave, temveč za visoko podtalnico) in šele kasneje tudi gnojenje. Poskus so vzdrževali do vključno leta 1907.

Borovnica (1904–1905)

Preskuševališče je ležalo vzhodno od gradu Bistra pri Borovnici na zemljišču kmeta Franca Suhadolnika iz Borovnice. Vključevalo je trajni travnik (0,52 ha) in štiri manjše njive s skupno površino 0,36 ha. Na traj-

nem travniku so izvajali gnojilne poskuse z mineralnimi gnojili (kalijeva sol, tomasova žlindra in čilski soliter) in preučevali izboljšanje travne ruše s dosejavanjem izbranih vrst trav in detelj. Na njivah so preučevali različne travno-deteljne mešanice in način setve z različnimi varovalnimi posevki, kjer so uporabili različne sorte jare rži.

Poskusi na kmetijah

Že leta 1904 so poleg preskuševališč začeli izvajati poskuse tudi na kmetijah. Tak način se je kasneje leta 1908 popolnoma uveljavil. Preoblikovali so preskuševališča in jih razširili s številnimi poskusi na kmetijah. Z razliko od preskuševališč, kjer je društvo s pomočjo Kmetijsko-kemijskega preskuševališča za Kranjsko samo izvajalo poskuse, so sedaj poskuse po navodilih in nadzoru društva izvajali kmetje sami. Izvajanje poskusov so na ta način racionalizirali in jih še bolj približali kmetom, ki so lahko na svoji njivi ali travniku spremljali primernost novih vrst ter uspeh gnojenja z mineralnimi gnojili. Rezultati poskusov in dobra kmetijska praksa se je na ta način hitreje širila med kmeti. Društvo pa je dobilo povratne informacije o uspehu pridelave, pridelkih in kmetovih izkušnjah.

Poleg gnojilnih poskusov na trajnem travinju in setve različnih travno-deteljnih mešanic so intenzivneje začeli preskušati nove sorte različnih vrst žit, krmne in sladkorne pese, krompirja, fižola, ajde ter njihovega gnojenja. V pridelovanje so uvajali takrat najnovejše evropske sorte. Društvo je kmetom za izvedbo poskusov brezplačno preskrbelo mineralna gnojila ali semena. Gnojilne poskuse so imeli standardizirane, kar pomeni, da je bila poskusna shema na vseh kmetijah enaka. Tako so bili poskusi primerljivi. Zaradi zanesljivosti podatkov so del poskusov preverjali. Leta 1908 je bilo tako kar 30 ha in naslednje leto 35 ha raz-

ličnih poskusov. V poročilih navajajo, da so imeli vsako leto čez sto poljskih poskusov.

V nadaljevanju so kronološko opisani travniški, gnojilni in sortni poskusi, ki so se izvajali tudi na kmetijah iz vrhniške okolice.

Leto 1908 – travniški gnojilni poskus

Izvajali so primerjalne poskuse z mineralnimi gnojili, predvsem raziskave topljivosti fosforjeve kisline v kostni moki v primerjavi

s Thomasovim fosfatom. Namen teh poskusov je bil predvsem zamenjava uvoženega Thomasovega fosfata s kostno moko, ki jo je izdelovala tovarna kleja v Ljubljani. Zaključek obširnih poskusov, predvsem na travinju, je bil, da je delovanje razklejene kostne moke enako dobro, v večini primerov celo boljše od Thomasove žindre. Poleg fosforjevih gnojil so proučevali tudi delovanje kalijeve soli ter čilskega solitra kot vira dušika.

Podoba 1.

Negnojeno.

Gnojeno s fosfati in kaliovo soljo.

Gnojeno s fosfati, kaliovo soljo in čilskim solitrom.

Podoba 2.

Negnojeno.

Gnojeno s fosfati in kaliovo soljo.

Gnojeno s fosfati, kaliovo soljo in čilskim solitrom.

20., 21. Zanimiv in nazoren prikaz vpliva gnojenja travinja z mineralnimi gnojili. Zgornja fotografija kaže pridelke prve košnje z gospodarjem in gospodinjco, spodnja fotografija prikazuje pridelke druge košnje – otave, kjer gospodar in dva sinova stojijo ob kopicah in tudi s svojo velikostjo poudarjajo različne pridelke sena. (Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja ljubljanskega barja za leto 1908, Ljubljana 1908).

Med 28 primerjalnimi poskusi jih je bilo šest tudi v vrhniški okolici:

Tršar Franc, Vrhnika

Lenarčič Josip, Vrhnika

Jerina Miha, Blatna Brezovica

Verbič Josip, Bistra

Kobi Anton, Breg pri Borovnici

Majaron Ivan, Borovnica

Leto 1908 – gnojilni poskus s krmno peso

Kot je že bilo omenjeno, je bila zaradi dobro razvite prašičereje na barju pesa poleg buč pomembna krmna rastlina, ki so jo pridelovali skoraj na vsaki kmetiji. V poskusu so ugotavljali vpliv gnojenja na pridelek pese s hlevskim gnojem in mineralnimi gnojili. Glede na negnojeno obravnavanje, kjer so pridelali 22 ton, so pri gnojenju z mineralnimi gnojili, tj. z dušikom (N), fosforjem (P) in kalijem (K), pridelali 44 ton korenov na ha. Zanimiv je podatek, da je zaradi hude suše in kasnejše povodnji avgusta polovica poskusov propadla. Med 7 uspešno izvedenimi poskusi so kar trije z Vrhnike, in sicer:

Kočevar Franc, Vrhnika

Jelovšek Gabrijel, Vrhnika

Tršar Franc, Vrhnika

Leto 1908 – gnojilni poskus s krompirjem

Podobno kot pri pesi so ugotavljali vpliv gnojenja na pridelek krompirja s hlevskim gnojem in mineralnimi gnojili. Glede na negnojeno obravnavanje, kjer so pridelali 15 ton, so pri gnojenju s hlevskim gnojem in dodanima P in K iz mineralnih gnojil pridelali 24 ton krompirja na ha. Podobno kot pri pesi je zaradi hude suše in poletne povodnji polovica poskusov propadla in med 8 uspešno izvedenimi poskusi so tudi trije

iz istih kmetij z Vrhnike. To so:

Kočevar Franc, Vrhnika

Jelovšek Gabrijel, Vrhnika

Tršar Franc, Vrhnika

Leto 1910 – travniški gnojilni poskus

Glavni namen travniških gnojilnih poskusov je bil, kolikšna intenzivnost gnojenja z mineralnimi gnojili pridelovanje sena še ekonomsko prenese. V ta namen so po kakovosti izbrali zelo različne travnike. Sklepna ugotovitev je bila, da se ekonomsko splača gnojiti predvsem dobre travnike, slabe pa je treba predhodno osušiti. Med 27 travniškimi poskusi je bil tudi poskus na travniku Jerina Mihaela iz Blatne Brezovice.

Leto 1911 – travniški gnojilni poskus

Podobno kot leto prej so ugotavljali vpliv gnojenja z mineralnimi gnojili na pridelek sena. Ugotavljali so tudi ekonomski učinek gnojenja. Za poskusne namene so za razliko od prejšnjega leta izbrali samo boljše sejane in trajne travnike. Dosegli so izjemno velike pridelke sena tudi za današnji čas in velik pozitiven vpliv gnojenja z mineralnimi gnojili (6,1 ton/ha negnojeno: 13,2 ton/ha PK: 15,3 ton/ha NPK). V poročilu navajajo, da tako velikih pridelkov sena do tedaj še niso dosegli in jih tudi niso pričakovali. Med 16 travniškimi poskusi je bil tudi poskus na travniku Franca Furlana iz Verda.

Leto 1911 – gnojilni poskus s krompirjem

Ugotavljali so vpliv gnojenja mineralnih gnojil na pridelek krompirja. Podobno kot v prejšnjih poskusih so z gnojenjem povečali pridelek za več kot 100 % (13 ton/ha negnojeno : 28 ton/ha NPK). Od 15 zasnovanih je tudi to leto pet poskusov poplavilo. Med 10 uspelimi poskusi je bil tudi poskus pri Janezu Jeraju (Marinove) iz Sinje Gorice.

Leto 1912 – poskus s sladkorno peso

Gnojilni in sortni poskus s sladkorno peso so izvedli z namenom raziskati možnost pridelave sladkorne pese za tovarno pesnega sladkorja. Preskusili so tudi tri različne sorte: Osješko, Mala vanclebenska »imperial« in Brabantska bela. Proučevali so sladkorno stopnjo in čistoto korenov sladkorne pese, ki je rasla na različnih tleh ljubljanskega barja. Sklepna ugotovitev je bila, da bi lahko sladkorno peso uspešno pridelovali tako na črnih šotnih tleh kot na trdinskih tleh barja. Pridelki in sladkorne stopnje so bile primerljive s takratnimi pridelki Češke, Moravske in Ogrske. Leta 1912 so na barju dosegli pridelek sladkorne pese 47,5 ton/ha oz. 7.385 kg sladkorja na hektar. Kljub dobrim rezultatom do gradnje sladkorne tovarne ni prišlo, saj se je kmalu začela prva svetovna vojna. Med 72 poskusi jih je bilo v okolici Vrhnike 10:

Jelovšek Gabrijel, Vrhnika
Tršar Franc, Vrhnika
Mesec Ivan, Stara Vrhnika
Petrič Franc, Blatna Brezovica
Hladnik Franc, Blatna Brezovica
Urbančič Franc (Kozina), Blatna Brezovica
Oblak Franc, Drenov Grič
Jeraj Janez (Marinovec), Sinja Gorica
Trček Franc, Bevke
Telban Josip, Bistra

Leto 1912 – poskus s krompirjem

Ugotavljali so pridelke škroba različnih sort krompirja na različnih tleh ljubljanskega barja. Takrat najbolj razširjena sorta »oneidovec« je imela velike pridelke, dobro odpornost proti boleznim, vendar nizko vsebnost škroba. Ker pa so načrtovali postavitev tovarne za škrob, so iskali primernejšo sorto. Od vseh sort je najboljše rezultate dosegel krompir »veliki modri«, ki ga je dal

Tršar Franc, takratni vrhniški župan. Zaradi izvora so ga imenovali Vrhničan. Sorta je od vseh imela največji pridelek gomoljev (41 ton/ha) in škroba (5.500 kg/ha) ter bila najbolj odporna proti krompirjevi plesni. Takratni povprečni pridelek na Kranjskem je bil 7,6 ton/ha, v Sloveniji sto let kasneje po uradni statistiki pa 24 ton/ha. Med 81 poskusi jih je bilo v okolici Vrhnike 9:

Jelovšek Gabrijel, Vrhnika
Tršar Franc, Vrhnika
Urbančič Franc (Kozina), Blatna Brezovica
Petrič Franc, Blatna Brezovica
Hladnik Franc, Blatna Brezovica
Oblak Franc, Drenov Grič
Jeraj Janez (Marinovec), Sinja Gorica
Trček Franc, Bevke
Telban Josip, Bistra

Vrhničani v društvu

Članstvo društva je stalno naraščalo od 50 ob ustanovitvi do 746 članov leta 1912. V društvo so bili včlanjeni tudi nekateri kmetje iz območja Vrhnike. Vsekakor so bili člani oz. društveniki kmetje, pri katerih so potekali poskusi in so navedeni pri njihovem pregledu.

Nekateri kmetje pa so poleg izvedbe poskusov delovali tudi v drugem društvenem življenju. Poleg že omenjenega Gabrijela Jelovška, ki je močno zaznamoval društvo, je bil od leta 1909 odbornik tudi Fran Tršar. Oba sta aktivno sodelovala v delu društva in vsa leta za društvo tudi izvajala poskuse. Fran Tršar je od leta 1910 tudi brezplačno vodil društveno zalogo mineralnih gnojil in semen. Društvo je najelo skladišče v starem poštnem poslopju na Vrhniki (Zapisnik občnega zbora, 4. maj 1911). Glede na zapisnike občnih zborov in sej odborov, ki so jih objavljali v Izvestjih društva, sta pri delu društva aktivno sodelovala tudi Josip

Lenarčič in Karl Kotnik, slednjemu se po njegovi smrti poklonijo na občnem zboru, maja 1911.

Požiganje šote

Društvo je s svojim strokovnim delovanjem ustavilo požiganje šote in imelo zasluge tudi pri kasnejši prepovedi požiganja. Že Kramer v knjigi Ljubljansko barje leta 1905 v zaključku poglavja o uporabi šote zahteva, da je potrebno požiganje popolnoma prepovedati.

Takole so v uvodu Izvestijh leta 1911 zapisali ob društveni desetletnici:

Če pa si hočemo predočiti in pravilno oceniti kulturno delo našega društva si moramo predvsem predstavljati kulturno stanje Ljubljanskega barja pred ustanovitvijo društva.

Duševna tema in siromaštvo sta dotlej neomejeno vladala na tej prekrasni in obširni barski planoti. V dim in pepel so izpreminjali Barjani šotni barski svet, kakor, da bi bil ta svet ničvredna in brezpravna zemlja, ki se mora čimprej požgati in uničiti. Sto tisoči in milijoni so se na ta način pognali z dimom v zrak in vse to za peščico pepela, na katerem je slonela vsa tedanja barska kultura na Ljubljanskem barju. In če bi ne bilo naše društvo ničesar drugega storilo in doseglo, nego da je skoraj docela izpodrinilo ta barbarski in roparski način barskega obdelovanja ter domala razpršilo oblake dušečega dima iznad Ljubljanskega barja, pridobilo bi si že s tem neoporečnih in nevenljivih zaslug.

Zaključek

Društvo za pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja je pustilo globoke sledi tudi na vrhniškem. Društvo je delovalo v obdobju, ko se še pojavljajo obdobja pomanjkanja in v taki luči moramo razumeti prizadevanja za intenzivnejšo pridelavo hrane.

Z razvojem poljedelstva in travništva v vrhniški okolici so bile ustvarjene razmere za razvoj mlekarstva po letu 1904. Tržna pridelava hrane je pripomogla tudi k razvoju nekmetijskih dejavnosti obrti in industrije, ki so bile v tistem času na Vrhniki do sedaj najbrž na najvišji ravni.

Zahvaljujem se očetu Janezu Verbiču za pregled besedila in vsa pripovedovanja o minulih časih, ob katerih sem spoznal, kako modro je poznati zgodovino in spoštovati ter upoštevati delo naših prednikov.

Opombe:

- 1 Kmetijski inštitut Slovenije.
- 2 V: Vrhniški razgledi, 2004, št. 5, str. 82 (o tem že piše Franci Dovč).
- 3 O tem piše dr. Janez Verbič med drugim v prispevku Kmetijstvo zahodnega dela Ljubljanskega barja v preteklem obdobju. Vrhniški razgledi, 2000, številka 3. Primer vasi Blatna Brezovica, str. 27.
- 4 Vir: Janez Verbič, po pripovedovanju Marije Oblak (1895-1966).
- 5 Sorta, vzgojena v severni Nemčiji leta 1895, velja za enega večjih zgodnjih uspehov žlahtnjenja žit.
- 6 Posrečen in opisno zelo primeren izraz za tla mineralnega barja, ki imajo v primerjavi s šotnimi tlemi mnogo večjo nosilnost, poleg tega so uporabljali tudi lep slovenski izraz »na trdini«.

AGRARNA OPERACIJA: RAZDELITEV MENJEVALNIH SENOŽETI MED POSESTNIKE NA STARI VRHNIKI¹

CERKVENICE PODRUŽNIC SV. LENARTA IN SV. NIKOLAJA

Položaj kmeta, ki ga je uničevalo prodiranje denarnega gospodarstva in kapitalističnih odnosov na vas ter majhna in razdrobljena posestva, so v 2. polovici 19. stoletja reševali z več zakoni. Leta 1883 so bili tako sprejeti trije okvirni agrarni zakoni, ki so urejali zložbe (komasacije), razdelitve zemljišč ter odpravo enklav v gozdovih.

Razdelitev skupnih zemljišč in ureditev pravic, ki so se nanašale na njihovo uživanje in oskrbovanje, je urejal deželni zakon iz oktobra 1887, ki je nastal na podlagi določil državnega zakona iz junija 1883.² Pravice so uživali skupno ali premenjalno (drug za drugim) bivše graščinske gosposke in podložniki, prebivalci ene ali več občin, prebivalci sosesk ali kakšnih drugih agrarnih skupnosti. Te pravice so izhajale bodisi iz tega, ker so bili sami osebno sočlani ali so se kot soposestniki šteli za sočlane ali ker so bili soupravičeni glede spolovinskih ali premenjalnih zemljišč. Takšna zemljišča so uporabljali za obdelovanje, pašo ali pa skupno ali spolovinsko pridobivanje trave, trstja, drv, šote, lubja, barskega mahovja, stelje idr.

Pri razdelitvi skupnih zemljišč je vsak sodeležnik dobil pravico do takega deleža od skupnega užitka, kot je bil po kakovosti in obsegu primeren njegovi dotedanji pravici.

Tisti, ki so imeli pravico do odškodnine, zlasti do letno plačljivih davščin, ki so jih morali sodeležniki dajati za užitek skupnih zemljišč ali njih posameznih delov, so lahko zahtevali, da se pri razdelitvi odkupi ta pravica v denarju ali zemljiščih.

Delitev soseskinih zemljišč, ki se je dogajala proti koncu 19. stoletja, je združevala poleg pravne ureditve novih razmerij tudi izvedbo ustreznih vrisov v katastrske mape. Že pri tem delu je bilo potrebno, da so uvedli posebne organe, ki so razpolagali s potrebnim upravnim in geodetskim aparatom. Ko je začela država razen tega pospeševati še komasacije raztresenih zemljišč in arondacije neenotnih posesti, so v ta namen začele delovati posebne komisije za agrarne operacije.³

V postopkih pri razdelitvi skupnih zemljišč, kakor tudi v postopanjih pri uredbi skupnih

22. Marija Malovrh: *Cerkev Sv. Lenarta na Stari Vrhniki*, akvarel, 2014.

užitnih in oskrbovalnih pravic pri zemljiščih, ki so ostala nerazdeljena, so bili pristojni:

- zapriseženi krajni komisarji za agrarne operacije,
- deželna komisija pri političnem deželnem oblastvu,
- ministrska komisija pri poljedelskem ministrstvu.⁴

Te oblasti so tudi obravnavale in razsojale spore, ki so nastali med sodelavniki o posesti posameznih delov teh zemljišč, obravnavala in razsojala je o morebitnih odškodninah za uživanje takih zemljišč ali njihovih posameznih delov. Preiskavo o sporih strank je v razdelbenem in uredbnem postopku vodil krajni komisar, rzsodba o njih pa je ostala pridržana deželni komisiji. Zoper rzsodbo je bila dovoljena pritožba na ministrsko komisijo.

Krajne komisarje so izbirali med osebami, ki so bile izprašane za sodniško službo ali politično upravo, za advokaturu ali notariat ter so imele za razdelbene in uredbne postopke potrebna kmetijska znanja, ali pa med teoretično in praktično izobraženimi poljedelci ali gozdarji, ki so dokazali, da poznajo zakone, ki urejajo razdelbe in uredbe.

Krajni komisarji, ki še niso prisegli kot državni uradniki, so morali dati prisego. Tako so dobili pravice in dolžnosti zapriseženih uradnikov. Pri težavnih slučajih so za pravni in gospodarski del razdelbe in uredbe lahko postavili posebne krajne komisarje, od katerih je eden od njih prevzel vrhovno vodstvo. Imenoval jih je minister za poljedelstvo v dogovoru s pravosodnim ministrom, razporedila pa jih je pristojna deželna komisija.

Deželna komisija je bila sestavljena iz deželnega predsednika ali njegovega namestnika kot načelnika, iz poročevalca, ki je vodil

administrativne posle komisije, treh članov izmed sodniškega stanu in enega člana deželnega odbora. Komisijo so lahko razširili z izvedenci za različna vprašanja: poljedelci, gozdarji, kmetijskimi tehnikami itd.

Na prvi stopnji so delovali krajni komisarji za agrarne operacije, od katerih je vsak pokrival večje število upravnih okrajev. V začetku delovanja komisije med leti 1889–1918 so bili trije krajni komisarji, ki so imeli sedež v Ljubljani, Postojni in Novem mestu. Po 1. svetovni vojni, do leta 1924, pa je bil za Kranjsko in jugoslovanski del Štajerske en komisar, ki je imel sedež v Ljubljani. Po tem letu pa dva, od katerih je eden pokrival sodne okraje Brdo, Cerknico, Kamnik, Kostanjevico na Krki, Kranj, Kranjsko Goro, Krško, Litijo, Ljubljano, Logatec, Lož, Mokronog, Radeče, Radovljico, Škofjo Loko, Trebnje, Tržič, Višnjo Goro, Vrhniko in Žužemberk, drugi pa Brežice, Celje, Doljno Lendavo, Gornjo Radgono, Gornji Grad, Konjice, Kozje, Laško, Ljutomer, Radlje, Maribor, Mursko Soboto, Ormož, Prevalje, Ptuj, Rogatec, Sevnico, Slovenj Gradec, Slovensko Bistrico, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj, Šentlarnart, Vrnsko ter Črnomelj, Kočevje, Metlika, Novo mesto, Ribnica in Velike Lašče.⁵

Med 2. svetovno vojno je po razdelitvi Slovenije med Nemčijo in Italijo nadaljeval delo komisar v Ljubljanski pokrajini,⁶ ne pa tudi na ozemlju, ki je bilo pod Nemci. Danes postopke, ki se nanašajo na upravljanje zemljišč, predpisuje Zakon o kmetijskih zemljiščih.

Postopek delitve skupnega zemljišča se je lahko začel na pobudo občinskega odbora ali večine upravičencev. Če je komisar potrdil upravičenost delitve, je izdal razglas o začetku agrarnega postopa. Razglas je bil objavljen na občinski deski. Nato je pisno povabil zainteresirane na razpravo, ki jo je tudi vodil. Poizvedbe je vodil s pomočjo

23. Marija Malovrh: *Cerkev Sv. Nikolaja na Kurenu*, akvarel, 2011.

zasliševanja strank, vpogleda v listine, razsodbe in spise. Pozanimal pa se je tudi glede vpisov v javne knjige in katastrske operate in o tem sestavil zapisnik.

Na podlagi poizvedb je komisija izdala odločbo o začetku delitvenega postopka. Po določitvi delitvenega ozemlja so izdelali mape, sodišče pa je z razglasom določilo začetek postopka pri navedenih zemljiško-knjižnih vložkih.

Nato je komisar obhodil meje delitvenega ozemlja in naročil tehničnemu oddelku, naj razišče ozemlje. Posamezne dele je oddelek primerjal z narisom v mapi, popravil nepravilnosti in izdelal t. i. izvirno mapo. Vsi udeleženci so bili vpisani v poseben imenik, kjer so bile označene njihove pravice. Imenik je bil nato razgrnjen z razglasom.

Potem so začeli s ceditvijo posameznih zemljišč, o kateri so se morali sporazumeti vsi udeleženci. To so opravili tako, da so določili vrednostne razrede za posamezne kulturne vrste in čiste hektarske prihodke. Ko so opravili vsa pripravljala dela, so pristopili k delitvenemu načrtu. Tega je nato komisar predložil komisiji, ki ga je sprejela ali zavrnila. Na osnovi predloga je komisija izdala odločbo. Izvedba načrta je bila prepuščena komisarju. Po zaključku agrarne operacije je bilo treba urediti še popravke zemljiške knjige, izravnave stroškov in razglasiti zaključek postopka.

"Nadrobna razdelba" cerkvenic na Stari Vrhniki⁷

Dokument o tej agrarni operaciji: "Popis ali Register" govori o razdelitvi menjevalnih senožeti, imenovanih cerkvenice, ki so jih imeli v posesti in uživanju posestniki s Stare Vrhnike, v zemljiški knjigi pa so bile vknjižene na podružnici Sv. Lenarta in Sv. Nikolaja. Že samo ime cerkvenica pomeni, da je šlo za cerkveno posest, ni pa znano, kdaj in

pod kakšnimi pogoji je prišla v posest in uživanje prebivalcev Stare Vrhnike.⁸

Menjevalne senožeti in dve stavbni parceli, ki so na podlagi prošnje posestnikov s Stare Vrhnike z dne 20. 5. 1899 postale predmet razdelitve, so se nahajale v davčnih občinah Stara Vrhnika, Velika Ligojna, Blatna Brezovica in Podlipa. Postopek je dovolila c. k. deželna komisija za agrarne operacije julija 1900.

Imenik neposredno udeleženih so sestavili pri obravnavah 3. 7. 1902 in 9. 7. 1902 ter ga razglasili 24. 1. 1903. Na seznam se je pritožil podžupan Andrej Grom s Stare Vrhnike št. 24 s sodrugi, češ da je nepopoln in da v njem ni zabeležena obveznost kmetov (gruntarjev) glede vzdrževanja podružnic Sv. Lenarta in Sv. Nikolaja in glede dobivanja hrastovega lesa za občinske mostove in brvi. Komisija za agrarne operacije je to pritožbo zavrnila kot neutemeljeno.

Na obravnavi 7. julija 1902 so glede določitve velikosti deležne pravice in razdelbene mere ter glede velikosti uživalnih pravic dosegli sporazumen dogovor:

a) Vsi navzoči posestniki so se strinjali, da je razmerje deležev v imeniku pravilno ter da sporazumno določeni uživalni razredi ustrezajo pravnim razmeram in velikosti deležne pravice posamezni soudeležencev.

b) V cerkvenicah je 42 uživalnih deležev in se morajo torej razdeliti na 42 vrednostnih enot.

c) To razmerje pa se je zaradi poravnave med upraviteljstvom podružničnih cerkva Sv. Lenarta in Sv. Nikolaja na Stari Vrhniki in med ostalimi soupravičenci spremenilo in se je dosegel sporazumen dogovor v smislu:

1.) Upravičeni posestniki - gruntarji s Stare Vrhnike prepustijo podružničnima cerkvama Sv. Lenarta in Sv. Nikolaja t. i. senožeti »Zajka«, parc. št. 1401, in »Mežnarco«, parc. št. 2389, d. o. Stara Vrhnika v obsegu 2 ha

Dejela: Krajska
Okr. upravnostvo: Ljubljanska
okolica

Št. 1332

a. o.

Davčna občina: Stara Vrhnika,
Vel. Ligojna, Glatna e Jezovica in
Podlipa.

Ag. operacija: Nadrobna razdelba
Stare Vrhniskih menjevalnih senožeti:
"Cerkvenice"

Popis ali Register.

delojnih pravic, ki razpadejo na nadrobno parcelno v posceti in izjavljajo posestnikov in Stare Vrhnike stojecih na zemljekrajini na podružnici v Senemartu in v L. Nikolaja spisanih menjevalnih senožeti, "Cerkvenice"

Dojasnila:

- I.) Videti prouija posestnikov in Stare Vrhnike z dne 20/5 1899, dovolila je p. br. stajalna komisija za agr. operacijo na podlagi komisijnega zapisnika z dne 4/7 1900, št. 78/a. o. s svojjo razpodo z dne 28/7 1900, št. 361/a. pa se p. br. na podružnici v Senemartu in v L. Nikolaja pod št. 570 in 571 krajnja deljela deljela, ki so v bližini občin Stara Vrhnika, Vel. Ligojna, Glatna e Jezovica in Podlipa, ki je, a. o. posceti in izjavljajo posestnikov in Stare Vrhnike se nahajajočih menjevalnih senožeti in zemljiških parcel, imenovanih "Cerkvenice" nadrobno razdeliti.
- II.) Nadrobno opremljena obstaja in: a.) slednjih 6 zemljiških obliki št. 510 in 571 krajnja deljela deljela, na podružnici v Senemartu in v L. Nikolaja prepisanih parcel št. 370 (votomir), 1, 10, 1401, 1879/2, 1682, 1660, 2392 d. o. Stara Vrhnika, parc. št. 683, 686/1, 688/2 d. o. Velika Ligojna, parc. št. 3019/1 d. o. Glatna e Jezovica, parc. št. 672 kat. obc. Podlipa in parc. št. 168 (stavice), 1373, 1314, 2305, 2314, 2320, 2375, 2380, 2383, 2389 in 2425 d. o. Stara Vrhnika.
- III.) Kompletirani in izvršeni razgled v omislu št. 60 v. m. ur. zakona iz, dalja je p. br. stajalna komisija za agr. oper. s svojim razpisnim z dne 23/6 1902, št. 351/a. o.
- IV.) Imeniki in poravnane delojnih sestavov se je pri obravnavi dne 3/7 1902 in dne 7/7 1902, zap. št. 996/a. in 1023/a. ter se je s tem razpisnim razgledom z dne 24/7 1903, št. 84/a. razpoložil. — Ker je podjupar Anduj Koum in Stara Vrhnika št. 24, s sodrugi pristojbo feudal proti ne, popolnosti tega imenika in ker je proti temu ugovarjal, da ni v imeniku za beleženja obveznosti kamor (v pravnih) glede odpravljanja podružnic v Senemartu in v L. Nikolaja in glede delovanja trstovozga kosa za občinske mostove in brvi, je p. br. stajalna komisija za agr. operacijo ta ugovor podjupar in sodrugi in Stare Vrhnike kot mostovoznega zavrnila s svojjo razpodo z dne 7/6 1903, št. 61/a. o.
- V.) Glede delovite prvokanti delojnih pravic in razdelbene mere obrav. navarot se je s sodrugi pri obravnavi dne 3/7 1902, št. 996/a. ter se je glede velikosti izjavljanih pravic sodrugi s poravnanim dogovor

30, 35 a, ki sta ocenjeni na 1072 K 47 h v izključno last, brez vsakih služnostnih in souživalnih pravic tako, da bo upraviteljstvo navedenih podružnic z njima lahko ravnalo kot s prosto lastnino in jo nemoteno uživalo.

2.) Pod tem pogojem dovoli upraviteljstvo navedenih podružničnih cerkva, da se sme razdelitev ostalih menjevalnih senožeti izvršiti brez vsakih ovir in po prosti volji vseh ostalih soudeležencev.

3.) Stavbene parcele št. 39 in 188, pokopališče, parc. št. 10, in prostor, parc. št. 1, v davčni občini Stara Vrhnika, ostanejo tudi za naprej izključna last podružničnih cerkva na Stari Vrhniki ter ostanejo kot takšne izven razdelitve.

Na obravnavi dne 9. julija 1902 se je sporazumno določilo:

a) da se delijo ostale cervenice po dotedanjem uživalnem razmerju tako, da dobi vsako posestvo toliko sveta, kolikor ga pride od vse cenilne vrednosti na 37 uživalnih deležev;

b) sporazumno z vsemi navzočimi soudeleženci se je nato določilo, da ostane tudi za mežnarijo poseben uživalni delež, ki ga bo užival vsakokratni mežnar;

c) dalje se je ugotovilo in ter sporazumno določilo, da se nahajajo od zgoraj navedenih cerkvenic, parc. št. 683, 686/1 in 688/2, v izključni solasti (souživanju ali menjevalni posesti) t. i. podružnikov s Stare Vrhnike. Do navedenih treh parcel, ki tvorijo zase dva uživalna deleža, je upravičenih 25 podružnikov, ki imajo skupaj 28 uživalnih deležev, tako, da pride vsak podružnik na vrsto komaj vsakih 14 let. Ker so te tri parcele majhne, se je določilo, da ostanejo tudi za naprej v dotedanji menjevalni posestni, zlasti ker bi

nadrobna razdelitev tako malih deležev iz gospodarskih ozirov ne bila mogoča.

Bonitacija ali klasifikacija razdelbenega ozemlja se je izvršila pod vodstvom uradnega državnega gozdnega izvedenca, c. kr. agrarnega zemljemerskega nadzornika Mateja Riebela, po zapriseženih klasifikatorjih ali cenilcih, ki so bili izvoljeni v ta namen. Zaradi lažjega tolmačenja mape in registra posestnega stanu so soudeleženci opozorili, da so cenilni oddelki v cenilni mapi narisani z modrimi črtami in pisani z modrimi arabskimi številkami, cenilni razredi pa z modrimi rimskimi številkami.

Na novo izločene in stalno zamejene poti se morajo napraviti v 14 dneh od objave registra in postaviti v tako stanje, da bodo splošno uporabne. Ko dobe soudeleženci svoja oddelilna zemljišča v posest, ne smejo več uporabljati dotedanjih poljubnih poti, stez in kolovozov, v kolikor se ti niso izločili in vrisali v mapo. Vsako samovoljno prevažanje po neizločenih starih poteh in uporaba prejšnjih poljubnih stez se bo strogo kaznovala z globo do 200 kron oz. zaporom do 20 dni.

Glede na posestni register je merilo vse razdelbeno ozemlje skupaj 19 ha 50,70 a, v vrednosti 8944 K 18 h. Od tega je površina poti, javni in ostali skupni svet obsegala 44,70 a, ki pa ni bil ocenjen; ostalo površino v velikosti 19 ha 06,00 a so predstavljale senožeti, ocenjene na 8944 K 18 h. Prigradbe⁹ so merile 12,40 a in so bile ocenjene na 205 kron 70 vinarjev.

Iz spodnje tabele je razvidno, koliko je dobil vsak soudeleženec pravic, koliko so vredne prigradbe oz. stare pridelitve in koliko pravic mu je po odbitku prigradb oz. prigrabil še ostalo.

Izkaz vrednosti deležnih pravic:

Št.	Črka v mapi	Soudeleženelec	Hiš. št.	Uživalni delež	Vrednost deleža K/h	Vrednost prigradbe K/h	Ostala vrednost deležne pravice K/h
1	a	Kenk Marijana	2	1	207/15	-	207/15
2	b	Samotorčan Franc	3	1	207/15	-	207/15
3	c	Ogrin Franc	4	1	207/15	-	207/15
4	d1	Mesec Jožef	5	1	207/15	-	207/15
5	d2	Mesec Jožef	7	2	414/30	-	414/30
6	d3	Mesec Jožef	7/10	2	414/30	-	414/30
7	e	Ogrin Gašper	23/11	2	414/30	-	414/30
8	f	Mesec Jakob	12	2	414/30	-	414/30
9	g 1	Mesec Luka	47/13	1	207/15	-	207/15
10	h	Novak Jera	15	2	414/30	-	414/30
11	i 1	Petkovšek Jožef	53/18	1	207/15	-	207/15
12	j	Slabe Jurij	60	0,5	103/58	-	103/58
13	l 2	Ogrin Gašper	23	0,5	103/58	-	103/58
14	k	Rode Jožef	27	1	207/15	-	207/15
15	l	Kavčič Janez	20/28	1	207/15	-	207/15
16	m	Verbič Franc	30	2	414/30	-	414/30
17	n	Sternad Helena	31	2	414/30	-	414/30
18	o	Trček Primož	33	1	207/15	-	207/15
19	d4	Mesec Jožef	7/34	1	207/15	-	207/15
20	p	Ogrin Jakob	35	1	207/15	-	207/15
21	r	Debec Ignac	36	1	207/15	-	207/15
22	s	Ogrin Ignac	37	1	207/15	-	207/15
23	t	Rode Franc	41	1	207/15	-	207/15
24	u	Grom Ignac	44	1	207/15	-	207/15
25	d5	Mesec Jožef	7/42	1	207/15	205/70	1/45
26	z	Grom Anton	70	2	414/30	-	414/30
27	aa	Kenk Janez	46	1	207/15	-	207/15
28	g2	Mesec Luka	47	1	207/15	-	207/15
29	i2	Petkovšek Jožef	53	2	414/30	-	414/30
30	ad	Mežnarija		1	207/15	-	207/15
		Skupaj		38	7871/71	205/70	7666/01

Viri in literatura:

1. Popis ali register deležnih pravic tikajočih se na drobne razdelbe v posesti in uživanju posestnikov iz Stare Vrhnike stoječih a zemljeknjižno na podružnici sv. Lenarta in Sv. Nikolaja vpisanih menjevalnih senožeti »Cerkvenice«, Ljubljana 1903.
2. Zakon o razdelbi skupnih zemljišč in uredbi dotičnih skupnih pravic do njih uživanja in oskrbovanja, Deželni zakonik vojvodine Kranjske (Landesgesetzblatt für das Herzogthum Krain), II. del, Ljubljana 1888.
3. Oblak Čarni, Marija: Rimska konvencija iz leta 1922 in urejanje vprašanja arhivov z Italijo, Arhivi XXII, št. 1-2, Ljubljana 1999, str. 28-33.
4. Kržišnik, Jožef: Zgodovina horjulske fare, ponatis iz Zgodovinskega Zbornika. V Ljubljani 1898. Samozaložba. Tiskala Katoliška tiskarna.
5. Sunčič, Vladimir: Komisije za agrarne operacije 1885-1945, I. del, Ljubljana 1991.
6. Vilfan, Sergij: Pravna zgodovina Slovencev, Slovenska matica v Ljubljani 1996, str. 183, 260.

Opombe:

- 1 Agrarna operacija - urejanje kmetijskih zemljišč zaradi izboljšanja pogojev obdelave. Praviloma se izvede podlagi sporazuma med lastniki zemljišč.

Cerkvenica - travnik, ki je pripadal Cerkvi. Izraz se je uporabljal na Notranjskem. (Pleteršnik, Maks: Slovensko-nemški slovar).

Menjevalna senožet, menjavka ali spolovina -

travniške parcele v solastnini in menjajočem se užitku dveh ali več uporabnikov. Lastnina na menjavkah je bila ena izmed vrst spolovine. Spolovinarstvo je neke vrste zakupnina, po kateri kmet oddaja lastniku polovico pridelka, namesto dajatev po starih običajih. (Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev, str. 183, 260). Pleteršnik: izraz se je uporabljal predvsem na Notranjskem in Tolminskem.

- 2 Zakon o razdelbi skupnih zemljišč.
- 3 Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev, str. 489.
- 4 Glej opombo 2.
- 5 Sunčič, Komisija za agrarne operacije, str. 6-13.
- 6 Oblak Čarni, Rimska konvencija, str. 32.
- 7 Popis ali register deležnih pravic.
- 8 Nekaj več o pogojih uživanja cerkvenic (cerkovnic) lahko najdemo v Zgodovini Horjulske fare. Cerkev sv. Marjete ima tudi nekaj cerkovnic ... Uživa jih 35 posestnikov iz Horjula in Ljubogojne. Cerkev dobiva od cerkovnic in treh horjulskih bajt vsako leto 11 gold. 52 kr. (str. 139) ... Vrzdenška cerkev je nekakšna solastnica. Nekaterih parcel davčnih občin Vrzdenec in Horjul. Te cerkovnice koristijo v toliko cerkvi, da njihovi lastniki (22 vrzdenških posestnikov) plačujejo vsako leto cerkvi za njeno vzdrževanje 8 goldinarjev. Tudi se smejo te cerkovnice samo z dovoljenjem cerkvenega predstojništva drugim prodati (str. 151).
- 9 Prigradba: ograditev skupnega zemljišča in nemoteno uživanje - kot zaščita pred pasočo živino, vendar po drugi strani tudi znamenje nameravane prilastitve.

VRHNIŠKO LOVSKO DRUŠTVO

DRUŠTVENA PRAVILA LETA 1878 IN 1909 TER ORIS DRUŠTVENEGA DELOVANJA DO LETA 1978

LOV – PRIVILEGIJ VLADARJA IN ZEMLJIŠKIH GOSPODOV

Da bi bolje razumeli družbeni pomen lova oziroma vrhniškega lovskega društva, je prav, da si lov najprej na kratko ogledamo skozi zgodovino. Najprej ugotovimo, da je bil lov skozi vso zgodovino dejavnost, ki so jo opravljali moški, kakor jo še dandanes, ko lov ni več odločilno pomemben za obstoj družbenih skupnosti. Tudi na slovenskem ozemlju je bil lov vse od naselitve človeka pomembna gospodarska dejavnost. O njej pričajo številne arheološke najdbe, kosti uplenjenih živali, orožje ter orodje, s katerim jih je človek ubijal in pripravljal za jed in drugo uporabo.

Lov je bil v srednjem veku last in pravica vladarja. Na Kranjskem je bil to deželni knez. Lovsko pravico je podeljeval tako kot zemljiško posest svetnim in cerkvenim gospodom,

25. Zora Lovrenčič z možem dr. Ivanom Lovrenčičem in dvema lovskima tovarišema. Zora Lovrenčič je bila dolga desetletja edina lovka. (Imetnik fotografije: Tomo Lovrenčič).

na obsežnih ozemljih pa jo je obdržal zase. Upravljaj jo je preko lovskih in gozdarskih mojstrov ter uradov. Lov je bil deležen njegove velike pozornosti. Za vzdrževanje dobrega stanja lovskega bogastva je izdajal številne lovske ređe in pravila, ki so določala, kje, kdaj ter kako in kaj sme kdo loviti. Kmetom, podložnikom, obrtnikom in meščanom lovskih pravic ni dovoljeval ali pa jih je omejil na lov zajcev, lisic, polhov in podobne divjadi, pa tudi nižjemu plemstvu jo je običajno omejeval zgolj na nižji lov. Določal je tudi delovne dolžnosti tlačanov, povezane z lovom, in pravice lovcev v prometu z uplenjeno divjadjo. Kršiteljem, zlasti divjim lovcem, je določal hude denarne kazni, zapor, privez na pranger, izgon iz dežele ali celo delo na galejah.

Lovske mojstre in lovce so imela tudi posamezna zemljiška gospodstva in samostani, med njimi samostan v Bistri. Bistra je smela po lovskem ređu, ki so ga leta 1711 sprejeli kranjski deželni stanovi, imeti štiri lovce. Na samostansko lovišče še vedno spominjata imeni stojišč Prelatov štant v Smrekovcu in Hubertov štant na Bukovem vrhu. Deželnoknežje lovišče v Utiškem gozdu, ki se je širilo proti Vrhniki, je leta 1664 kupil od deželnega kneza Wolf Engelbert Turjaški.

Podložniki so morali opravljati poleg tlake gradnjo in popravilo gradov, dvorcev in gospodovih gospodarskih poslopjih, ročno in z vprego obdelovati polja in pospravljati pridelke, opravljati tudi lovsko tlako: plesti tenetve, skrbeti za lovske pse, prevažati lovsko opremo in uplenjeno divjad, sodelovati na lovu kot gonjači. Kadar pa je podložnik imel pravico do lova zajcev, kun, polhov in podobne divjadi, pa je moral del plena oddati gospodu ali mu to pravico plačati. Kmetje so morali trpeti tudi škodo, ki so jo delali lovci in divjad na obdelovalni zemlji. Odmera

vsakršne tlake je bila na Kranjskem, Štajerskem in na Koroškem urejena šele z robotnim patentom cesarja Jožefa II. leta 1782. Na Kranjskem je bila za največje podložnike odmerjena tlaka štiri dni na teden oziroma 108 na leto.

ODPRAVA LOVSKIH PRIVILEGIJEV

Cesar Jožef II. je leta 1786 s patentom odpravil vse dotedanje lovske ređe in lovske predpise ter jih nadomestil z novo zakonodajo, ki je ščitila tako interese dotedanjih lovskih upravičencev pa tudi kmetov podložnikov. S posameznimi določili je ta na Slovenskem veljala do leta 1935. Po njej je bila divjad last lovskega upravičenca, ki jo je smel na svojem posestvu gojiti, loviti, vendar z njo in ne z lovom ni smel povzročati škode na obdelovalnih površinah oziroma je moral škodo poravnati. Lastnik lova je smel veliki in mali lov prodati ali dati v najem, le meščanu in kmetu ga ni smel. Leta 1849 je bila s cesarskim patentom ukinjena pravica lova na tujem posestvu, lastna lovišča pa so mogli obdržati le posestniki z več kot 115 ha sklenjene posesti, druga zemljišča pa so združili v občinska lovišča. Te so občine dajale v zakup ali pa v njih lovile z lastnimi lovci. Zakupnino so delili med zemljiške posestnike, ki so imeli tudi pravico do odškodnine zaradi škode, ki so jo njim napravili lovci ali divjad. Leta 1852 je ministrstvo za notranje zadeve določilo, da morajo občine dajati lovišča v zakup z javno dražbo, na kateri so smele sodelovati pravne osebe in posamezniki. Najemno pogodbo je moral potrditi okrajno glavarstvo. Najemnik je moral v najetem lovišču zaposliti lovske čuvaje. Leta 1874 in 1889 je dežela Kranjska sprejela zakonska akta o lovopustu, po katerih je bilo npr. med 15. aprilom in 1. julijem prepovedano loviti divje race, gosi, močvirnike in vodne ptice.

LOVSKA DRUŽBA NA VRHNIKI

Leta 1867, to je osem let po padcu absolutizma avstrijskega notranjega ministra Alexandra von Bacha, je Avstrija dobila zakon o društvenem pravu. Na njegovi osnovi je nastala tudi na Kranjskem vrsta različnih društev. Na Vrhniki je bila leta 1878 ustanovljena Lovska družba na Vrhniki (Jagdgesellschaft in Oberlaibach), prvo doslej znano lovsko društvo na Kranjskem. Ustanovni odbor Lovske družbe na Vrhniki, ki so ga sestavljali vrhniški ugledneži Carl Mayer, Johan Obresa in Carl Galle, je 24. februarja 1878 sestavil družbena pravila (statut) in jih z dodatnima 45. in 46. členom (ki ju je datiral 14. marca 1878) poslal v potrditev Deželni vladi za Kranjsko v Ljubljani. Ta jih je 22. marca 1878 potrdila z besedami, da vlada ustanovitvi družbe na podlagi predloženega statuta ne nasprotuje. S tem aktom je bilo društvo ustanovljeno. Pet let za vrhniškim društvom so ustanovili Lovsko društvo v Novem mestu, leta 1886 Lovski klub v Dolenjem Logatcu, leta 1894 Lovski klub v Ribnici in Lovski klub v Idriji.

Oglejmo si le najpomembnejša določila pravil vrhniškega lovskega društva, ki so, pisana v nemščini, imela 46 členov. Po pisavi sode, jih je napisal Carl Mayer. V prvem členu je določen lovski revir društva. Zajemal je lovišče, ki ga je prepustil Carl Galle levo od komercialne ceste Trst-Ljubljana in kjer je imel v katastrskih občinah Vrhnika, Stara Vrhnika, Velika Ligojna in Log zakupno lovsko pravico. Pred njim je imel ta revir v zakup knez Windischgraetz. V ta revir pa naj bi bila kasneje vključena tudi območja, na katerih bo društvo zakupilo lovsko pravico. V tem členu je določen še namen društva: loviti divjad, uriti se v pravilnem streljanju z različnim ročnim strelnim orožjem in gojiti družabnosti s pogovori, glasbo, petjem, plesom, igrami ter branjem časnikov in knjig.

Določeno pa je bilo tudi, da je vsaka politična tendenca društvu tuja.

V naslednjih členih pravil je bilo določeno, da je sedež društva v trgu Vrhnika. Člani društva so bili častni člani, (ki niso imeli nobenih denarnih obveznosti), resnični člani in »plačujoči« člani. Za častnega člana je na predlog društvenega odbora izvolil društveni občni zbor osebo, ki je bila za društvo posebej zaslužna. Resnični člani so bili tisti, ki so se pisno prijavili v društvo in so plačali pristopnino ter je njihov pristop potrdil občni zbor. Pristopnik je lahko imel katerekoli stopnjo izobrazbe in opravljal je lahko različne dejavnosti; moral pa je biti avstrijski državljan; pomembna je bila tudi njegova starost in samostojnost. Moral je plačati dve kroni ustanovnega prispevka (Grundungskostenbeitrag) in dve kroni pristopnine. Člani društva so plačevali 50 vinarjev članarine. Poleg teh dohodkov je društvo imelo še dohodke od prodane divjačine. Člani so imeli naslednje pravice: udeleževati se skupnih društvenih lovov, sestankov, na njih govoriti; se udeleževati prireditve, na katere so smeli pripeljati tudi svoje družine, na skupen lov so smeli povabiti gosta, ki pa so ga morali prijaviti, da so ga vpisali v knjigo gostov; gost je smel sam loviti le golobe, drugo divjad pa le na skupnih lovih. Prestopke na društvenih prireditvah, lovih in za žalitve članov so člana ukorili, za hujše prestopke pa so ga tudi izključili.

Občni zbor društva je z dvotretjinsko večino glasov sprejemal statutarne spremembe. Vsako leto je volil društveni odbor, ki so ga sestavljali ravnatelj, njegov namestnik in blagajnik društva. Pravico jih voliti in biti voljen so imeli vsi člani društva. Blagajnik je poleg denarnih zadev vodil tudi zapisnike sej odbora in občnih zborov; zapisnike občnih zborov so poleg njega podpisali še ravnatelj in dva člana društva, ki nista smela biti

26. Po skupinskem lovu vrhniškega lovskega društva – 18. decembra 1904 na Raskovcu.

Spredaj sede in stoje člani društva in njihovi gosti, za njimi pa so gonjači. Levo in desno ob uplenjenih srnah sedita brakirja z rogoma in psima, lovski čuvaji imajo za trakom klobuka zataknen listek, predzadnji v prvi vrsti na desni pa ima značko tudi na prsih. Na levi strani stojita uniformirana gozdarja. Uplenili so 36 srn. (Imetnik kopije fotografije: Muzejsko društvo Vrhnika.)

člana odbora; voditi je moral še društvene evidence in društveno korespondenco. Za prvega predsednika društva je bil izvoljen Karel Mayer. Društvu je predsedoval do leta 1919. Za njim je društvu do druge svetovne vojne predsedoval Mihael Tomšič. Občni zbor je sklepal o nastavitvi in odpoklicu lovskih čuvajev, o višini nagrad za pokončane ujede in drugo škodljivo divjad, odločal je o vprašanih lovskih psov, stroških nad 20 kron, o izključitvi članov ter pregledoval letne račune. Društvo je prenehalo, če je število članstva padlo pod štiri člane.

Lovski čuvaji so morali v službi nositi posebne znake. Lovske karte jim je plačevalo društvo, za plačilo pa so dobivali strelnine in nagrade za pokončane roparice.

Društvo je na zakupnem vrhniškem lovišču in na drugih svojih loviščih v okolici od septembra do srede januarja prirejalo skupne love, vsako leto decembra pa lov na srne na Raskovcu. Uplenjena divjad je pripadala društvu. Prodajali so jo v Ljubljano in drugam, le slabšo srnjad so si delili po abecednem redu članov.

NOVA PRAVILA LOVSKEGA DRUŠTVA NA VRHNIKI

Po enaintridesetih letih delovanja je Lovska družba leta 1909 sprejela nova pravila, ki jih je oblast potrdila istega leta. Napisana so v slovenskem jeziku. V njih se vidi razvoj, ki ga je društvo naredilo od leta 1878. Društvo si je spremenilo ime.

Pravila lovskega društva na Vrhniki

I. Ime, sedež in namen društva

§. 1.

Društvo se imenuje »lovsko društvo na Vrhniki« in ima svoj sedež na Vrhniki.

§. 2.

Namen društva je:

- a.) v svojih loviščih streljati ali loviti različno divjačino višje in nižje vrste strogo po obstoječih lovskih zakonih ter društvenih predpisih;
- b.) v le-teh divjačino gojiti v kolikor ni to na škodo poljskim in gozdnim kulturam;
- c.) vzgajati varstvo divjačine vešče logarje in lovske čuvaje;
- d.) uriti se v pravilnem streljanju z različnim ročnim orožjem;
- e.) združevati svoje člane v različnih sestankih in jih navajati h pravilnemu izvrševanju lova, opuščajo vsako dobičkarijo iz tega;
- f.) pospeševati družabno življenje s predavanji, govori, zlasti o lovskih zadevah, petjem, godbo in drugo zabavo;

II. Društveno premoženje.

§. 3.

Tisto obstoji in se vzdržuje:

- a.) iz pristopnin,
- b.) iz članarin in mesečnih prispevkov,
- c.) iz skupila za prodano divjačino,
- d.) iz glob (vide § 12 g).

§. 4.

Visokost pristonine, članarine in mesečnih prispevkov določuje občni zbor za jedno leto naprej, odločilno je pri tem v prvi vrsti blagajniško stanje in blagajnikov proračun za dotično leto.

§. 5.

Pristopnina plača se le pri vstopu in sicer plača oni, ki je tekom zadnjih treh let nehal biti

član društva, le polovico tiste, vsak drugi pa celo pristopnino.

§. 6.

Mesečni prispevki obstoje iz:

- a.) prispevka za lovske pse, ki se jemljejo h skupinskim društvenim lovom,
- b.) prispevka za lovske čuvaje in druge lovske potrebščine.

Kdor ima društvenega lovskega psa, ali pa svojega brake-psa, o katerem se odbor ugodno izreče in ga daje h društvenim lovom, ne plača prispevka za psa.

III. Članstvo.

§. 7.

Društvo obstoji jedino iz rednih članov. Po bivališči se razločujejo člani v domače, ki bivajo na Vrhniki in vnanje, ki bivajo izven Vrhnike. Član postane lahko vsakdo, kdor zavzema ugledno stališče v družbenem življenju, se hoče posvetiti lovu in spolnjevati društvena pravila in predpise.

Pristop je pismeno priglasiti društvu v roke predsednika.

§. 8.

O sprejemu novih članov odločujejo vsi člani, ki vsprejem lahko odklonijo, ne da bi zato navedli vzroke. Za vsprejem se mora izreči vsaj 2/3 članov in sicer se to lahko zgodi pri občnih zborih in društvenih sestankih, ali pa po okrožnici, s katero predsednik naznani ime, stan in bivališče onega, ki hoče društvu pristopiti kot član z pozivom, da se člani v danem roku izjavijo o vsprejemu. Izjava se odda na okrožnici ali na posebnem listu. Člani, ki se v vsprejemu ne izjavijo, se smatrajo, da so proti vsprejemu.

§. 9.

Sprejeti član mora podpisati društvena pravila, v znak, da jih je vzel na znanje in tudi vse druge listine, tisoče se denarnih obveznostij ter plačati pristopnino, letno članarino ter

mesečne prispevke za lovske čuvaje in lovske pse do konca poslovnega leta. Še le po spolitvi treh predpisov dobi član sprejemnico, podpisano od predsednika in tajnika, ter je opravičen loviti v društvenih loviščih.

§. 10.

Vstop se lahko priklasi vsak čas. Poslovno društveno leto se prične s 1. julijem ter neha s 30. jun. prihodnjega leta, za ta čas se plača tudi letna članarina. Sprejeti član pa mora plačati vso letno članarino, čeprav je med ali je ali že koncem poslovnega leta pristopil kot član; mesečne prispevke za lovske čuvaje in lovske pse pa ima plačati s prvim dnev tiste- ga meseca, v katerem je bil za člana sprejet.

§. 11.

Dolžnosti članov so:

- a.) plačati vsako leto do 10. julija letno članarino za nastopajoče poslovno leto ter mesečne prispevke za lovske čuvaje in za lovske pse za celo poslovno leto;
- b.) spoljnevati točno društvena pravila in odredbe;
- c.) v loviščih ravnati se po lovskih zakonih in društvenih poslovnih redih ter odredbah in zadržati se kot pravi lovec.

§. 12.

Pravice članov:

- a.) loviti in streljati divjačino v društvenih loviščih, v zakonitem času in po društvenem poslovnem redu;
- b.) udeleževati se skupnih društvenih lovov, priredb, sestankov in občnih zborov;
- c.) na občnih zborih glasovati, voliti in voljen biti;
- d.) h »brakadam« t. j. skupnim društvenim lovom sme vsak član povabiti tudi jedneg ali več gostov, izvzemivši love, glede katerih odbor specijelno določi in članom zajedno z vabilom naznani, da so gostje izključeni;
- e.) izvzemivši brakade sme vsak član lov izvrševati le osebn, namestnika ki zanj

streljal ne more imeti noben član, ne da bi šel sam osebn na lov; zapriseženega lovskega čuvaja pa se more vzeti vedno seboj, vendar ne sme ta nikdar streljati poljskih jerebic, prepelice ali fazanov.

- f.) na love, navedene ravnokar pod e, sme vsak član vzeti po jednega gosta, ki ima vedno pravico streljanja, vendar se sme na poljsko divjačino (t. j. zajce, jerebice, prepelice in fazane) vzeti gosta samo dvakrat na leto, na drugo divjačino (t. j. zlasti race in selivke) pa poljubno, kolikrat se hoče,
- g.) prestopke zoper določbe v točkah pod e in f kaznuje odbor in sicer prvič z globo 10 K, drugič z globo 20 K v korist društvene blagajne, tretjič pa občni zbor z izključitvijo iz društva,
- h.) vsak član ima tudi pravico do dela ustreljene divjačine, katere se ne proda. V svrhu delitve divjačine uredi se domače člane zase, zunanje pa zopet zase po abecednem redu ter se v tem redu posamezni kosi dele.

§. 13.

Društveni član se neha biti:

- a.) vsled iztopa,
- b.) vsled smrti,
- c.) vsled izključitve.

§. 14.

Izstop se lahko priklasi vsak čas ne glede na poslovno leto. Iztop pa velja in se član neha biti šele po preteku 6 mesecev od dneva na roke predsednika priglasenega iztopa do dneva iztopa, t. j. 6 mesec po priglasitvi ima član še vse pravice in dolžnosti v smislu društvenih pravil.

Ako pade dan iztopa v tekoče poslovno leto, nima iztopivši član nikake pravice do povračila vplačane članarine ali mesečnih prispevkov; ako pade dan iztopa izven tekočega poslovnega, ima iztopivši član plačati mesečne prispevke za ves čas od končanega poslovnega leta (t. j. od 1. jul.) do dneva iztopa ter na

27. Vabilo odbora Lovskega društva Vrhnika na lov na srne v Raskovcu v nedeljo, dne 17. decembra 1899. Vabilo je veljalo samo za povablence. Streljanje s kroglo je odbor prepovedal. Brakade na srne so bile zelo priljubljene. *Razglednica* (»Im Forst«, avtor Doc-ker, založil Rafael Neuber, Dunaj).

ta čas spadajoči alikvotni del letne članarine. Vsak začeti mesec se šteje in plača za cel.

§. 15.

Z dnevom smrti člana minejo vse njegove dolžnosti in pravice; zlasti nima zapuščina pravice terjati povračila vplačane članarine in mesečnih doneskov, pač pa je tista dolžna plačati event. zaostale mesečne prispevke do dneva smrti ter do tega dne preračunjeni alikvotni del event. zaostale članarine. Vsak začeti mesec se šteje in plača za cel.

28. Vabilo Lovskega društva Vrhnika na lov na srne v Raskovcu v nedeljo, dne 16. decembra 1900. Razglednica. (Imetnik: Janez Žitko).

§. 16.

Član se more izključiti na predlog odbora le na občnem (bodisi rednem ali izvanrednem) zboru in sicer:

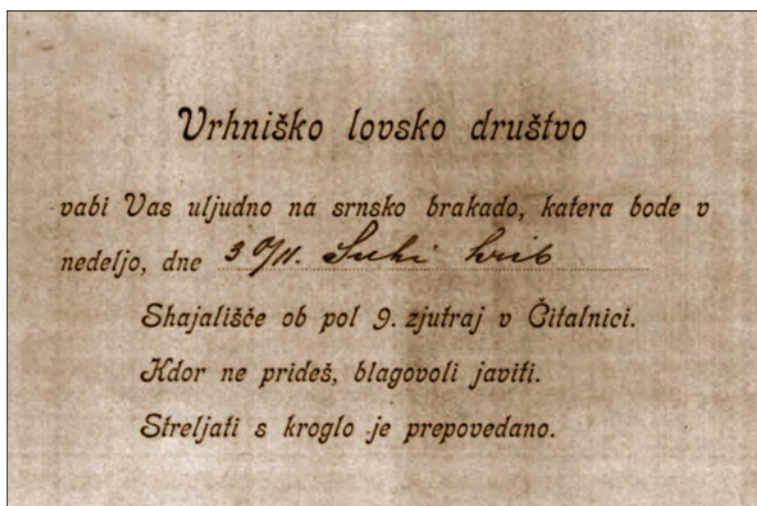
- a.) ako vkljub trikratnemu odborovemu opominu ne plača zapadle članarine, mesečnih doneskov ali pa v smislu §. 12. točka g. izrečene globe.
- b.) ako se vkljub dvakratnemu kaznovanju z globo vnovič pregreši zoper določbe §. 12. točki e. in f;
- c.) ako drugače ne izpolnjuje društvenih pravil in sklepov ali jemlje ugled društvu in članom.

29. Jedilni list lovske gostije 21. decembra 1902. (Imetnik: Janez Žitko).

30. Brakir trobi znak za začetek lova. Pred tem je zbral pse, jih povezal po dva v skope, v sredini pa je šel sam. Z rogom je dal znak za začetek in konec lova. Najprej je spustil slabše pse, za njimi pa boljše. Zatrobil je tudi ob vsaki padli divjadi, vsaki vrsti drugače. Trobil je v slovo na grobu umrlega člana ali ob krstu novega člana. (Imetnik fotografije: Tomo Lovrenčič).

31. Vabilo Vrhnjskega lovskega društva na srnsko brakado v nedeljo 30. novembra 1911 na Suhem hribu. (Imetnik: Janez Žitko).

Izključeni član nima nikake pravice do povračila vnaprej plačane članarine ali mesečnih doneskov, nasprotno pa je vključ izključitvi v smislu točke a.) dolžan plačati vso članarino za nastopivše poslovno leto in mesečne doneske, do konca meseca, v katerem se je izključil.

IV. Odbor.

§. 17.

Društveni odbor obstoji iz 5 domačih članov, t. j. predsednika, podpredsednika, tajnika, blagajnika in jednega odbornika.

§. 18.

Odbor izvršuje sklepe občnega zbora in opravlja brezplačno vse društvene posle. Odbor jamči društvu za vestno upravo in uporabo društvenega premoženja, dokler mu občni zbor ne podeli absolutorija. V njegov delokrog spada zlasti:

- a.) vsprejem in izključitev lovskih čuvajev ter njih nadzorovanje,
- b.) določitev in razpis društvenih lovov,
- c.) prirejanje sestankov in zabav v smislu §. 2. točke d. in f.,
- e.) nakup, prodaja in sploh gospodarstvo lovskih psov in drugega lovskega inventarja,
- f.) krmljenje divjačine pozimi,
- g.) Kaznovanje članov z globami v smislu §. 12. točka g. - Pred izrekom globe, vabiti je dotičnega člana v zaslišanje in če je treba v pojasnitev zadeve zaslišati je tudi vse olajšilne in obtežilne priče, o tem sestaviti natančen zapisnik ter izdati obsojenemu članu pismeno razsodbo, v kateri je povedati na podlagi katerih prič in okolnostij se je prepričal odbor o krivdi ter člana zajedno podučiti, da se ima pravico tekom 14 dni pritožiti na občni zbor.

§. 19.

Odbor se voli vsako leto na občnem zboru in

sicer predsednik posamič, ostali 4 odborniki pa skupno in ti si potem med seboj razdelijo posel. Voli se ali z vzklikom ali pa z listki - zadnje se mora, ako zahteva le 1/3 navzočih članov - in sicer z nadpolovično večino glasov; ako nima nihče nadpolovične večine, voli se vnovič toliko časa, da se ista doseže.

§. 20.

Odbor je sklepčen, ako so navzoči vsaj trije odborniki. Sklepa se z večino glasov ozir. v slučaju enakoglasja velja mnenje, za katero je predsednik oziroma v njegovi odsotnosti podpredsednik.

§. 21.

Predsednik zastopa društvo na zunaj, sklicuje odbore seje in občne zборе. Predseduje le tem in podpisuje s tajnikom pravnoveljavno vse društvene listine, objave in dopise. On vodi brakade, vodi statistiko o ustreljeni divjačini in o strelnini čuvajev. Sprejema tudi ustreljeno divjačino ter jo v smislu sklepov in drugih določil deli med člane ali pa prodaja. O prodaji in delitvi ustreljene divjačine ter strelnini čuvajev, mora imeti natančne izkaze, v katere sme vsak član vsak čas upogledati.

§. 22.

Za slučaj, da je predsednik zadržan, izvršuje vse njegove posle podpredsednik.

§. 23.

Tajnik vodi zapisnike zborov in odborovih sej, urejuje po predsednikovih navodilih društveno korespondenco, vodi pregled članstva, društvenega inventarja ter skrbi za vabilo odbornikov h odborovim sejam ter sploh članov h občnim zborom in skupnim lovom ter sestankom.

§. 24.

Blagajnik vodi društveno blagajno in vse opravke, ki so v zvezi z društvenim premoženjem.

Razpored lovov
vrhniškega lovskega društva
v mesecu oktobru 1902

Datum	dan	M.:	na	živalice	Odbor vredni	Opomba
14.	Nedeljo	Javorč	srne	gostilna Zlatica	ob 8 ^h	---
22.	Četrtek	Kurenu	zajce	do	8.	---
26. 27.	Nedeljo in ponedelj	Zaplana	zajce in srne	do	8.	so bo prijelo
29.	Četrtek	Črnose moči Kurenu	do	do	ob 8.	so bo prijelo

Odbor

32. Razpored lovov Vrhniškega lovskega društva v mesecu oktobru 1902. Lovi na zajce in srne so bili ob nedeljah in četrtkih na Javorču, Kurenu, Zaplani in Črnosevšah proti Kurenu. (Imetnik vabila: Janez Žitko).

§. 25.

Vsak odbornik poroča o svojem delovanju na občnem zboru, blagajnik ima predložiti tudi proračun za prihodnje leto.

V. Računski pregledniki

§. 26.

Občni zbor zvoli dva računski preglednika, ki imata dolžnost, celo poslovno leto nadzorovati blagajniško poslovanje. Opravičena sta zahtevati vsak čas upogled v blagajniške knjige, skupaj ali pa vsak vsak zase, kar morata zabeležiti v knjigah. Na občnem zboru poročata o svojem delovanju ter stavita predlog glede absolutorija.

VI. Občni zbor.

§. 27.

Občni zbor je reden ali izvanreden. Redni občni zbor je sklicati vsako poslovno leto jedenkrat, najkasneje do 15. junija. Izvanredni občni zbor

pa je sklicati najkasneje v treh tednih,

- a.) ako to zahteva jedna četrtnina vseh članov,
- b.) ako se je vložila pritožba zoper odborovo kaznovanje z globo v smislu §. 12. točka g,
- c.) ako se to odboru potrebo zdi.

§. 28.

Za sklepčnost občnega zbora je potrebna navzočnost polovice vseh članov. Za slučaj, da tako sklicani občni zbor ne bi bil sklepčen, skliče se uro pozneje drugi občni zbor, ki je sklepčen ne glede na število navzočih, za vse zadeve, razen za spremembo pravil, za kar je treba navzočnosti najmanj polovice vseh članov in za razpust društva, za kar je treba navzočnost 3/4 vseh članov. - O vseh predmetih občnega zbora se sklepa z nadpolovično večino navzočih glasov. Pooblastila pri občnih zborih niso dopustna. Vse člane vabiti je pismeno zajedno z naznanitvijo vsega dnevnega reda.

Post-Nr. _____

Exh.-Z. *231/2/08*

Certificat Izkaznica

womit amtlich bestätigt wird, dass
s katero se uradno potrjuje, da je bil

gosp. Anton Hojan iz Vrhnike

auf den Jagd-, Forst-, Feld-, Fischerei-Schutzdienst für
kot lovski, gozdni, poljski, ribarski čuvaj za

lov občine Vrhnika

hieramts beeidet wurde.
tukaj zaprisežen.

K. k. Bezirkshauptmannschaft — C. kr. okrajno glavarstvo

v Ljubljani dne 14. 5. 1908.

[Signature]

Anmerkung.

Dieses Certificat dient als Legitimation und muss bei Ausübung des Dienstes stets bei sich getragen werden.

Im Dienste ist auch das im Sinne des Gesetzes vom 28. Mai 1887 (Nr. 28, L. G. B.) vorgeschriebene Dienstesabzeichen zu tragen.

Wenn das Dienstesabzeichen getragen wird, ist auch das Tragen eines Gewehres zum persönlichen Schutze gestattet.

Bezüglich der Rechte und Pflichten der zum Schutze einzelner Zweige der Landescultur beideten Wachorgane sind die Bestimmungen des Gesetzes vom 16. Juni 1872 (Nr. 84, R. G. B.) massgebend.

Opomba.

Ta izkaznica služi kot legitimacija in se mora pri izvrševanju službe vselej seboj imeti.

V službi se mora nositi tudi v zmišlu postave z dne 28. maja 1887. l. (št. 28 dež. zak.) predpisano službeno znamenje.

Kadar se nosi službeno znamenje, dovoljeno je tudi nositi puško v svojo obrambo.

Gledé pravic in dolžnostij stražarskega ošobja, zapriseženega v obrambo posameznim oddelkom zemljedelstva, merodajne so določila zakona z dne 16. junija 1872. l. (št. 84 drž. zak.).

33. Izkaznica lovskega čuvaja v občini Vrhnika Antona Hojana iz leta 1908. (Hrani: Tatjana Hojan).

§. 29.

Pred občni zbor spadajo vse društvene zadeve, zlasti:

- a.) premeba pravil,*
- b.) sklepanje o razpustu društva,*
- c.) vzprejem in izključitev članov,*
- d.) vzprejem in pregled letnega odborovega poročila o njegovem delovanju,*
- e.) pregled poročila računskih preglednikov,*
- f.) podelitev absolutorija odboru,*
- g.) volitev odbora in računskih preglednikov,*
- h.) določitev vstopnine, članarine in mesečnih doneskov za prihodnje poslovno leto,*
- j.) določitev poslovnika za društvene člane ter lovske čuvaje,*
- k.) naročitev časopisov,*
- l.) uporaba 50 K presegajočih zneskov za nabavo inventarja in drugih društvenih potrebščin,*

m.) določitev talij za prejetje lovskih tatov in roparskih živalij ter določitev plačila lovskim čuvajem,

n.) določitev revirjev, kjer se ne sme streljati,

o.) določitev števila divjačine, katero ima najmanj vsak član dobiti oddeljeno, ako se ustrelji več in ni potrebno prodati v pokritje izdatkov, more nadaljno razdelitev določiti odbor (vide §. 18 t. c),

p.) neprezivna razsoja vseh iz društvenega razmerja nastalih preprirov ter pritožb zoper odborove sklepe in rzsodbe,

r.) samostojni predlogi in interpelacije, ki se morajo vsaj 8 dnij pred občnim zborom naznaniti odboru.

Ako se društvo razpusti, razdele se event. aktiva ali pasiva med tedanje člane.

Ta pravila so bila izločena iz uradne evidence leta 1912 pod protokolarno številko 3783.

34. Lovci Vrhniškega lovskega društva po skupinskem lovu z uplenjeno divjadjo v 20. letih 20. stoletja. (Imetnik fotografije: Tomo Lovrečič).

35. Odprtje lovske kočice oktobra 1960 na Jamniku. (Imetnica fotografije: Dragica Šemrl)

ORIS DELOVANJA VRHNIŠKEGA LOVSKEGA DRUŠTVA PO LETU 1912

Vrhniško lovsko društvo ni bilo množično. Na svojem začetku je imelo 10 do 12 članov. Na fotografiji lovcev po skupnem lovu v 20. letih prejšnjega stoletja je 27 lovcev, na nekako deset let mlajši fotografiji pa 28, ob stoletnici obstajanja, ob koncu 70. let 20. stoletja pa je lovska družina imela 56 članov. Lovska društva so nastajala v času, ko so meščani in tržani ustanavljali tudi planinska društva. Oboja, lovska in planinska društva, so bila »beg« iz zatohlih mest in trgov v naravo, obenem pa so se njihovi člani prizadevali pridržati deželo slovenstvu, saj so ji hoteli Nemci dati nemški značaj. Dr. Ivan Lovrenčič je ob ustanavljanju slovenske zveze lovskih društev posebej zahteval, da mora lovec tudi na lovu govoriti slovensko, da se mora zavedati svoje narodne biti. V lovskih društvih more-

mo videti tudi izraz novih socialnih razmer, izraz »jare gospode«, kajti biti lovec je bilo drago in je bilo dostopno predvsem tistim, ki so imeli več pod palcem. Kmetje in delavci so se težko privoščili nabavo orožja, streliva, plačevanja članarine, taks za orožni list in lovske karte, lova ob delavnikih, gostij po lovu itd. Značilno potrdilo tega je Delavsko lovsko društvo v Idriji, ki so ga ustanovili idrijski delavci, ki si v Lovskem društvu Idrija niso našli svojega mesta.

Kmalu po svoji ustanovitvi je društvo vzelo v zakup celotno lovišče občine Vrhnika, ki je merilo skoraj 6.000 ha. Leta 1900 je društvo vzelo v zakup še lovišče občine Preserje. Leta 1931 je poprečna zakupnina v Sloveniji stala 1,90 dinarjev za hektar, v ljubljanskem srezu pa 3,90 dinarja za ha. Leta 1930 se je društveno lovišče zmanjšalo za 1.500 ha, ki so jih dali v podzakup dr. Ivanu Lovrenčiču.

Društvo je leta 1912 odprlo lovsko kočo pod Bukovim vrhom. To ozemlje so ob koncu prve svetovne vojne zasedle italijanske čete in v koči se je naselila italijanska mejna posadka. Umaknili so se po podpisu rapalske pogodbe leta 1920. Dokaj uničeno kočo je Lovski klub obnovil. Leta 1924 so zgradili drugo kočo na Raskovcu, kjer so trije lovci postavili še svoje kočice. Na Raskovcu je Lovski klub novembra 1928 praznoval svojo 50-letnico. Priredili so tradicionalno brakado z lovskim krstom Slavka Vuka in Gregorja Novaka. Med drugo svetovno vojno so bile vse kočice na Raskovcu uničene. Leta 1960 je lovska družina dogradila kočico na Jamniku.

Lovska družina je leta 1977 na Jamniku razvila svoj prapor.

Vrhniško lovsko društvo, od leta 1946 imenovano Lovska družina Vrhnika, je najstarejše slovensko lovsko društvo in sploh med prvimi slovenskimi društvi. Njemu so sledila lovska društva: leta 1883 v Novem mestu, 1886 v Dolenjem Logatcu, 1894 v Ribnici in Idriji, leta 1910 v Šentjuriju in v Horjulu. Društvena dejavnost je med drugo svetovno vojno zamrla, saj je italijanski okupator aprila 1941, dva dni po zasedbi, razglasil obvezno oddajo orožja, ob letu pa še, da je lov nedopusten. Po septembru 1943 je tudi nemški okupator lov prepovedal.

Po koncu vojne so lovci že junija 1945 mogli dobiti orožne liste in od septembra tudi lovske dovolilnice za območje okraja Ljubljana okolica. Na podlagi začasnega lovskega

REGNO D'ITALIA - KRALJEVINA ITALIA
 Provincia di Lubiana - Ljubljanska pokrajina

LICENZA DI CACCIA - LOVSKA KARTA
 valida dal 1° gennaio al 31 dicembre 1942. - veljavna od 1. januarja do 31. decembra 1942.

Sig. *Dr. Lovrenčič Ivan*
 Gosp. *avvocato, redovnik*
 professione *abitante stabilmente in* *Vrhniška vas, 1*
 poklic *stabilno bivajoč v*
 esercita la caccia con *pin* cani *nel* - lori z (s) *ps i*

Tassa statale di L. *25* pagata con marca regolarmente annullata.
 Državna taksa *plačana s kolkom, ki je predpisno razveljavljen.*
 Tassa provinciale di L. *20* pagata con marca regolarmente annullata.
 Pokrajinska taksa *plačana s kolkom, ki je predpisno razveljavljen.*
 Per il fondo provinciale di caccia in L. *3.00* pagato in contanti.
 Za pokrajinski lovski sklad *plačano v gotovini.*

Capitanato distrettuale di *Ljubljana*
 Okrajno glavarstvo v *Ljubljana*
 Municipio di *Ljubljana*
 Mestno poglavarstvo v *Ljubljana*

Regno d'Italia
 Capitanato distrettuale
 di Lubiana
 Provincia di Lubiana
 Ljubljanska pokrajina

- 3. I. 1942
 IL Commissario:
(Lodovico Maffei)
 Firma del titolare:
 Podpis lastnika lovske karte:
Dr. Ivan Lovrenčič

No. prot.: *237/1-42*
 St. delovod.:
 No. corr. dell'elenco: *1/42*
 Zap. st. očevidnika:

36. Licenza di caccia - Lovska karta, ki jo je 3. januarja 1942 dr. Ivanu Lovrenčiču izdalo mestno poglavarstvo v Ljubljani. Veljala naj bi do konca leta 1942, a italijanske oblasti so lovprepevale že aprila tega leta. (Imetnik: Tomo Lovrenčič)

zakona so z dovoljenjem okrajnega odbora Ljubljana okolica 26. avgusta 1946 ustanovili na Vrhniku dve Lovski družini, Vrhnika I in Vrhnika II, ki sta imeli 36 članov. Njuno lovišče je merilo 9 do 10.000 ha, (obseg lovišča se je leta 1954 zaradi ustanovitve novih družin v soseščini zmanjšal na približno 6.200 ha). Prvi družini je predsedoval Vencelj Malavašič, tajnik je bil dr. Zoltan Žekš, blagajnik Miha Mauri, drugi pa Mirko Verbič, tajnik Andrej Novak in blagajnik Franc Permoser. Že leta 1949 pa sta se družini združili v eno, ki je izvolila za predsednika Adolfa Malavašiča, tajnik je bil Franc Krašovec, blagajnik Miha Mauri in gospodar Bernard Malavašič. Leta 1951 so uvedli zopet lovsko čuvajsko službo.

Po letu 1960 so do 1978. leta Lovski družini predsedovali: Jože Vidmar, Franc Skubic, Franc Malavašič, Franc Kranjc, Adolf Malavašič, Jože Tršar in Franc Kranjc.

Društvo je skrbelo tudi za lovske pse. V dvajsetih letih prejšnjega stoletja je društvo imelo na razpolago 27 psov, 1951. leta 8 in 1959. leta 19.

Od samega začetka je društvo bdelo nad staležem jerebic, fazanov in srnjadi, šele leta 1981 so postavili na Raskovcu krmišče za jelene, ki so se tam prvič pojavili že 1910. Jerebice so varovali pozimi tudi pod streho in jih krmili, fazane pa so nasajali že pred prvo svetovno vojno, leta 1966 so postavili zanje celo 12 krmišč, leta 1978 pa so jih naselili 160. Prvi gamsi so se v lovišču pojavili med prvo svetovno vojno, ko so se umaknili z bojišč v Julijskih Alpah. Takrat je bilo v lovišču veliko divjih petelinov. Bili so na Planini, nad Staro Vrhniko, Ulovki, Vranjih pečeh, v Raskovcu, Ljubljanskem vrhu in Slemenih ter tudi drugod. Ocenjen stalež divjadi nam je znan iz leta 1955. V lovišču naj bi takrat bilo 110 glav srnjadi, 120 zajcev, 15 fazanov, 40 jerebic (leta 1978 jih je bilo samo še 10),

8 gamsov. Uplenili pa so 12 glav srnjadi, 80 zajcev, 4 fazane, 12 jerebic in veliko druge pernate divjadi. Okrog leta 1930 so se v lovišču pojavili divji prašiči (zadnje svinjo so ustrelili 1979). Leta 1953 pa sta se pojavila tudi šakal in volk, zadnjega risa pa naj bi ustrelil že knez Windischgraetz. Leta 1968 so uplenili medveda, ki je delal škodo čebelarjem. Srnjad se je okrog leta 1960 začela seliti z Raskovca v druge predele lovišča, kjer so bila stanišča zajcev. Po naslednjih desetih letih je bilo vedno več srnjadi na Barju. Predvideni stalež divjadi leta 1960 kaže izboljšanje: 2 jelena na Raskovcu, 5 gamsov, 130 srnjadi, 160 zajcev, 45 fazanov, 50 jerebic. Na 12 brakadah in posamezni lovci pa naj bi takrat uplenili 126 zajcev, 45 fazanov, 15 jerebic, 14 srnjadi, več jazbecev, rac, golobov in raznih ujed. Leta 1978 je po predvidenem staležu bilo v lovišču 7 jelenov, 8 gamsov, 215 srnjadi, 40 zajcev, 180 fazanov, 10 jerebic, 50 rac, 2 divja prašiča. Uplenili so 7 jelenov, 8 gamsov, 20 srnjakov, 18 srn, 25 zajcev, 41 fazanov, 77 rac (leta 1982 so poleg rac uplenili še 2 kljunača in 13 pižmovk), 20 lisic in še 200 pernatih ujed. Število zajcev je torej upadalo, rastlo pa je število srnjadi, ki je že delala škodo na poljih.

Lovski čuvaji so preganjali divje lovce in uničevali njihove pasti ter uničevali lovu škodljivo divjad. Lovski čuvaji so bili v loviščih obvezni. Morali so biti »neomadeževanega vedenja«, niso smeli biti v kazenskem postopku, ne obsojenci pred določenim rokom po prestani kazni. Čuvaji so morali priseči. Škodljivo divjad so preganjali tudi člani društva, tako so npr. leta 1923 zastrupljali vrane, leta 1968 so jim nastavljali zastrupljena jajca, ves čas so streljali lisice, pernate ujede, (teh so npr. leta 1972 postrelili 350), razdirali pa so jim tudi gnezda – celo tistim vrstam, ki so bile pozneje zaščitene. V 70. letih je bilo na cestah vse več povožene divjadi. Od leta 1981 so začeli voditi tudi razvide o

37. Člani Lovske družine Vrhnika leta 1981. (Imetnica fotografije: Dragica Šemrl, podatki: Stane Smrtnik).

1. vrsta: Vinko Žibert, Martin Osretkar, Franc Urh, Anton Lušina, Franc Krajnc, Slavko Čelešnik, Tomaž Končan, Žan Orešnik, Petkovšek Jurij, Adolf Malavašič;
2. vrsta: Bojan Petrovčič, Marjan Japel, Franci Lešnjak, Marko Sodija, Jože Tršar, Ivan Kavčič, Jože Pahor, Matjaž Korošec, Slavko Petrovič, Andrej Petrovič, Lovro Nagode, Janko Jerebic;
3. vrsta: Stane Smrtnik, Janez Susman, Bernard Železnik, Pavle Caserman, Pavel Kenk, Stanislav Kogoj, Janez Markel, Simon Tešar, Boštjan Končan, Damjan Jeraj, Milko Jurca;
4. vrsta: Pavle Trček, Rado Pivk, Franc Nagode, Frančišek Novak, Anton Japelj, Anton Turšič, Mitja Deglerija, Franc Rode, Branimir Mlinar, Anton Voljč, Gorazd Jurca;
5. vrsta: Franc Petrič, Uroš Petrič, Franc Turk ml., Franc Troha, Franc Turk st., Franc Novak, Danilo Smolnikar, Anton Šemerl, Božidar Jeraj, Danijel Furlan, Boris Voljč, Franjo Kovačič.

ustreljenih potepuških psih in mačkah. Gradnja avtomobilske ceste Ljubljana–Postojna, ki je tekla po lovišču, je divjad zelo vznemirila, visoke zaščitne mreže ob njej pa so zaprle njene pradavne poti. Lovišče je utrpelo škodo tudi z gradnjo počitniških hišic okoli Jamnika in Miznega dola (1964) ter na Zaplani in okoli nje, kjer jih je bilo leta 1975 že preko 100.

Ugledni gostje vrhniškega lovskega društva so bili ljubljanska župana, Ivan Hribar, dr. Ivan Tavčar, leta 1897 pa je bil na njegovi brakadi na Raskovcu avstrijski nadvojvoda Friderik Habsburški.

Vrhniško lovsko društvo je imelo v svojih vrstah dva člana, ki sta bila pomembna in vplivna v organizaciji slovenskega lovstva. To sta bila poštni uradnik Karel Mayer ml. in dr. Ivan Lovrenčič. Karel Mayer st., njegov oče, je bil pisec in soustanovitelj Lovske družbe na Vrhniku in njen prvi predsednik. Bil je nezadovoljen nad tem, da je bila v ljubljanski okolici večina lovišč v nemških rokah, njegova lovišča v Dragomlju in v Spodnji Šiški pa so bila premajhna za rastoče število članov Lovskega kluba Sava, ki ga je ustanovil. Z namenom, da bi ustanovil slovensko lovsko centralo, ki bi vodila razvid dražb lovišč in o njih seznanjala

ljubljske lovce, ki naj bi si pridobili zakup lovišč v ljubljanski okolici, je Karel Mayer januarja 1907 sklical sestanek lovcev v Ljubljani. Rezultat sestanka je bil ustanovni občni zbor Slovenskega lovskega kluba 16. oktobra istega leta v Ljubljani. Njegova potrjena društvena pravila so določala, da je namen kluba združevati slovenske lovce, zlasti ljubljanske, delovati za »povzdigo« lovstva na Slovenskem ter skrbeti za strokovno izobrazbo svojih članov. Dr. Ivan Lovrenčič je na zboru izrecno poudaril, da mora lovec spoštovati naravo in da mora skrbeti za ohranitev naravnih vrednot, da lov ne sme biti samo užitek in zabava, ampak tudi varstvo in skrb za naravo in divjad. Posebej je zahteval, da mora klub varovati slovenski značaj dežele, da se morajo lovci zavedati svoje narodnosti in jezika. Zbor je izvolil za predsednika kluba ljubljanskega župana Ivana Hribarja, za podpredsednika pa dr. Ivana Lovrenčiča. Leta 1909 se je klub preoblikoval v Slovensko lovsko društvo. Leta 1910 je dr. Lovrenčič postal njegov predsednik. Društvo je ob začetku prve svetovne vojne prenehalo delovati.

Dr. Ivan Lovrenčič je bil pisec mnogih članov o lovu in kinologiji, bil je pobudnik ustanovitve Kluba ljubiteljev brakov in ustanovitelj Jugoslovanske kinološke zveze. Za klub je vodil rodovne knjige brakov.

38. Dr. Ivan Lovrenčič.
(Imetnik natisa iz Lovca: Tomo Lovrenčič).

Viri in literatura:

1. Arhiv Republike Slovenije, AS 68, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek, Serija društvenih pravil, t. e. 1, št. 186, Statuten der Jagdgesellschaft in Oberlaibach (1878), Pravila Lovskega društva na Vrhniki (1909).
2. Romana Erhatic Širnik, Lov in lovci skozi čas, Lovska zveza Slovenije, Ljubljana 2004.
3. Kronika lovske družine Vrhnika, Lovska družina Vrhnika, Vrhnika 1986.

VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (IV. DEL) MED OBEMA VOJNAMA 1918–1941

UVOD

V Vrhniških razgledih že četrto leto objavljamo zgodovinski pregled delovanja vrhniške osnovne šole. Vir za pisanje prispevkov pa je ohranjena Kronika vrhniške šole, ki so jo pisali ravnatelji šole. Že v prejšnjih številkah Vrhniških razgledov smo omenili, a morda ne bo odveč, če ponovimo, da je arhivsko gradivo, iz katerega črpamo podatke, shranjeno v Zgodovinskem arhivu Ljubljana v fondu ZAL-VRH 48.¹

V tej številki razgledov bomo posvetili nekoliko več pozornosti splošnemu dogajanju na področju osnovnošolskega izobraževanja zaradi zgodovinskih dogodkov, ki so se odvijali po propadu Avstro-Ogrske. V ta namen bomo k virom dodali še literaturo, iz katere smo črpali dodatne podatke. Izbrali smo zbornik Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana 1970 in disertacijo Milice Bergant, Poizkusi reforme šolstva pri Slovencih 1919–1929 – Od prevrata do uvedbe diktature, Ljubljana 1958.

V vseh doslej objavljenih prispevkih smo podali pregled razvoja šole od prvih začetkov do konca prve svetovne vojne. V posameznih poglavjih smo poudarili posebnosti dobe, razvoja šole, omenili smo težave,

s katerimi so se soočali, npr. s finančnimi, prostorskimi, vremenskimi, socialnimi, bolezenskimi. Vojna je prinesla največ tegob na družinskem, socialnem, zdravstvenem in seveda tudi na šolsko-pedagoškem področju. Vrhnika je bila za avstro-ogrsko vojsko pomembna strateška točka in takrat dokaj novo šolsko poslopje je bilo zelo primerno za nastanitev vojske. Ves čas vojne je bilo vodstvo šole zato primorano iskati primerne prostore za pouk. Razmeram primerno so morali prilagajati tudi urnik in učni načrt, zaradi prostorske stiske ali neprimernih prostorov so pouk velikokrat prekinili ali celo skrajšali šolsko leto.

Čas po vojni ni prinesel le političnih, gospodarskih, družbenih sprememb, ampak tudi spremembe na šolsko-pedagoškem področju. To je gotovo eno najbolj zanimivih, razgibanih obdobj, čas raznih poizkusov prevrednotenja na političnem, gospodarskem in kulturnem področju. Čas, ko smo se Slovenci z drugimi južnoslovanskimi narodi združili v novo državo Kraljevino SHS.² Ustanovitev nove države je sprožila val navdušenja med naprednim učitelstvom, saj je pričakovalo, da bo narodom omogočila razvoj šolstva in kulture, a žal so ostale razmere podobne predvojnimi.³ Edina pomembna pridobitev tega povojnega obdobja je bila,

da je z združitvijo južnoslovanskih narodov v skupni državi slovenščina dobila kot učni jezik več možnosti. Od leta 1923 je bila na vseh nivojih izobraževanja uvedena kot učni jezik. Izvzeti sta bili Koroška in Primorska.⁴ Novim razmeram so prilagodili učbenike in učne načrte. Po letu 1918 so učitelji, ki so bili prej deželni uradniki, postali državni uradniki. Vzdrževanje šol pa je ostalo na občinskem proračunu.

OSNOVNA ŠOLA PO ZDRUŽITVI

Združitev jugoslovanskih narodov v skupno državo je postavilo pred vse prosvetne forume eno najvažnejših vprašanj, in sicer nov šolski sistem. Želja po sodobnejšem šolskem sistemu je za vedno splavala po vodi s sprejetjem osnovnošolskega zakona leta 1929.

Avstrija je bila ena prvih držav, ki je uvedla šolsko obveznost, vendar je bil njen šolski sistem pred vojno na nivoju več tirnega šolskega sistema, ki se je obdržal še v novi državi Jugoslaviji. Več tirni šolski sistem je omogočal otrokom, da so po končanem četrtem razredu osnovne šole – ljudske šole prestopili v uk, strokovne šole ali srednje šole, npr. višjo gimnazijo, meščansko šolo. Zakon je prepustil odgovornost – dolžnost staršem. Ti naj bi usmerili otroka v nadaljnje izobraževanje ali v delo in takojšnji zaslužek.

Več kot desetletje je minilo, da so v novi državi sprejeli nov osnovnošolski zakon. To se je zgodilo 5. decembra 1929. Vsi dotedanji zakoni in odredbe so bili razveljavljeni.⁵ Omenjeni zakon je razlikoval osnovne šole in višje ljudske šole.⁶ Zakon je razdelil osnovno šolo z osemletno šolsko obveznostjo v dva dela: v narodno šolo (I.–IV. razreda) in v višjo narodno šolo (V.–VIII. razreda). Osnovna šola je obsegala prva štiri leta, višja ljudska šola pa naslednja štiri leta. Osemletno šolanje je bilo obvezno, in sicer je bil v osnovni šoli pouk obvezen, v višji šoli pa je bil redni

in skrajšani. Skrajšani pouk so dovoljevali v višjih razredih, in sicer tako da so učenci višjih razredov imeli v zimskih mesecih redni pouk, tj. od novembra do marca. Ostale mesece so imeli skrajšani pouk. V sedmem in osmem razredu so imeli marsikje okrnjen pouk, predvsem v poletnem času, ko je bila na kmetijskih zemljiščih potrebna pomoč pri delu na polju. Vodstvo šol je skrajšani pouk urejalo skladno s krajevnimi razmerami. To ugodnost so starši izrabljali v škodo svojih otrok.⁷ Dve zakonski odločbi sta omogočali šolski mladini, da je prekinila redno osemletno šolsko obveznost, in sicer odločba o skrajšanem pouku na podeželskih šolah in odločba, ki je mladini dovoljevala prestop v uk – obrt ali trgovino. Posredno sta ti odločbi dovoljevali fizično izkoriščanje nedorasle mladine, ker sta omogočali deset- ali enajstletnim revnim otrokom delati v tovarnah, obrtnih delavnicah in na kmetih, kjer so domačim pomagali pri delu na polju ali so služili pri bogatih kot hlapci ali pastirji. Napredno misleči pedagoški kader in tudi mnogi drugi so bili mnenja, da bi obvezno osemletno šolanje otroke obvarovalo pred fizičnim izkoriščanjem.

Mnogo vzrokov je pripomoglo k poznemu sprejemu šolskega zakona, med njimi sta bila morda najbolj očitna različna stopnja ljudskega šolstva v novi državi in politično rivalstvo med liberalno in konservativno smerjo na področju šolstva. V prvem desetletju nove Jugoslavije so se ta nasprotja večkrat zaostрила. Že leta 1919 so se slovenski učitelji opredelili za enotno ureditev šolskega sistema, v ta namen so izdelali načrt za reformo šolstva. To ni bila izvirna slovenska ideja, saj so o tem razpravljali v Evropi že pred in med prvo svetovno vojno. Leta po vojni je to gibanje preraslo v pravo pedagoško reformno gibanje, ki ga je vodila liberalno usmerjena učiteljska organizacija. Pravzaprav je bilo to gibanje za enotno šolo

v takratnem obdobju v središču pedagoškega zanimanja. Pojem enotne šole je pomenilo organizacijo šolskega sistema od vrtca do univerze, ki naj bi bil med seboj tako povezan, da bi omogočal vsakemu državljanu ne glede na njegove materialne, socialne ali krajevne življenjske razmere pridobiti tako izobrazbo in strokovno usposobljenost, kot so mu dovoljevale njegove sposobnosti in njegova volja. Šola bi dala vsem otrokom obširnejšo in temeljitejšo splošno izobrazbo. Dotedanja oblika izobraževanja v ljudskih šolah ni dajala enake možnosti nadaljnega šolanja vsem slojem. Ti predlogi so obsegali zahteve po enotnem osemletnem splošnem izobraževalnem procesu, v času osemletnega izobraževanja otroci ne bi smeli prestopiti v strokovne šole in ne bi smelo biti nobenih olajšav ali izostankov pri pouku. Sodobnejši način izobraževanja bi omogočil nadaljnje izobraževanje vsem otrokom.

Enotna šola je zahtevala obisk javne šole. Če bi prišlo do realizacije liberalnih idej, bi ukinitili vse privatne šole, ki so bile takrat večinoma v cerkvenih rokah. Za svoj obstoj je enotna šola pogojevala ločitev šole od Cerkev, mladina bi se vzgajala enako ne glede na svoje versko prepričanje. Nasprotno pa si je Cerkev prizadevala za ohranitev verske vzgoje v šolah, hkrati pa je prepovedala otrokom obiskovati mešane šole, kjer so se šolali nekatoški otroci.⁸ Cerkev se je zavedala, da je v versko mešani državi v nevarnosti versko-nravni smoter šole. Zato se je upirala enotnemu vzgojnemu smotru šole – zahtevala je, da se šolstvo diferencira na osnovi verstev.⁹ Cerkev se je zavzela za privatne šole in za vpliv Cerkve pri vzgoji in izobraževanju. Leta 1923 so na petem verskem shodu v Ljubljani poudarili pravice staršev pri vzgoji in izobrazbi otrok. Zaslombo so našli v kmečkem prebivalstvu. Kmetje niso mogli razumeti, da bi njihovi otroci lahko znali več kot oni sami. V svojem konservativnem

gledanju na življenje je bila njihova želja, da bi otroci hitro odrasli in da bi jim pomagali pri delu na polju. V skrbi, da bodo izgubili delovno silo svojih še nedoraslih otrok, so se upirali podaljšanju šolske obveznosti in odpravi šolskih olajšav. Še vedno so menili, da je dovolj, če otrok zna brati, pisati, računati in moliti. Te težnje kmeta je izkoriščala Cerkev in njej naklonjeni krogi – Cerkev je demagoško zagovarjala zaostale poglede kmetov.¹⁰

Kaj vrhniška šolska kronika pove bralcu o **spremembah** izobraževalnega procesa v letih po vojni ...? Bralec bo morda razočaran, ker ne bo našel bistvenih sprememb šolskega sistema. Med spremembami so bile najbolj vidne tri, in sicer odprava nemščine, uvedba slovenščine in uvedba narodne zgodovine in zemljepisa ter odstranitev avstrijskih simbolov s pročelja šolskega poslopja. Odstranili so deželni in državni avstrijski grb. Odločitev o ukinitvi nemščine so sprejeli na učiteljski lokalni konferenci 29. novembra 1918, z njo je soglašal tudi krajevni šolski svet. Novim razmeram so morali prilagoditi tudi pouk zgodovine. V ta namen je okrajni šolski svet 30. novembra 1918 izdal odlok. V šolskem letu 1921/22 so vpeljali srbohrvaščino, kmetijsko prirodoslovni pouk in za dečke obvezen pouk telovadbe. V vseh razredih so uvedli deško ročno delo.¹¹

PRAZNIKI

Med najbolj vidnimi spremembami, ki jim je bilo tudi v šolski kroniki, lahko rečemo, namenjeno skoraj največ prostora, so bili **cerkveni, državni in kulturni prazniki**. Ob slavnostnih priložnostih so imeli v farni cerkvi mašo, potem so sledile proslave v šoli z nastopi šolske mladine, z gledališkimi igrami, recitacijami in petjem. Ob pomembnih praznikih je imela šolska mladina pouka prost dan.

Poleg cerkvenih in državnih praznikov so na šoli praznovali tudi obletnice pomembnih zgodovinskih, političnih dogodkov. Ob posebnih priložnostih so se spomnili osebnosti s političnega in kulturnega področja, poleg domačih in tujih državnikov, še slovenskih in drugih jugoslovanskih pisateljev in pesnikov. Na šoli so posvečali pozornost raznim organizacijam in društvom, kot npr. boju zoper alkoholizem in boju zoper tuberkulozo. V te namene so prirejali predavanja in nabirke.

a) verski prazniki

Šolska mladina je tudi po vojni hodila k verskim vajam in cerkvenim proslavam. Glede praznovanja verskih praznikov v novi državi ni prišlo do sprememb; tako kot v obdobju Avstro-Ogrske so praznovali dan sv. Alojzija, udeleževali so se procesij sv. Rešnjega telesa. Vsak četrtek so imeli maše v cerkvi sv. Lenarta, te so bile enkrat za dečke, drugič za deklice. Šolska mladina je prejemala zakramente trikrat med šolskim letom.¹² Obvezno šolsko spoved in obhajilo so imeli višji in nižji razredi ločeno.¹³

Vsako leto je šolska mladina **1. novembra** na dan mrtvih obiskala grobove padlih vojakov. Očistili so jih, nanje položili vence, prižgali sveče in z drobnim peskom posuli poti med grobovi.

b) državni prazniki

Med državne praznike so sodili **družinski prazniki kraljeve družine**, rojstni dnevi, poroke, rojstva in smrti. Tako kot so v Avstro-Ogrski praznovali družinske praznike habsburških vladarjev, tako so v novi državi namenili pozornost kraljevi družini Karađorđevićev.

17. decembra so praznovali rojstni dan kralja Aleksandra. Po atentatu nanj leta 1934 so začeli praznovati rojstni dan mladega kralja Petra II.

12. julija so slavili rojstni dan Petra I. Prav na ta dan so učencem razdelili spričevala. Leta 1920 so ob tej priložnosti učenci vrhniške šole prvič zapeli *Te Deum* v slovensščini.

V letu **1922** so se ostalim družinskim praznovanjem pridružila še:

9. januarja so obeležili zaroko kralja Aleksandra s kneginjo Marijo, hčerko romunskega kralja. Še isto leto (8. junija) sta se poročila.

9. decembra je praznovala rojstni dan kraljica Marija.

6. septembra 1923 se je rodil prestolonaslednik Peter. Krstili so ga 21. oktobra. Ime je dobil po dedu. Njegov rojstni dan pa so slavili po letu 1935.

1935 se je rodila kneginja Elizabeta. V šolski kroniki je kratek zapis o dogodku.

Državni prazniki so bili namenjeni spominu na slavne ali tragične dogodke. Ob teh priložnostih so na šoli imeli proslave s predavanji, deklamacijami, petjem, gledališkimi igrami, ki jih je pripravila šolska mladina s pomočjo učiteljev. Vsakoletna slavja so bila ob dnevu osvoboditve jugoslovanskih narodov in ob njihovi združitvi v skupno državo. Spominski dnevi so bili namenjeni obujanju spominov na pomembne kulturne, zgodovinske dogodke. Žal se vsi dogodki za slovensko politično in nacionalno zgodovino niso srečno iztekli. Spomin na Rapalsko pogodbo in na plebiscit na Koroškem je bil grenak.

29. novembra so praznovali dan osvoboditve vseh južnoslovanskih narodov, ki so se združili v novo nastali državi SHS. Tudi dan, ko so se združili, so praznovali kot državni praznik.

1. decembra so s predavanji obudili spomin na združitev vseh južnoslovanskih narodov, to je bil praznik ujedinjenja – združenja; to je bil pouka prost dan, mašo so imeli v farni cerkvi.

17. aprila 1921 je bila maša za padle vojake in pouka prost dan.

24. maja 1921 so dodali še praznik sv. Cirila in Metoda, tudi ta dan je bil pouka prost dan.

28. junija so praznovali Vidov dan.¹⁴ Na ta dan sprejeli vidovdansko ustavo Kraljevine SHS. Ob tej priložnosti so imeli učenci v farni cerkvi mašo in rekviem za padle kosovske junake. V šoli so nadaljevali s spomini na junake, sledile so deklamacije in slavnostni govori o pomenu dneva. Mladina je zbrala denar za otroke padlih vojakov med prvo vojno.

26. oktobra 1922 so na šoli organizirali proslavo v spomin na bitko pri Kumanovem.

15. septembra 1926 so ostalim pomembnim bitkam dodali bitko na Kajmakčalanu.

8. oktobra 1928 – pomembnih bitk očitno ni manjkalo, saj so proslavili še preboj solunske fronte. Ob spomilih na slavne bitke je imela mladina mašo in po njej predavanje o pomenu teh bitk.

11. novembra 1929 so na šoli imeli dan miru. To je bil spominski dan, namenjen spominu na vojne tegobe, ob tej priložnosti so se zahvalili za mir in ga slavili.

13. septembra 1931 je minilo deset let vladanja kralja Aleksandra I.

21. oktobra 1932 je bila proslava ob 20-letnici balkanske vojne – razredniki so predavali učencem o pomembnosti te vojne.

12. novembra 1934 – vsako leto so na ta dan

s predavanji obeležili dan nesrečne Rapalske pogodbe, s katero je po kroniki sodeč kar 600.000 Slovencev ostalo onkraj meje v Istri, Trstu, na Goriškem. V kroniki je zapisano: »So živeli življenje brezpravne raje.« Ob tej priložnosti sta imela v Sokolskem domu predavanja Franc Pavletič in Alojzij Vuk.

10. oktober – Plebiscitni dan je bil spominski dan na žalostni dogodek, ko so se prebivalci Koroške odločili za Avstrijo.

Praznovanja obletnic rojstva ali smrti umetnikov ali politikov so postala vsakdanja na vrhniški šoli. O teh priložnostih so imeli učitelji predavanja o slavljencu, sledile so igre, deklamacije ali pa so učenci prebirali odlomke iz del znanih pisateljev. Tako so se mladi imeli možnost seznaniti tudi s pesniki, pisatelji ostalih južnoslovanskih narodov.

Prvo tako praznovanje ali obeležje zasledimo v šolski kroniki 11. decembra 1918, ko je za pljučnico umrl pisatelj Ivan Cankar (1876–1918). Naslednje leto v začetku meseca februarja so imeli v Društvenem domu Cankarjev večer. Iz Cankarjevih del so recitali Oton Župančič, dr. Grošelj, dr. Lah in dr. Oblak. Čisti dohodek prireditve so darovali za postavitve Cankarjevega spomenika.¹⁵ V spomin nanj so še isti mesec amaterji uprizorili Cankarjevo dramo Kralj na Betajnovi. V mesecu marcu so to predstavo odigrali v narodnem gledališču v Ljubljani z namenom zbiranja finančnih sredstev za njegov spomenik. V šolskem letu 1933/34 so se ob obletnici smrti spomnili Ivana Cankarja. Šolska mladina je k spomeniku položila venec. Pred njegovim spomenikom so se zbirali vsako leto, in sicer leta 1934/35, praznovali so 16-letnico njegove smrti, 12. maja 1936 so proslavljali 60-letnico rojstva in 20-letnico smrti 1938/39.

Ob 100-letnici smrti so se spomnili Valentina Vodnika (3. februar 1758–8. januar 1819),

slovenskega duhovnika, frančiškana, pesnika, prevajalca, jezikoslovca, učitelja, novinarja in urednika. Zbrali so se 12. januarja 1919 v gostilni pri Črnem orlu. Slavnostni govor je imel takratni ravnatelj vrhniške šole Karel Matajec.

Po določilu okrajnega šolskega sveta so 11. oktobra 1919 proslavili 50-letnico smrti pesnika in pisatelja **Simona Jenka** (27. oktober 1835–18. oktober 1869). Spomin nanj so obudili s petjem, deklamacijami in govori.

Med 1920 in 1925 je vladalo zatišje na področju proslav. Jeseni 1925 v kroniki zasledimo podatek o praznovanju. Učenci in učitelji so se zbrali v telovadnici, da bi počastili velikega črnogorskega pesnika in vladiko **Petra II. Petroviča Njegoša** (1. november 1813–10. oktober 1851). Mož je dal temelje moderni črnogorski državi. Učiteljica Ljudmila Sirnikova je opisala njegovo življenje in poudarila njegov kulturno-prosvetni pomen. Po govoru in deklamacijah se je šolska mladina razšla. Nanj so se spomnili tudi 14. novembra 1933. Naslednje šolsko leto 1934/35 so za njegov spomenik zbrali 110 din.

15. februarja 1926 so se spomnili vodje slovensko-hrvaškega kmečkega upora. **Matijo Gubca** (1538 ?–15. februar 1573) so na proslavi poveljevali kot borca za pravice naroda.

Učitelji so meseca maja seznanili šolsko mladino z življenjem prvega srbskega nadškofa **Sv. Save** (1175 ali 1176–14. januar 1235 ali 1236), ki je bil najpomembnejši svetnik srbske pravoslavne Cerkve, sin vladarja in ustanovitelja srednjeveške države Štefana Nemanje. Pedagogi vrhniške šole so dijakom predstavili Sv. Savo kot borca za narod v političnem in verskem smislu. Praznik sv. Save so praznovali 27. januarja.

V kroniki po letu 1926 znova nastane vrzel, ni poročil o praznovanju obletnic pomemb-

nih posameznikov, vendar to ni dokaz, da šolska mladina ni bila seznanjena z njimi in njihovimi deli.

9. marca 1929 je šola skupaj z vrhniškim Sokolom v telovadnici proslavila **Massarykov dan**. Veliki Slovan Tomáš Massaryk (7. marec 1850–14. september 1937) je bil čehoslovaški predsednik, politik, sociolog, filozof. Pred prvo vojno je bil zagovornik Čehoslovaške neodvisnosti. Po vojni je bil ustanovitelj in prvi predsednik Čehoslovaške. Za predsednika je bil izvoljen štirikrat, in sicer 1918, 1920, 1927 in 1934. Ob tej priložnosti so imeli govor učitelji (v kroniki naslovljeni s tovariši) Vuk, Pavletič in Michler.¹⁶ Na proslavi sta sodelovala godba in pevski zbor. Leta 1935 so praznovali njegovo 85-letnico rojstva. Spomin na pokojnega borca za svobodo, mir in pravico, ustanovitelja in osvoboditelja ter prvega predsednika bratske Čehoslovaške Tomaža Massaryka so počastili 21. septembra 1937.

4. februarja 1930 so na šoli praznovali **Strossmayerjev dan**. Josip Juraj Strossmayer (4. februar 1815–8. maj 1905) je bil hrvaški škof, mecen, politik. Zagovarjal je kulturno in politično zблиževanje slovanskih narodov, bil je za združitev katoliške in pravoslavne Cerkve. Kot zanimivost naj navedemo, da je bil 1870 proti razglasitvi dogme o nezmojljivosti papeža. 12. oktobra 1930 so na šoli praznovali 120-letnico ustanovitve Ilirije z govori po razredih. 17. oktobra pa so priredili koncert domoljubnih pesmi.

25. februarja 1932 so se na šoli spomnili še enega velikega državnika **Georga Washingtona** (22. februar 1732–14. december 1799). Bil je ameriški general, politik in prvi predsednik Amerike od 30. aprila 1789 do 4. novembra 1797. Osebnost prvega ameriškega predsednika so šolski mladini predstavili s predavanji.

V začetku maja 1932 so se ob 261-letnici spomnili dveh narodnih junakov, **Zrinskega in Frankopana**. Hrvaška plemiča, ki sta se v 17. stoletju z madžarskimi plemiči uprla zoper centralizem in germanizacijo Dunaja. Upor se je izjalovil. Vodje upora so bili v Dunajskem Novem mestu obglavljeni 30. aprila 1671.

23. decembra 1932 so proslavili 100-letnico rojstva zdravnika, pesnika in prevajalca **Jovana Jovanovića Zmaja** (24. november 1833–1. junij 1904). Poleg Djure Jakšiča je bil največji lirik srbskega romanticizma. O njem so bila po razredih organizirana predavanja.

24. septembra 1932 so praznovali **Slomškov dan**. Anton Martin Slomšek (26. november 1800–24. september 1862) je bil duhovnik, škof, pisatelj, pesnik, pedagog in svetnik. Ob 70-letnici njegove smrti so se na velikega narodnega buditelja in prvega slovenskega pedagoga spomnili s proslavo.

21. septembra 1933 so na šoli proslavljali 100-letnico rojstva pesnika, pripovednika in dramatika **Djure Jakšiča** (27. september 1832–16. november 1878). Po poklicu je bil učitelj risanja in slikar.

V višjih razredih narodne šole so imeli učenci v letu 1933/34 predavanja o **Vuku Karadžiću** (7. november 1787–7. februar 1864), srbskemu jezikoslovcu, reformatorju srbskega jezika, ki je standardiziral srbsko abecedo, zbiral narodno prozo in poezijo. Pri njegovem delu mu je pomagal in svetoval Jernej Kopitar. Spoznala sta se na Dunaju.

5. junija 1935 so proslavili 85-letnico rojstva nadškofa dr. **Antona Bonaventura Jegliča** (29. maj 1850–2. julij 1937).

10. marca 1936 so praznovali 100-letnico rojstva književnika in kritika **Josipa Stritarja**

(6. marec 1836–23. november 1923), slovenskega pesnika, pisatelja, dramatika in prevajalca.

28. maja 1936 so se s predavanji spomnili učenjaka, izumitelja, elektrotehnika, fizika, kemika in matematika, izseljenca **Nikola Tesle** (10. julij 1856–7. januar 1943).

25. junija 1936 so se s predavanjem spomnili politika, pesnika in pisatelja **Janka Veselinoviča** (13. maj 1862–26. junij 1905).

Zanimivo, da naletimo šele leta 1937/38 na podatek o praznovanju Prešernovega dne. Od 7. do 12. februarja so učenci vrhniške šole zbrali 1526 din za odkup Prešernove rojstne hiše. Zakaj prejšnja leta o praznovanju Prešernovega dne ni podatkov, bi bilo zanimivo vedeti. Lahko le sklepamo, da je bilo praznovanje tako samoumevno, da o njem niso pisali – a to je komaj verjetno. Manj verjetno je tudi, da bi ravnatelj, ki je natančno beležil dogajanja v šoli in izven nje, pozabil na ta dan. Ali so na vrhniški šoli praznovali Prešernov dan?

Med proslave in praznovanja obletnic ne sodijo datumi, ki jih bomo navedli v nadaljevanju prispevka. Ti dnevi so bili povezani z organizacijami na šoli. Šolska mladina je bila v mladinskih organizacijah, kot so: Podmladek Jadranske straže, Mladi junaki, Prosvetno društvo, Marijin vrtec, Podmladek Rdečega križa, Mladi varčevalec, telovadno društvo Sokol, Mladi junaki, Branibor, Proti tuberkulozna liga. Tako so na šoli imeli dan rdečega križa, dan podmladka jadranske straže itd. Proti tuberkulozni dan je bil navadno v mesecu maju. Šolska mladina je med 14. in 25. ali med 19. in 26. majem zbirala denar. Pošiljala ga je Proti tuberkulozni ligi v Ljubljano. Več akcij so imeli leta 1938/39, ko so posadili 400 sadik smrečic na gozdni parceli. Od 4. do 10. junija so proti tuberkulozne dneve popestrili s predavanji. Zbrani

denar pa so namenili Odboru za zaščito dece in Proti tuberkulozni ligi na Vrhniki. Na dan Podmladka Rdečega križa 1. in 24. aprila so zbirali denar v dobrodelne namene svoje organizacije. Dečji dan so slavili od 21. do 29. maja.

25. september je bil dan Rdečega križa – Podmladek Rdečega križa.

31. oktober je bil dan Podmladka Jadranske straže.

9. november – dan varčevanja (3.–6. 11.).

14. november – dan Mladih junakov.

26. november – Izseljeniški dan (22.–28. november).

8. maja – Materinski dan (11. maj).

10.–17. marca – Treznostni teden, šolska mladina je skupaj z učitelji svarila pred alkoholizmom.

V času velike noči pa so med otroci uvedli še akcijo, s katero so zbirali prispevke v korist obrambnega društva Branibor, in sicer je šolska mladina tržila pirhe.

Vsakemu izmed teh dni so šolski pedagogi del učnega časa posvetili ozaveščanju otrok in ga dopolnili s poučnimi predavanji.

UČITELJI IN UČITELJICE

Napredno učiteljstvo, ki je pričakovalo spremembe, je bilo kmalu razočarano, saj so se nacionalna in socialna vprašanja vedno bolj zaostrovala, kar se je kazalo na kulturnopolitičnem in se je odražalo tudi na šolsko-pedagoškem področju.

V obdobju Avstro-Ogrske je vsak učitelj dobil službeno stalnost, ko je opravil strokov-

ni izpit in je zaprosil za službeno mesto v javnem natečaju. Pridobljeno delovno mesto je izgubil samo v primeru disciplinskega postopka. Obstajala je možnost premestitve učitelja »po službeni potrebi«, a se to ni dogajalo pogosto. Po vojni pa je to postala pogosta praksa, vsakega neželenega učitelja, ki ni ustrezal vladajoči politični opciji, so premestili »po službeni potrebi«.

Učitelji so postali državni uradniki po zakonu o državnih uradnikih 31. julija 1923. S tem zakonom jih niso smeli brez predhodne preiskave odpustiti, zagotovljena jim je bila stalnost. Določba o stalnosti je bila le formalna, saj je bilo že v 71. členu predvideno premeščanje državnih uradnikov po službeni potrebi. Še večje razočaranje je prinesla zakonska uredba, sprejeta po uvedbi diktature.¹⁷ Z uredbo je bila ukinjena stalnost vsem državnim uradnikom. Šolski zakon, ki je bil sprejet leta 1929, ni več vseboval določil o službeni stalnosti. Zakon je bil centralističen in se ni bistveno razlikoval od prejšnjega avstrijskega zakona. Oba sistema sta bila narejena na podlagi povezave med politično in šolsko upravo. Šolska uprava je ostala pod nadzorom političnih organov. Po zakonu so morali učitelji dajati zgled državljsanske, verske, politične in kulturne strpnosti. Članstvo v organizacijah, ki so bile škodljive za smotre narodnih šol, je bilo prepovedano. Učitelje je zakon v primeru disciplinskih kazni izvzel iz določil uradniškega zakona. Bili so neposredno podrejeni političnim oblastem. Učitelja je z opominom ali ukorom kaznoval srezki načelnik, ban ga je izrečeni kazni primerno kaznoval še z izgubo plače do 15 dni. Ministru za prosveto pa so bile pridržane višje kazni. Banska uprava je dajala predloge za namestitve in premestitve. Na podlagi teh predlogov je ministrstvo odločalo o namestitvah in premestitvah učiteljev. V krivdnih primerih so učitelja premestili, ne da bi mu povrnili potne stroške, ki jih je imel

s selitvijo. V ta sklop so sodili vsi učitelji, ki jih je kaznoval prosvetni minister. Zakon je omogočal neposredni nadzor nad njihovim strokovnim delom in hkrati omogočal tudi materialne, disciplinske in kazenske sankcije. Omenjeni predpisi so učiteljstvo zelo prizadeli. Nezaželene učitelje, ki so jih oblasti označile za škodljive ali neprimerne, so pogosto premešali in jih pošiljali v oddaljene kraje, ne da bi jim povrnili stroške. Kriteriji za učiteljevo delo so bili zelo različni – ocenjevali so njihovo delo v šoli in izven nje. Ocenjevali pa niso le učitelja, ampak tudi njegovo družino.

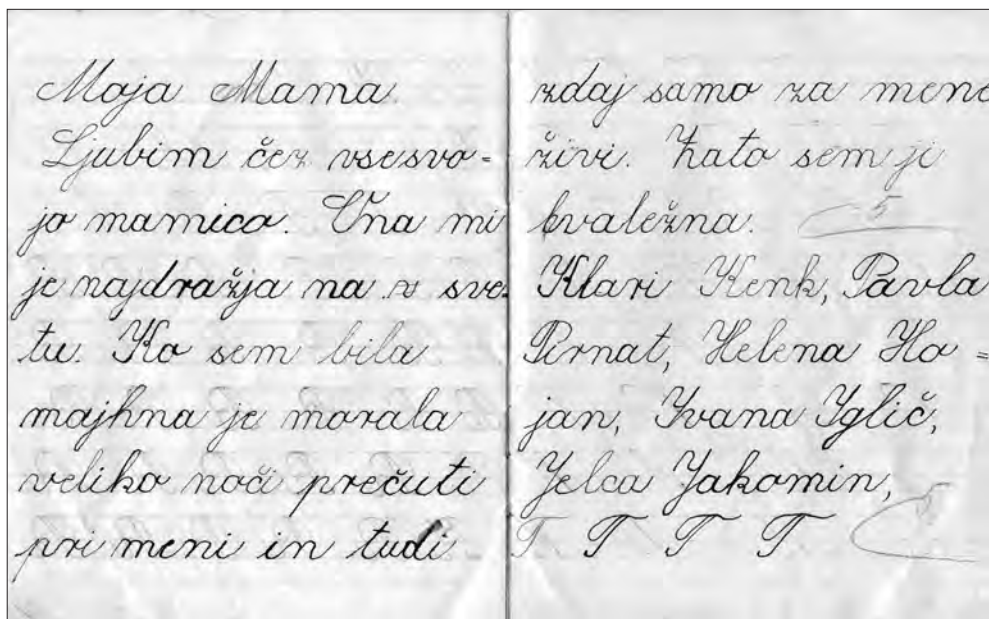
Razen premeščanja po volji politike je bilo za pedagoški kader kritično tudi vprašanje materialnega položaja. Leta 1919 so se plače učiteljem povečale, a prvo navdušenje je kmalu splahnelo, kajti zaradi inflacije in dviganja cen njihove plače niso več zadoščale za preživetje. Plače naj ne bi, sodeč po časopisnih člankih, zadoščale niti za polovico meseca. Na podlagi mnogih pritožb so leta 1922 učiteljem le izplačali draginjske doklade, a že jeseni so se cene znova dvignile.

V prejšnjih prispevkih o vrhniški šoli smo obsežno pisali o učiteljih, ki so učili na vrhniški ljudski šoli. Posvetili smo veliko prostora njihovem dolgoletnemu službovanju na Vrhnikih, marsikateri učitelj ali učiteljica sta zapustila šolo in se zaposlila v drugih krajih. Vzroki za odhod učiteljev na druga delovna mesta so bili različni. Posvetili smo pozornost njihovem dopolnilnemu izobraževanju, bolezenskim težavam. Pri opisu njihovih življenjskih usod so nam bili v veliko pomoč prispevki muzejske svetnice, velike poznavalke šolskega sistema in življenjskih usod učiteljev in učiteljic, Tatjana Hojan. Gospa je v Vrhniških razgledih objavila številne članke o učiteljih in učiteljicah, ki so učili na omenjeni šoli. V tem prispevku ne bomo obravnavali vsega pedagoškega

kadra, ki je poučeval na vrhniški šoli med leti 1918 in 1941. Omenili bomo le nekatere spremembe na področju kadrovanja. Omejili se bomo le na ravnatelje. V primerjavi z ravnatelji v času Avstro-Ogrske so se zelo pogosto menjavali. Vzroki za menjave niso bili le vojna, bolezen, upokojitev ali smrt, ampak tudi politične razmere, ki so bile določenim učiteljem naklonjene, drugim pa ne.

17. avgusta 1924 je umrl dolgoletni ravnatelj vrhniške šole Vinko Levstik.¹⁸ Na vrhniški šoli je bil od 1875 do 1903. leta. Poleg dela s šolsko mladino pa se je ukvarjal tudi z glasbo. Za zasluge na področju cerkvenega petja je bil odlikovan s papeškim zlatim križcem »Pro ecclesia et pontifice«.

Karel Matajec¹⁹ je bil ravnatelj na vrhniški šoli od 1905 do jeseni 1921, ko je vzel dopust, predvidoma že zaradi zdravstvenih težav. Leta 1923 je bil upokojen, v istem letu v novembru je preminil. Na njegovo mesto so imenovali začasnega ravnatelja Ivana Štreklja,²⁰ a že leta 1924 so šolske oblasti na mesto ravnatelja imenovali Emila Schiffrerja.²¹ Šolo je vodil do 1929/30. Tudi Schiffrer je po petih letih ostal doma zaradi zdravstvenih težav. Kljub skrbni negi domačega zdravniška se mu zdravstveno stanje ni izboljšalo. Odšel je na zdravljenje na kliniko v Ljubljano, kmalu po prihodu je preminil. Pogreba, 25. aprila 1930 ob 15.00, se je udeležil ves učiteljski zbor in vsa mladina s praporom na čelu. Prišli so tudi zastopniki krajevnega šolskega odbora, predstavniki občine in drugi krajani. Poslovilni govor je imel v imenu učiteljskega zbora Gregor Novak,²² mladina se je poslovila z ganljivim poslovilnim nagovorom in petjem. Za preminulim ravnateljem Schiffrerjem so imeli mašo 23. maja in 28. junija 1930. Srezko načelstvo je 20. novembra 1929 predalo začasno vodstvo šole Francu Pavletiču,²³ ki je do 17. marca 1930, tj. pet mesecev, opravljal dolžnosti ravnatelja.

39. Spisne vaje Marte Drašler, 1. razred, šol. leto 1934/35. (Zvezek hrani: Muzejsko društvo Vrhnika).

V naslednjem šolskem letu nikjer v kroniki ni podatka o odloku in imenovanju novega upravitelja šole. Na seznamu učnega kadra pa zasledimo novo ime šolskega upravitelja Alfonza Završnika.²⁴ Po štirih letih službovanja na vrhniški šoli je bil tudi Završnik 24. aprila 1934 premeščen v Moste pri Ljubljani, njegove posle je prevzel France Pavletič. Z odlokom banske uprave v Ljubljani VIII No. 5019/1 z dne 23. avgusta 1935 je bil Pavletič imenovan za dobo treh let kot začasni šolski upravitelj. Dolžnosti je bil razrešen po štirih letih z odlokom banske uprave dravske banovine v Ljubljani IV. No. 15258 z dne 2. septembra 1939. Na njegovo mesto je bil kot začasni ravnatelj postavljen Aleksander Dominko,²⁵ ki je 16. septembra 1939 prevzel upravne posle.

Franca Pavletiča so večkrat imenovali za ravnatelja, a vedno znova so ga razrešili, in to kljub temu da je vestno vodil šolo. S pomočjo učiteljev Gregorja Novaka in učiteljice Marije Petkovšek²⁶ je zapisal v šolsko kro-

niko dogodke za leto 1928/29 in 1929/30, ko je vodil šolo še ravnatelj Emil Schiffrer. Schiffrer kronike ni vodil, predvidoma zaradi bolezni. Za leto 1930/31 mu je pomagala sestaviti kroniko učiteljica Petra Obersnu Petrovčič.²⁷ Manjkajoča leta je vnesel v kroniko leta 1935, ko je bil imenovan za ravnatelja. Tatjana Hojan je v prispevku o učitelju Pavletiču zapisala, da so njegovo delo do leta 1929 ocenili s prav dobrim, od leta 1929 pa z odličnim. Pravega vzroka, zakaj so učitelja Pavletiča večkrat razrešili vodenja šole in ga nato znova imenovali, ne poznamo; morda nas bo nadaljnje brskanje po arhivskem gradivu pripeljalo do odgovora. Ohranjeni pa so podatki za obdobje po letu 1935, ko je na Slovenskem po parlamentarnih volitvah prišlo do množičnih premeščanj učiteljev. V tem obdobju je na oblast prišla Slovenska ljudska stranka (SLS).

Konec poletja, tik pred začetkom šolskega leta, so na vrhniški šoli sprejeli pet učiteljev, in sicer dva moška in tri ženske. Podatek o

razpisu delovnih mest in o sprejetju pedagoškega kadra najdemo v prispevku Tatjane Hojan, ki ga je povzela po XVIII. seji višjega šolskega sveta, ki je bila 18. avgusta 1921:²⁸ »9. junija 1921 je bil v Učiteljskem tovarišu objavljen razpis učiteljskih služb za ljubljansko okolico. Na Vrhniki sta bili razpisani dve mesti za učitelje in eno za učiteljico. 18. avgusta istega leta je bilo objavljeno poročilo o 18. seji višjega šolskega sveta. V njej je podatek, da so učiteljsko službo na Vrhniki dobili: Franc Pavletič, Slavko Vuk, Pavla Buh,²⁹ Jelica Vuk-Sadar in Marija Pleško.³⁰«

ZDRAVSTVENO STANJE ŠOLSKE MLADINE

Skrb za zdravje šolske mladine se je v obdobju med obema vojnama izboljšala. Poleg vsakoletnega cepljenja proti kozam so zdravniki opravljali vsakoletne redne preglede šolske mladine. Šolski mladini je bil zdravnik na voljo skozi vse šolsko leto. Ob nalezljivih boleznih so bolne učence izolirali, razkuževali razrede. S tem so skušali zavezati nadaljnje širjenje bolezni. Prisotne so bile različne otroške bolezni, a hudih epidemij, da bi morali na šoli prekiniti pouk v času med obema vojnama, skorajda ni bilo. Izjema je bil čas po prvi vojni, ko je po vsej Evropi razsajala španska gripa. Začela se je še pred koncem vojne. Vzrok za to pandemijo je bil v mobilizaciji in premikih velikih množic s celine na celino, iz države v državo, iz kraja v kraj – množice so se valile povsod. Bile so izčrpane, onemogle, podhranjene, neodporne in bolezen se je razširila. Med letoma 1918 in 1919 je za to boleznijo umrlo približno 50 milijonov ljudi. Na Vrhniki bolezen tako hudih razsežnosti ni imela. Zaradi epidemije španske gripe so zaprli šolo v času od 12. do 16. oktobra. Ko so začeli s poukom 16. oktobra, se je izkazalo, da je šolska mladina večinoma še bolna, saj je prišlo k pouku le 79 otrok. Prestavili so začetek pouka na

11. november. Oboleli otroci, seveda tisti, ki so ozdraveli, so prišli k pouku šele meseca marca. Na šoli je bilo 100 primerov španske gripe. Poleg učencev so zboleli žena in otrok šolskega sluga ter oba kateheta. V vrhniški šolski kroniki so zabeležili, da je bilo med prebivalci Vrhnike 11 smrtnih primerov. Prebivalci so bili zaradi vojnih razmer podhranjeni in neodporni, zato ni čudno, da so se poleg smrtonosne španske gripe začele širiti koze, zato je bilo izvedeno prisilno cepljenje odraslih in otrok. Med šolsko mladino so se pojavili posamezni primeri škrlatinke.

V naslednjih šolskih letih med 1920 in 1928 ni bilo hudih epidemij. Otroci so bili bolni, a hujših primerov nalezljivih bolezni ni bilo. V šolskem letu 1922/23 sta umrla dva dečka, leta 1924/25 štiri učenci, in sicer Stanislav Verbič, Ljudmila Grom, Pavla Korenčan in Ivana Caserman. Vzrok smrti za vse omenjene učence v šolski kroniki ni bil naveden. Naslednje šolsko leto niso beležili smrtnih primerov. Med učenci nižjih razredov je bilo nekaj primerov ošpic. V teh osmih letih so imeli na šoli dva primera zloma, in sicer noge in roke. Učenca, ki si je zlomil nogo, so odpeljali v deželno bolnišnico. Kako pa so sanirali zlomljeno roko učenca 4. c razreda Ivana Voljča, ni podatkov. Med omenjenimi poškodbami brez hujših posledic je omenjen pik kače. Kača je pičila Antona Eržena, učenca 3. a razreda.

V letu 1925 že zasledimo v šolski kroniki poročila o sistematičnih pregledih, pri katerih so odkrivali zgodnje stadije TBC. Zato so učence pošiljali v Ljubljano na rentgenske preglede pljuč. Beremo tudi o uvedbi cepljenja proti škrlatiniki (1930), davici (1932) in kasneje še uvedbi cepljenja proti TBC (1937/38).

V šolskem letu 1925/26 so uvedli predavanja o higieni, jetiki in alkoholu. Na šoli so ustanovili društvo Mladi junaki. Člani so bili

vsi tisti, ki se niso predajali alkoholnim pijačam. Društvo je skušalo skupaj s Podmladkom Rdečega križa prepričati mlade, da je alkohol škodljiv za zdravje.

Prvič naletimo na podatek o jetiki v letu 1927/28, ko je za jetiko umrla učenka osmega razreda Marija Šušteršič. V tem šolskem letu so odkrili še šest primerov suma jetike. Vseh šest otrok so takoj poslali na Rakitno, da bi se v zdravilišču okrepili in popravili slabo zdravstveno stanje. Otroci so se tam dolgočasili. Drug za drugim so se vračali domov. Dobronamerna akcija šolskega vodstva in okrajnega zdravnika žal ni bila uspešna. Učitelj Emil Milan Schiffrer (1881–1930)³¹ je zapisal v kroniko: »Je pač križ z otroci!« Morda se takrat starši še niso zavedali resnosti te bolezni in niso vplivali na svoje otroke. Zato je vodstvo šole skupaj z okrajnim zdravnikom organiziralo za šolsko mladino predavanja, s katerimi so jih seznanjali z nevarno boleznijo – tuberkulozo.

Zdravstveno stanje otrok v naslednjem šolskem letu (1928/29) je bilo zelo slabo, saj je zbolelo za gripo 56 dečkov in 64 deklic. Tuberkulozo so odkrili pri treh dečkih in eni deklici. Nekaj je bilo tudi smrtnih primerov. Umrla sta dva dečka in deklica. Za gripo je umrl Franc Jeršinovec, učenec 2. a razreda, za tifusom sta umrla učenec sedmega razreda Frančišek Pirc in Frančiška Stržinar.

Navedbo o razkuževanju razreda na vrhniški šoli zasledimo prvič leta 1930. Ko je zbolel za škrlatinko učenec 4. a razreda Ivan Kumer, so razred razkužili. Sošolci pa so imeli pouk nekaj časa v drugih prostorih. Podoben primer razkuževanja razreda zasledimo že naslednje leto, ko je zbolel za davico (krup) Franc Rode iz 3. a. Oba dečka sta okrevala brez posledic. V šolski kroniki ni omenjeno, da bi kateri izmed sošolcev zbolel – torej lahko sklepamo, da je bila preventiva z razkuževanjem in izolacijo uspešna.

V šolskem letu 1931/32 je bilo na šoli nekaj primerov oslovskega kašlja. Za jetiko je umrla ena izmed učenk vrhniške šole. V tem letu so vrhniško šolsko mladino cepili proti škrlatinki.

Na obveznem zdravniškem pregledu je bil prvič leta 1932/33 tudi celoten učiteljski zbor. Pregled je opravil banovinski zdravnik Franc Zupan. V tem letu so učence cepili proti davici. Med njimi je bilo nekaj primerov ošpic in gripe, a brez posledic. Nekaj učencev je bolehalo za jetiko, a smrtnih primerov ni bilo. V šolski kroniki so zabeležili prvi primer otroške paralize. Menimo, da je bilo teh primerov že nekaj v preteklosti, a niso bili prepoznani ali jih niso v kroniki ustrezno zabeležili. Meseca oktobra je za omenjeno boleznijo zbolela Kristina Koenig, doma iz Bistre 11. Sošolci so bili tri tedne v osami (kontumacirani). Deklica je ozdravela, a je bila zaradi hudih posledic leta 1935/36 oproščena rednega šolskega pouka.

Gripa je razsajala med mladino vsako leto jeseni in pozimi, včasih so bile posledice hude, celo smrtne. Tako je leta 1933/34 za posledicami gripe in kasnejše pljučnice umrla Marija Pečar. Tuberkulozi je podlegla Nada Dobrovoljc, učenka 5. b razreda.

Državna poliklinika v Ljubljani je to šolsko leto cepila šolsko mladino na Vrhnikih proti davici in škrlatinki. Cepili so jih trikrat, vsakih 21 dni. Šolarje, ki so bili stari deset let, je banovinski zdravnik cepil vsako leto proti kozam.

TBC je bila bolezen tistega časa, zato so skušali s predavanji in vsakoletnimi pregledi preprečiti najhujše. Dr. Zupan je 24. maja 1935 imel predavanje. Mladina se je zbrala v šolski telovadnici. Na pobudo zdravnika so 28. maja 1935 ustanovili Proti tuberkulozno ligo, ki je imela namen seznanjati prebivalce z načinom obrambe pred to boleznijo.

Učenca Stanka Srnela, ki je zbolel za jetiko, je banovinski zdravnik takoj osamil. To leto so učenci zboleli za mumpsom in gripo, a hujših primerov ni bilo.

Vsi desetletniki so bili tudi to leto meseca maja cepljeni proti kozam. Kontrolo uspešnosti cepljenja je zdravnik izvedel še v istem mesecu. Zdravnik je 18. maja pregledal vse šoloobvezne otroke. Pri tem pregledu je posvetil pozornost tudi pregledu zob. Morda ne bo odveč omeniti, da je zdravnik nudil zdravniško pomoč skozi vse leto vsem otrokom. Vsem je bila dostopna tudi lekarna z zdravili in ostalimi pripomočki.

V okviru Proti tuberkuloznega tedna (1935/36) je imel banovinski zdravnik predavanje v naravi. Udeležilo se ga je okoli 300 otrok. Posamezna predavanja so organizirali tudi v razredih. V šolskem letu 1935/36 ni bilo epidemij. Šolo sta zaradi bolezni zapustila Anton Osredkar in Frančiška Slabe. Deček je zbolel za otroško paralizo, deklica pa je imela psihične težave. Zanj najdemo podatke znova v šolskem letu 1936/37, ko je dobila zdravniško spričevalo, s katerim je bila opravičena obiska pouka.

Otroke, stare deset let, so cepili, ostale pa pregledali. Zdravnik je pregledal 388 otrok. Pri pregledu je ugotovil, da jih 288 boleha na S. in 237 na L.³² Otroke, ki so se nameravali jeseni vpisati v prvi razred ljudske šole, je pregledal 22. junija. V tem šolskem letu je iz zdravstvenih razlogov, predvsem za preprečevanje TBC, banska uprava izdala nalog, da se mora podvreči zdravniškemu pregledu pljuč vse učno osebje. Pregled je potekal 18. septembra. V tem šolskem letu so vpeljali obvezno preobuvanje. Učenci in učitelji so ob vstopu v šolsko poslopje obuli copate – obuvanje copat je postalo obvezno. Kdo bi si mislil, da so začetki obuvanja copat že tako stari – 79 let? A ti prvi začetki obuvanja niso delali razlike med učnim osebjem in učen-

ci. Danes obuvajo copate učenci – morda so tudi ti opustili to navado?

Še pred šolskim letom 1936/37 je v mesecu avgustu izbruhnila epidemija davice. Med otroci je bilo kar 28 primerov. Umrla je učenka prvega razreda višje ljudske šole, omenjen je le njen priimek Istenič. Srše Marija, učenka prvega razreda osnovne šole, je umrla zaradi bolezni ledvic. S kolesom se je smrtno ponesrečil gojenec obrtnonadaljevalne šole Ivan Hren.

Higienski zavod kraljevine Jugoslavije v Ljubljani je 14. septembra, 5. oktobra in 19. oktobra opravil trikratno cepljenje zoper davico vseh otrok od 3. do 15. leta starosti. Dr. Franc Zupan je pregledal šolske otroke dvakrat, in sicer v februarju in juniju. Javno cepljenje koz vseh, ki so bili rojeni leta 1927, je bilo 13. maja. Uspešnost cepljenja so preverjali 20. maja. Tuberkulozno akcijo so izvedli tudi v mesecu maju. Otroci so ob tej priložnosti zbrali 1027,50 din in jih nakazali odboru Proti tuberkulozne lige na Vrhniki.

V tem šolskem letu so se krajani in učenci poslovili od dolgoletnega vrhniškega zdravnika dr. Janka Marolta.³³ Po njegovi upokojitvi leta 1932 so se zdravniki na Vrhniki zelo pogosto menjavali.

Otroci so bili med šolskim letom 1937/38 dokaj zdravi. Bolezen je izbruhnila med šolskimi počitnicami, ko sta zboleli za davico Eta in Marija Žitko. Epidemija se je širila in 31. avgusta je bilo bolnih že šest otrok. V tem letu so imeli tudi smrtni primer dečka Roka Šviglja, vzrok za smrt ni bil popolnoma jasen.

Medicina je šla v svojem razvoju naprej, zato so bili vsakoletni pregledi šoloobveznih otrok samoumevni in redni – tako kot tudi cepljenje proti kozam, davici in škrlatinki. V šolskem letu 1937/38 so bili vsi otroci zdrav-

niško pregledani in kot zasledimo, tudi prvič cepljeni proti tuberkulozi. Na podlagi pregleda otrok je zdravnik svetoval preventivni pregled v Ljubljani kar 42 otrokom, kjer naj bi jih rentgensko pregledali. Odzvala se je večina predlaganih otrok oz. staršev. 13 otrok je ostalo nepregledanih. Ti so bili tako revni, da niso imeli denarja za potne stroške. Proti tuberkulozna liga je zanje votirala potrebni znesek iz prostovoljnih prispevkov in jim tako omogočila rentgenski pregled v Ljubljani. Na tem pregledu so odkrili dva primera tuberkuloze, in sicer pri učenkah Mariji Hren in Stanislavi Rozman. Obe sta bili oproščeni pouka.

V mesecu marcu je bil dr. Zupan premeščen v Dobrno. Začasno ga je nadomeščal do 5. februarja 1939 banovinski zdravnik v Dobravi dr. Fran Puc. V času nadomeščanja je izvedel javno cepljenje otrok, rojenih 1928, in obvezen pregled rojenih 1931.

Po dolgih letih, ko ni bilo hudih epidemij, in ko so skušali s pravočasno odstranitvijo bolnih otrok omiliti morebitne epidemije, je bilo šolsko leto 1938/39 znova leto, ko so pouk ovirale razne nalezljive bolezni. V začetku šolskega leta je bila na pohodu davica. Bakteriološko so pregledali otroke in jih na podlagi pregleda izločili 31. Po davici sta bili na šoli še dve nalezljivi bolezni, in sicer ošpice in dušljivi kašelj (oslovski kašelj). Marijo Hren, Silvana Simončiča in Janka Simončiča so izločili zaradi TBC.

Novi zdravnik dr. Karel Stierl je prišel kot novi banovinski zdravnik na Vrhniko 5. februarja 1939. Takoj je pregledal vse otroke v nižjih razredih in pregled večkrat ponovil. Cepil je vse desetletne otroke in pregledal otroke, ki so bili godni za vpis v prvi razred osnovne šole.

V tem šolskem letu beremo tudi o prvi avtomobilski nesreči. Udeleženec je bil učenec

Jožef Šušteršič. Nesrečnež je hitel iz stranske ulice na glavno in ne da bi se ozrl, stekel naravnost pred avto. »Pri priči« je umrl.

Epidemij v letu 1939/40 ni bilo. Za davico je obolel Franc Ogorevc, a bolezen se ni razširila. Kot vsako leto so bili vsi otroci pregledani, osem otrok je moralo na nadaljnje preiskave v Proti tuberkulozni dispanzer v Ljubljani. Tudi v tem letu se je izkazalo, da so nekateri prerevni, da bi si plačali pot v Ljubljano. Pri nobenem od pregledanih otrok niso našli kaverne na pljučih. Dr. Karel Stierl je le kratek čas ostal na Vrhniki na mestu banovinskega zdravnika – dobro leto. Izpraznjeno mesto zdravnika je dobil dr. Zoltan Žekš, ki je takoj po prihodu opravil vsakoletno cepljenje in pregled otrok.

V začetku vojne ob okupaciji Italijanov ni bilo epidemij. Bolezni, kot so davica, ošpice, mumps, niso zavzele večjega obsega. Zdravniški pregled je italijanska zdravstvena organizacija opravila meseca maja. Zdravstvena ekipa je prišla z dvema avtomobiloma, ki sta bila opremljena z moderno tehnologijo. Avtomobila sta bila mala klinika na kolesih. Po pregledu so zdravniki ocenili zdravje otrok za dobro, le glede zob je bila njihova ocena slaba. V istem mesecu je dr. Žekš izvedel vsakoletno zaščitno cepljenje in pregled vseh otrok, ki so se jeseni vpisali v prvi razred.

SOCIALNO STANJE

Žalostno, toda resnično: če še niste pozabili prejšnjih števil Vrhniških razgledov in objavljenih prispevkov o vrhniški šoli, prav gotovo niste pozabili naštetih dobrotnikov in njihovih daril. Ne gre spregledati dejstva, da so revni otroci v zimskem času dobili v gostilni in kasneje v šolski kuhinji pravo kosilo. Konec 19. in začetek 20. stoletja so otrokom v zimskem času s pomočjo donatorjev in domačih gostilničarjev nudili toplo

kosilo. Kaj pa so dobivali revni otroci v 30. letih prejšnjega stoletja – žalostno! – le kos kruha in toplo mleko.

Nekaj let po prvi vojni v šolski kroniki ni bilo najti posebnih zaznamkov o socialnih razmerah na Vrhniki. Dobrotniki so zbirali denar, ki so ga nalagali v hranilnico. Omenjeno je bilo tudi, da so zbirali obleke in jih delili med revnejše sloje, a o posebnih socialnih razmerah v šoli ni podatkov. V šolskem letu 1933/34 pa so se razmere očitno poslabšale. Zapisovalcu kronike se je zdelo pomembno, da zapiše: »... socialne razmere mnogih naših otrok so jako žalostne. Brezposelnost, ki se je letos pomnožila je kriva bede in pomanjkanja. Učiteljski zbor se je neštetokrat posvetoval, kako bi omilil bedo. Končno je zaprosilo upraviteljstvo državne ljudske šole na Vrhniki ministristvo socialne politike v Beogradu za podporo v svrhu prehrane tukajšnje slabotne šolske mladine. Prošnja je bila ugodno rešena, ter je bilo nakazanih 2000 din z odlokom 31. V. 1934. br. 9840. Denar se bo porabil prihodnje šolsko leto za mleko za vse one otroke, ki prihajajo v šolo brez gorkega zajtrka, posebno v zimskem času.« To socialno stanje je bilo prav gotovo odraz takratne svetovne krize. Jugoslavija sicer ni sodila med industrijsko razvite države, a je svetovna finančna kriza ni obšla.

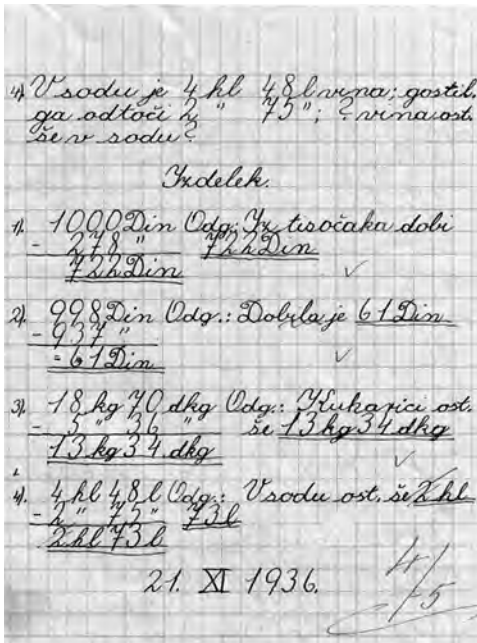
Naslednje leto so s pomočjo učiteljice Marije Petkovšek³⁴ ob božičnici obdarili kar 150 revnih otrok z obleko, obutvijo in hrano. Ministrstvo za socialno politiko in narodno zdravje je namenilo 2000 din vrhniški šoli za prehranjevalno akcijo. S tem denarjem so na šoli nudili 102 najrevnejšim otrokom zelo skromni jutranji obrok. A žal ta podpora ni zadostovala za vse leto. Ko je zmanjkalo denarja, so bili primorani prenehati s prehranjevalno akcijo.

Socialne razmere otrok se tudi naslednje šolsko leto niso izboljšale, kajti brezposelnost

se je še stopnjevala in prav ta je bila kriva pomanjkanja. Otroci niso bili preskrbljeni niti z najosnovnejšimi življenjskimi potrebščinami. S podporo ministrstva so bili v šolskem letu 1934/35 v zimskem času preskrbljeni 104 otroci, in sicer s toplim mlekom in kruhom. Za šolske potrebščine pa je poskrbel krajevni šolski odbor.

Gospodarska kriza je bila iz leta v leto hujša, kar se je poznalo na šolski mladini. V šolskem letu 1935/36 je več »dejavnikov« priskrbelo obleke, obutev, šolske potrebščine in organiziralo prehranjevalno akcijo za najrevnejše otroke. Občani Vrhnike so zbrali 1172 din v gotovini, v blagu pa 1834 din. Banska uprava je dala 500 din, krajevni šolski odbor pa 2000 din. S tem denarjem so v času od 11. januarja do 9. aprila nudili približno 125 učencem mleko in kruh. Za vso prehrano so dali 4323,50 din, ostalo je 2183 din, ki so jih prihranili za naslednje leto. Za uspešno karitativno akcijo so bile zaslužne Marija Arrigler,³⁵ Eleonora Kerkoč³⁶ in Petra Petrovčič.

Gospodarska kriza je trajala vse do vojne, vsaj tako je videti po zapisih v kroniki. V šolskem letu 1936/37 je bilo zapisano, da je kriza zajela ves svet. Odraz tega pa je bila žalostna podoba šoloobveznih otrok, ki so jih učitelji vsak dan videli in so z njimi sočustvovali. Učiteljski kader, občani, šolski odbor in banovinska uprava so se ves čas trudili, da bi vsaj deloma omiliti to bedo. Društvo Sokol je za Miklavža otroke obdarovalo z obutvijo, obleko; za božič je banska uprava oblekla dva najrevnejša. S podporo radodarnih posameznikov in mnogih organov je banska uprava organizirala prehrano v šoli, tj. mleko in kruh za 88 otrok. V času od 7. decembra 1936 do 16. aprila 1937 so razdelili 1913 litrov mleka in 723 štruc kruha v vrednosti 5718 din. Najbolj zaslužni pri teh akcijah so bili učitelji in učiteljice ter vrhniški dobrotniki. Njim gre vsa zahvala in

40. List iz računskega zvezka Marte Drašler, 3. razred, šol. leto 1936/37. (Zvezek hrani: MDV).

priznanje za dobro organizirano prehranjevanje in obdarovanje otrok. V šolski kroniki dobrotniki niso več poimensko navedeni, kot je bila to navada koncem 19. in v začetku 20. stoletja.

V šolskem letu 1937/38 in 1938/39 beremo, da so se zadeve obrnile na boljše, a ne za dolgo. To izboljšanje je bilo le slepilo, saj je večina kljub izboljšanju stanja še vedno čutila pomanjkanje. Na šoli so izvedli anketo, ki naj bi pokazala splošen socialni položaj šoloobveznih otrok. V ta namen so se zbrali učitelji, cerkveni in občinski predstavniki, krajevni in občinski šolski odbor in predsedniki humanitarnih krajevnih organizacij. V kroniki o rezultatih ankete žal ni podatkov.³⁷ Kot vsako leto so decembra otroke obdarovali z obleko, perilom in obutvijo, darila je dobilo 80 revnih otrok. Za božič pa je banska uprava obdarovala še dva najrevnejša med njimi, oskrbela ju je s pisalnimi in risalnimi potrebščinami ter učnimi knjigami.

Če smo govorili o delnem izboljšanju socialnega stanja med leti 1937 in 1939, pa lahko trdimo, da se je stanje v letu 1940 vidno poslabšalo. Kronist zapiše, da je bilo slabše kot v času svetovne krize. To je čas druge svetovne vojne. Ko so Italijani vkorakali na Vrhniko, se je socialno stanje prebivalstva in posledično tudi šoloobvezne mladine vidno slabšalo. Leta 1940/41 so se cene dvignile tudi za 500 %, plače pa le za 12 %, največ za 20 %. Sledila je še menjava dinarjev v lire, kar je pripomoglo k višanju cen in goljufijam. Da bi nemogočo situacijo omilili, so uvedli živilske karte.

TELOVADBA

Načrt za reorganizacijo šolstva leta 1848 je že predvideval telovadbo kot učni predmet. Vpeljala se je v srednje šole (gimnazije in realkle), a le v fakultativni obliki.³⁸ Predmeta telovadbe ni bilo v osnovni šoli, ker se reforma osnovnega šolstva leta 1849 ni izvedla. Državni zakon o osnovnem šolstvu leta 1868³⁹ je prinesel poleg mnogih novosti v učni načrt ljudskih šol tudi telovadbo. Zakon je zagotovil novemu predmetu mesto v učnem procesu. Predmet je bil obvezen za učence in učenke, a po letu 1883 je bil za dekleta le fakultativen, tj. neobvezen predmet. Dekleta so lahko telovadila, le če so jih starši prijaviли k pouku telovadbe. Pri izvedbi tega zakona so bila možna velika odstopanja, ker so imele deželne vlade proste roke pri oblikovanju deželnih zakonov. Težave niso bile le v različno razvitih regijah, ampak tudi v negativnem odnosu do predmeta, v materialnih sredstvih, ki so jih posamezne dežele imele za izvedbo tega predmeta, in v pedagoškem kadru, saj se je mnogim zdelo uvedba telovadbe nepotrebna novotarija, celo nevarna za zdravje otrok.

Nepoznavanje fizioloških pogojev telesnega in duševnega razvoja otrok je bil splošen pojav med takratnimi šolniki. Zato je bil ta

vidik otrokovega razvoja močno zanemarjen v vseh tedanjih srednjih in osnovnih šolah. Večina šolnikov je imela otrokovo naravno potrebo po gibanju kot izraz nediscipliniranosti in je z mirno vestjo zahtevala od otrok večurno nepremično sedenje z rokami na klopi. Športno udejstvovanje mladine so v najboljšem primeru pojmovali zgolj za zabavo. Negativnim pogojem telesnega razvoja v domačem okolju pa so posvečali malo ali skoraj nobene pozornosti. Borili so se le proti prezgodnji in prekomerni zaposlitvi otrok. Velik pomen za vzgojo zdravih, telesno in duševno sposobnih generacij so imele težnje nekaterih naprednih pedagogov, ki so videli telesno razvojne potrebe otroka – videli so otrokovo težnjo po gibanju – zato so navajali mladino k športu. Zavedali so se, da ima osnovnošolski otrok poleg duševnih tudi telesno razvojne potrebe, ki sta jih morala dom in šola upoštevati.

Zgoraj omenjeni osnovnošolski zakon je načelno določal prostore, v katerih naj bi potekal pouk telovadbe. Šola bi morala imeti poseben prostor za razgibavanje – telovadnico. Prostor bi bil zaprt, da bi ga pozimi lahko primerno ogreli. Poleg omenjenega prostora bi morala šola imeti še zunanji prostor za gibanje, tj. letno telovadišče. Ob sprejemu zakona nobena šola na področju Avstrije ni imela predpisanih, tj. primernih prostorov – telovadnice in letnega telovadišča. Statistični podatki iz leta 1880 nam nazorno povedo, da je imelo od 1030 osnovnih šol na Slovenskem telovadnico le 37 šol. Leta 1890 se je število pri 1123 šolah povečalo na 43. Do začetka prve svetovne vojne je bilo 60 telovadnic.⁴⁰ Te telovadnice pa so imele le šole v mestih in trgih. Podatki iz leta 1910 kažejo, da telovadbe ni imela večina nižje organiziranih šol. Učitelji so ure telovadbe mnogokrat porabili za druge učne predmete. Poleg primerne prostora za izvajanje telovadbe je predstavljalo problem tudi telovadno

orodje, ki ga šole s telovadnicami niso imele v izobilju. Večinoma so imele le pripomočke za razgibavanje, kot npr. kolebnice ali palice. Položaj šolske telovadbe se ni spremenil do leta 1918. V kraljevini SHS je telovadba postala obvezen predmet za dekleta in fante, a glede telovadnic in njih opreme se zadeve niso bistveno izboljšale.

Deželni šolski sveti v času Avstro-Ogrske so odločali o številu telovadnih ur na teden. Po poročilih lahko sklepamo, da so imeli učenci na teden dve uri telovadbe. Na Kranjskem v prvem razredu telovadbe niso imeli, v drugem so imeli po eno uro. V višjih razredih so imeli po dve uri, in to le v mestih in nekaterih večjih krajih ali tam, kjer je bilo za telovadbo zavzetih nekaj učiteljev.

Na vrhniški šoli niso imeli telovadbe, ker razmere tega niso dovoljevale. V stari šoli ni bilo telovadnice, saj še učilnice stare šole niso ustrezale osnovnim kriterijem. Kljub temu pa beremo v kroniki, da so se dečki ob lepem vremenu razgibavali pred šolskim poslopjem ali za cerkvijo. V zimskem času pa so naredili nekaj vaj v učilnicah. Razmere se niso spremenile z odprtjem nove šole, kljub temu da je bila vrhniška šola ena najmodernejših in je imela telovadnico. Ta je še dolgo ostala neuporabna, nezakurjena, mrzla in neopremljena. Vsa naslednja leta do konca 1912 v telovadnici ni bilo telovadnega orodja in prostor ni bil ogrevan. V njej so imeli razne prireditve, uporabljali so jo za občinske seje, volitve in razna zborovanja. Leta 1907 je prazno telovadnico najelo telovadno društvo Sokol.⁴¹ Člani društva so prinesli orodje, na katerem so telovadili, a šolski otroci na tem orodju niso smeli telovaditi. Vodstvo šole je že naslednje leto dovolilo uporabo šolske telovadnice tudi telovadnemu društvu Orel.⁴² Člani Sokola in Orla so v telovadnici redno trenirali.⁴³ Šolska mladina se jim je pridružila, a že leta 1910 jim je okrajni šol-

ski svet prepovedal telovaditi pri obeh športnih društvih.⁴⁴ Kmalu so obema telovadnicama društvoma pogodbo o najemu šolske telovadnice prekinili. V želji, da bi le opremili telovadnico za šolsko mladino, je krajevni šolski svet v svoj proračun za leto 1909/10 dal vsoto 1400 K za nakup telovadnega orodja. Prvo leto po sprejemu proračuna večjih nakupov telovadnega orodja ni bilo, kupili so le dve žogi in dva loparja za 3.40 K. Poleg žog in loparja so kupili še dva higienska pljuvalnika. Vodstvo šole in pristojne šolske oblasti so v letu 1912 sklenile pogodbo z dunajskim tovarnarjem J. Plaschkowitzem (29. avgusta 1912). Podjetnik se je obvezal, da bo šolsko telovadnico v sedmih letih opremil s primernim telovadnim orodjem. Komaj so z njim sklenili pogodbo, so v telovadnici pod podom, v kotih in pri vratih opazili nevarno gobo. Ta bi uničila pod in novo leseno telovadno orodje, če ne bi vodstvo šole takoj ukrepalo in poklicalo strokovnjake, ki so si ogledali in ocenili škodo. Ko je bila sanacija izvedena, so telovadnico že pred božičem 1912/13 opremili. Telovadno orodje je bilo vredno 859.261 K. H kupljenemu orodju je domači mizar izdelal dve stojali za palice po 5 K. Komaj je bila telovadnica opremljena, že se je začela vojna vihra ali vsaj priprave nanjo. V času vojne je bila telovadba prepovedana.

Vrhniška šola je bila za tiste čase sodobno opremljena, saj je poleg telovadnice imela kopeli, kjer naj bi se učenci in učenke po telovadbi tudi »osvežili«. Ali so jih uporabljali? Odgovora na to vprašanje ne moremo dati, saj natančnejših podatkov nimamo. V šolski kroniki je le navedeno, da je krajevni šolski svet za opremo kopeli porabil 600 K. Kaj je bilo potem, ko je šolsko poslopje zasedla vojska in kaj je bilo v času med obema vojnama? V zapisih šolske kronike bomo zaman iskali odgovor.

Šolska mladina, predvsem dečki, šolske telovadnice pred prvo vojno za učni predmet telovadbe niso uporabljali, saj je bila telovadnica vse do leta 1913 neopremljena. Z vojno pa je bil predmet telovadbe prepovedan. Po letu 1918 je bila telovadnica do 1925 neuporabna za šolsko mladino. Ko je bila izpraznjena in pripravljena za pouk, so v njej telovadili dečki in deklice, saj je povojni učni načrt uvedel telovadbo za oba spola.

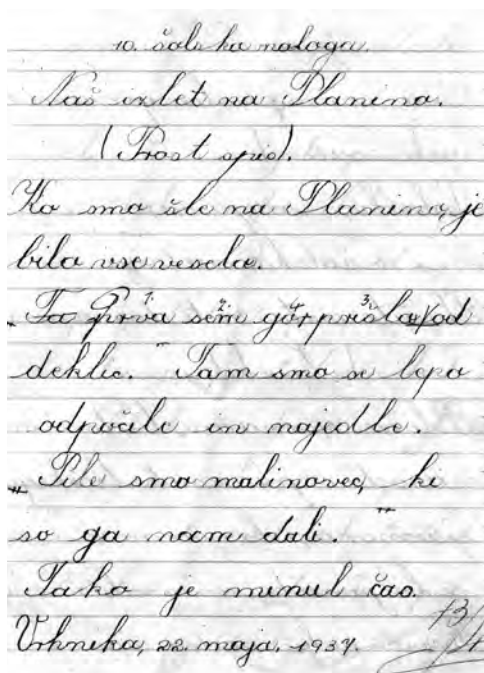
Takoj po končani vojni se je v šolsko poslopje naselila srbska vojska. Po odhodu vojske je ostala telovadnica napolnjena z vojaškimi rekviziti. Bila je shramba za predmete, ki so jih odvzeli vojakom. Telovadbe učenci niso imeli, a telovadnica ni bila primerna niti za šolske prireditve. V šolskem letu 1919/20 so telovadnico izpraznili, kar lahko sklepamo iz zapisa o prepiru med krajevnim in višjim šolskim svetom, ki se ni strinjal z odločitvijo krajevnega šolskega sveta, da dovoli uporabo šolske telovadnice športnim društvom. Prostor so najela tri telovadna društva: Sokol, Orel in Svoboda. V telovadnici so dovolili organizirati razne prireditve, kot npr. volitve v narodno skupščino. Šele v šolskem letu 1925/26 je v kroniki kratek zapis o novem učnem načrtu (nastavnem planu), s katerim so vpeljali med učne predmete telovadbo za oba spola. V prvi in drugi dekliški razred se je vpeljala obvezna telovadba. Že naslednje leto je imela šolska mladina ob proslavah poleg običajnih recitacij in petja tudi telovadne nastope.⁴⁵ Po dveh letih uvedbe telovadbe za oba spola, je bilo prvič omenjeno, da je telovadba tudi za dekleta obvezni učni predmet. Telovadbo so poučevali v vseh razredih, tako v deških kot tudi v dekliških. Telovadbo so imeli ločeno po spolu. Pri učnem predmetu so imeli težave z izrazoslovjem, in to ne samo na vrhniški šoli. Pomagali so si do leta 1939⁴⁶ s terminologijo, ki so jo uporabljala sokolska društva.

V začetku šolskega leta 1937 je telovadnico zasedla vojska. Učenci niso mogli uporabljati telovadnice, zato so odslej imeli le teoretični pouk telovadbe v učilnicah. Naslednje leto so pedagogi začeli učiti telovadbo po predpisanem sistemu z uvedbo slovenskih telovadnih povelj, a zaradi zasedene telovadnice je bil pouk še vedno le teoretičen. Ob lepem toplem vremenu so lahko izvedli tudi praktičen pouk telovadbe na prostem. Vojnaja je preprečila normalen potek pouka in s tem tudi telovadbe.

IZLETI

Med rekreacijo ali gibanje lahko štejemo tudi šolske izlete, ki so jih uvedli kot del pouka v času med obema vojnama. Na vrhniški šoli so bili šolski izleti ena izmed novosti učnega programa. Pedagogi so jim posvečali veliko pozornosti, saj so bili pomembni iz vzgojnega, poučnega pa tudi zabavnega stališča. Vsako leto so za ljudsko šolsko mladino prirejali izlete. Večinoma so jih organizirali v mesecu maju. Bili so pomembni tako za učitelje kot za učence. Ob takih priložnostih so učenci pokazali svoj pravi značaj, pokazali so zanimanja za določena področja, ki v samem razredu niso prišla do izraza. Izleti so razširjali njihovo obzorje in hkrati poglobljali njihovo ljubezen do domovine. Izleti ob koncu šolskega leta naj bi bili tudi plačilo za trud in delo med šolskim letom. Učenci so spoznavali nove kraje, domovino, običaje, pokrajino, rastlinje, gozdove, kmetijske površine in pridelke, reke, jezera, kulturne spomenike, industrijske objekte. Obiskali so muzeje, galerije in mnoge tovarne, kjer so se seznanili s proizvodnjo. Izleti so imeli še mnogo drugih dobrih vplivov na učence, a žal tu vseh ne moremo naštet.

Na vrhniški šoli so izlete prva leta organizirali v okoliške kraje, kasneje pa v bližnjo okolico in ožjo domovino, tj. Slovenijo in hrvaško Primorje. Učitelji so tja vodili pred-

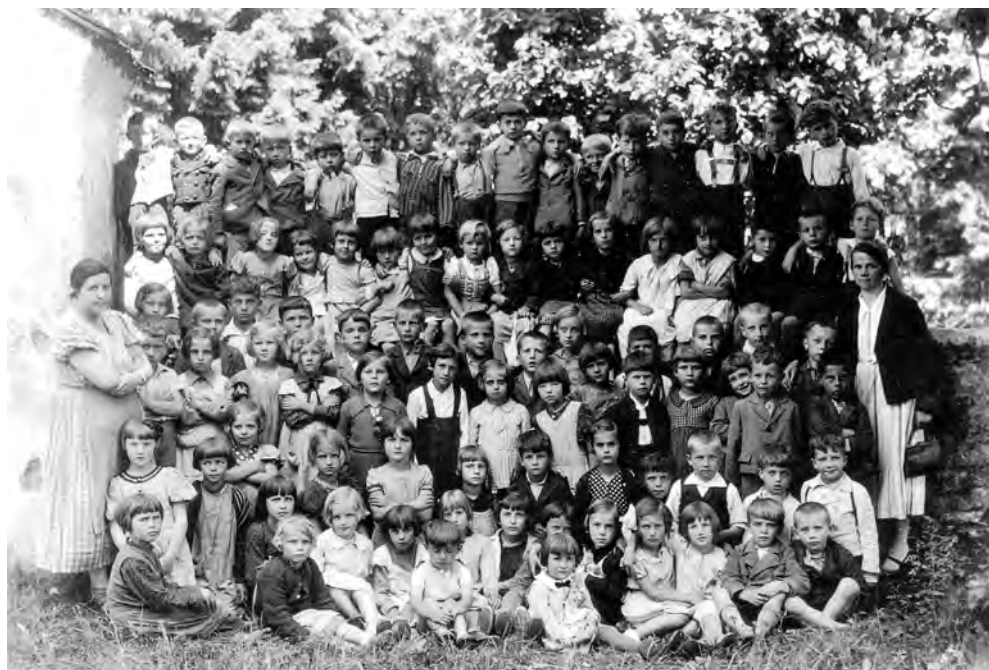

41. Prost spis "Izlet na Planino" Marte Drašler, 3. razred, šol. leto 1936/37. (Zvezek hrani: MDV).

vsem učence nižjih razredov. Z leti se je organiziranje izletov zelo razvejal, tako da so nekaj otrok vrhniške šole dvakrat odpeljali tudi na morje. Kako so omogočili dijakom izlete, kdo jih je plačeval?

Starši, šola, šolske oblasti? Tega ne izvemo iz zapisov šolske kronike.⁴⁷ Le enkrat v vseh letih je omenjeno, da so imeli na izletu s seboj malico.

Kam so učenci hodili na izlete v bližnjo okolico? Osemkrat so obiskali Žalostno goro, Lesno Brdo, Planino, petkrat Cerknico in Planino, štirikrat Stari mlin, trikrat sv. Trojico, Rakitno in Zaplano, sv. Ano enkrat, v Peklu pri Borovnici in pri izviru Ljubljani so bili dvakrat. Večkrat so obiskali Kuren, Samotorico in Šentjošt. Tretji in četrti razredi so na Rakeku položili venec pred spomenik kralja Aleksandra I. Te številke obiskov morda niso točne, ker so ob obisku nekega kraja

42. Učenci 1. a razreda in učenke 1. b razreda z učiteljicama Petro Petrovčič in Ano Gaber na Sv. Trojici, septembra 1936 (foto last: Zdene Mohar, obj.: Zvone Šemerl: Bilo je pred 73 leti ..., Naš časopis, 28. 9. 2009).

ali področja mimogrede obiskali še nekaj zanimivosti ob poti, a zapisovalec je omenil le končni cilj izleta.

Na Vrhniki so si učenci večkrat ogledali mlekarno, tovarno usnja, lesnopredelovalno tovarno in vrvarno. Obiskali so Šentjošt nad Kranjem, Šmarjetno goro, Veliko planino, Kamniško Bistrico, Kamnik, kar sedemkrat so šli na Šmarno goro. Pogosto so obiskali Bled, Vintgar, Bohinj in slap Savico. Manj pogosto ali pa samo enkrat so obiskali Dovje, Mojstrano in slap Peričnik, Brezje, Jesenice. Dvakrat so bili v Vrbi, Prešernovem rojstnem kraju, in v Kranju, kjer so obiskali grob Franceta Prešerna in Simona Jenka. Med mesti, znanimi po industriji ali premogovnikih so bili na Jesenicah, obiskali so še Celje, Zagorje, Trbovlje in Hrastnik.

Vrhniška šolska mladina je najpogosteje obiskala Ljubljano – obiskali so muzej in ljubljanski velesejem. Poleg obeh omenjenih večkrat obiskanih lokacij so velikokrat odšli v Tivoli, na Grad in Nebotičnik. Bili so tudi na ljubljanskem pokopališču pri sv. Križu. Leta 1931 so si ogledali spomenik Petra Karadordeviča.

Šolski pevski zbor je leta 1934 odšel na celodnevni izlet v spremstvu ravnatelja Završnika in dirigentke učiteljice Marija Arrigler (1893–1967) in Eleonore Kerkoč (1893–1983).

V šolskem letu 1937/38 so se učenci 14. julija prvič odpravili na kolesarski izlet v spremstvu učiteljev, in sicer so odšli z Vrhnike do Škofje Loke preko Logatca in Žiri, vrnili pa so se preko Ljubljane. Drugi tak podvig s ko-

43. Nekdanji sošolci - "prvčki" v letu 1936 - sredi 70-ih let na srečanju v gostilni Marinčič v Verdu.

Leva miza: Pavle krašovec, Nace Otrin, Dobrovoljc, Španov France, Zdene Mohar, ?, Ančka Petkovšek, Pavle Mole (Bčarjev), Silvan Simnovčič, Lojze Zalar (Špiklov), Helena Jeršinovič, učiteljiva Petra Petrovčič.

Desna miza: Mirjam Rijavec Bižal, Ivan Košir, Meliton Velkavrh, Polde Nadlišek, Jože Markelj, Ivan Mole (Jurčetov), Janez Markelj, ?, ?, Janez Marolt, Tončka Grom, Nada Milankovič, Valči Umek, Ivanka Širok (fotografija in podatki: Zdene Mohar).

lesi so naredili naslednje leto. Tretji razred je odšel v Polhov Gradec, četrti pa v Škofjo Loko. Tretji razred je v šolskem letu 1939/40 odkolesaril v Cerknico.

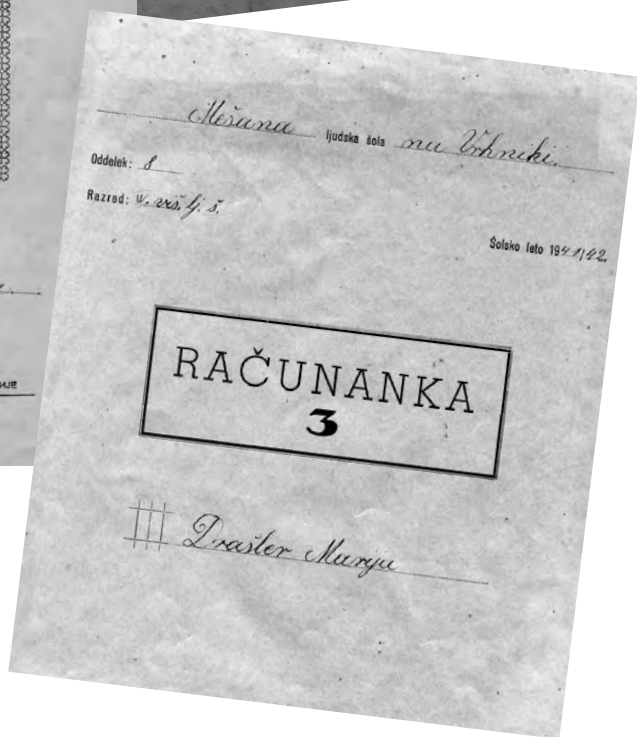
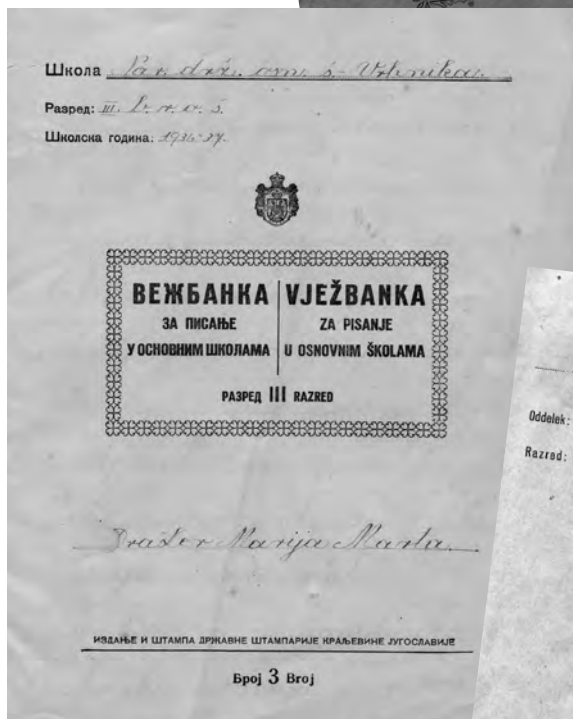
Poleg kolesarskih izletov, ki so bili nekaj novega na vrhniški šoli, so otroci vrhniške šole imeli tudi dva izleta na morje. Prvič leta 1935, ko je odšlo 39 otrok pod vodstvom Gregorja Novaka (1901-1974)⁴⁸ na Jadran. Med 10. in 12. julijem so si ogledali Sušak, Bakar, Kraljevico in Crikvenico. Drugi izlet na Jadran je trajal štiri dni, tj. od 20. do 23. julija 1937. Podmladek Jadranske straže je organiziral izlet v Bakar in Kraljevico. Nekateri so obiskali še Rab, Sušak in Trsat. Na tem izletu je bilo 30 članov društva, pet uči-

teljev in štirje člani Sokola, torej 39 (kot na prvem izletu).⁴⁹

ZAKLJUČEK

Druga svetovna vojna je trajala že tri leta in nezadržno se je širila. Hitler je v začetku aprila 1941 ob delni podpori Italije, Madžarske in Bolgarije napadel Jugoslavijo. V šestih dneh mu je uspelo skoraj brez odpora jugoslovanske vojske zasesti Slovenijo. Hitler je razdelil osvojeno ozemlje med Nemčijo, Italijo, Madžarsko in Neodvisno državo Hrvaško.

Italijanska vojska je zasedla Vrhniko 11. aprila 1941. Po razpadu Jugoslavije je bil

44., 45., 46. Pisanka (1934/35), Vježbanka (1936/37)
in Računanka (1941/42) učenke Marije Marte Drašler. (Hrani: Muzejsko društvo Vrhnika.)

južni del dravske banovine 3. maja 1941 priključen Italiji kot Ljubljanska pokrajina. Severni del dravske banovine, tj. Štajerska z delom Dolenjske in celotna Gorenjska, je bil priključen Nemčiji. Meja je potekala: Žiri, Šentjošt (del), Polhov Gradec (nad krajem), Šentvid, Ježica (del), Zalog, Litija, Sv. Križ, Radeče, Bučka, nato preko Krakovskega gozda do Sv. Križa (danes Podbočje) in vse do vrha Gorjancev.

Najvišjo oblast v provinci je imel visoki komisar in njegov sosvet, v katerega so bili imenovani dr. Marko Natlačen, Ivan Pucelj, ing. Kavka, dr. Slokar in drugi.

Vojna, ki se je razširila po Evropi, je tako kot vsaka prinesla tegobe. Socialni status prebivalstva se je bistveno poslabšal, predvsem uradništva in delavstva. Po zlomu Jugoslavije se je brezposelnost povečala in prinesla s seboj silno revščino. Slabe razmere so skušali omiliti z javnimi deli, cene živil, obleke, obutve in drugih dobrin so tako naraščale, da zaslužek ni zadoščal niti za prehrano. Plače delavcem in uradnikom so se zvišale le 12 % do 20 %, a cene so poskočile za 500 %. Cene so se še dodatno dvignile z menjavo dinarjev za lire 21. junija 1941 (1 lira = 2,63 din). Naslednja akcija za omilitev razmer je bila uvedba živilskih kart.

Kaj se je dogajalo na Vrhniki?

V šolskem letu 1939/1940 ni bilo več dvoma, da vojne ne bo, zato so učitelji dobili poziv nadrejenih, naj poučijo prebivalstvo o zaščiti pred zračnimi napadi. Učitelji so to nalogo sprejeli in začeli nemudoma s predavanji. Organizirali so tudi pripravljalni evakuacijski odbor. Vodili pa so ga vrhniški učitelji. Izvedli so tudi popis otrok, bolnikov, starih prebivalcev. Organizirali so poseben tečaj za dekleta, in sicer so zaprosili zdravnika dr. Klepca za predavatelja na področju sanite. Na njegovih predavanjih se je okoli 150

deklet usposobilo za samaritanke. Učitelji so za to delo prejeli zahvale in priznanja. Najbolj zaslužni za to dobro izpeljano organizacijo so bili: Justina Urbančič, Marija Stroj, Marija Petkovšek in veroučitelja Franc Studen in Štefan Kraljič.

Bivša jugoslovanska vojska, ki je bila ob meji z Italijo, je 10. aprila 1941 dobila ukaz za umik. Po odhodu vojske je bila na Vrhniki organizirana narodna straža, ki sta jo vodila Ivan Ceme in zobotehnik Detter. Namen te straže je bil, da bi preprečila ropanje vojaškega skladišča. Kljub vsemu je obubožano in lačno ljudstvo pridrvelo v polna vojaška skladišča in razgrabilo blago in živež. Že naslednji dan, 11. aprila, so prišle na Vrhniko prve italijanske čete, in to prav na veliki petek. Nove čete so prihajale v nepretrganih kolonah vse naslednje dni. Ljudstvo na Vrhniki jih je sprejelo z dostojno mirnostjo. Šolo, ki je bila nekaj časa zasedena z jugoslovansko vojsko, je zasedla italijanska vojska. Šolske prostore je dobesedno uničila. Po odhodu italijanske vojske je bila ugotovljena škoda v višini 16.000 din ali nad 18.000 lir. Uničeni so bili vsi izdelki učencev in učenk, njihovi pisni izdelki, risbe, ročna dela, poleg tega pa še mnogo knjig in učil. Vse je bilo uničeno ali odnešeno, vojska se je izživljala tudi nad stavbnim pohištvo – vrati, okni ter šolsko opremo – klopni, stoli in omarami. Na šolskem dvorišču je bilo več kot pol metra slame, papirja, zvezkov, knjig itd. Poslopje je bilo treba po odhodu vojske pospraviti in popraviti. Pouk na šoli se je začel jeseni septembra po ustaljeni poti, vpisali so nove učence, učitelji so imeli prvo konferenco, ob začetku šolskega leta so, kot je bilo v navadi, opravili mašo v cerkvi sv. Pavla. Ob božiču je imela šolska mladina božične praznike. Pouk pa se je prekinil zaradi zasedbe in delnega uničenja šole. Po brzozjavni odredbi ministrstva za prosveto so prekinili pouk 1. aprila 1941, prekinitev pa je trajala do 6.

Scuola popolare *mista* a *Veronico*
Mesiana/Ljudska šola v na Vrhniki

N^o *55*
Stev.

Certificato annuale Letno spričevalo

Novak Neda di *Gregorja*
suo figlio

nato(a) il *21 maggio* 19*33* a *Veronico*
rojen(a) dne *21. maja* v kraju *Vrhnika*
distretto *Lubiana - Ljubljana* di religione *rom.-catt.*
okraj *Veronico* veroisponedi *rom.-kat.*
frequentò la scuola popolare dal *1 settembre* 1940 e nell'anno scolastico
je hodil(a) v ljudsko šolo od *1. septembra* 1940 ter v šolskem letu 1940/41
la *prima* sezione di questa scuola col seguente risultato:
v *prvi* oddelek tukajšnje šole s temle uspehom:

Religione — Verouk	<i>ottimo - ottimo</i>	Condotta	<i>ottima</i>
Lingua slovena — Slovenski jezik	<i>ottimo - ottimo</i>	Dedenje	<i>odlično</i>
Lingua serbocroata — Srbskohrv. jezik		L'alunno(a) ha compiuto	<i>l'ottimo (ha) je izdelal(a)</i>
Lingua tedesca — Nemški jezik		la <i>prva</i> classe	<i>prvi</i> razred
Storia — Zgodovina		della scuola el-mentare	popolare superiore
Geografia — Zemljepis		osnovne šole	<i>višje ljudske šole</i>
Arithmetica con elementi di geometria Racunarstvo z osnovami geometrije	<i>ottimo - ottimo</i>	con risultato	<i>ottimo</i>
Storia naturale — Poznavanje prirode		uspehom.	<i>odlično</i>
Igiene — Higiena			<i>ottimo - ottimo</i>
Nazioni pratiche di economia — Praktična gospodarska znanja in gospodarstvo			<i>ottimo - ottimo</i>
Lavori manuali — Ročna dela			<i>ottimo - ottimo</i>
Disegno — Risanje			<i>ottimo - ottimo</i>
Calligrafia — Lepopis			<i>ottimo - ottimo</i>
Canto — Petje			<i>ottimo - ottimo</i>
Ginnastica — Telovadba			<i>ottimo - ottimo</i>

Assenze: giustificate *5* ingiustificate *0*
Izostanki: opravičeni neopravičeni

Veronico il *28 giugno* anno 1941-XIX.
Vrhnika dne *28. junija* leta

Reuina Olga
capoclasse — razrednik

Dominko
caposcuola — šolski upravitelj

Scala di qualificazione Pregled redov

per il progresso: ottimo (5), molto buono (4), buono (3), debole (2), molto debole (1);
za napredek: odlično (5), prav dobro (4), dobro (3), slabo (2), prav slabo (1);
per la condotta: ottima (5), molto buona (4), buon (3), cattiva (2);
za vedenje: odlično (5), prav dobro (4), dobro (3), neprimerno (2).

47. Dvojezično šolsko spričevalo Nede Novak po okupaciji leta 1941. (Last: Neda Novak).

maja 1941. Po uredbi Visokega komisariata za ljubljansko pokrajino z dne 4. junija 1941 - XIX. je pouk trajal do 30. junija 1941. Ob koncu šolskega leta so imeli cerkveno proslavo, šolski upravitelj pa je spregovoril o pomenu ustanovitve Ljubljanske pokrajine. V 6. členu ukaza italijanskega kralja, ki je ustanavljal Ljubljansko pokrajino, je bilo določeno, da se bo poučevanje v ljudskih šolah nadaljevalo v slovenščini. Italijanska oblast ni spreminjala starega jugoslovanskega šolskega sistema. Učni načrt je ostal nespremenjen, spremenili so le učno snov iz zgodovine in zemljepisa, in sicer novim razmeram primerno. V stare učbenike so dodali nekaj popravkov. Vse šolske slovesnosti so potekale kot prej, stare državne praznike so opustili. Na vrhniški šoli je imelo pouk vseh osem razredov, tj. 6 vzporednic in 14 oddelkov. Že naslednje leto pa je pouk vse šolsko leto potekal brez prekinitev. V šole so uvedli fašistični pozdrav, kasneje pa so mladini in učiteljstvu vsiljevali svoje organizacije.

Na šoli so organizirali šolsko kuhinjo, ki je delila otrokom skodelico mleka in velik kos kruha. Približno 169 otrok je dobivalo hrano. Kuhinjo pa je vodil ravnatelj Aleksander Dominko. Učitelji so zbirali denar za kuhinjo. Dodatni denar so želeli dobiti s pomočjo Rdečega križa, šolska mladina je pripravila igrice, pripravili so tudi pevski in baletni nastop. Uprizoritev je bila odlična, a žal je bila udeležba zelo slaba in izkupiček boren - vojnim razmeram primeren. Dotok beguncev na Vrhniko je bil precejšen. To so opazili tudi na šoli, saj se je na vrhniško šolo vpisalo veliko otrok iz drugih krajev, katerih starši so bili izgnani.

O dogajanju na šoli med vojno nam marsikaj pove poročilo Marije Petkovšek, ki je prevzela 11. aprila 1942 posle šolske upraviteljice. Šolo je vodila do 15. maja 1945. Italijanska vojaška uprava je zasedla šolo 1942 in jo spremenila v vojaško bolnico. Leta 1943 je

zasedla šolo nemška vojska. Marija Petkovšek je zapisala o šolskem vrtu: »Ker so jeseni l. 1942 vojaki ruvali iz drevesnice drevesa in jih kurili, so se vsa še ostala odstranila. Na novo se ni sadilo ničesar, ker je na šolskem vrtu postavljen 'bunkar' in ima vojaštvo prost dostop na vrt. Tudi vrtnice, ki so krāsile vrt, so uničene. Vrtnice plezalke v šolskem parku so prav tako uničene, ker se je vozilo s težkimi vozovi čez gredice.«⁵⁰

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhnikih, VRH-48, Kronika osemrazredne osnovne šole na Vrhnikih, knjiga IV., V. in VI.
- 2 Srbski princ-regent Aleksander Karadjordjević (namestnik še živečega kralja Petra in kasnejši kralj Aleksander I.) je 1. decembra 1918 sprejel 28-člansko delegacijo Narodnega sveta države SHS (Slovencev, Hrvatov in Srbov). Delegacija mu je ponudila, naj opravlja vladarsko oblast na ozemlju enotne države v kraljevem imenu. **Prvi december je ustanovni dan Kraljevine SHS** (Srbov, Hrvatov in Slovencev). Regent je takoj proglasil združitev kraljevine Srbije in bivše kraljevine Črne gore z Državo SHS v Kraljevino SHS. To je bila združitev vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki so prebivali na ozemlju razpadle monarhije Avstro-Ogrske.
- Kralj Aleksander je **6. januarja 1929** proglasil diktaturo. Jugoslovanska diktatura ni bila nekaj izvirnega. Meščansko diktaturo so uvedli konec prve svetovne vojne v vseh tistih evropskih deželah, kjer se je meščanstvo balo revolucionarnih ljudskih množic. Huda politična kriza je privedla do razpusta narodne skupščine. Že januarja so bile razpuščene politične stranke. To je obdobje diktature, ki je temeljila na šestojanuarski deklaraciji.
- 3 Bergant, Milica: Poskusi reforme šolstva pri Slovincih 1919-1929. Ljubljana: Pedagoška knjižnica (1958).
- 4 Jeseni 1918 je postalo vprašanje **Koroške in Štajerske** pereče. Na mirovni konferenci za Koroško so se kazala nesoglasja. Za Celovško kotlino so predlagali plebiscit - razdelili so jo na S del, ki naj bi brez plebiscita pripadal Avstriji, in J del, ki bi šele po odločitvi plebiscita pripadal Jugoslaviji. **10. oktobra 1920 je bil izveden plebiscit**. Za Slovenijo sta bili izgubljeni obe coni.

Polom na Koroškem je opogumil mariborske Nemce, da so organizirali nemire. Dogodki v Mariboru konec januarja 1919 so bili krvavi, a jih je razpodila Maistrova vojska.

Mirovna konferenca za **Primorsko** je bila v velikih težavah, saj se je Italija od leta 1915 borila na strani antantnih sil. Najhitreje so rešili vprašanje Trsta, Primorske in Istre, in sicer v našo škodo. Vprašanje Dalmacije in Reke pa se je zapletlo.

Prekmurje je spadalo pod ogrsko polovico razpadle monarhije. Jugoslavija za ta del slovenskega ozemlja ni pripravila posebnih ekspertiz, kljub temu je Jugoslavija v sklopu antantnih intervencionističnih sil v začetku avgusta 1919 začela zasedati Prekmurje, ne pa Porabja. (1919 je svet ljudskih komisarjev Madžarsko oklical za sovjetsko republiko).

- 5 Sagadin, Janez: Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz 1869 in kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši dravski banovini. V: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana: Slovenski šolski muzej (1970), str. 158.
- 6 Zakon o osnovnih šolah – Zakon o ljudskih šolah in o višjih ljudskih šolah – Zakon o osnovnih in višjih ljudskih šolah (Zakon o narodnim školama i višjim narodnim školama). Srbskemu izrazu narodne škole ustreza slovenski izraz ljudske šole.
- 7 Žerjav, Albert: Slovenščina kot učni jezik in predmet v osnovnih šolah, 1869 do 1969. V: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana: Slovenski šolski muzej (1970), str. 438.
- 8 Codex iuris canonici, kan 1374.
- 9 Dr. Ehrlich: Šola in Cerkev. V: Čas, 1922, št. 5–6.
- 10 Bergant, str. 67–68.
- 11 Ročna dela so poučevali razredniki. V ta namen so nakupili orodje: žage, pile in material: les, lepenko. Na šoli so gojili pletenje košev in knjigo-veštvo.
- 12 Zakramente je mladina prejela trikrat v letu, kot npr. v šolskem letu 1928/29 – 14. 29. in 43. tednu.
- 13 Spoved in obhajilo so imeli dva dni v mesecu decembru, aprilu in juniju, in sicer ločeno za nižje in višje razrede.

V šolskem letu 1929/30 sta bili spoved in obhajilo za višje razrede: 10. in 11. decembra, 1. in 2. aprila ter 17. in 18. junija.

Za nižje razrede: 9. in 10. decembra, 2. in 3. aprila ter 16. in 17. junija.

Šolske tedenske maše so se običajno začele v mesecu maju in so trajale do konca leta. Bile so vsak četrtek ob 6.45 v cerkvi sv. Lenarta, in sicer enkrat za dečke, drugič za deklice.

Prvoobhajanci so pristopili k Gospodovi mizi junija 1930, pogostili so jih v Rokodelskem domu.

- 14 Vidovdanska ustava je bila ustava Kraljevine SHS, ki jo je ustavodajna skupščina sprejela 28. junija 1921 na Vidov dan. Z njo je postala država ustavna monarhija.
- 15 Globočnik, Damir: Cankarjev spomenik na Vrhniki. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 139–175.

Adamič, Marjeta: Spominska knjiga ob odkritju spomenika Ivanu Cankarju 10. avgusta 1930 na Vrhniki. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 175–182.
- 16 Hojan, Tatjana: Stanko Vuk (1897–1977) učitelj. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 112–115.

Rodil se je v Sovodnjah. Šolal se je na učiteljskišči v Gorici. Šolanje je končal na ljubljanskem učiteljskišči 1915. Do konca prve vojne je bil v vojaški službi. Na vrhniški šoli je začel poučevati kot suplent leta 1919, še isto leto je postal začasni učitelj. Strokovni izpit je opravil leta 1920. Leta 1921 je postal stalni učitelj. Dodatno se izobraževal na številnih tečajih: kmetijsko-sadjarjski, komercialni tečaj za učitelje risanja. Od 1920/21 je poučeval tudi na vrhniški obrtnonadaljevalni šoli do leta 1960, ko je bila vajeniška šola ukinjena. Med okupacijo je bil aretiran in poslan v taborišče na Liparske otoke. Po kapitulaciji Italije se je pridružil Prekomorcem. 1946 je odšel v Čepovan. Po priključitvi Primorske se je vrnil na Vrhniko. Tudi izven šole je bil zelo dejaven na pedagoškem področju, ob šolskih slovesnostih je imel velikokrat priložnostna predavanja. Bil je član mnogih društev: telovadnega, čebelarkega, gasilskega, rdečega križa, Branibora ... Režiral je nešteto dramskih prireditev. Ni bil le dober režiser, ampak tudi odličen masker. Bil je priljubljen in spoštovan, ker je bil nesebičen in požrtvovalen.

Hojan, Tatjana: Franc Pavletič (1890–1975) učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 108–111. Rojen je bil v Štandrežu, danes Sant. Andrea. V Podgorici je končal učiteljsko pripravnico. Med šolskima letoma 1905/06 in 1908/09 je obiskoval moško učiteljskišče v Koprju. Služboval je v Podsobotinu, Biljah, Kanalskem Lomu, Braniku. 1911 je opravil strokovni izpit v Gorici. Po vojni je odšel na Koroško, da bi pomagal odpirati slovenske šole. Služboval je v

Borovljah, nato v Vrhpolju pri Moravčah. Svoje znanje je izpopolnjeval na raznih tečajih: kmetijski, ročna dela za dečke, komercialni tečaj za obrtnonadaljevalne šole in tečaj za učitelje risanja. Na šoli je imel pogosto predavanja skupaj z učiteljem Vukom, in sicer o pomenu Rdečega križa, o pomenu Vidovega dne, Masaryku, o Cankarju na komemoraciji, vodil je žalno sejo ob smrti kralja Aleksandra leta 1934. Bil je član raznih društev in organizacij. Upokojen je bil 1946.

Hojan, Tatjana: Ivan Michler (1891–1982). V : Vrhniški razgledi 11 (2010), str. 108–118. Rojen je bil v Ljubljani. Učiteljišče je končal 1910, strokovni izpit 1912. 1913/14 je opravil tečaj za učitelja telesne vzgoje za srednje šole. Tečaj je obsegal plavanje, lahko atletiko, telesno vzgojo, higieno in prvo pomoč. Po letu 1920 je poučeval na obrtnonadaljevalni šoli. Od leta 1932 je služboval na Vrtači, nato na osnovni šoli Prule, upokojil se je leta 1948. Znan je kot speleolog. Odkril in raziskal je številne slovenske kraške jame in o njih napisal številne članke, razprave. Glej še: Stanovnik, Branko: Nagovor ob odkritju spomenika vrhniškim krasoslovcem: Ivanu Michlerju, Francetu Habetu in Petru Habiču, v Močilniku, 13. decembra 2008. V: Vrhniški razgledi 10 (2009), str. 167–168.

17 Kralj Aleksander je **6. januarja 1929** proglasil diktaturo, ki je temeljila na šestojanuarski deklaraciji. Jugoslovanska diktatura ni bila nekaj izvirnega. Meščansko diktaturo so uvedli konec prve svetovne vojne v vseh tistih evropskih deželah, kjer se je meščanstvo balo revolucionarnih ljudskih množic. Huda politična kriza je privedla do razpusta narodne skupščine. Že januarja so bile razpuščene vse politične stranke.

18 Hojan, Tatjana: Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah. V: Vrhniški razgledi 5 (2004), str. 64–71.

In Vrhniška učiteljska rodbina Levstik-Michler. Vinko Levstik (1844–1925) ... V: Vrhniški razgledi 11 (2010), str. 108–118. Vinko Levstik je učil na vrhniški šoli od 1875 do 1903. Ukvarjal se je z glasbo. Triinšestdeset let je deloval kot organist in petdeset let v vrhniškem cerkvenem koru. Prejel je državno in papežovo odlikovanje.

19 Hojan, Tatjana: Karel Matajec (1863–1923). V: Vrhniški razgledi 11 (2010), str. 119–123. Leta 1895 je maturiral na učiteljišču, kjer je opravil tudi izpit iz metodike za gluhoneme in slepe. Leta 1905 je bil imenovan za ravnatelja vrhniške šole. Zaradi bolezni je bil 1923 upokojen, a še isto leto novembra je umrl.

20 Hojan, Tatjana: Ivan Štrekelj (1880–1959), učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 12 (2011), str. 146–148. Maturiral je 1901. Že leta 1903 se je zaposlil na vrhniški šoli, isto leto je opravil tudi strokovni izpit. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, nemščine, petja in telovadbe. Dvakrat na teden je poučeval na ekskurendni šoli v Bevkah. Na ponavljalni šoli je začel učiti 1909/10. Svoje znanje je izpopolnil na področju kmetijstva in obrtnonadaljevalne šole. Šolski upravitelj je bil med 1921 in 1924.

21 Hojan, Tatjana: Emil Milan Schiffrer (1881–1930). V: Vrhniški razgledi 11 (201), str. 84–87.

Rojen je bil v Selu pri Ljubljani, obiskoval je gimnazijo, nato učiteljišče, kjer je opravil zaključni izpit 1902. Na vrhniško šolo je bil sprejet 1905. Kot ostali učitelji vrhniške šole je izpopolnjeval svoje znanje na različnih tečajih. Poučeval je tudi na vrhniški obrtnonadaljevalni šoli. Leta 1924 je postal ravnatelj vrhniške šole. Bil je predsednik čebelarstva društva med 1926 in 1927. Glej še: Olga Pivk, Sto let čebelarjenja na Vrhnikih, Vrhniški razgledi 7 (2006), str. 125–126. In: Jernej Černe, Umno čebelarstvo, 1895.

22 Hojan, Tatjana: Gregor Novak (1901–1974), učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 14 (2013), str. 117–121. Obiskoval je osnovno šolo v D. Logatcu, meščansko v Postojni. Učiteljišče je končal v Ljubljani leta 1919. Služboval je v Dobu pri Domžalah, Črnomlju, Dragatušu, Metliki. Leta 1922 opravil strokovni izpit. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, petja in telovadbe. Na vrhniški šoli je začel poučevati 1923. Izpopolnjeval je svoje znanje na raznih tečajih. Poleg pedagoškega poklica je bil zelo dejaven na mnogih področjih: poverjenik Podmladka Jadranske straže, bil član učiteljskega društva, telovadnega društva Sokol, sodeloval s pevskim, dramskim in glasbenim odsekom. Bil je član Narodne čitalnice, Ciril-Methodove družbe, tajnik šahovskega društva, član Rdečega križa, Olepševalnega društva, Branibora, Gasilskega čete ... Bil je interniran v Gonarsu, kasneje v Dresdenu. 1946 okrajni šolski nadzornik, 1949/50 je bil imenovan za šolskega upravitelja.

23 Hojan, Tatjana: Franc Pavletič (1890–1975), učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 108–111. Maturiral je na koprskem moškem učiteljišču. Služboval je v Podsobotinu, Biljah, Kanalskem Lomu, Braniku. V Gorici je leta 1911 opravil strokovni izpit. Po prvi vojni je odšel na Koroško, da bi pomagal odpirati slovenske šole. Služboval je v Borovljah. Pred zaposlitvijo na vrhniški šoli je poučeval v Vrhpolju pri Moravčah. Kot učitelj je obiskoval razne tečaje, da bi izpopolnil svoje znanje: kmetijski pouk, ročna dela za dečke, komercialni tečaj za učitelje

na obrtnonadaljevalnih šolah in tečaj risanja. Na vrhniški šoli je učil od 1921 do 1946.

- 24 Hojan, Tatjana: Antonija Završnik (1890–1939) učiteljica. V: Vrhniški razgledi 10 (2009), str. 88–91. V tem članku je omenjen njen mož Alfonz Završnik, str. 89. Antonija Goederer se je drugič poročila 4. aprila 1925 v Ljubljani pri sv. Petru z učiteljem Alfonzom Završnikom. Alfonz Završnik je bil rojen 9. avgusta 1891 v Olševku. Bil je iz učiteljske družine, oče je bil dolga leta nadučitelj v Preddvoru. Alfonz Završnik je maturiral 1910, strokovni izpit je opravil 1912. Služboval je v Krškem, Raki, Cerkljah, Ribnici. Bil je aktiven v učiteljskem društvu za kočevski okraj. Izpopolnjeval se je na strokovnih tečajih: za risanje 1914 in 1930, za telovadbo 1921, košarstvo 1926. Leta 1930/31 sta prišla z ženo na vrhniško šolo. Alfonz Završnik je postal šolski vodja. Pod njegovim vodstvom je izšla brošura ob 30-letnici šole 1904–1934 ter oris zgodovine Vrhnik in okolice. Bil je zelo aktiven v učiteljskem društvu. Leta 1934 je postal upravitelj osnovne šole v Mostah, leta 1936 pa je bil prestavljen v Vodice.

- 25 Hojan, Tatjana: Aleksander Dominko (1900–1966), učitelj in šolski upravitelj – Vrhniški razgledi št. 15.

Rojen v Čezsoči. Obiskoval je goriško učiteljsko šolo. Šolanje je nadaljeval na ljubljanskem učiteljskišči, ki ga je zaradi boleznih zaključil leta 1923. Strokovni izpit je opravil 1924. Služboval je v Cerkljah, Bušči vasi in Šentjerneju, Šentjuriju ob Taboru, na Mirni, Bučki, v Zabukovju, Starem trgu ob Kolpi, ponovno v Šentjuriju, Nemški vasi na Dolenjskem, v Tržišču. Obiskoval je tečaje: kmetijstvo, združno-knjigovodski tečaj. Bil je pevovodja, vadtelj, režiser, ustanovitelj knjižnice (Mirna). Dejaven je bil tudi izven šole. Bil je član Rdečega križa, Sokola. Na Vrhniko je prišel maja 1939. Še isto leto septembra je bil imenovan na mesto ravnatelja. 1942 je bil aretiran, odpuščen brez pokojninske podpore ali pokojnine. Ko je bil izpuščen, je odšel v partizane in deloval je na Primorskem. V Podragi je nastopil službo 1945. 1949 je prevzel vodenje goriške knjižnice, kjer je delal do leta 1951. 1952/53 je bil že na osnovni šoli Črni Vrh nad Idrijo. Naslednje leto so ga imenovali za ravnatelja.

- 26 Hojan, Tatjana: Marija Petkovšek (1897–1982), učiteljica in šolska upraviteljica. V: Vrhniški razgledi 14 (2013), str. 122–124. Rojena je bila na Vrhniko, obiskovala je šestletno vrhniško ljudsko šolo, nato dekljiško nadaljevalno šolo pri šolskih sestrah de Notre Dame v Trnovem pri Ilirski Bistrici, nadaljevala šolanje na učiteljskišči pri uršulinkah v Ljubljani. Leta 1917 je opravila zaključni izpit na državnem učiteljskišči v Ljublja-

ni. Poučevala je na zasebni dekljiški šoli šolskih sester v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Leta 1919 je opravila strokovni izpit. Usposobljena je bila za učenje nemščine, slovenščine, petja, telovadbe na osnovnih šolah. Na vrhniško šolo je prišla leta 1920 in ostala do upokojitve 1949. Skupaj z Marijo Pleško je poučevala praktični pouk gospodinjstva v gospodinjski učilnici v ubožnici. Skozi vse obdobje učiteljevanja pa se je dodatno izobraževala na raznih tečajih. Bila je poverjenica Mladih junakov, prirejala predavanja o treznosti. Bila je poverjenica mladinskega lista Vrtec. Sodelovala je pri božičnicah. Bila je članica Prosvetnega društva, društva Sokol, odbornica Elizabetine konference, članica Rdečega križa, Jadranske straže, podružnice Ciril-Methodove družbe, Branibora.

- 27 Hojan, Tatjana: Petra Obersnu Petrovčič (1899–1991) učiteljica. V: Vrhniški razgledi 12 (2011), str. 153–155.

Rojena je bila v Gorici. Šestrazredno osnovno šolo, pripravljalnico za učiteljsko in prvi letnik učiteljskišča je obiskovala v Gorici. Družina je emigrirala v Slovenijo, tako je nadaljevala šolanje na ljubljanskem učiteljskišči. Maturirala je 1918. Strokovni izpit s slovenskim in z nemščino učnim jezikom je opravila 6. maja 1922. Službovala je v Nabrežini, zaradi italijanske okupacije kraja je odšla. V Ljubljani je učila na prvi mestni deški šoli, nato je bila nekaj mesecev prostovoljna vzgojiteljica v dnevnem zavetišču za revno šolsko mladino. Leta 1919 je postala nadomestna učiteljica na osnovni šoli Moste. Leta 1920 pa je že poučevala na vrhniški šoli, kjer je službovala vse do upokojitve. Nekaj časa med 27. oktobrom in 11. decembrom je učila tudi v Ligojni. 1934 se je poročila z Ignacijem Petrovčičem, ključavničarjem iz Verda. Ves čas je bila zelo delavna in požrtvovalna na vseh področjih in tudi v družini. Pod njenim vodstvom je šolska mladina odigrala nekaj dramskih prizorov, pevski zbor pa je pel na proslavah. Predavala je ob raznih slavnostnih priložnostih: Dnevi treznosti, Strosmajerjev dan, Vidov dan, organizirala je tudi karitativne dejavnosti – društvo Elizabetina konference. Zanimivo pa je, da je bila članica Orla, kar je bila redkost med vrhniškimi učitelji.

- 28 Glej opombo 14, Hojan, Vuk, str. 109. XVIII. seja višjega šolskega sveta. UT 1921, (18. 8.), št. 34., str. 4. – opomba na str. 111.

- 29 Hojan, Tatjana: Pavla Buh (1883–1942), učiteljica. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 105–107. Osnovno in meščansko šolo je obiskovala v Ljubljani pri uršulinkah, po končanem šolanju se je vpisala na Višjo dekljiško šolo in nato na učiteljskišče. Maturirala je z odliko. Službovala je

v Sostrem, Idriji in na Vrhniki od 9. februarja 1920 do 15. maja 1938. Obiskovala je dva tečaja za prostoročno risanje in tečaj za deška ročna dela na Dunaju. Bila je članica številnih društev: Sokola, Olepševalnega društva, Jadranske straže, Kola jugoslovanskih sester, društva Cirila in Metoda, Branibora, Slovenske šolske matice, Rdečega križa.

- 30 Hojan, Tatjana: Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah. V: Vrhnških razgledih 5 (2004), str. 62–64. »Marija Pleško je delovala v sekciji za gospodinjsko nadaljevalne šole od 1927, ko je organizacijo teh šol UJU sprejelo v svoj program. Te šole naj bi poglobljale delo osnovne šole in naj bi imele splošno izobraževalni značaj ... Do leta 1941 je bila predsednica sekcije gospodinjsko nadaljevalnega šolstva pri učiteljski organizaciji. Že leta 1927 je delovala v odboru za samoizobrazbo in predavala na sestankih učiteljc gospodinjsko nadaljevalnih šol. Predavanje je bilo objavljeno – O nujnosti izobrazbe učiteljic v kmetijsko-gospodinjskem oziru. Leta 1931 je vodila tečaj za učiteljice na Mali Loki na Dolenjskem. Leta 1940 je z Marjeto Prašnikar spisala knjigo Prehrana. Kuhanje, ki jo je založila učiteljska organizacija. Več člankov je objavila v glasilu Prosveta. 1932 je objavila O ročnem delu v gospodinjskonadaljevalnih šolah, 1935 Učni minimum in maksimum na gospodinjskonadaljevalnih šolah ter Razdelitev dela na gospodinjskonadaljevalnih šolah.«
- 31 Hojan: Schiffrer, str. 84.
- 32 S = srce, L = ledvice – bralca opozarjamo, da so zaznamki, ki sledijo, le predvidevanja laika. Po predvidevanjih bi kazalo za dobo, ki jo obravnavamo v prispevku, omeniti, da skrajšavi S in L pomenita srčne in ledvične težave. Srčne in ledvične okvare so najpogostejše prirojene napake pri otrocih. Mladostnike tiste dobe še niso operirali (vsaj množično ne??). Revmatske vročine, ki prizadenejo srce, pa še niso zdravili z antibiotiki.
- 33 Vidovič-Miklavčič, Anka: Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929–1941. V: Vrhnški razgledi 8 (2007), str. 32–70. Dr. Janko Marolt, zdravnik, veleposestnik. Šestnajst let je bil vrhniški župan, tj. 1915–1931. V tem času je dal sezidati šest šol v vaseh obširne vrhniške občine. Kupil je hišo in jo preuredil v občinsko ubožnico. Ustanovil je občinsko hranilnico. Za bivanje uslužbencev hranilnice je kupil hišo. Štiriinštirideset let je bil okrožni zdravnik. Med Vrhničani je bil priljubljen. Skoraj do upokojitve je bil zdravnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani. Bil je zvest privrženec Koroške Slovenke ljudske stranke (SLS) do njenega razpusta 1929.
- Dr. Janko Marolt je skrbel je za zdravje vrhniške šolske mladine. Prvič zasledimo njegovo ime v šolski kroniki v šolskem letu 1891/92, ko je začel cepiti šolske otroke proti kozam. Vsa leta je vestno skrbel za zdravje šolske mladine in jo hkrati ozaveščal s predavanji o nalezljivih boleznih. Umril je novembra 1936. Učenci in krajanji so ga spremili na njegovi zadnji poti in mu na grob položili venec.
- 34 Opomba 18. Hojan, Petkovšek, str. 123: »Sodelovala je pri božičnicah, ki jih je organizirala Elizabetina konferenca. Zbrala je sredstva, da so bili revni učenci obdarovani z obleko, obutvijo in živili. 22. decembra 1934 je bilo tako obdarovano 150 učencev.«
- 35 Hojan, Tatjana: Marija Arrigler (1893–1967), učiteljica. V: Vrhnški razgledi 14 (2013), str. 111–113. Rojena je bila v Kamniku. Osnovno šolo je obiskovala v Gorici. Maturirala je 1913. Poučevala je v Gorici na šoli Družbe Cirila in Metoda, Erzelju, v Loškem Potoku in Ribnici. Leta 1918 je opravila strokovni izpit in nato odšla v Trst, kjer je učila na osnovni šoli Družbe Cirila in Metoda. Leta 1924 je bila odpuščena, ker ni dobila italijanskega državljanstva. Pot jo vodi v Trebnje, leta 1931 se je zaposlila na vrhniški šoli. Vodila je šolski pevski zbor, ki je nastopal na proslavah in se udeleževal proslav – nastopov tudi izven Vrhnike. Med vojno je bila aretirana, vrnila se je leta 1945. Poučevala je do upokojitve leta 1947 na Vrtači. Bila je članica društev in organizacij. »Njen odnos do dela je bil skrben, z mladino je ravnala zelo ljubezljivo.«
- 36 Hojan, Tatjana: Eleonora Kerkoč Križman (1893–1983), učiteljica. V: Vrhnški razgledi 14 (2013), str. 114–116.
- Rojena je bila v Trstu. 1942 se je poročila z učiteljem Nazarijem Križmanom v Rojanu pri Trstu. Po končani meščanski šoli je odšla v Gorico na slovensko učiteljsko. 1912–1915 je zaključila šolanje. Zaradi vojne se je vrnila v Trst. Družinske razmere so bile take, da je morala v Ljubljano. 1916 je maturirala na ljubljanskem učiteljsko. 1920 je opravila strokovni izpit. Službovala je v Šentjerneju na Dolenjskem, v Trstu na osnovni šoli Družbe Cirila in Metoda. 1930 so šolo zaprli, bila je brez zaposlitve. Na Vrhniki je poučevala od 1932 do 1945. Od decembra 1934 do marca 1935 je poučevala tudi v Ligojni. Po vojni je učila v Repen Tabru.
- 37 Podatek o anketi je shranjen v zapisniku št. 299, ki je vložen med uradne spise za leto 1937/38.

- 38 Stepišnik, Drago: Ob stoletnici obvezne telesne vzgoje v osnovnih šolah na Slovenskem. V: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969. Ljubljana: Slovenski šolski muzej (1970), str. 597–611.
- Po letu 1861 so se organizirala razna telovadna društva, ki so nastajala tudi na slovenskem ozemlju. Večinoma je bilo tem prepuščena vzgoja na področju gibanja. Ljubljanski Sokol naj bi imel posebno telovadno šolo tudi za gimnazijce in dijake realke, a ni imel posebnega vpliva.
- 39 Reichgesetzblatt (RGB), 25. maj 1868, RGB, 14. maj 1869 in Landesgesetzblatt (LGB), 29. april 1973 (Kranjska).
- 40 Stepišnik, str. 605.
- 41 Živec, Milena: Sokolsko gibanje na Vrhniki. V: Vrhnikiški razgledi 10 (2009), str. 84.
- V pesti sila v srcu odločnost, v mislih domovina. 140 let športnega društva Narodni dom v sliki in besedi (186–2003).
- Vidovič-Miklavčič, str. 62.
- Bergant, str. 112–114.
- Sokolska organizacija je bila pri nas ustanovljena po češkem vzoru leta 1863. Namen je imela telesno krepiti in razvijati slovensko narodno zavest in tako krepiti narodno odporne sile zoper germanizacijo. Sprva je združevala vso mladino ne glede na politično prepričanje. Sokol je vpeljal žensko telovadbo že 1871.
- 42 Cerkev ni nikoli kazala pretiranega zanimanja za telesno vzgojo mladine. Počasi je začela tudi klerikalna stranka premišljevati o primernosti organizacije, ki bi se ukvarjala ne samo z duhom in dušo. Šele na drugem katoliškem shodu leta 1902 so podali predlog o ustanovitvi društva. Ustanovno zborovanje je imelo telovadno društvo Orel leta 1906. Poseben odnos so imeli do telesne vzgoje žensk, saj so prvi ženski odseki naleteli na veliko ogorčenje in nasprotovanje duhovščine.
- 43 Od leta 1906 sta obstajali dve telovadni društvu, ki sta se zapletli v ostre medsebojne spore, prihajalo je tudi do fizičnih spopadov. Zadeve so se spremenile po letu 1918, ko je država priznala le Sokol in ga tudi podpirala. Že 1920 so se nasprotja med društvoma znova pojavila, saj je ministrstvo za prosveto dalo izjavo, da sta obe organizaciji enakovredni. Kralj Aleksander je leta 1929 z Zakonom o osnivanju Sokola kraljevine Jugoslavije ukinil vse organizacije, ki so se ukvarjale s telesno in moralno vzgojo mladine, ki se niso vanj vključile.
- 44 Odlok okrajnega šolskega sveta 21. 8. 1910/2309.
- 45 ZAL, VRH-48, Kronika, V. knjiga
- 46 ZAL, VRH-48, Kronika, VI. knjiga
- 47 Glej opombo 20, Hojan, Novak, str. 120: »Za izvedbo izleta je sprožil nabiralno akcijo, ki je bila uspešna.«
- 48 Opomba 20, Hojan, Novak, str. 120: »Dolga leta je bil poverjenik Podmladka Jadranske straže, pripravljal izlete na morje z učenci višje narodne šole in 4. razreda osnovne šole. Posebno odmeven je bil izlet med 20. In 24. julijem 1937. Udeležilo se ga je 30 stražarjev in 9 članov. Ogedali so si Kras, Kraljevico, Sušak, Trsat, letovali pa so v Mariborskem domu v Bakru. Za izvedbo zleta je sprožil nabiralno akcijo, ki je bila zelo uspešna.«
- 49 ZAL, VRH-48, Kronika, knjiga IV. V. in VI.
- Zalaznik, Francka: Moji spomini na šolo. V: Vrhnikiški razgledi 14 (2013), na str. 125. (Močilnik, Trbovlje) in 127. (Kraljevica, Sušak, Trsat).
- 50 Hojan, Petkovšek, str. 123. Povzeto po dokumentacijski zbirki. Mapa osnovne šole Janeza Mraka na Vrhniki. Poročilo o stanju in oskrbovanju šolskega vrta in zemljišča v šolskem letu 1942/43 – Slovenski šolski muzej.

ANTON ARKO (1869–1914), UČITELJ

Rojen je bil v Ravnem Dolu pri Sodražici 26. maja 1869 v Štefanovi hiši, kot so ji rekli po domače. Oče Melhior je bil kmet, mati Neža, rojena Oberster. Od 1883/84 do 1886/87 je obiskoval Klasično gimnazijo v Ljubljani, nato pa učiteljsiše. Maturiral je 15. julija 1891. Tako je bil usposobljen za poučevanje na občih ljudskih šolah z nemškim in slovenskim jezikom. Opravil je tudi izpit iz dveh neobveznih predmetov, in sicer metodika poučevanja gluhonemih in slepih.

V Ljubljani je stanoval pri družini Babnik na Sv. Petra cesti št. 42. Med šolanjem je prejel štipendijo 50 goldinarjev.¹

Najprej je služboval v Preserju pri Borovnici, in sicer od 1. oktobra 1891 do 24. septembra 1894. Zanimivo je, da je v Učiteljskem tovarišu zapisano, da je bil sprejet na šolo Šmihel v postojnskem okraju, vendar pa tam še naslednji dve leti ni bilo učitelja.²

Strokovni izpit je opravil 14. novembra 1893.

Med 24. septembrom 1894 in 4. novembrom 1899 je poučeval na Vrhniki. 1. avgusta je bil

za njegovo delovno mesto objavljen razpis: »Na štirirazredni deški šoli na Vrhniki se razpisuje 3. mesto s prijemki III. plačilne vrste v stalno, oziroma začasno umestitev.«³ V šolskem letu 1894/95 je poučeval vse predmete v 3. razredu in v ponavljalni šoli, tj. 29 ur na teden. Naslednje leto je učil vse predmete v 4. razredu in ponavljalni šoli, skupaj 24 ur. V letih 1896/97, 1897/98 in 1898/99 je poučeval vse predmete v 2. razredu in po 7 ur in pol na podružnični (takrat imenovani ekskurendni) šoli v Bevkah, skupaj po 26 ur in pol na teden.⁴

Med službovanjem na Vrhniki je leta 1898 obiskoval dva tečaja, in sicer tečaj za pouk risanja na obrtnonadaljevalnih šolah v Gradcu in tečaj za deška ročna dela na Dunaju.

O prvem tečaju je precej pisal udeleženec Janez Krulec, učitelj iz Ljubljane. Tečaj je bil na državni obrtni šoli. Vseh udeležencev je bilo 15, od tega 9 s Štajerske in 6 iz Kranjske. Tečaj je trajal pet mesecev, od marca do 15. julija. Pouk je bil teoretičen in praktičen. Trajal je po 34 ur na teden. Učili so se na-

slednje predmete: projekcijsko in strokovno risanje, prostoročno risanje, stavboslovje, umetnostno obrtno oblikoslovje in red stebrov ter strojni elementi.⁵

V Učiteljskem tovarišu je bilo o drugem tečaju zapisano: »Avstrijsko društvo za deška ročna dela na Dunaju bo otvorilo tudi letos, in sicer od 18. mal. srpana do 13. vel. srpana v I. dunajski šolski delarni, VII, Neubaugasse 42. in Zollergasse 41, učiteljski tečaj za deška ročna dela.«⁶

Z Vrhnike je odšel 20. novembra 1899 na osnovno šolo Šentvid pri Ljubljani, kjer je ostal eno leto, na kar je bil sprejet v novoustanovljeno Gluhonemnico v Ljubljani. Hospitiral je pri ravnatelju zavoda Štefanu Primožiču in pri strokovnem učitelju Josipu Armiču. V avgustu 1902 je odšel nazaj na šentviško šolo. V brošuri zavoda za gluho-neme ob 40-letnici je zapisano, da ni opravil strokovnega izpita za pouk gluhonemih; v njegovi uslužbenski mapi pa je podatek, da ga je opravil 4. novembra 1902 v Linzu, torej potem, ko je zavod že zapustil.⁷

Tudi v letnem poročilu šentviške šole je podatek, da je izprašan za risanje na obrtno-nadaljevalnih šolah in za pouk gluhonemih. Na osnovni šoli je učil vse predmete v prvem in drugem deškem razredu, petje v prvem in drugem dekliškem razredu, risanje v drugem dekliškem razredu ter računstvo in jezik v ponavljalni šoli.⁸

Na obrtnonadaljevalni šoli pa je učil vse predmete v drugem tečaju, skupaj 7 ur na teden.⁹

Na občnem zboru društva učiteljev in šolskih prijateljev okraja ljubljanske okolice 4. junija 1903 je bil poročevalec. V poročilu so zapisali: »Tovariš Anton Arko nam je podal prav živo sliko o gluhonemih in pouku istih na gluhonemnici. Prav zanimivo, jedrnato in

umljivo nam je razložil metodo, po kateri si gluhonemi pridobe posamezne glasove, iz katerih sestavljajo potem zloge in besede. Prepričali smo se, da ima učitelj gluhonemih mnogokrat napornejše delo kakor mi. Burna pohvala je zadonela poročevalcu, ko je končal svoje poročilo, in občni zbor se je soglasno pridružil želji tovariša J. Petriča, naj bi poročevalec dal spretno sestavljeno poročilo natisniti v »Popotniku«.¹⁰

Obširno predavanje Pouk v gluhonemnicah je bilo objavljeno leta 1906 v Popotniku, pedagoškem in znanstvenem listu.

Med službovanjem v Šentvidu je obiskoval tečaj za pouk trgovskih predmetov na obrtnonadaljevalnih šolah na »umetno-obrtni« strokovni šoli v Ljubljani. Trajal je od 2. do 14. julija 1906. Udeležilo se ga je 29 učiteljev s Kranjske. Poučevali so šest predmetov: trgovsko znanstvo, menično pravo, obrtno zakonoznanstvo s splošnimi obrtnimi predpisi, obrtno spisje, obrtno knjigovodstvo in obrtno spisje.¹¹

16. novembra 1906 je opravil izpit za učitelja meščanskih šol s slovenskim in nemškim učnim jezikom, in sicer iz druge strokovne skupine. To je bila prirodoznanska strokovna skupina: prirodopis, prirodoslovje in kot dopolnilo matematika ali geometrijsko risanje.¹²

V šolskem letu 1906/07 je obiskoval tečaj za meščanske učitelje na učiteljišču v Ljubljani. Na tečaju so bili naslednji predmeti: pedagogika po 2 uri na teden, prirodoslovje po 3 ure na teden, kemija po 1 uro na teden, matematika po 3 ure na teden, prirodopis po 3 ure na teden, geometrijsko risanje po 3 ure na teden in prosto risanje po 3 ure na teden. Pouk je potekal od 17. do 20. ure zvečer.¹³

V zvezi s tem tečajem je zanimivo, da je vodstvo učiteljske organizacije Zaveza av-

strijskih jugoslovanskih učiteljskih društev objavilo posebno spomenico deželnemu šolskemu svetu. Vse predmete na tem tečaju so (razen matematike) namreč predavali v nemščini. Vodstvo Zaveze je zahtevalo, da je na tem tečaju učni jezik v vseh predmetih slovenščina.¹⁴

Na letni skupščini učiteljstva ljubljanske okolice, ki je bilo 15. julija 1907 na Vrhniki, je predaval o temi »Korist roditeljskih sestankov in kako jih prirejati«. V poročilu o skupščini so zapisali: »Za svoje izborno poročilo je žel pohvalo skupščine.«¹⁵

31. julija 1907 je postal stalni učitelj na II. mestni osemrazredni deški ljudski šoli. Deželni šolski svet ga je na to mesto imenoval z dekretom že 23. marca 1907. Na tej šoli je bil vsa leta varuh prirodoslovnih učil. Poučeval pa je naslednje predmete: slovenščino, nemščino, zemljepis, zgodovino, računstvo, prirodopis, prirodoslovje in telovadbo.¹⁶

Leta 1912 je bil med podpisniki učiteljstva v Ljubljani, ki so bili za ustanovitev meščanske šole v Ljubljani. Tu so bile namreč tri učiteljice in trije učitelji z izpitom za meščanske šole, ki pa so poučevali na osnovnih šolah. Prosili so za personalno doklado za čas, dokler v Ljubljani ne ustanovijo meščanske šole.¹⁷

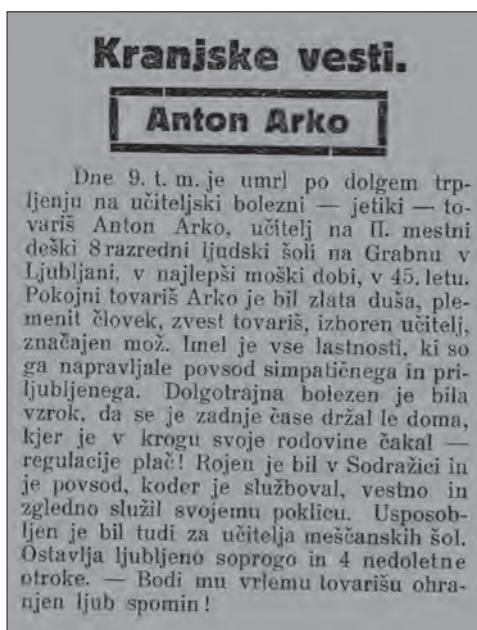
Poročen je bil z Alojzijo Šega. Imela sta štiri otroke: Slavka, Tončko, Marijo – Darico in Cirila, ki pa je umrl kmalu po rojstvu, leta 1914. V Ljubljani so stanovali na Poti v Rožno dolino, št. 34.

Leta 1913 je Slovensko deželno učiteljsko društvo izdalo brošuro Dejanja govore! To je bila spomenica o položaju kranjskega učiteljstva. Člani Slomškove zveze so namreč dobili draginjske doklade, liberalni učitelji pa so bili zapostavljeni. Arko ni prejel dra-

ginjske doklade. Njegov položaj je v brošuri predstavljen tako: »3 nepreskrbljene otroke, je bolan na dopustu, dolg na hiši, plačevanje zavarovalnine v prid otrok. Ker je bolan na dopustu, nima nič postranskih dohodkov in se tudi zdraviti ne more.«¹⁸

Zbolel je za jetiko in umrl 9. junija 1914. V Učiteljskem tovarišu so zapisali, da je bil »zlata duša, plemenit človek, zvest tovariš, izboren učitelj, značajan mož. Imel je vse lastnosti, ki so ga napravljale povsod simpatičnega in priljubljenega«, in da je povsod, kjer je služboval, »vestno in zgledno služil svojemu poklicu.«¹⁹ V isti številki Učiteljskega tovariša je objavljena tudi osmrtnica družine in naslednji dan, 19. junija, zahvala. Pokopan je na ljubljanskem pokopališču Vič.

Ker je bil član učiteljskega društva Samopomoč, je društvo njegovi vdovi izplačalo podporo v znesku 512 K.²⁰

48. Učiteljski tovariš, 1914.

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Učiteljišče v Ljubljani, LJU – 198, Katalogi moškega učiteljišča, šolsko leto 1890/91, t. e. 8, arhivska enota 44.
- 2 Osebne vesti. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1891, str. 303.
- 3 Uradni razpisi učiteljskih služb. UT 1894, str. 240.
- 4 Šolska kronika. II. knjiga. ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, škatla 1.
- 5 Janez Krulec: Iz Gradca. UT 1898, str. 70.
- 6 Rokotvorni tečaj. UT 1898, str. 71.
- 7 Osebna popisnica. ZAL, II. deška osnovna šola Graben v Ljubljani. LJU – 226, t. e. 24, arhivska enota 117.
- 8 Janko Žirovnik: Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in z njo združene obrtno-nadaljevalne šole v Št. Vidu pri Ljubljani. Šolsko leto 1902-03, str. 12.
- 9 Janko Žirovnik: Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in z njo združene obrtno-nadaljevalne šole v Št. Vidu pri Ljubljani. Šolsko leto 1902-03, str. 22.
- 10 Občni zbor društva učiteljev in šolskih prijateljev okraja ljubljanske okolice ... UT 1903, str. 152.
- 11 Prvi učiteljski merkantilni kurz v Ljubljani. UT 1906, str. 289-290.
- 12 Melhior Rismal: Gradivo za zgodovino meščanske šole. I. del. Ljubljana, 1957, str. 90.
- 13 Tečaj za meščanske učitelje. UT 1906, str. 177-178.
- 14 Pripravljalni tečaj za meščanske šole. UT 1906, str. 241-242.
- 15 Iz Ljubljanske okolice. UT 1907, str. 312.
- 16 Janko Jeglič: Letno poročilo II. mestne osemrazredne deške ljudske šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1910/11. V Ljubljani, 1911, str. 6.
- 17 Deška mešč. šola v Ljubljani je nujno potrebna. 13. Učiteljstvo z izpitom za meščanske šole. UT 1912, (23. 8.), št. 34, str. 3.
- 18 Dejanja govore! Spomenica o položaju kranjskega učiteljstva. V Ljubljani, 1913, str. 29.
- 19 Anton Arko. UT 1914, (12. 6.), št. 24, str. 3.
- 20 Jubilejska samopomoč. UT 1914, (3. 7.), št. 27, str. 3.

DARINKA FRANKE (1881–1964), UČITELJICA

49. Darinka Franke (1881–1964).

Rodila se je 2. januarja 1881 v Kranju. Oče Ivan Franke je bil takrat profesor risanja na kranjski gimnaziji in znan slikar, mati pa Helena Bolha. Sestri Helena in Nelca (Josipina) sta bili učiteljici, brat Ivan duhovnik, Lev uradnik in Vladimir trgovski zastopnik.¹ Leta 1889 se je oče z družino preselil v Ljubljani, kjer je poučeval risanje na gimnaziji, realki, učiteljišču in obrtni šoli.

Darinka je v šolskih letih 1891/92–1895/96 hodila od 5. do 8. razreda na dekliško osemrazrednico pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Bila je

odlična učenka. Učiteljišče v Ljubljani je obiskovala med letoma 1896/97 in 1899/1900. Zrelostni izpit je opravila 7. julija 1900.²

Mestni šolski svet v Ljubljani je na seji, 19. septembra 1900, ugodil njeni prošnji »za mesto radovoljke« na dekliški osemrazrednici pri Sv. Jakobu. Na tej šoli je ostala do 22. marca 1901, ko je bila »prideljena« drugi mestni deški petrazredni šoli.³ Na tej šoli so o njej zapisali, da se ji je »v nje praktično izobraženje odmerilo 15 tedenskih ur v različnih predmetih nižjih razredov«. Po sedemtedenskem službovanju je zapustila tukajšnjo šolo ter nastopila službo na trirazrednici v Škocjanu na Dolenjskem.⁴

Strokovni izpit za občne ljudske šole s slovenskim in nemškim učnim jezikom je opravila 15. novembra 1902.

V šolskem letu 1902/03 in 1903/04 je učila v Škocjanu, med letom pa je bila stalno nastavljena v Tomišlju.

Na Vrhniki je učila od 12. avgusta 1905 do 12. avgusta 1921. Poučevala je deklice v ljudski in ponavljalni šoli. Med prvo svetovno vojno je v provizoričnih prostorih poučevala ob četrtkih, petkih in sobotah 2. b razred. Na Vrhniki je med 1. aprilom in 31. julijem 1911 poučevala tudi njena sestra Josipina.

USLUŽBENSKI LIST

I. Ime in priimek uslužbenca *Darinke Franke - Lomanca*

II. Rojstne dne *drugega* meseca *1.* januarja ^{1881.} 19 *siromdeset petogarda*)*
 v kraju *Kranj*, sreza *Kranj*, oblasti *Ljubljanske*

III. Narodnost *slovenska*, vera *nim. kat.*, pristojnost *Mošta pri Ljubljani*

Položaj v državni službi, kategorija in skupina, mesto službovanja**)

Stalna nameščena osnovnošolska učiteljica
1. kategorije 1. skupine v Moštah
stalna učiteljica VI. skup. - v Moštah
- - - - - V. skup. - Ljubljana - Mošta.
Upokojena 31. 7. 1937.

50. Zapis v uslužbeniškem listu učiteljice Darinke Franke (Arhiv Republike Slovenije, AS 231, Ministrstvo za prosveto, šk. 59).

Na letni skupščini učiteljstva ljubljanske okolice, ki je bila 15. julija 1907 na Vrhniki, je imela praktični nastop z učenkami 3. razreda s temo »Veverica«.⁵

Na okrajni učiteljski konferenci učiteljstva ljubljanske okolice, 7. julija 1921, je bila izvoljena v Stalni odbor, saj je dobila največje število glasov.⁶

Večkrat je darovala za Rezervni sklad Udruženja jugoslovanskega učiteljstva in za Učiteljski konvikt.

Skupaj s sestro Heleno je bila aktivna članica Splošnega ženskega društva in pedagoškega društva Slovenska šolska matica.

Z Vrhnike je odšla v Ljubljano na šolo v Moštah, kjer je poučevala do upokojitve, tj. 8. julija 1937. Njeno delo je bilo od šolskega leta 1928/29 dalje ocenjeno odlično.

V Ljubljani je živela na Gorupovi 3. Umrla je 9. februarja 1964. Pokopana je na ljubljanskih Žalah.

Opombe:

- 1 Beba Jenčič: Ivan Franke. Kranjski zbornik 2010, str. 228-234.
- 2 Arhiv republike Slovenije. Ministrstvo za prosveto, personalne mape AS 231, škatla 59.
- 3 Letno poročilo mestne slovenske osemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani. 1900/1901. V Ljubljani, 1901, str. 3.
- 4 Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole, obrtne pripravjalnice in šolske delarne v Ljubljani na koncu šolskega leta 1900/1901. V Ljubljani, 1901, str. 3.
- 5 Iz Ljubljanske okolice. Učiteljski tovariš 1907, str. 312.
- 6 Okrajna učiteljska konferenca učiteljstva ljubljanske okolice. Učiteljski tovariš 1921, (14. 7.), št. 29, str. 3.

ANGELA PETRIČ (1881–1927), UČITELJICA

51. Angela Petrič (1881–1927).

Rojena je bila 29. novembra 1881 v Ljubljani. Oče Ernest je bil železniški sprevodnik. Kmalu je umrl. Šolala jo je mati Marija, ki jo je tudi preživela. Med letoma 1888 in 1893 je obiskovala učiteljsiše v Ljubljani, nato pa med letoma 1893 in 1896 dekliško osemrazredno ljudsko šolo pri Sv. Jakobu. Prvi letnik slovenske mestne višje dekliške šole je obiskovala v šolskem letu 1896/97. Odlična je bila v risanju. Pohvalili pa so tudi zunanjo obliko njenih pisnih prispevkov, ki je bila »jako skrbna«.¹ (Tokrat je stanovala na Dolgih ulicah v Ljubljani, št. 17.)

Žensko učiteljsiše v Ljubljani je obiskovala med letoma 1898 in 1902. Maturirala je 6. julija 1902. Strokovni izpit je opravila 12. maja 1906. Tako je bila usposobljena za poučevanje v slovenskih in nemških ljudskih šolah ter za pouk petja in telovadbe.

Kot začasna učiteljica je službovala v Knežaku med 26. februarjem 1904 in 16. oktobrom 1906, kot stalna učiteljica pa od 16. oktobra 1906 do 15. julija 1911. 3. julija 1911 ji je okrajni šolski svet v Postojni izročil priznanje za uspešno delo na šoli Knežak.

Med 20. avgustom in 10. septembrom 1909 je obiskovala na ljubljanskem ženskem učiteljsišču »tečaj za izobrazbo učiteljev za poučevanje v risanju po prostih metodah«, ki ga je vodil profesor Fran Suher. V pedagoškem listu Slovenski učitelj so o njem zapisali, da je »s svojo jasno metodo, s svojo ljubeznivostjo vzbudil v udeležencih resno zanimanje in živahno sodelovanje. Gospod profesor pa se ni zadovoljil le s tem, da je cele tri tedne po šest ur na dan med šolskimi stenami poučeval udeležence, marveč vodil jih je izven šolskih ur na ljubljansko umetniško razstavo ter v nekatere cerkve, kjer jim je pojasnjeval razne stavbinske sloge in umetniške slike starih mojstrov. Uverjen naj bo, da mu bodo vsi slušatelji trajno hvaležni.«²

Na Vrhniki je poučevala med 16. julijem 1911 in 1. septembrom 1922. V prvem šolskem letu na vrhniški šoli je poučevala v 1. a razredu 66 otrok, v dekliški ponavljalni šoli pa 18 deklic. V naslednjih letih je poučevala tudi druge, tretje, četrte in pete razrede. V šolskem letu 1918/19 je poučevala v 1. a razredu 55 dečkov. V tem letu je tudi urejala šolsko knjižnico. V šolskem letu 1919/20 je poučevala 2. a razred s 47 dečki.³

Leta 1913 so učitelji dobili draginjsko doklado, ki je bila zelo različna. Slovensko deželno učiteljsko društvo je ob tej priložnosti izdalo brošuro, v kateri je opisano, koliko so dobili posamezni učitelji na Kranjskem. Za Angelo Petrič so zapisali, da je dobila samo 10 % doklado, čeprav je podpirala mater.⁴

24. junija 1922 je dobila od okrajnega šolskega sveta priznanje za uspešno delovanje na šoli.

Večkrat je darovala za Učiteljski konvikt in za Rezervni sklad Udruženja jugoslovanskega učiteljstva. Leta 1921 so za ta sklad darovali z Vrhnike štirje, in sicer tri učiteljice in en učitelj. V Učiteljskem tovarišu so poleg tega zapisali: »Kje so pa ostali tovariši in tovarišice?«⁵

Med letoma 1912 in 1918 je bila odbornica vrhniške podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda, ki je imela namen ustanavljati slovenske šole in vrtce. Borila se je proti raznarodovanju družbe Deutsches Schulverein.

Bila je v društvu Učiteljska samopomoč. Po letu 1919 je postala članica pedagoškega društva Slovenska šolska matica.

Od 1. septembra 1922 do smrti 1927 je poučevala na osnovni šoli Barje na Ižanski cesti v Ljubljani. Tam je bila odbornica mestnega odbora Podmladka Rdečega križa in nadzornica učil na šoli.⁶

Prosvetni ovrhlek.

 Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev

USLUŽBENSKI LIST

I. Ime in priimek uslužbenca *Petrič Angela,*

II. Rojen dne *tridesetega* meseca *junija* ¹⁸/₁₉ *osemdeseteden** p. n. l. *19*
v kraju *Ljubljana*, sreza *Ljubljana*, oblasti *Ljubljanske.*

III. Narodnost *slovenska*, vera *rim. kat.*, pristojnost *Ljubljana.*

Položaj v državni službi, kategorija in skupina, mesto službovanja**
Stalna učiteljica druge kategorije, prve skupine na državni osnovni šoli na Barju v Ljubljani.

52. Zapis v uslužbeniškem listu učiteljice Angele Petrič
(Arhiv Republike Slovenije, AS 231, Ministrstvo za prosveto, šk. 33).

XVII. Potek celokupnega civilnega državnega službovanja:*)												
Za. št.	Vrsta nalozbe in organ ki jo je izdal	Dan in opr. ltev. odločbe	VSEBINA ODLOČBE (postavitno, pridobitev stalnosti, promaknitve v višjo službo, plače in odzive in opr. pod*) omejene okolnosti)	Kategorija	Stopnja	Starijsa ovr. št.	Stavovine	Dan službenega nastopa (v razrešitve od službovanja)	O P A Z R A			
									Let. odst. dni	Let. odst. dni		
1.	Prvi učiteljski svet v Ljubljani	1896/97	Karolova učiteljska na birač sodnici v Kranjski					1896/97	2	4	8	1896/97
2.	Drugi učiteljski svet v Ljubljani	1897/98	Slabina učil. na starinaradni v Kranjski					1897/98	4	9	—	1897/98
3.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1898/99	Polovila uadno prvega									
4.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1899/00	Pomaknjena v bolji plači, razrešena od služb. v Kranjski									
5.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1900/01	Slabina učiteljska na Vrhniki									
6.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1901/02	Pakarana prva star. doh.									
7.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1902/03	Pakarana druga star. doh.									
8.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1903/04	Promaknja na dinarstvo plačo									
9.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1904/05	Prerazporejena od služb. na Vrhniki									
10.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1905/06	Promaknjena, post. slabina učiteljska na vrhniški, doh. na 2. p. v Gubjani									
11.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1906/07	Prerazp.	II	2	4	1896/97					
12.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1907/08	Promaknjena v vrhniški, razrešena od služb. v vrhniški, doh. na 2. p. v Gubjani	II	2	8	1896/97					
13.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1908/09	Pomaknjena v prvo skupino učil. pla. na 2. n. doh. vrhniške učiteljske šole	II	1	8	1896/97					
14.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1909/10										
15.	Prvi učiteljski svet v Gubjani	1910/11	Smrta dne 20. 1. 1927.									

53. Službovanje Angele Petrič iz Uslužbenskega lista (Arhiv Republike Slovenije, AS 231, Ministrstvo za prosveto, šk. 33).

Umrla je 20. januarja 1927. Na prvi učiteljski konferenci v letu 1927 so se kolegi spomnili nanjo. Poudarjali so zlasti njeno »veliko tovarištvo in ljubezen do šole«. Šolski upravitelj je izjavil, da je bila »žrtev pridnosti in poklica«.⁷

Šolski upravitelj Tit Grčar je ob njeni smrti zapisal: »Prvo in zadnje ji je bila šola. Bila je ena sama velika pridnost.« Čeprav je bila bolehnna in je vsak dan hodila 4 km do šole, ni nikoli zamudila pouka. Zapisal je, da je bilo njeno prvo službeno mesto Knežak in da so bili notranjski učitelji veseli, »ko so sprejeli v svojo sredo prijazno, rjavopolto, črnooko tovarišico, ki ni zamudila nobenega zborovanja, ni manjkala v nobeni učiteljski družbi«.

Na Barju je službovala pet let in »ves čas živela z ostalim učiteljstvom v najlepših odnosajih. Tako radi smo jo imeli, tako prijetno nam je bilo v njeni družbi.«

Na pogrebu je bila skoraj vsa barjanska mladina, vrhniško in ljubljansko učiteljstvo.⁸ Pokopana je na ljubljanskih Žalah.

Učiteljska Samopomoč je objavila, da je bila izplačana sorodnikom njena posmrtnina v znesku 10.190 din.⁹

Opombe:

- 1 Glavni katalog mestne višje dekliške šole 1896/97-1898/99. Zgodovinski arhiv (v nadaljevanju ZAL), Šubičeva gimnazija v Ljubljani, LJU - 197, t. e. 3, a. e. 64.
- 2 Počitniškega risarskega tečaja v Ljubljani ... Slovenski učitelj 1909, str. 261.
- 3 Osebna popisnica. ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, škatla 4.
- 4 Dejanja govore! Spomenica o položaju kranjskega učiteljstva. V Ljubljani, 1913, str. 43.
- 5 Za rezervni sklad UJU Poverjeništvu Ljubljana. Učiteljski tovariš 1920, (25. 11.), št. 45, str. 4.
- 6 Zapisniki takratnih lokalnih konferenc. ZAL, Osnovna šola Barje, LJU - 229, škatla 5, t. e. 113.
- 7 Zapisnik učiteljske konference 27. 1. 1927. ZAL, Osnovna šola Barje, LJU-229, škatla 5, t. e. 113.
- 8 Tit Grčar: + Angela Petričeva. UT 1926/27, (4. 2.), št. 26, str. 1.
- 9 Učiteljska Samopomoč. UT 1926/27, (26. 1.), št. 25, str. 3.

ALEKSANDER DOMINKO (1900–1966), UČITELJ IN ŠOLSKI UPRAVITELJ

54. Aleksander Dominko (1900–1966).

Rojen je bil 2. julija 1900 v Čezsoči. Oče Albert je bil med letoma 1891 in 1915 učitelj v Čezsoči. Aleksander se je 29. avgusta 1927 oženil z učiteljico Frančiško Urek. Imela sta dva sinova: Aleksandra Tomislava (roj. 4. junija 1928) in Franca Milogoja (roj. 17. julija 1932). Aleksandrov brat Stanislav (roj. 1902) je bil tudi učitelj.

V šolskem letu 1914/15 je hodil v pripravljalnici tečaj na moškem učiteljskišču v Gorici. V šolskem letu 1915/16 je bil hospitant v prvem letniku moškega učiteljskišča v Ljubljani,

v letih 1916/17 in 1917/18 pa je učil na zaposlovalnih tečajih goriških učiteljskišč v Ljubljani. V letu 1919/20 je bil v 4. letniku moškega učiteljskišča v Ljubljani. 12. junija 1920 je opravil pismeni izpit, ustnega pa ne, ker je zbolel. Maturo so mu priznali 14. septembra 1923. »Usposobljenostni« izpit za pouk na šolah s slovenskim učnim jezikom in za pomožno poučevanje verouka na osnovnih šolah je opravil 5. maja 1924.

Med prvo svetovno vojno bil med 18. novembrom 1918 in 27. novembrom 1919 v Radgoni v 37. pešadijskem polku kot dijak narednik.

Kot pomožni učitelj je služboval leta 1921 v Cerkljah, Bušechi vasi in Šentjerneju, leta 1922 v Št. Juriju ob Taboru, 1924 pa na Mirni. 1927. leta je bil šolski upravitelj v Bučki, 1928 v Zabukovju, 1929–30 v Starem trgu ob Kolpi, nato spet v Št. Juriju, 1933 v Dol. Nemški vasi in v šolskem letu 1936/37 v Tržišču. V njegovem Ocenjevalnem listu je pisalo: »Vesten kot učitelj in upravitelj, marljiv, točen.«

Med poučevanjem je obiskoval tečaj za poučevanje v kmetsko-nadaljevalnih šolah in združno-knjigovodski tečaj. Oba tečaja so izvajali v Križevcih med 18. julijem in 20. avgustom 1930.

Področni izvod

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev

Krajevne južoslavije.

USLUŽBENSKI LIST

I. Ime in priimek uslužbenca Đaša Dominko Albertov Aleksander

II. Rojen dne dramega meseca junija ¹⁸/₁₉ tridesetsto leta*)

v kraju Đerzavica (Italij) sreza Solanin, oblasti Gorica

III. Narodnost Jugoslavna, vera rim. katol., pristojnost Mirna

Položaj v državni službi, kategorija in skupina, mesto službovanja**) Štalmi učitelj, II. kategorije, 4. skupina, 2. stopnja, Mirna

Štalmi učitelj, II. kategorije, 4. skupine, 3. stopnje, Bučica

Štalmi učitelj inčasni šol. upravitelj, II. kat. II. sk., na osn. soli o Zabukovju (Prežica)

Štalmi šol. upravitelj, II. kat. II. sk., na drug. osn. soli o Starem tugu/obkolpi

" " " VIII. red. sk. " " " " " "

55. Zapis v uslužbeniškem listu učitelja in šolskega upravitelja Aleksandra Dominka (ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, šk. 4).

Bil je zelo dejaven tudi zunaj šole, saj je bil ustanovitelj in pevovodja v pevskem društvu Šutna v Bušечи vasi leta 1921 in v šolskem letu 1927/28 odbornik ter vodja godbe v Streliški družini Mirna. Na Mirni je bil leta 1927 v Podmladku Rdečega križa režiser in pevovodja, v društvu Sokol Mirna pa je bil leta 1932 načelnik, vaditelj, režiser, pevovodja, ustanovitelj knjižnice in knjižničar. V Št. Juriju ob Taboru je bil tudi občinski tajnik, v društvu Sokol pa pevovodja, režiser, ustanovitelj knjižnice in knjižničar. Ko je 1933. leta poučeval v Dol. Nemški vasi, je bil član uprave Sokola v Trebnjem. V šolskem letu 1938/39 je bil tajnik podružnice sadjarškega in vrtnarskega društva Tržišče.¹

Na Vrhniki je nastopil službo 18. maja 1939. V šolskih letih 1939/40 in 1940/41 je učil I. oddelek 1. razreda, in sicer 36 učencev.

Dotedanji šolski upravitelj Fran Pavletič je bil razrešen poučevanja 2. septembra 1939. Dominko je 16. septembra prevzel njegove posle. Tudi v krajevnem šolskem svetu je bil izvoljen kot »novopostavljeni« začetni šolski upravitelj. 9. septembra 1942 so ga italijanske okupatorske oblasti aretirale. Iz službe je bil odpuščen brez pokojninske podpore ali pokojnine. Šolska upraviteljica je postala Marija Petkovšek. Družino so iz stanovanja v šolskem poslopju izselili, vrhniški župan pa jim je dal sobo v Občinski ubožnici na Novi cesti, kamor so se preselili 1. julija 1942. Njegov mlajši sin je o tem zapisal: »Bili smo brez sredstev in brez prepotrebnihih živilskih nakaznic. Pomagali so le prijatelji.«²

Tega leta mu je umrla žena. Ko je bil izpuščen, je odšel v partizane na Primorsko.

Copia
Prepis.

L'Alto Commissario per la Provincia di Lubiana
Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino

No 19681 Gab.Pers.

Visto l'art.3.del R.D.L in data 3
maggio 1941-XIX.No 291,

Visti gli atti relativi a DOMINKO
Alessandro,insegnante in Vrhnika

D E C R E T A

DOMINKO Alessandro,insegnante in
Vrhnika è licenziato dal servizio con
effetto immediato.

Allo stesso non dovrà essere corri-
sposto alcun trattamento di quiescen-
zamo pensione.

Po členu 3 Kraljevega ukaza z
dne 5.maja 1941-XIX št.291,
po proučitvi spisov nanašajočih
se na DOMINKA Aleksandra,učitelja
na Vrhniki

o d l o č a

DOMINKO Aleksander,učitelj na
Vrhniki,je odpuščen iz službe s
takojšnjim učinkom.

Imenovanemu se ne nakaže nikaka
pokojninska podpora ali pokojnina.

Lubiana,21 settembre 1942-XX.
V Ljubljani,dne 21.septembra 1942-XX
L'Alto Commissario:
Visoki komisar:
(Emilio Grazioli)

Per copia conforme-Za pravilnost prepisa
Lubiana, 29.IX.1942
Ljubljana,

L.S. Podpis nečitljiv.

Taksa pristo pa čl. 6., toč. 9. zakona o taksah in
pristojbinah in čl. 97. zakona o činovnikih.
Podpisani urad overavlja pravilnost in
točnost prepisa.

VRHNIKA, dne 5. X. 1942-XX.

*Seznamiteljstvo:
Petko-všek-Marija.*

56. Odločba Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino 29. 9. 1942, s katero je bil učitelj Aleksander Dominik odpuščen iz službe "s takojšnjim učinkom". (ZAL, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhniki, VRH 48, šk. 4).

Njegovo partizansko ime je bilo Krnič. Leta 1943 je bil okrožni šolski nadzornik za tolimnsko okrožje, po reorganizaciji okrožij leta 1944 pa nadzornik za zapadnoprimorsko okrožje, kjer so bila združena prejšnja okrožja: tj. tolimnsko, briško in beneško. 29. oktobra 1944 ga je zamenjal na mestu nadzornika Oskar Venturini. Poučeval je pedagoškem tečaju za pomožno učiteljstvo. Tečaj je bil na hribu nad Zgornjo Tribušo med 20. julijem in 11. avgustom 1944. Na njegovo pobudo so organizirali naslednji pedagoški tečaj v septembru 1944 v Brdih, kjer je tudi poučeval.³ Predaval je tudi na 14-dnevnem tečaju, ki se je pričel 25. decembra 1944 v Soči na Bovškem.⁴

Leta 1944 poučeval na partizanski šoli Podraga. V njegovi personalni mapi je podatek, da je nastopil službo na šoli v Podragi 28. septembra 1945.⁵

Po vojni je živel v Ajdovščini in Šempetru pri svoji drugi ženi.

O njegovem delu po vojni piše Marijan Breclj. Piše, da je delal na Poverjeništvu za šolstvo in prosveto, organiziral je poslovalnice Naše knjige v Ajdovščini in Šempetru. »Pobliže se nisva poznala, govorila le nekajkrat, vendar sem ga pogosto videval (nosil je očala), ko je iz Šturij, kamor se je bil poročil, hodil na delo najprej v Šempeter pri Gorici v Našo knjigo, potem v Vrtojbo, v knjižnico, dokler se ni 1949 tam tudi za stalno naselil.« 21. januarja 1949 je prevzel vodenje goriške knjižnice in je na tem mestu deloval do 29. oktobra 1951. Marijan Breclj nato še dodaja: »Ko sem prišel v knjižnico leta 1954, je po njem ostalo veliko izpisanih, se pravi izdelanih kataložnih listkov, na katere je pretežno z zeleno tinto vpisoval podatke. Njegova pisava je bila ostra.«⁶

Leta 1949 je obiskoval trimesečni tečaj za knjižničarje znanstvenih in strokovnih knjižnic, ki ga je priredila Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.⁷

V šolskem letu 1952/53 je prišel na osnovno šolo Črni Vrh nad Idrijo in bil v naslednjem šolskem letu ravnatelj.⁸ Leta 1954 je zbolel in se upokojil.

Umrli je 12. avgusta 1966 v Ljubljani, kjer je tudi pokopan.

Gospa Mojca Vodopivec je v petdesetih letih službovala na šoli v Črnem Vrhu. Aleksandra Dominka se spominja kot dobrega tovariša, ki je takrat vodil šolo. Bili so majhen kolektiv, štirje učitelji. Vsako jutro jim je ob snidenju podal roko v pozdrav. V prostem času jim je večkrat zaigral na violino.

Opombe:

- 1 Ocenjevalni list. Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Ljubljana, Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhnikih. VRH 48, škatla 4.
- 2 Milogoj Dominko: Iz mojega življenja. Dominiko. Vrhnikia, 1992, str. 107.
- 3 Henrik Zdešar: Šolstvo na Primorskem v času narodnoosvobodilne vojne. Sodobna pedagogika 1951, str. 200–201.
- 4 Josip Dolgan – Slavica Pavlič: Tečaj na Primorskem. Slavica Pavlič-Viktor Smolej: Partizansko šolstvo na Slovenskem, Ljubljana, 1981, str. 95.
- 5 Personalne mape. Ministrstvo za prosveto. Arhiv Slovenije, AS 231, škatla 8.
- 6 Marijan Breclj: Aleksander (Saša) Dominko. Zbornik goriške knjižnice Franceta Bevka ob njeni petdesetletnici. Nova Gorica, 1999, str. 100–101.
- 7 Zoltan Jan: Tri desetletja Goriške knjižnice Franceta Bevka. Zbornik Goriške knjižnice Franceta Bevka ob njeni tridesetletnici. (Publikacije Goriške knjižnice, 5). Nova Gorica, 1979, str. 131.
- 8 Veronika Rupnik: Zgodovina črnovrške šole. Črni Vrh, 1997, str. 197.

DR. MATIJA SELIGER (1925–2012), DIPL. ING. ELEKTROTEHNIKE, ZNANSTVENI SVETOVALEC V RAZVOJNEM INŠTITUTU ISKRE

57. Matic Selinger (1925–2012).

Nekega jesenskega meglenega jutra leta 1953 je vlak z Vrhniko v Ljubljano zgrešil postajo "Lukovica" za več kot 100 metrov, tako da so morali čakajoči potniki teči za vlakom po progi do napisa Lukovica, ki je bil predstavljen za 100 metrov. Postaja Lukovica namreč ni imela postajnega poslopja, pač pa je postajališče označevala tabla z napisom Lukovica. In ta napis je bil iz neznanega vzroka prestavljen proti Ljubljani. Kako in zakaj?

Prejšnjega dne je namreč Matic imel zagovor diplome na Fakulteti za elektrotehniko. Po uspešnem zagovoru ga je pred vrati bučno pozdravila skupina prijateljev. Po primeren proslavitvi v bližnjem lokalu so se poča-

si odpravili na železniški kolodvor, kjer so ugotovili, da so zamudili vlak. Nekdo je predlagal, da bi šli na Vrhniko peš, s čimer so se vsi strinjali. Torej so jo veselo mahnili po Prešernovi, Tržaški cesti in tako naprej proti domu. Takle pohod ni ravno šala, zato so morali dobro nabrusiti pete. Seveda so imeli druga postajališča kot vlak, razen enega na Lukovici, kjer so se obregnili obenj in ga predstavili. Do Vrhniko smo hodili še najmanj tri ure. Za ves trud in v čast diplomi sta z ženo Milico pristavila velik lonc hrenovk. Da bi se skuhale pravi čas, je Matic navil budilko na 15 minut – »četrt ure« in z besedami: "Hec mora bit!", kakor se je pogosto izrazil, dal »celo uro« kuhati k hrenovkam. Pohodnike in ostale prisotne niso odpadli deli ure prav nič motili. Pospravili so hrenovke do zadnje – brez posledic za želodec.

Maticev oče Avgust Seliger je bil gradbeni mojster z Dunaja. Ko je bil zaposlen na Vrhniko, se je spoznal z Ivanko Hojan Tukačevo in se leta 1921 z njo poročil. Rodilo se jima je pet otrok: Gusti (1922) Ivanka (1923), Matija (Matic) (1925), Drago (1926) in Nuša (1933). V začetku so stanovali v "Impexu". V tem času so zastavili na Kolodvorski ulici, v neposredni bližini železniške postaje Vrhniko, veliko in lepo hišo. Čeprav je bilo pri gradnji nemalo težav, so se vanjo vselili

58. Mama Ivanka z otroki Ivanko, Dragom, Matijem in Gustijem, leta 1931.

pred letom 1930. Ko je bila hiša končana, so Seligerji oddali spodnje prostore v gostinske namene, saj je pomenila neposredna bližina železniške postaje veliko obiska prehodnih, kasneje pa stalnih gostov, poleg tega pa je bila samo 200 metrov zahodno od hiše tudi vojašnica. Gostilno so prevzeli Dalmatinci z otoka Hvara. Tudi lokal se je imenoval Hvar, najemnik pa Mate Kordič z brati Josipom, Mirkom in Stipejem. Obisk je po letu 1934, ko je bila podaljšana proga do centra Vrhnik, nekoliko upadel. Med drugo svetovno vojno je bila postaja s kurilnico večkrat ogrožena zaradi letalskih napadov, posledično pa je tudi gostilna prenehala z delovanjem.

V tej hiši (Vrhnika, Kolodvorska ul. 4) je Matic preživel vse svoje življenje. Tu je leta 1931 začel hoditi v šolo. Po petih razredih osnovne šole na Vrhnik je nadaljeval šolanje v Ljubljani, kamor se je vozil z vlakom. Najprej je obiskoval meščansko šolo, ki jo je v šol. letu 1939/40 zaključil z odličnim uspehom, nato srednjo tehnično šolo. Že zgodaj ga je pritegnila elektrotehnika. Oče mu je prinesel kristal silicija in Matija je izdelal detektor in seveda poslušal radio. Iz materiala, ki ga je dobil iz razbitin vojaškega letala, je izdelal radijski oddajnik. Z denarjem, ki ga je dobival za malico, si je marsikdaj kupil literaturo in material, s katerim je nato ek-

59. Selingerjeva hiša na Vrhnik, na Kolodvorski 4, pred 2. svetovno vojno.

sperimental. Kasneje se je spominjal, kako si je kot desetletnik v Ljubljani kupil brošuro Zmagoslava Pipana, Kako smo delali radio in nato skupaj s prijatelji izdelal detektor. K njemu so prihajali fantje iz soseščine, ki jih je to zanimalo. Tudi najmlajši smo ga občudovali, saj nam je znal na zelo preprost način preko slušalk pričarati radijske zvoke. Radioparati so bili v tistih časih redka in draga stvar. Tudi sicer je bil Matic priljubljen, saj je bil z nami vedno prijazen in nas ni podil, če smo v njegovem "laboratoriju" (to je bila soba pod streho, vsa preprejena z žicami) po nesreči prekinili ali naredili kak stik.

Imel je veliko prijateljev že samo v bližini "starega štaciona", kot se je po domače reklo okolici postaje. Tu se je priključil fantom, ki so po zgledu skavtske organizacije sami organizirali svoj tabor, in sicer: 1938. leta z enim šotorom pod Hruševco, takoj nasproti kolodvora, naslednje leto pa na drugem koncu Hruševce s tremi šotori in tretje leto na Rakitni. Organizirali so sistem življenja v naravi z uporabo čim bolj preprostih veščin. Priredili so taborni ogenj, na katerega so povabili starše in svojce in na katerem so demonstrirali na taborjenju pridobljena znanja: telovadne točke in glasbeni program. Prepevali so skavtske pesmi ob spremljavi kitare in harmonike. Pri vsem tem je bil zelo

60. Tabor za Hruševco leta 1939. Matic, Milko Kroflič in Drago Selinger.

62. Tabor za Hruševco leta 1939. Pavle Smrtnik in Matic Selinger pri kuhi.

61. Tabor za Hruševco leta 1939. Zgoraj: Matic, Boris, Milko, Pavle. Spodaj: Janez, Drago, Brane. Sedi: Bogdan.

63. Tabor na Rakitni leta 1940. Zgoraj: Boris Mohar. Sredina: Matic Selinger, Pavle Smrtnik, Milko Kroflič, Budimir Lenarčič. Spredaj: Edi Pišler.

aktiven Matic, posebno pri kuhi, kjer sta se s Smrtnikovim Pavlom dajala, kdo bolje peče in obrača palačinke.

Z začetkom vojne je bilo teh mladinskih druženj v naravi konec. Tudi za šolanje so nastale ovire. Najprej popolna zapora Ljubljane za civilne osebe, razen za tiste, ki so bili tam zaposleni. Dijaki so šele kasneje dobili dovolilnice »Lašapasare« za Ljubljano. Zaradi tega je tudi Matic izgubil eno šolsko leto. A z eksperimentiranjem ni prenehal. Pomagal si je z učbeniki in raznimi prospekti. Na pobudo brata Draga je v gostilniškem radioaparatu skonstruiral oddajnik, da je lahko bližnji partizanski enoti pošiljal sporočila. S tem je pomagal ilegalni dejavnosti. Pa tudi sicer je bil Matic član ilegalne mladinske organizacije.

Ko sem nekoč v gozdu iskal gobe, sem našel boršo, polno nabojev, in sem Matica vprašal, če on ve, kam naj jih odnesem. Naslednji dan mi je točno povedal, kam naj jih oddam.

Takoj po vojni je nadaljeval šolanje v Ljubljani. Na vlaku se je spoznal z Milico Petkovšek, ki se je vozila v Ljubljano na učiteljsiše. Simpatija je prerasla v resno zблиžanje in poroko. Ustvarila sta si družino. Največje veselje so mu predstavljali otroci, ki so prihajali drug za drugim: Janez 1949, Andrej 1950, Bogdan 1953 in Vlasta 1957. Znal se je pogovarjati z njimi, jim svetovati in jih spodbujati. Nedelje in praznike je preživel z družino na pohodih na Planino, v Star maln, Pekel, na Pokojišče, v bližnje gozdove. Pri vsej svoji aktivnosti pa si je še vzela čas za pripravo

prireditve humornega značaja "zbor učencev" za študente in dijake z veliko duhovitih vložkov iz življenja »vozačev«.

Leta 1946 je diplomiral na Tehniški srednji šoli in se vpisal na univerzo. Na drugi stopnji Fakultete za elektrotehniko v Ljubljani je diplomiral leta 1953 in tretjo stopnjo je napravil leta 1976 z magistrskim delom: *Tranسدuktorski merilni dajalniki za enosmerne toke z ekstremno majhnimi lastnimi časi*. Doktorsko disertacijo z naslovom »Dinamični problemi VF magnetnih ojačevalnikov« je zagovarjal 6. novembra 1978. Na Univerzi v Ljubljani je bil 12. decembra istega leta promoviran za doktorja elektrotehniških znanosti. Maja 1980 je bil habilitiran za izrednega profesorja na Fakulteti za elektrotehniko v Ljubljani.

Že leta 1950, še v času študija, se je redno zaposlil na Inštitutu za elektrovezve (IEV) v Ljubljani, ustanovljenem leta 1948. Delal je v laboratoriju na razvoju merilnih metod in opreme za razvoj elektronskih elementov, nato na razvoju polprevodnikov. Po reorganizaciji Inštituta v Industrijo za elektrovezve je leta 1956 tu prevzel vodstvo razvoja polprevodniških elementov. To delo je nadaljeval tudi v novo ustanovljenem Zavodu za avtomatizacijo v Ljubljani. Leta 1958 so v tem laboratoriju izdelali prvi germanijev točkasti nizkofrekvenčni tranzistor, leta 1960 pa tudi visokofrekvenčni tranzistor. Tranzistorje je IEV redno proizvajal za jugoslovansko tržišče.

Po letu 1966 se je Matija Seliger ukvarjal z aplikacijo elektronskih elementov, z razvojem merilnih inštrumentov in razvojem statičnih pretvornikov.

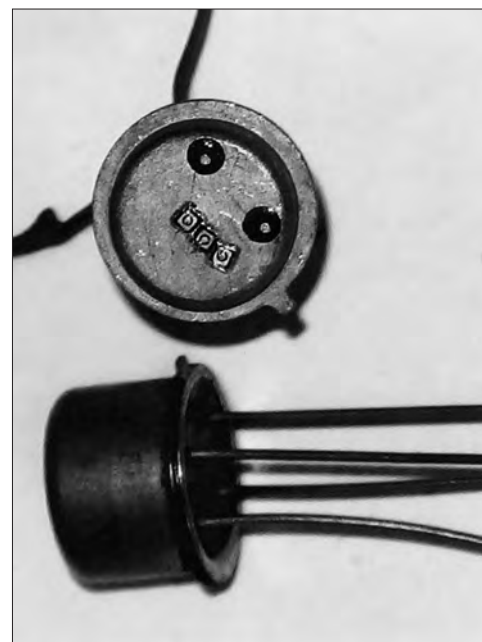
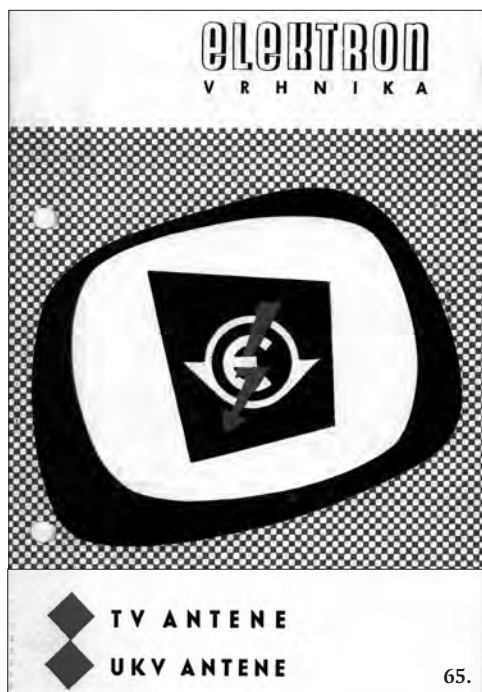
Iz Industrije za elektrovezve so nastale tovarne sestavnih delov po Dolenjski in v Ljubljani ter tovarna merilne opreme v Horjulu. Do svoje združitve z Iskro Kranj leta 1961 je IEV ustanovil vrsto proizvodnih obratov po

64. IEV v prostorih stare Rižarne na Linhartovi v Ljubljani (brošura Iskra Transmission, 2004).

Sloveniji, ki so postali jedra industrializacije teh krajev. Leta 1961 se je IEV s svojimi tovarnami Tela (Tovarna elektronskih aparatov) in Avtomatiko združil z Iskro v skupno podjetje Iskra - Kranj, ki je imelo svoj razvoj in raziskave v Zavodu za avtomatizacijo (ZZA) v Ljubljani na Tržaški c. 2. Iskra je bila od leta 1965 združeno podjetje s 15 tovarnami, od leta 1970 pa Sestavljena organizacija združenega dela (SOZD) s sedežem v Ljubljani.

Skupina za polprevodnike, ki jo je na IEV vodil Matija Seliger, je v šestdesetih letih narasla na približno sto sodelavcev. Po združitvi Industrije za elektrovezve z Iskro leta 1961 je skupina delala v Zavodu za avtomatizacijo Iskre (ZZA), kjer se je preimenovala v laboratorij za mikroelektroniko. Ta laboratorij je imel takrat najsodobnejšo opremo za razvoj polprevodnikov in mikroelektronike pri nas. V njem so izdelali silicijeve nizkofrekvenčne in močnostne tranzistorje. Izdelali so tudi že prva tankoplastna hibridna vezja: tokovne in napetostne ojačevalnike, razne optoelektronske sklope in druge izdelke, ki so jih takoj uporabili pri izdelavi profesionalnih in namenskih naprav. V drugi polovici 60-ih let sledi pripojitev RIZ (Radio industrija Zagreb) in tik pred njenim izstopom iz sistema Iskre je bil leta 1969 laboratorij razpuščen. Razlog za ukinitvev je bil očitno interes v zvezi z razvojem drugje. Fakulteta za elektro-

66. Polprevodnik.

tehniko je odkupila opremo laboratorija in jo prevzela skupaj z ljudmi. Mikroelektroniko pa je Iskra na novo postavila v letu 1972.

Kot vodja polprevodniškega laboratorija je imel ing. Seliger možnost potovanj v tujino. Zelo dobro je poznal tekoče stanje razvoja tehnologije in uporabe polprevodnikov v svetu, v Angliji, na Češkem, Poljskem, tudi v Ameriki.

Matija Seliger se je po ukinitvi laboratorija na Hajdrihovi s polprevodniške tehnologije, ki se ji je dotlej posvečal, preusmeril na raziskave na popolnoma drugo področje, kjer je bila osnova raziskovanje uporabnosti mehkomagnetnih materialov, in sicer del s pretvorniki. S tega področja je nato leta 1976 magistriral, leta 1978 pa doktoriral na Fakulteti za Elektrotehniko v Ljubljani. Med njegove pomembne dosežke na področju magnetike lahko štejeemo razvoj transduktorskih merilnih dajalnikov, razvoj enosmernih merilnih transfor-

matorjev, razvoj ferorezonančnih transformatorjev, študij dinamičnih problemov visokofrekvenčnih magnetnih ojačevalnikov, optimizacijo magnetnih parametrov Fe-Si jeder, razvoj ultraizolacijskih transformatorjev. Razvil je vrsto tranzistorskih in tirstorskih pretvornikov in še marsikaj.

Od leta 1977, od reorganizacije Zavoda za avtomatizacijo, je delal v Razvojnem sektorju Tovarne napajalnih naprav - Iskra. Leta 1976 je prejel nagrado Sklada Borisa Kidriča za iznajdbe in izpopolnitve kot soavtor na nalogi »Uspešna tehnološka rešitev vklopnih problemov statičnega pretvornika v proizvodnji Iskra«. Od leta 1978 pa je bil zaposlen v Razvojnem inštitutu Iskra - Avtomatika.

Matija je vseskozi skrbel za dopolnilno izobraževanje elektrotehnikov na področju uporabe polprevodniških elektronskih elementov, pa tudi sam je ostal zapisan temu področju.

Več let je občasno predaval na nekaj mesečnih seminarjih za dopolnilno izobraževanje v okviru različnih ustanov in tovarn: Elektrotehniška zveza Kranj (1969), Združenje samostojnih obrtnikov (ZSO) Ljubljana (1969), Iskra-Tela (Tovarna elektronskih aparatov) (1970), Iskra SVN (Signalno varnostne naprave) (1970), Iskra TNN (Tovarna napajalnih naprav) (1973), FE (Fakulteta za elektrotehniko) Ljubljana (1975), EGSC (Elektrogospodarski šolski center) - Nova Gorica v Novi Gorici (1978), v Ljubljani (1979), Cerknici (1979) in Iskra-SVN (1979).

Kot vodja tehnološko-projektantskega tima je v letih 1962–63 sodeloval tudi pri izdelavi tehnoloških in tehničnih elaboratov za izgradnjo tovarne Iskra-Polprevodniki v Trbovljah. Sodeloval je pri študiju različnih projektov v okviru Jugoslavije-Beograd in III. Sektorja SKNE (Savezna komisija za nuklearnu energiju) - Beograd.

Delal je na razvoju in projektiranju različnih unikatov naprav za serijsko proizvodnjo za potrebe elektrogospodarstva, metalurgije, kemije, medicine, telekomunikacij, vojske (JNA) itd. To so bili različni statični razsmerniki, presmerniki in drugi pretvorniki različnih frekvenc in moči, merilniki RFM motenj (1970), pH metri (1955) - ki so jih izdelovali v Elektronu na Vrhniki - posebni miniaturni magnetni ojačevalniki s specifičnimi zahtevami, različni feromagnetni stabilizatorji itd. Projektiral je različne specialne naprave, kot so: merilnik zelo majhnih količin vodika v jeklih (1967), merilnik Curieve temperature različnih feritnih materialov, merilnik šuma na pasivnih in aktivnih elementih, merilnik temperature sončne peči, deadstop titratorji, VF-titratorji, različni VF-oddajniki za VF varjenje, VF taljenje silicija, VF taljenje kontaktov za moči od 200 W do 300 kVA, merilniki električnih in fizikalnih parametrov polprevodnikov in ostalih elementov idr.

67., 68. Kristalna dioda - Germanijev tranzistor.

70. Univerzalni pH meter.

V 80-ih letih pa je bilo težišče njegovega raziskovalnega dela predvsem na področju močnostne elektronike in študiju posebnih elementov in feromagnetnih materialov. Za delo na tem področju je prejel več priznanj vojske (JNA) in drugih inštitucij.

Zaradi obsežnega znanja in izkušenj je svetoval in pomagal še mnogim drugim. Tak primer je bilo sodelovanje z avdio laboratorijem (Rudi Omota, Emilija Soklič), kjer so skupaj pričeli z uporabo polprevodnikov za izdelavo nizko-šumnih občutljivih ojačevalnih enot.

Matija Seliger je za svoje delo prejel vrsto priznanj, tako leta 1959 priznanje Izvršnega sveta (vlade) SRS za razvoj Ge tranzistorja in leta 1972 državno odlikovanje Red dela s srebrnim vencem. Leta 1976 je prejel že omenjeno nagrado Sklada Borisa Kidriča, leta 1978 priznanje občine Novo mesto Za zasluge pri razvoju v okviru novomeške Iskre. Ob desetletnici Elektronu Vrhnika mu je ta podelil priznanje za dolgoletno razvojno

in raziskovalno delo. Leta 1982 je prejel priznanje in nagrado za področje razvojno raziskovalnega dela, za dosežene pomembne teoretične in praktične rezultate na področju razvoja močnostne elektronike, predvsem magnetike, ter za uspešno vzgojo mladih razvijalcev

Leta 1990 se je upokojil. Bolezen (glavkom), ki se je z njo boril že od konca 60-ih let je napredovala. Kmalu mu je vid dokončno odpovedal. Prijatelji s Fakultete za elektrotehniko so mu prinesli računalnik z dodatkom, ki mu je znal prebrati, kar je napisal. Usmeril se je na pisanje anekdot iz časov svojega dela in zgodbic za vnuke, ki so mu sedaj lepšali dneve. Umrl je 3. oktobra 2012. Pokopan je na Vrhniku.

Od njega se je v imenu sodelavcev poslovil njegov učenec dr. Janko Nastran z besedami: »V slovenski in jugoslovanski industriji je dr. Matija Seliger pustil neizbrisno sled. Prehodil je pot od razvijalca preko vodje velikih projektov do znanstvenega svetovalca v

71., 72. Reklamno gradivo podjetja Elektron. (Hrani: Muzejsko društvo Vrhnika).

73. Matija in Milica Seliger z otroki in vnuki ob praznovanju Matijeve 70-letnice v Podlipi l. 1995. Z leve spredaj čepita Boštjan in Kaja (napol skrita), za njima sedijo Dane, Matevž, Ančka in Katarina. Za mizo so Andrej z Andražem, Barbara, Tomaž, Vojka, Bogdan, Janez, Matija, Milica, pred njo Vlasta.

Razvojnem inštitutu Iskre. V vseh delovnih okoljih, vključno z univerzitetnim, kjer je bil izvoljen za profesorja, so prišle do izraza njegova originalnost, delavnost in izjemna tehniška razgledanost. Vez med gospodarstvom in visokim šolstvom, ki jo dandanes vsi poudarjamo, je dr. Seliger spontano ustvaril in gojil vso delovno dobo ... Za vsem tem pa se je skrival človek iskrivega duha, ki je cenil tradicionalne družinske vrednote. Tudi takrat, ko so ga oplazile tegobe, je znal poiskati življenjske radosti. V teh, morda ne najbolj prijaznih časih, sta nam lahko prav njegova humorna vedrina in življenjski optimizem pomembno vodilo.«

Bibliografija Matije Seligerja šteje nad 60 enot.

Samostojne publikacije:

Seliger Matija. Sestavni deli regulacijskih krogov. Ljubljana 1979 (Partizanska knjiga).

Seliger Matija. Dinamični problemi VF magnetnih ojačevalnikov: disertacija. Univ. Ljubljana, Fakulteta za elektrotehniko, 1978.

Seliger Matija. Polprevodniki in ostali elektronski

elementi: Elektrogospodarski šolski center »Branko Brelih«, Nova Gorica, 1979.

Viri:

Milan Slokan, Šestdeset let Dr. Matije Seligerja, Informacije SSES 15, No. 33, 6-7 (1985), dosegljivo na spletnem naslovu:

http://splet02.izum.si/cobiss/BibPersonal.jsp?init=twww.midem-drustvo.si/Journal%20papers/MIDEM_1-1985.pdf

Izvestje I. Državne deške meščanske šole Kralja Petra I. osvoboditelja v Ljubljani za šolsko leto 1939/1940, dosegljivo na spletnem naslovu:

<http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=seliger%20matija&source=web&cd=16&cad=rja&uact=8&ved=0CCsQFjAFOAo&url=http%3A%2F%2Fwww.dlib.si%2Fstream%2FURN%3ANBN%3ASI%3ADOC-MFXCKHNU%2F1a78c2b0-6900-4842-a6c9-01c0427d6c7b%2FPDF&ei=z-2qU6aHDMHnywOkwIDgDA&usg=AFQjCNHA1pCfnMVY2oD70N-OnNfu9DDUHQ&bvm=bv.69620078,d.bGQ>

Dokumentacija v knjižnici Fakultete za elektrotehniko v Ljubljani.

Vrhniški razgledi, Vrhnika leto 2008, števil. 9, str. 186 (T. Hojan, Ljudmila Sirknik (1891-1967)).

Informatorji: Milica Seliger, Janez Seliger in Bogdan Seliger.

Fotografije v prispevku so iz družinskega arhiva, reklamno gradivo podjetja Elektron Vrhnika hrani Muzejsko društvo Vrhnika

MOJI SPOMINI NA DR. MATIJO SELIGERJA

Matica Seligerja sem spoznal daljnega leta 1946. Z vlakom smo se vozili v Ljubljano v šolo. Vlak je takrat vozil samo dvakrat na dan, vozni red je bil prirejen delavcem, ki so začenjali s službo zgodaj zjutraj. V vlaku ni bilo razsvetljave, zato sem nosil s sabo majhen akumulator z žarnico, ki je razsvetljeval del kupeja, omogočal pisanje in prepisovanje domačih nalog in kvaril marsikdaj zaželeno romantiko teme. Tam sem spoznal skupino vrhniških elektrotehnikov, Matica, Gustlja Koprivnikarja, partizanskega kurirja, ki je takrat hodil na pospešeno srednjo tehnično šolo, in Edija Pišlerja, kasnejšega profesorja v Uppsali. Takoj smo navezali stike. Vključil sem se v njihove debate in se pri tem veliko naučil. Matic mi je pravil, da je med vojno predelal koncertni radijski sprejemnik "đelozo" tako, da ga je s pretikalom bilo mogoče uporabiti tudi kot oddajnik. In tako je z bratom Dragom oskrbel zvezo krajevnim partizanskim enotam z njihovim štabom. Seveda pa so to italijanski okupatorji zaznali in so z goniometri poiskali mesto oddajanja. Dvakrat so vdrli in pregledali celo hišo, videli sprejemnik, enkrat so ga celo odprli, a niso mogli ugotoviti nič nenavadnega. Šele tretji poizkus tik pred koncem vojne, ko so prišli Nemci, je njihov strokovnjak ugotovil, kaj je storil s sprejemnikom. Vendar je Matic imel srečo, da mu je ta Nемец rekel naslednje: »Mi smo vojno izgubili, po vojni

74. Jože Igl, Smiljan Ogorelec, Matija Selinger.

bo treba mnogo nadarjenih ljudi, da se bo svet spet pobral in škoda bi bilo tako nadarjenega mladeniča uničiti. Zato nisem videl nič, vendar se pazite, ko pridejo drugi. Ti ne bodo tako človeški.«

Dobre štiri mesece po prihodu naše družine na Vrhniko sem praznoval svoj 14. rojstni dan. Čutil sem se osamljenega, vendar se je moja mama, zlata duša, pozanimala, s kom se družim in kdo mi je všeč, pa je organizirala rojstnodnevno zabavo, za katero sploh nisem vedel, da bo. In ko sem videl skozi okno, da prihajajo vsi ti prijatelji, sem se hotel skriti. No, mama je to preprečila in imeli smo čudovito domačo zabavo, ki je postala tradicija in je bila osnova za naše druženje še mnogo let kasneje. Prijateljstvo so dopolnjevale številne

rojstnodnevne zabave, dolgoletna praznovanja in druženja, za katere smo hitro našli razloge, kjer smo se imenitno zabavali, prepevali, plesali in se imeli lepo. Z družino me je še bolj povezal prijateljstvo z njegovim bratom Dragom, znanim družbeno političnim delavcem, ki je bil komandant mladinske delovne akcije v Beli krajini, gradnje proge Otovac Bubnjarci, jaz sem pa po poškodbi bil njegov kurir. Enako sem prijateljval tudi z njegovo sestro Nušo. Matic je kmalu diplomiral in za diplomu je obravnaval snov "Polprevodniške diode", ki je bila takrat še popolnoma v razvoju. Spominjam se, da je njegovo briljantno diplomsko delo sprožilo nekoliko nejevolje pri komisiji, ker je predvideval, da morajo fizikalne osnove polprevodnikov spadati v osnovno izobrazbo vsakega inženirja. Po končanem zagovoru se je seveda začelo veseljačenje, ki se je končalo z zamudo vlaka in pešpotjo na Vrhniko. Spotoma pa je vesela družina prestavila tudi tablo železniškega postajališča Lukovica, 100 m proti Ljubljani, tako da je zjutraj v barjanski megli strojevodja ustavil vlak nekoliko nižje na začudenje vseh potnikov. Nadaljevalo se je veseljačenje, pri takrat že poročenem Maticu doma. Čakal je velik *pisker* hrenovk in zraven je bil listek: Kuhaj četrto ure. Matic je rekel, danes je praznik, ne bomo *šparali*, zagrabil je *vekarco* in je rekel: Pa naj gre v *pisker* cela ura. In s hrenovkami vred se je skuhal tudi ura, katere

številčnica se je raztopila. Tako so ostanki papirja veselo plavali med hrenovkami. A to ni zmanjšalo našega teka.

Spominjam se najinih debat, ko so nastajale nove ideje, nove zamisli. Pri njem sem vedno našel podporo, ko sem iskal poti naprej. Didam so sledili prvi tranzistorji, ki so takrat le malo zaostajali za svetovnimi dosežki. Žal stroka ni znala izrabiti tega znanja. Premajhna podpora domačemu razvoju je povzročila, da se je ta razkorak povečal in da smo na koncu trikrat kupili zastarelo tehnologijo, namesto da bi razvili, podprli in ustvarili svojo. Pri uvajanju tranzistorske tehnike je s številnimi predavanji, takrat tuje snovi, ostalim kolegom pripomogel, da je "Iskra" in tudi ostala slovenska elektro stroka razmeroma hitro osvojila to novo področje. S svojo proizvodnjo pa nam je omogočil, da smo razvili že takrat številne naprave z domačimi tranzistorji, ki so mnoga leta uspešno delovale. V začetku 50-ih let je skupaj s kolegom ing. Ferferjem ustanovil na Vrhniki elektrotehniško podjetje Elektron, čigar strokovni oče je ostal mnoga leta. Razvil je laboratorijski "pehamester" in kasneje še industrijskega, ki so takrat še ob velikih težavah z uvozom pokrili vse potrebe jugoslovanskega trga po teh instrumentih. Bila je to inovativna, izvirna rešitev, ki je uspešno obstala na trgu mnoga leta. Podjetju Elektron pa je s strokovnimi nasveti

75. Poslopje nekdanjega Elektron na Idrijski cesti na Vrhniki (foto: Smiljan Ogorelec, 2015).

ELEKTRON

VRHNIKA — SLOVENIJA JUGOSLAVIJA

**»POBRI« — PRETVORNİK NAPETOSTI IN
POLNILEC AKUMULATORJEV**

76. Reklama za "Pobri" – pretvornik napetosti in polnilec akumulatorjev je ilustriral Marijan Bregar.

in zagotovitvijo določenih delov proizvodnje pri diodah in tranzistorjev omogočal razvoj. Bil sem počaščen, ko me je Matic sredi 80-ih let minulega stoletja povabil k sodelovanju na projektu, ki je skušal izmeriti realne vrednosti električnih komponent pri visokih frekvencah in tako uskladiti izračunane in izmerjene vrednosti električnih filtrov. Delo na tem projektu mi je nudilo mnogo novega znanja in ustvarjalne radosti. Po vseh njego-

vih strokovnih uspehih bosta lahko največ povedala njegova sinova Janez in Bogdan, oba odlična strokovnjaka.

Vem pa, da njegovega humorja, človeške topline in pronicljivosti, ne bom nikoli pozabil. Bil je odličen teoretik, a vseeno je tudi izven znanega iskal praktične in miselne rešitve, saj je njegov miselni svet zajemal mnoga še neraziskana področja.

KATJA ISTENIČ

ZGODOVINO INDUSTRIJE USNJA VRHNIKA SO ZAZNAMOVALI TUDI OPTANTI

INTERVJU S STROJARJEM MIHO MARKIČEM

Po prvi svetovni vojni je Italija zasedla avstro-ogrsko ozemlje Goriško-Gradiščanske z delom Notranjske in Koroške, Trst in Istros Cresom in Lošinjem. To je ozemlje, ki so ga leta 1915 z Londonskim paktom antantne sile obljubile Italiji, da je stopila v vojno proti centralnim silam. Za to ozemlje se je uveljavilo ime Julijska krajina. Z Rapalsko mirovno pogodbo januarja 1921 je bila Julijska Krajina priključena k Italiji. Med drugo svetovno vojno, med NOB, sta bili v rabi imeni Slovensko primorje in Istra, nemška okupacijska oblast pa je leta 1943 ustanovila Jadransko Primorje (Adriatisches Küstenland) in ga priključila k Nemčiji.

Po drugi svetovni vojni je bila Julijska Krajina razdeljena med dvema vojaškima upravama, in sicer jugoslovansko na vzhodnem ter zavezniško vojaško upravo na zahodnem delu. Demarkacijsko črto med obema je zaznamovala Morganova linija, ki je predstavljala začasno mejo med Jugoslavijo in Italijo in je potekala po današnjem slovenskem ozemlju vse od obale severno nad Koprno, nadaljevala se je vzhodno od Trsta čez Kras, vzhodno od Sežane in Komna, čez Vipavsko dolino, zahodno od Ajdovščine, do vzhodnega roba Gorice in čez Banjško ter Šentviško planoto, do izliva Idrijce v Sočo in naprej proti severu.

Ustavila se je 5 km vzhodno od Trbiža na prelazu Megvarje nad naseljem Megvarje ob avstrijski meji. Zahodne sile naj bi imele vojaško upravo zahodno od te črte (t. i. cona A Julijske krajine), medtem ko naj bi jugoslovanski armadi pripadalo ozemlje vzhodno od Morganove črte (t. i. cona B Julijske krajine), vse dokler ne bi vprašanja pripadnosti tega ozemlja rešila mirovna konferenca. 15. 2. 1947 je le prišlo do sklenitve mirovne pogodbe z Italijo in 15. 7. 1947 je bila Morganova linija dokončno odpravljena. Jugoslavija je s to konferenco dobila še nekatere predele cone A Julijske krajine.¹ Del prebivalstva, t. i. optanti, to so prebivalci pokrajine, ki imajo po mednarodnem pravu pravico optirati (uveljaviti pravico izbire državljanstva navadno ob spremembi mej državnega ozemlja)² je po vojni prešlo iz cone B v cono A Julijske krajine, drug del prebivalstva pa iz cone A v cono B Julijske krajine.

Gospod Miha Markič iz primorske vasi Bajti, rojen še v času, ko je bila ta pod Italijo, je eden izmed optantov drugega dela prebivalstva, ki je prišel vse do Vrhnike, se tu za stalno naselil in nam v intervjuju, ki je jeseni 2014 potekal pri njem doma, opisal svojo življenjsko zgodbo od svojih zgodnjih let pa do današnjih dni.

77. Rojstna hiša v vasi Bajti.

Rodil sem se 7. 7. 1919 v majhni primorski vasici Bajti. Vas leži v razgibanem zahodnem pobočju Kanalskega Kolovrata na nadmorski višini okrog 460 m. V dolini pod vasjo se vije reka Idrija, ki meji na sosednjo Beneško Slovenijo v Italiji. Na tej reki je bilo v moji mladosti kar nekaj mlinov. Na jugozahodnem pobočju Kanalskega Kolovrata se dviga tukajšnji najvišji vrh Korada (812 m).

Naš dom je stal na samoti, pred vasjo, v neokrnjeni naravi. Tišino je motilo zgolj ptičje petje, šumenje dreves tik ob hiši in pa žuborenje vode v koritu. To vodno korito je bilo narejeno iz granate iz 1. svetovne vojne. V družini nas je bilo 10 otrok, od katerih so trije umrli še čisto majhni. Časi so bili težki in vse družine na vasi so se preživljale, kot so vedele in znale. Obdelali smo vsako ped zemlje, da smo na ta način pridelali čim več hrane. V Čedad ali Gorico smo hodili prodajat doma nabrano sadje in gozdne sadeže. Še najbolj donosen posel pa je bilo gojenje sviloprejk. Sviloprejke so gojili skoraj pri vsaki hiši v vasi. Tudi te kosmate rumene bube, velike kot oreh, smo nosili v Čedad, kjer je bila tovarna tekstila. Ves denar od prodaje je seveda dobila mati. Doma smo kupovali le sladkor, sol in olje. Tako kot ostale družine smo doma pridelali veliko koruze in polenta je v našem življenju imela posebno mesto. Polenta z mlekom je bil naš vsakodnev-

78. Korito za vodo, narejeno iz vojaške granate iz 1. svetovne vojne, ki je še vedno v uporabi.

ni zajtrk. Mati jo je skuhala v kotličku nad ognjiščem črne kuhinje. Polenta se je kuhala dobre pol ure in dišala je daleč naokrog. Ko je bila polenta skuhana, jo je mati zvrnila na lesen podstavek in jo z nitjo razrezala. Vsak je dobil svoj kos. Če pa je slučajno kaj ostalo, se je drugi dan ostanek razrezal na rezine in koščke se je popeklo na kovinski »lami« na ognjišču. Še boljša je bila zabeljena z ocvirki, a to je bilo bolj poredko. Tudi mi, otroci, smo bili zelo iznajdljivi in smo velikokrat »popestrili« jedilnik. Lovili smo ptice (kose, ščinkavce ...), polhe, zajce, pa tudi ježe in mačke smo okusili. Vse je bilo boljše kot lakota. Siromašna so bila tudi naša oblčila. Do vstopa v šolo smo otroci nosili krilca, obute pa smo imeli košpe, to so cokle z lesenimi podplati in usnjenimi jermeni. Šele z vstopom v šolo smo dobili obleko in čevlje, a ne vsi, le večji, in potem smo si jo menjavali po potrebi.

Ko sem dopolnil 11 let, so me poslali služiti k teti v Bilje. Opravljal sem različna dela v senožetih, največ pa na polju. Nekega jutra je stric vpregel vola in šla sva orat. Jaz sem moral držati vola in ga usmerjati, stric pa je upravljal z ročnim plugom. Ker sem bil suh in slaboten, nisem mogel držati muhastega vola in tako zaorane brazde niso bile ravne, ampak vijugaste. Stric je bil jezen in vsakič, ko je vol skrenil, me je čez koščeno rit udaril

z otko. Zadrževal sem solze, a iz same trme nisem zajokal, čeprav me je zelo bolelo. Ko sva končala to mukotržno delo, pa sem začel premišljevati, kako naj se mu maščujem. Trdno sem sklenil, da me stric ne bo tepel. »Ušel bom!« sem se v trenutku odločil in nisem šel več v hišo. Teta me je prišla čez kakšno uro klicat, vendar se nisem oglasil, čeprav mi je že pošteno krulilo v želodcu. Potuhnil sem se, se ulegel v bolj oddaljeno kopico sena in od vsega »hudega« zaspal. Navsezgodaj me je prebudilo petelinje petje. Otresel sem se sena in se lačen, bos in v kratkih hlačah podal domov. Pot me je vodila po ravnini mimo Šempetra, čez hribe Goriških Brd do najvišjega vrha Korada. Od tu sem se nato spustil do Liga in do moje vasice Bajti. Bil je že mrak, ko sem stopil na domače dvorišče. Pri srcu me je stiskalo od samega strahu, le kaj poreče mati. Iz mojega razmišljanja me je presenetil mamin glas: »Ježeš, ja, Mihi, kaj pa ti tukaj?« Milo sem jo pogledal in rekel: »Mati, topli so me, stric me je tepel!« Na moje veliko presenečenje me je objela in stisnila k sebi ter rekla: »Doma ostaneš. Ne bodo te več topli.« Res sem ostal doma. Čez teden dni pa se je pri nas oglasil zaskrbljeni stric, ki je prišel poizvedovat, če sem prišel domov. Odvalil se mu je velik kamen od srca, ko mu je mati povedala, da sem prišel domov. Tu sem nato do nadaljnje ga tudi ostal.

Svojo zgodbo bom nadaljeval z datumom 9. 3. 1940, ko sem dopolnil 20 let in šel služiti vojaški rok, seveda v italijansko vojsko. Poslali so me v Verono, kjer sem moral služiti vojaški rok, ki je trajal 18 mesecev. Prišla je vojna in moral sem ostati v vojski. Kot italijanski vojak sem bil v vojski večkrat premeščen iz Udin v Rim in tudi druge kraje Evrope. Poleti 1942 sem bil tako iz Rima premeščen v Udine, kjer je bil bataljon za zveze (telekomunikacije). Že prej sem bil v Veroni, Tolminu in Bolzanu. Iz Udin sem šel s četo za zveze, okoli 300 vojakov nas je

79. Miha Markič kot italijanski vojak leta 1940.

bilo, z vojaškim vlakom preko Celovca in Linza v Krakov in nato v Lvov na Poljskem. Tam smo vzpostavili vse zveze in šli naprej vse do Rusije. Stanovali smo v nemški kasarni, a od Nemcev smo bili ločeni. Imeli smo namreč svoje oddelke, kamor so nam nosili tudi obroke hrane iz nemških menz. Delali smo po potrebi, to se pravi, kjer je bila kakšna linija uničena ali v okvari, smo priskočili na pomoč mi. Jeseni leta 1942 so začeli Rusi vse bolj pritiskati proti Nemcem in naše povelje je prosilo za umik. Vsi italijanski vojaki, ki smo bili razkropljeni po Rusiji, smo se zbrali na enem mestu in še pred zimo tega leta, smo se z vojaškim vlakom po isti pot zopet vrnil v Udine. Vožnja je trajala približno 10 do 14 dni. Ko smo leta 1943 prišli iz Rusije nazaj v Italijo, so imeli italijanski vojaki za veliko noč dopust; mi, Slovenci, ki smo bili blizu doma, pa nismo smeli iti domov, saj so se Italijani bali, da se bomo pridružili partizanom. Kapetana sem vseeno prosil, če grem lahko domov in ta mi je odgovoril: »Naredi, kar hočeš.« Tako sem šel

80. Miha Markič kot italijanski vojak na obisku doma pri materi, leta 1941.

do mehanika, si pri njem sposodil kolo, se z njim odpeljal od Udin do Anhovega, nato pa peš v svojo rojstno vas Bajti. Naredil sem 20 kilometrov. Doma sem bil natanko dva dni. Sicer sem govoril tudi s partizani, vendar ker je bila velika noč, nismo govorili o vojski. Po dveh dneh sem se vračal s kolesom do Udin. Na poti me je ustavila vojaška patrolja in me spraševala, kam grem. Rekel sem, da grem v Udine in tako so me pustili naprej. Tam so me že iskali, jaz pa sem mislil, da me pobožni Italijani med podaljšanim praznovanjem velike noči res ne bodo pogrešali. Pa sem se motil. Ko sem se vrnil v kasarno, so me Italijani že čakali in me takoj naslednji dan za kazen poslali daleč stran, in sicer v Rim. V Rimu sem bil nato teden dni. Ustanavljali so namreč nov bataljon z vojsko vseh narodnosti, ki so jo potem poslali na Sicilijo. Na Siciliji je italijanska vojska predstavljala prvo linijo. Američani so bili že čisto blizu in so z vsemi sredstvi napadali, mi pa smo se branili. Vendar so bili Američani za nas premočni. Najprej so začeli bombardirati s topovi 25 kilometrov stran, razbili so vse, kar se je dalo. Na srečo so bili tam predori, nad kate-

rimi je vozil vlak, da smo se lahko vanj skрили. Američani so bombardirali vse mogoče luknje, tako da smo se naposled le odločili priti ven. Sicilijanci so zbežali domov, mi pa smo se odločili, da si še nekaj skuhamo, saj nas je skrbelo, kako dolgo bomo brez hrane. Čeprav so bili Američani od nas oddaljeni samo še 10 kilometrov, je poročnik zadolžil mene, da sem postal glavni kuhar. Tako sem začel kuhati za vseh 30 vojakov, nato pa so mi priskočili na pomoč še drugi. Ko smo pojedli, so se k nam že približevali tanki. Civilisti so se umikali, Američani pa so jih spraševali, kje so italijanski vojaki. Pokazali so na hrib, kjer smo bili mi. Enostavno smo se jim samo predali. Kakšen upor neki! Na hrib sta prišla dva črnca in dva belca, strpati so nas želeli v hlev za ovce. Najprej je eden od njih, tisti, ki se je najbolj postavljaj, želel s svojim škornjem razbiti vrata, vendar mu ni uspelo. Nato je prav po kavbojsko ključavnico razbil kar s puško. Ko so se vrata odprla, je ven zbežalo pet ovc. Nas pa so strpali v smrdeč hlev. Ko smo se kasneje odpravljali iz hleva, smo si v svoje nahrbtnike natlačili nekaj sira. Ogromne hlebe sira sem razsekal s sekiro. S seboj sem vzel 15 kilogramov. Ko smo prišli s tega hriba, so nas Američani postrojili. Sprazniti smo morali svoje nahrbtnike in iz njih stresti sir, ki pa so ga Američani samo brcali in govorili: »Fucking cheese!« [smeh] Očitno so mislili, da imamo kaj drugega v nahrbtnikih. Mi smo seveda to prvič slišali, in ker smo se bali, da bomo kasneje lačni, smo sir pobrali s tal in ga stlačili nazaj v svoje nahrbtnike. Vse to se je dogajalo 22. 7. 1943. Američani so nas nato po treh dneh pripeljali pod oljke v pristaniško mesto Gela, kjer nas je bilo okoli 3.000. Cel dan je trajalo, da smo se kot ujetniki naložili na ladje, na katerih pa so na Sicilijo pripeljali tanke. Tako je. Preživiti veliko stvari, ampak tako je življenje in lažje je, če si samski, če še nimaš družine in moraš tako zgolj preživeti dan. Američani so nas nato čez morje kot italijanske ujetnike prepeljali v Afriko,

kjer so nas ves čas premeščali z enega konca na drugega. Kasneje so nas razdelili po narodnostih; nas, Slovence so dali skupaj in nas odpeljali v Alžirijo, v Corso, kjer so nas še naprej grupirali. Američani so nam rekli, da bodo izbrali zgolj nekaj ljudi. Izkazalo pa se je, da so nas nabrali nekaj tisoč. Poslali so nas za letalske mehanike. Šli smo popravljat letala. Prevezli so nas Angleži in nas učili, »kako se temu poklicu streže«. Delali smo na letalih »lovcih« in moram reči, da smo se zelo hitro privadili. Angleži so bili res prijazni, tudi hrane je bilo dovolj, celo nekaj smo zaslužili, če smo bili pridni. Ko smo se dovolj priučili, so nas premestili v Jugoslavijo, kjer so takrat že organizirali stare aviatičarske delavnice tako v Zadru kot Nišu, Novem Sadu, Zagrebu itd. Tako so nas v Constantini v Alžiriji 15. 4. 1944 pod okrilje vzeli jugoslovanski oficirji, ki so sodelovali z Angleži, in delat smo šli na Balkan. Opredelil sem se za partizana in do konca vojne, to je bilo še leto in pol, postal partizan. Iz Afrike so nas najprej odpeljali v Dubrovnik. Nato smo pešačili v Trebinje, to je bilo kakšnih 26 kilometrov. Naslednji dan smo šli iz Trebinja v Nikšič, kar je bilo zopet okoli 26 kilometrov. Od tam pa smo postopoma tri do štiri mesece pešačili do Košumlje v južni Srbiji. Nekateri so že prej pustili v različnih delavnicah, jaz in še nekateri drugi pa smo prepešačili vse do Beograda in preko Indije, Petrovega Grada do Novega Sada in Rume, kjer sem zopet popravljaj letala. Dejstvo je bilo, da ko je bilo letalo v zraku 200 ur, je moralo zatem, tudi če je bilo z njim vse v redu, na generalni pregled, kar smo opravljali mi. Vse to se je dogajalo v času med letom 1944 in letom 1945 – in tudi tu je bilo dovolj hrane za vse. Osvoboditev in kapitulacijo Nemčije sem dočakal na letališču v Veliki Gorici pri Zagrebu, kjer pa je bila prava revščina v primerjavi z Alžirijo in Novim Sadom. Vendar pa v vojski tudi ni bilo vse tako hudo. Večkrat smo se namreč zabavali in počeli tudi kakšne neumnosti.

25. 9. 1945 sem končno prišel domov [*cono A – celotna Soška dolina je bila pod cono A, torej pod Američani*]. Nato sem bil leta 1946 doma, kjer sem opravljal priložnostna dela. V jeseni 1946 sem šel delat v Anhovo v cementarno, kjer smo veliko delali (in malico dobili zastonj). Zgodba, povezana z IUUV-jem in Vrhniko, pa se je pričela maja 1947, ko je do nas pristopil pomemben gospod Čargo, rekoč: »Gremo na Vrhniko delat!« – in okoli 40 fantov iz okolice (Kanal, Lučin, Anhovo itd.) nas je reklo: »Ajdi, pa gremo!« – saj so nam obljubljali dobro službo z dobro plačo in stanovanje, pa čeprav nismo vedeli, kje Vrhnika sploh je. Že kmalu se je izkazalo, da temu ni bilo tako. Brez problema sem odšel iz cone A. Bil sem med starejšimi fanti, imel sem 29 let. Ja, kako smo potovali ... Zbirališče je bilo v Kanalu, ki je prav tako spadal pod cono A. Iz Kanala smo šli peš na Banjško planoto, kjer pa je bila že takoj cona B. Vendar tu ni bilo nič zastraženo. Bilo je mogoče kakšnih 10 vojakov, ampak lahko si šel enostavno mimo njih. Z Banjške planote smo šli nato peš na Aljak blizu Ajdovščine in nato v Ajdovščino, kjer smo dobili kosilo v restavraciji, nato pa smo se usedli v avtobus in se odpeljali v Postojno. Iz Postojne pa na vlak do Ljubljane. V Ljubljani smo spali v Narodnem domu. Z nami so prišla tudi tri dekleta, ki so šla delat v Litostroj, in tudi moj pet let mlajši brat. V Narodnem domu smo nato prespali eno noč. Naslednji dan smo se z vlakom odpeljali na Vrhniko. Še vedno nas je ves čas vodil gospod Čargo, ki je prav tako delal v IUUV-ju. Bil je dobro izobražen in njegova naloga je bila, da nas odpelje iz Anhovega ter nas sprejme v IUUV-ju. Prvi teden na Vrhniki smo spali v Impeksu na Opekarski. Živelimi smo dobro, saj nas ni nihče kontroliral. Skupaj smo živeli priseljenci različnih narodnosti. Na občini so nas prijavi in popisali [*danes je tam na Vrhniki sodišče*] in 13. 5. 1947 smo začeli delati v IUUV-ju. Kmalu smo se preselili k Mihi Tomšiču, ki je imel

81. Prihod delavcev v IUUV, maj 1947. Miha Markič in Avgust Mugerli (stojita tretji z leve in tretji z desne) sta ostala na Vrhniki do upokojitve, Jože Markič (stoji prvi z desne) nekaj časa, ostali pa so se vrnili.

»strojarijo«, bil je obrtnik, in v njegovem poslopju, samskem domu IUUV-ja, smo spali. Po štirinajstih dneh prihoda na Vrhniko jih je večina zaradi slabe plače odšla nazaj v cono A oz. so se preselili kam drugam, npr. moj brat Jože je odšel v Trbovlje v rudnik. Tako nas je na Vrhniki ostalo samo še deset. Tisti, ki so se vračali nazaj v cono A, pa so morali to pot močno paziti, saj jih naši vojaki, partizani, niso tako enostavno spustili iz cone B v cono A, kot je to potekalo pri Američanih. Če so te dobili na begu, si moral kar za dve leti v zapor, čeprav si bil med vojno partizan. Američani pa so dovoljevali svobodno prehajanje med conami. No, čez nekaj mesecev smo na Vrhniki ostali samo še trije. Hja, punce smo si dobili in ostali, če ne, bi tudi mi odšli, saj je bilo dela v coni A ravno toliko kot na Vrhniki. Ja, to je bilo to. Malo smo delali, poročen nisem bil, obveznosti nisem imel nobene; kar sem zaslužil, sem zapravil. V tovarni sem bil drugače »odmaščevalec kož« in razmere niso bile najboljše.

Npr., ko smo bili pri Tomšiču, sem si izbral ležišče pod stopnicami, spali smo na vrečah, v katerih je bila slama, dobili pa smo tudi odejo. Ker sem imel le nahrbtnik, sem ga obesil nad svojo, iz vreč narejeno posteljo. Kar sem potreboval, sem dal iz nahrbtnika, ostalo obleko pa sem imel obešeno. Nekoč sem želel vzeti iz nahrbtnika hlače, in ko sem odprl tisti »šnerc«, so ven začele skakati podgane. Notri so si naredile pravo gnezdo. [smeh] Ja, tako je to bilo. Večkrat smo se vprašali, kaj sploh delamo na Vrhniki, saj je bilo na splošno v coni A bolj svobodno kot na Vrhniki. Tam so imeli težave le tisti, ki so se preveč nagibali k partizanom ali pa na drugo stran - k Američanom. Ker sem bil nevtralen, sem bil tam svobodnejši. V tistem času je bilo tudi zaželeno, da smo hodili delat udarniško. Sobota je bila še delovna, v nedeljo pa smo npr. gradili Zadrudni dom ali pa smo popravljali železnico v Borovnici ... Kar 19-krat sem bil proglašen za udarnika. Ker sem bil tudi dober in priden delavec v

82. Prejel je več odlikovanj, tudi »Zlato medaljo dela«.

PODATKI O NAPREDKU			IN USPEHU PRI DELU	
Zap. št.	Dan, mesec in leto vpisa	Iznajdbe, novatorstvo, racionalizacija in pohvale pri delu, katero se to	torstvo, udarnostvo, odlikovanja, mesec, leto in številka listine, s katero je	Potrdilo (s datumom) pooblaščenega organa, ki je opravil vpis
1.	29. 5. 1949	Pragmatična rešitev za udarnost	14. januar	oblasten 1949
2.	25. 1. 1950	---	---	oktober 1949
3.	20. 4. 1950	---	---	marec 1950
4.	25. 5. 1950	---	---	oktober 1950
5.	25. 6. 1950	---	---	maj 1950
6.	25. 7. 1950	---	---	junij 1950
7.	25. 8. 1950	---	---	oktober 1950
8.	25. 9. 1950	---	---	september 1950
9.	25. 8. 1950	---	---	september 1950
10.	15. 12. 1950	---	---	november 1950
11.	15. 1. 1951	---	---	december 1950
12.	15. 2. 1951	---	---	januar 1951
13.	15. 3. 1951	---	---	februar 1951
14.	15. 4. 1951	---	---	marec 1951

83. Delavska knjižica z 19 vpisi o proglativah za udarnika.

Industriji usnja Vrhnika, sem prejel srebrno in zlato medaljo. Lahko rečem, da smo bili politično opredeljeni. Med seboj smo se večkrat sporekli: nevtralni (kot sem bil jaz) in racionarji. Vsake toliko smo imeli tudi veselice, kjer smo dobili npr. liter vina in klobaso, vendar nič ni bilo zastoj. Leta 1947 sem spoznal tudi sedanjo ženo. Prišla je iz Prekmurja in se ni takoj zaposlila v IUUV-u, ampak v IGRAD-u [*gradbeno podjetje*]. Moja žena, ki je bila takrat še moja punca, je žive-la nasproti tovarne še z dvema dekletoma. Fantje smo velikokrat tam okoli hodili in jih ogovarjali. Moja bodoča žena je hodila v tistem času ves čas oblečena v črno, zato smo jo radi zbadali, da je vdova. V resnici pa ji je umrla mama, ki je bila stara komaj 50 let. Jeseni 1947 so odšli delavci IGRAD-a, eden od njih je bil tudi njen brat in posledično tudi ona, domov v Prekmurje, saj pozimi niso mogli delati. Dekle in njenega brata sem pospremil na železniško postajo in njen brat mi je v slovo rekel, da se bomo tako ali tako kmalu videli. Ko pa sta prišla v Prekmurje, mi je njen brat napisal kar tri pisma, v katerih je pisalo, naj jo pustim pri miru, saj naj bi imela ona doma kmeta, jaz pa naj

bi bil pravi revež. Kasneje se je tudi ona tega naveličala. Spomladi 1948 je prišla nazaj na Vrhniko. Jeseni tega leta sva se poročila in tudi žena je začela delati v IUUV-u. Hja, leta 1949 pa so me zaprli. Lahko rečem, da sem res veliko govoril ter klatil neumnosti. »Hudič!« – enkrat smo delali nadure popoldne, iz kože smo odstranjevali maščobo, in do nas je prišel vratar. »Zunaj te čaka policija,« je rekel; pa sem si mislil: »Ko bi me vsaj zaprli, mi še delati ne bi bilo treba.« [*smeh*] Pred vrati je res stal policist. Dovolil mi je, da se grem domov preobleč, (*bil sem ves umazan od dela*), vendar je ves čas za mano po hiši hodil, da ne bi slučajno pobegnil. Ko sem se preoblekel, sva se odpravila proti zaprom, tja, kjer je danes na Vrhniko sodišče. Imel sem železno posteljo. Zjutraj so me prišli zbuditi in odpravili smo se na vlak. Začel sem jih spraševati, zakaj so me sploh zaprli. Rekli so mi: »Boš že videl, boš že videl.« »V redu,« sem rekel. Iz vlaka smo se nato odpravili na Karlovško cesto, kjer je bil štab Udbe. Sledilo je čakanje na zaslišanje, saj je policistka, ki naj bi me zaslišala, ves čas hodila sem ter tja. Pa sem si rekel: »Hudič, saj bi lahko ušel.« A ravno takrat so me prišli

iskat in me odpeljali v zapore na Poljanski nasip. Kmalu po zaprtju me je v zapor prišla obiskat žena. Pred zaporom je stal policist in jo vprašal: »Kaj delaš tukaj?« in žena je odgovorila, da me je prišla obiskat. Policist ji je nato zatrdil, da tukaj ni nobenih zaporov in da tu nima kaj početi, zato naj kar gre. Ker žena ni vedela, kje sploh sem, je na Vrhniki poizvedovala naprej pri komandirju. Svetoval ji je, naj gre na tožilstvo. Tam so ji rekli: »Ja, kje je, tukaj ga ni, torej so ga zaprli.« Žena je bila takrat že noseča. Jaz pa je nisem mogel preživljati. A je na srečo že dobivala porodniško nadomestilo, da je lahko preživela. Drugače pa so me v zaporu kar trikrat na eno noč zaslišali. Notri sem bil tri mesece in rad sem se malo iz njih zafrkaval. Enkrat sta me poklicala dva zasliševalca, eden je bral časopis in vsake toliko malo poškilil k meni, drugi pa me je spraševal o vohunjenju, kje vse sem bil, kaj mi ji tisti in oni rekel ... Rekel sem, da delam. Ko so me na zaslišanje poklicali tretjič – vsa zasliševanja so potekala ponoči – mi je zasliševalec rekel, da nisem tako slab človek in da lahko grem domov, saj se mi je rodila hčerka. Tako ali tako so do takrat že vsi vedeli, da sem bil zaprt, in moja naloga je postala prisluškovanje in vohunjenje. Delat sem moral iti nazaj v IUV, saj bi me v nasprotnem primeru čakal nadaljnji zapor. Nič nisem rekel in izpustili so me skupaj z notesnikom v roki, v katerega naj bi si zapisoval dogajanja okoli sebe. Z enim od zasliševalcev sem se nato vsako drugo sredo v mesecu dobival v stranišču restavracije Mantova, da bi mu poročal. Enkrat sem mu dal listek, na katerem je pisalo NN. »Kaj pa to pomeni?« je vprašal. Jaz pa sem rekel: »Nič novega.« [smeh] Tudi skrivno ime so mi dali: Lazar Benko sem bil. Res sem bil pravi vohun [smeh]. To bedarijo z listkom NN sem večkrat ponovil, potem pa so oblasti nad mano obupale in me pustile na miru. Moj brat je bil prav tako zaprt šest mesecev. Prava vohuna sva bila. [smeh] Mo-

ram pa poudariti, da to, da so naju zaprli, ni bilo povezano ravno s tem, da sva bila Primorca oz. da sva prišla iz cone A. Tudi če bi bil Vrhnčan, bi me zaprli. Stanje je bilo tako, da če je kdo nekaj slabega o tebi rekel, si šel zelo hitro v zapor. Predvsem, če si bil tako kot jaz, svobodnega duha. Ko sem prišel na Vrhniko, se nikoli nisem počutil izobčenega, čeprav sem bil priseljenec. Z vsemi sem se družil, ne glede na narodnost, priseljenost. Bil sem svobodnjak in nisem preveč nasprotoval, niti nisem hodil v cerkev, bil se popolnoma neopredeljen in nisem čutil potrebe, da bi se obrnil na eno stran. Ampak nekateri starejši vrhniški domačini so bili pravi nacionalisti in zagrizeni komunisti. Ti so nas prav zafrkavali, vendar ker je bilo to kaznivo dejanje, si niso preveč upali. Ti stari izkušeni usnjarji – »gerberji« so imeli veliko večjo veljavo od nas, zato jih je oblast velikokrat tudi pogostila in so potem pijani okoli hodili in zafrkavali druge. Kot sem že povedal, sem bil v IUV-ju in opravljal sem vsa fizična dela (najprej sem bil na odmaščevanju, pa v lužilnici ...), v času ko je bil direktor Zule, sem celo napredoval v predelavca, kasneje sem hodil prevzemati kože. Opravil sem tudi izpit za usnjarja – strojarja, tečaj je trajal tri mesece v Domžalah. Pred tem sem imel opravljeno zgolj osnovno šolo. V IUV-ju sem se dobro razumel s svojimi sodelavci. Nisem se kregal, sem pa rad kdaj kakšno ušpičil. Npr. enkrat sva šla s kolegom s Krasa v vrhniško slaščičarno. Do naju je prišel natak in naju vprašal, kaj bova. Ja, nič, sem rekel: »Eno torto, prosim.« Natak me je vprašal: »Koliko pa?« Pa ga pogledam: »Kar celo bi.« Natak je kar poškilil, vprašal, če misliva resno. Ker je videl, da sva resna, jo je prinesel. Seveda sva morala zanjo takoj plačati, saj se je natak bal, da bova ušla. Lahko povem še to, da nama je tisto torto uspelo pojesti in umazana sva bila do ušes. No, spet drugič smo jo zagodli vratarju v IUV-ju, ki je bil prava tečnoba, zato smo

FEDERATIVNA LJUDSKA REPUBLIKA JUĀOSLAVIJA
LJUDSKA REPUBLIKA SLOVENIJA

OIO Ljubljana okolica
Tajništvo za gospodarstvo

Takse prosto po 7. ločki 6. člena
Zakona o taksah

(ime organa, ki je postavil izpitno komisijo)

Štev. reg. 2o/1954.

SPRIČEVALO

O OPRAVLJENEM STROKOVNEM IZPITU
za kvalificiranega delavca

Tovariš-ica M a r k i č Mihaela Mihael
(priimek, očetovo ime, ime)
rojen-a 7. julija 1919 v kraju Anhovo
(kraj)
okraj Gorica, LR Slovenija
zaposlen-a v Industriji usnja Vrhnika, je prebil-a na delu
(podjetje, ustanova)
v nazivu priučeni delavec, stroke usnjarske
(naziv in poklic)
od 9. decembra 1950 do 1. marca 1954

Strokovni izpit za naziv pripravljalca in strojar kož
(naziv in poklic)
stroke usnjarske, je kandidat-inja opravil-a v času
od 24. II. do 1. III. 1954. ~~xxx~~ uspešno ~~xxxxxxx~~

Glede na to se imenovanemu — imenovani po členu 19. pravilnika
o opravljanju strokovnih izpitov za kvalificiranega in
visoko kvalificiranega delavca / Ur. l. LRS št. 37-208-52/
~~posvečen gospodinjstvu in obrtnarstvu~~

prizna naziv pripravljalca in strojar usnjarske
kož stroke (naziv in poklic)

SMRT FAŠIZMU — SVOBODO NARODU!

~~XXXXXXXXXXXX~~

~~XXXXXXXXXXXX~~

Tajništvo za gospodarstvo
Načelnik :

1.

2.

/ ing. Skaberne Leon /

mu radi nagajali. Enega od delavcev so pripravili do tega, da je v svoj nahrbtnik skrill surova bikova jajca, kar pa je zelo smrdelo. Ko smo odhajali iz IUV-ja, smo pred vratarjem malo zaigrali, da je vse skupaj izgledalo še bolj sumljivo. Vrtar je vstal in od fanta zahteval, da pokaže, kaj ima v nahrbtniku. Fant je nahrbtnik odprl in nastal je pravi kaos. [smeh] Spet tretjič smo jo zagodli enemu od naših sodelavcev, ki je bil sicer poročen, vendar z ženo nista imela otrok. Pri pokojni gospe, ki je živela v isti hiši kot jaz, sem med pospravljanjem našel pest otroških dud. Začel sem študirati, kam bi jih lahko dal in pri tem sem se spomnil na tega prijatelja. Naslednji dan sem prišel v službo nekoliko prej, vzel njegove škornje, ven vzel krpo, ki smo jo imeli običajno v škornjih, notri stresel dudke in jih pokril s krpo. V službo je prišel tudi lastnik svojih škornjev in začel svoje noge tlačiti v njih. Na vse pretege se je mučil. Na kar je vzel svoj škorenj, ga obrnil in ven so padle dudke. Hja, smo se pa v garderobah preoblačili skupaj ženske in moški. Ena izmed punc ni bila poročena, pa so jo fantje še raje ogovarjali. Vsake toliko časa, ko se je preobuvala, je od zadaj prišel kakšen fant, jo prijel, med njenim obračanjem pa se je nastavil že drug fant in punca je nedolžnega usekala po buči. Res je bilo zabavno, same neumnosti so nam šle po glavi. Za konec pa še to. Preden sva se z ženo preselila v to hišo, kjer se sedaj nahajamo [hiša, v kateri smo se nahajali med intervjujem], sva se vse od poroke po Vrhniki veliko selila. Najprej sva živela nad Stržinarjevo žago v hišici, gospodarji so bili Potočniki, ki so živeli v Borovnici, in tu smo živeli do hčerinega šestega leta. Nato smo se preselili v hišo, katere lastniki so bili starši nekdanjega vrhniškega župana Tomšiča. Kasneje sem zaprosil za stanovanje v IUV-ju in dobili smo stanovanje v Mercatorjevih blokkih

nad gostinskim lokalom, vendar je žena ravno takrat izvedela, da prodajajo to staro hišo. Dobil sem kredit in kupil hišo. To je bilo okoli leta 1960. Predvsem je bila za nakup hiše zaslužna žena, saj ni želela iti v blok.

Vse do svojega pokoja sem delal v usnjarni, torej do aprila 1977, in to je nanoslo 30 let in 9 mesecev delovne dobe. Če bi počakal še 3 mesece, bi dobil celo jubilej za 30 let dela v IUV-ju, vendar sem si rekel: »Če do sedaj nisem obogatel, pa tudi v teh treh mesecih ne bom.« [smeh] Tako sem se upokojil in sedaj skrbim za paradižnike, obrezujem drevesa, kuham ... Danes npr. sem spekel pečenko in krompir ter naredil solato. Zdaj bo pa dva dni juha. Naredim tudi dober bakala, riba se mora namreč dolgo kuhati, zraven pa pripravim še polento. Žena večkrat zaviha nos nad mojo kuho, saj ne mara jesti preveč mastno in preveč soljeno hrano. Priznam, hrano preveč solim. Zato pa za večerjo običajno jeva različne stvari. Jaz po navadi jogurt ali pa kar tuno iz konzerve, ona pa kaj drugega, in da bo mir v hiši, bo tako še naprej. [smeh]

Skozi zgodbo gospoda Mihe Markiča smo spoznali še enega usnjarja, strojarja, ki ga je življenjska pot zanesla po različnih krajih Evrope, tudi do Vrhnike. Čeprav ni vedel, kje je Vrhnika in kam prihaja, je tu ostal. Bil je še eden izmed mnogih priseljencev, ki se je zaposlil in si svoje življenje uredil v okviru Industrije usnja Vrhnika, ki vsekakor ne more stran od svoje veličine in pomembnosti takratnega časa. Gospod nam je s svojimi zgodbami iz tega obdobja prikazal, kako pestro in vznemirljivo življenje je imel. Šaljivo in humorno je predstavil tudi težke trenutke svojega življenja. Lahko nam je zgled, kako bi morali na stvari v življenju gledati pozitivno in si tudi s humorjem pomagati iz težav. Svojo zgodbo nam je pripovedoval pri svojih 95 letih.

Nekaj misli ob upokojitvi delavca

1. aprila je nehal delati zaradi upokojitve Mihael Markič, rojen 7. 7. 1919 v Bajti pri Gorici.

V Industriji usnja Vrhnika se je zaposlil 12. maja 1947, delal na raznih delovnih mestih v usnjarni, predvsem na odmaščevanju kože, od 24. 1. 1972 pa na delovnem mestu prevzemalca surovih kož.

Vsi se še dobro spominjamo prvih povojnih let. Ob slabih delovnih pogojih, slabi hrani in drugih neurejenih življenjskih pogojih, ki so bili stalni spremljevalci tega časa, se je delalo dnevno po 10, pa tudi po 12 ur, z eno samo mislijo: narediti in prodati čim več, z ustvarjenimi sredstvi pa poleg udarniškega dela čimprej obnoviti takrat še vedno zelo razrušeno domovino.

Sindikalna organizacija je organizirala tek-

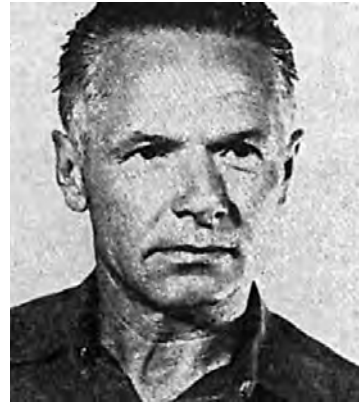
movanje delavcev po delovnih mestih. Predvsem so se pri tem izkazali delavci, ki so delali na delovnih mestih odmaščevalcev; med njimi tudi Markič.

Iz dneva v dan, iz meseca v mesec, iz leta v leto je trdo delal, tekmoval s sodelavci, dosegal lepe rezultate in bil proglašen za večkratnega udarnika, kar je bilo poleg skromne plače, kakor smo jo takrat imenovali, edino priznanje. Tudi pozneje, ko so obdobja petletk minila, je ostal Markič zvest navadam skromnosti in delavnosti.

Ko po tridesetih letih svoje privrženosti, trdnega in poštenega dela zapušča naš kolektiv, kjer je preživel toliko let, pustil del svoje življenjske energije, kjer je rasel s kolektivom, doživljal lepe in težke trenutke, čas pa je neizprosno tekkel, mu v tem trenutku želimo, da bi v zdravju in sreči preživel še veliko let v krogu svoje družine in vnukov, obenem pa ga vabimo na vsakoletna novoletna srečanja vseh upokojenih delavcev.

Hvala vam, tovariš Markič, za vse in še enkrat **SREČNO!**

Industrija usnja Vrhnika

85. Miha Markič ob upokojitvi.

86. Ob upokojitvi se mu je podjetje javno zahvalo v lokalnem časopisu. (*Usnjar*, maj 1977)

Opombe:

- 1 Morganova linija. URL: http://sl.wikipedia.org/wiki/Morganova_linija (citirano 1. 12. 2014).
- 2 SSKJ. URL: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=optirati&hs=1 (citirano 1. 12. 2014).

Slikovno gradivo je iz družinskega arhiva Markič.

GEOLOGIJA PODLIPSE DOLINE

87. Podlipska dolina: pogled iz peskoloma Čelo proti Smrečju. V ozadju: desno Mrvcova domačija (Žitko), levo: Mihova domačija (Grbec).

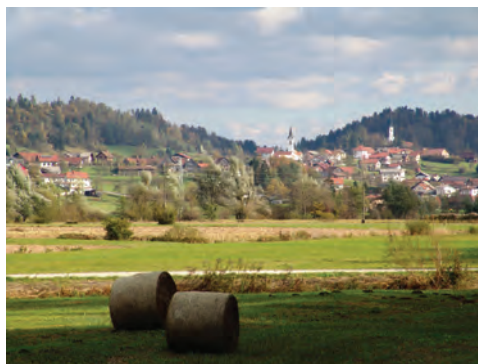
Uvod

V jugozahodnem delu Ljubljanskega barja in njegovega obrobja se razprostira lepa, geološko zanimiva in geomorfološko zelo razgibana Podlipska dolina, ki se globoko zajeda v Polhograjske dolomite. Vleče se od Smrečja do največje barjanske reke Ljubljanice. Znan je po kulturnih in naravnih vrednotah, kot so soteska in slapovi potoka Pečnikarice, Pajsarjeva jama, župnijska cerkev sv. Brikcija na majhnem dolomitnem hribčku zgornjetriasne starosti sredi naselja Podlipa, Podlipski vršaj, kvartarne terase ter po pojavih železa in sorazmerno bogatih nahajališčih železno-boksitne rude.

Namen tega prispevka je predstaviti zapleteno strukturno zgradbo, litološko (kameninsko) sestavo, glavne hidrogeološke značilnosti in najbolj zanimive naravne vrednote Podlipske doline ter odkriti poglobitvene geološke in druge dejavnike, ki so omogočili nastanek teh struktur in plasti, geomorfoloških oblik ter mineralnih surovin. Kronološko so opisani glavni geološki dogodki, ki so največ prispevali h geološki zgradbi Podlipske doline in jugozahodnega dela Barjanske kotline. Zaradi značilnega stratigrafskega razvoja in gospodarskega pomena so podrobneje predstavljene, litološko razčlenjene in z imenom

88. Naselje Podlipa in rečica Podlipščica.

89. Podlipska dolina: pogled iz Podlipe proti Ligojni.

podlipske plasti, označene in opisane boksitonosne in premogonosne srednje- in zgornjekarnijske (»rabeljske«) sedimentne kamenine. Precejšnja pozornost je posvečena tudi nekovinskim in kovinskim mineralnim surovinam.

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PODLIPSKÉ DOLINE

Podlipska dolina je zelo razgibana geomorfološka oblika, obdana s treh strani s hribi in oddaljena le nekaj kilometrov od Vrhnike. Izoblikovana je med Vrhniskim, Žirovskim in Polhograjskim hribovjem ob podlipškem prelomu in potoku Podlipščici, ki ima v svojem povirju izrazito hudourniški značaj. Slednja je v glavnem sledila coni pretrtih in zdrobljenih kamenin ob podlipškem prelomu ter s svojo erozijsko močjo vseskozi poglobljala svojo strugo in širila dno doline. Podlipska dolina poteka približno v smeri severozahod-jugovzhod in je okrog 12 km dolga. Široka je 100 metrov v zgornjem ter 300 m v srednjem delu. Pri Ligojni se naglo lijakasto razširi, tako da je na stiku z Ljubljanskim barjem (Fritica-Tičnica) široka okrog štiri kilometre. Leži med Staro Vrhniko, Ligojno in Smrečjem, ki so skupaj s Podlipo največja naselja na tem območju. Na južnem robu se Podlipska dolina vzpenja bolj ali manj strmo v živoskalnate griče in hribočke Tičnica (366 m), Čelo

(365 m), Suša (423 m) Krošljev hrib (431 m), Žirovčev grič ali Rajna peč (656 m) in Smrekovec (787 m), s severne strani pa je ta dolina bolj razrezana in razčlenjena, obrobajo pa jo grički Kantala (344 m), Vogrinov vrh (381 m), Semlaški grič (412 m), Lipov grič (372 m), Špičasti grič (397 m), grička s kotama 355 m in 375 m, Koprivnik (551 m), Križavec (596 m) ter Križmanov vrh (503 m). Na severozahodni strani se Podlipska dolina strmo dviga vse do vrha Lavrovca (890 m), ki je njen najvišji vrh nasploh. Podlipska dolina in Podlipščica, ki teče vzdolž doline, sta dobila svoje ime po naselju Podlipa, ki leži ob prometnici, ki vodi od Vrhnike proti Smrečju in še naprej proti Žirem. Zasnova doline je tektonsko-erozijska. Dokaz za to so ostanki pliokvartarnih rečnih teras na levem robu doline in zdrobljena cona podlipškega preloma. Dno doline, v katerem je svojo strugo izdolbla Podlipščica, je prekrito s kvartarnimi usedlinami.

Podlipščica in njeno porečje

Podlipščica izvira pod zaselki Smrečja severozahodno od Vrhnike. Prvi izvirkčki se začnejo v Smrečju v grapi pod domačijo Plaznik, vendar je v severozahodnem zatrepu doline toliko strmih grap in izvirkčkov, da se prava Podlipščica pravzaprav začne šele na dnu doline, od sotočja Smrekarjevega in Šuštarjevega potoka naprej. Zaradi strmega pada in

90. Podlipščica sredi Podlipske doline.

velike količine vode ob neurjih v vseh grapah ima Podlipščica v svojem zgornjem delu izrazito hudourniški značaj, saj se voda v strmih žlebovih pod Lavrovcem, Smrekovcem in Žirovčevim gričem spušča z veliko hitrostjo ter erozijsko močjo in se šele na dnu zlije v enoten ravninski tok. V povirju pod Smrečjem sta najbolj vodnata Hleviški in Smreški graben. Veliko vodnatost in nepresušnost Podlipščice zagotavljajo številni izviri, potočki in hudourniki. Po melioracijah, ki so se začele leta 1927, so vodo Podlipščice pod vrhom Krošljevega hriba (med domačijama Pečnikar in Petrovšek) postopoma usmerili v dva kanala: levega (severnega) po sredini doline in desnega (južnega) ob južnem robu doline pod Krošljevim hribom. Oba kanala sta usmerjena proti osamelcu Sinja gorica. Levi kanal je poimenovan Podlipščica, vanj pa se med drugim izlivajo Pajsarjev potok ali Pajsarica, Semlaški potok ali Semlaščica ter potoka in potočki iz Male in Velike Ligojne. Del podlipskega kanala, ki se napaja z ligojnškimi potoki in potočki, nadaljuje svojo pot

proti osamelcu Sinja gorica (328 m) pod imenom Črna mlaka, obkroži osamelec s severne in vzhodne strani, zavije proti jugu in se pod Sinjo Gorico izliva kot levi pritok v Ljubljaničo. Struga Podlipščice je dolga 11 kilometrov. Najpomembnejši levi pritok Podlipščice je Pajsarjev potok, ki priteče na dan pred vodom v Pajsarjevo jamo. Za Hleviščico se z desne strani izliva v Podlipščico še Pečnikarjev potok oz. Pečnikarica, ki je na svoji poti od izvira do izlitja v Podlipščico naredila globoko sotesko in slikovite slapove. Desni kanal, v katerega se izlivata potok Razorščica in starovrhniški potok Perilo oz. Perilska voda, je poimenovan Tunjica, kartografi so ga pozneje preimenovali v Lahovko, se južno od Sinje Gorice (na Tojnicah) izliva v Ljubljaničo kot njen levi pritok. Razorščica izvira sredi strmin Razorja in se strmo spušča v Razorsko dolino, na kar se nedaleč od kote 297 m izliva v Lahovko. Na svoji poti od izvira do ravnine so hudourniška Podlipščica in njeni pritoki s seboj nosili večje zaobljene kamnite bloke, prod, pesek, melj, mulj in glino in z njimi za-

91. Na veliko erozijsko moč hudourniške Pečnikarice najbolj kažejo zaobljeni bloki glavnega dolomita v vrhnjem delu potoka (foto: Soraja Malovrh).

sipavali dolinsko dno vse do Verda in Bistre. Glavno zasipavanje je bilo v starejšem kvartarju. Posledica je bil nastanek podlipskega vršaja in različnih holocenskih usedlin.

Podlipski vršaj. Kotlino južnega in jugozahodnega dela Ljubljanskega barja so v kvartarni dobi z obrobni hribov zasipavali številni hudourniki, ki so vanjo prinašali in odlagali različen bolj ali manj zaobljen vršajni material. Tako so na južnem robu barja, na prehodih iz ozkih dolin v barjansko kotlino majhne hudourniške reke Želimejščica, Iška in Borovniščica naredile vsaka svoj vršaj, ki so pod barjanskimi plastmi prodirali še sorazmerno daleč naprej proti severu. Tudi Podlipščica je naredila svoj vršaj, ki pa je prodiral v smeri proti Vrhniki, Verdu in Bistri, kjer se je mešal z borovniškim vršajem.

V Podlipski dolini zbirajo površinsko vodo in napajajo z njo podlipski vršaj sledeči vodotoki: Podlipščica, Lahovka ter Črna mlaka. Prodni zasip, ki ga je s seboj prinesla Podlipščica, je bilo mogoče določiti na podlagi podatkov številnih vrtin, ki so bile izvrtane v okviru raziskav za avtocesto, in raziskovalnih vrtin, izdelanih v okviru hidrogeoloških raziskav podtalnice borovniškega vršaja. Omenjene raziskave je opravil Geološki zavod Ljubljana (Mencej, 1990). Na osnovi podatkov vrtanja je precej natančno ugotovljena stara struga Podlipščice, ki je v pleistocenski dobi tekla iz Podlipske doline mimo Stare Vrhnike, med osamelcema Hruševico (310 m) in Sinjo gorico (328 m) proti Bistri in se je vzhodno od Bistre združila s staro strugo Borovniščice, kjer se prodovi Podlipščice in Borovniščice prepletajo. Meja pleistocenskega podlipskega vršaja poteka tako po severnem robu Podlipske doline, mimo osamelca Sinja gorica, do sotočja Ljubljanice in Ljubije, nato 2 km ob Ljubljanici in 0,5 km vzhodno od sotočja Ljubljanice in Bistre, kjer pride pod barjanskimi usedlinami v stik z vršajem Borovniščice. V

zgornjem delu Podlipske doline je prodni zasip prekrit z do 2 m debelo plastjo meljne glin, med Sinjo Gorico in Vrhniko pa z okoli 10 m debelim prekritjem barjanskih usedlin. Debelina glinastega prekritja na sotočju Ljubije in Ljubljanice je okoli 20 m, vzhodno od Bistre, kjer se stikata prodna zasipa Podlipščice in Ljubljanice, pa se zviša na 36 m. Največja debelina prodnega zasipa Podlipščice je z vrtinami ugotovljena severno od Bistre, znaša pa okoli 43 m. Na območju prodnega zasipa Podlipščice je trdna podlaga navrtana na globinah od 20 m do 79 m, sestavljena je iz dolomita. Z laboratorijskimi raziskavami je ugotovljeno, da je prodni zasip Podlipščice slabo prepusten. Sestavljen je iz prodnikov triasnih kamenin, med katerimi prevladujejo karbonatni (apnenci, dolomiti) prodniki, veliko je prodnikov karnijskih peščenjakov in glinavcev, pojavljajo pa se še prodniki vulkanskih kamenin (različni tufi) srednje- in zgornjetriasne starosti. Prevladujejo drobni prodniki. Za preskrbo s pitno vodo je podlipski vršaj manj pomemben.

92. Heterogeni holocenski prod v strugi Podlipščice nad Veharjevo domačijo.

Kvartarne rečne terasne in sedimenti Podlipske doline. Podobno kot sosednje doline na obrobju južnega roba Ljubljanskega barja je tudi Podlipska dolina na jugozahodnem barju pliokvartarna tvorba, zapolnjena s kvartarnimi sedimenti. Značilno za obravnavano dolino je to, da so rečne terase in njeni sedimenti na obeh bregovih slabo ohranjeni. Tako je nad naseljem Podlipa ohranjena višja kvartarna terasa (pleistocen, würm), sestavljena iz debelega slabo sortiranega in zaobljenega heterogenega proda, v katerem prevladuje droban in srednji prod, neredki pa so tudi večji prodniki. V povirju Podlipske doline je würmsko (srednji kvartar) nasutje fluvio-periglacialnega drobirja največje, saj znaša 7 do 10 m. V severo-vzhodni smeri njegova debelina pada, tako da pod vasjo znaša le 2 m. Omenjeni prod izvira iz ledenodobnega nasutja in je kvartarne (pleistocen) starosti.

Pajsarjeva kraška jama se nahaja v Pajsarjevem kotu na JV koncu Podlipse, tik za Pajsarjevo domačijo. Iz podzemlja priteka voda, ki je nekoč vrtela mlinsko kolo. Takoj, ko priteče iz hriba, si ustvari strugo, ki teče pod imenom Pajsarica naprej po naravni strugi in umetnem kanalu do izliva v Podlipščico.

Pajsarjeva jama je vodoravna, dolga 555 m, globoka pa 20 m. Znana je po edinem nahajališču dveh vrst sladkovodnih mikrobov: *Hadzia fragilis stochi* in *Ingolfiella beatrice*. Prvi je velik 5 mm, drugi je manjši, v dolžino meri 2 mm. Posebnost Pajsarjeve jame so tudi bogate srebrne jamske prevleke, ki jih poznamo pod imenom »jamsko srebro«. Tvorijo jih drobceni mikrobi, ki jih je v Pajsarjevi jami leta 2010 v svojem diplomskem delu obdelala Barbara Kovče. Pajsarjevo jamo je za Krajevno skupnost Podlipa-Smrečje leta

93. Vhod v Pajsarjevo jamo v tektonsko močno razkosanem in pretrtem srednje sivem cordevolskem dolomitiziranem apnencu za Pajsarjevo domačijo (Podlipa).

2013 opisala Sonja Malovrh. Sedanji lastnik domačije, kraške jame in bližnje okolice je kmetovalec Ignac Pajsar. Jama je nastala ob tektonskem kontaktu med severno ležečimi, zelo strmo odsekanimi plastmi iz spodnjekarnijskega (cordevol) debeloplastnatega diplopornega apnenca, dolomitiziranega apnenca in svetlosivega, skoraj belega masivnega debelokristalastega dolomita z diplopunami ter južno ležečimi zgornjekarnijskimi plastmi (jul) bledorumenega in bledomodrikastega pelitnega tufa in rdečega glinenega skrilavca. Ob prelomnici se je zgodil vertikalni premik, pri čemer se je odsekani južni del kamenin pogreznil za okrog 100 m, skoraj do nivoja današnjega dna doline. Pri tem pa se je boksitni horizont tektonsko stanjšal na nekaj metrov.

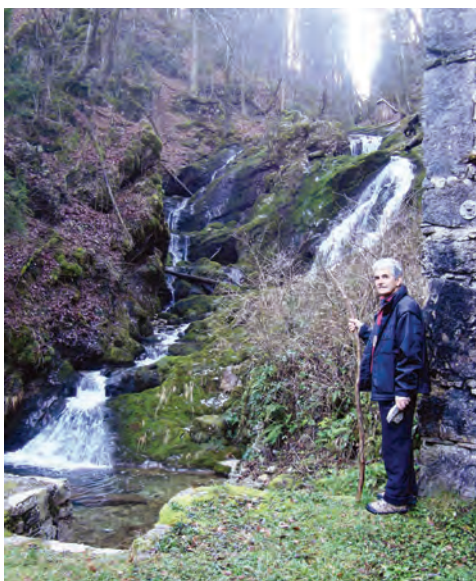
Pri dnu stene za Pajsarjevo domačijo je precej zarušen in zakrit vhod v jama. Ob vhodu je kamenina močno razklana in okrašena s subvertikalnimi razpokami različnih smeri. Jama je obiskovalcem dostopna samo prvih 30 m, potem preide v sifon in po nekaj metrih v majhno kraško dvorano z jezercem, bolj podobnim kakšnemu kalu kot jezeru. Jama je v celotni dolžini dostopna samo profesionalno opremljenim jamarjem.

Soteska in slapovi potoka Pečnikarice so najmogočnejša naravna posebnost Podlipske doline. Leže v ozki in globoki dolini potoka Pečnikarice pod Žirovčevim vrhom med zaselkoma Podpesek in Mizni Dol (S. Malovrh, 2014). V ozki, globoki, temačni in skrivnostni soteski Pečnikarice so številni padci, previsi in razne skalnate ovire, zato voda v strugi nemirno teče in glasno žubori. Soteska, ki je globoka več kot sto metrov, se proti vrhu vedno bolj oži. Pečnikarica je eden od najmočnejših hudourniških pritokov Podlipsčice, kar dokazujejo precej velike zaobljene skale dolomita v zgornjem delu njene struge. V spodnjem delu ima Pečnikarica zelo majhen padec, ker teče po ravnini.

94. Največji slap potoka Pečnikarice in kronistka KS Podlipa-Smrečje Sonja Malovrh (foto: Jože Malovrh).

V potočni strugi so lepo razgaljene vse kamenine, ki gradijo hribčke južno od Podlipsčice. Pečnikarica izvira v plastnatem sivem zgornjetriasnem dolomitu. Pod njim je pas, kjer se menjavajo dolomit ter temni, olivni in rumenosivi laporovci, prav na dnu doline pa so razgaljeni rdeči klastiti, ki pripadajo srednjemu karniju.

95. Slapovi Pečnikarice, desnega pritoka Podlipsčice; plasti glavnega dolomita in Jože Malovrh (foto: Sonja Malovrh).

GEOLOŠKA ZGRADBA PODLIPSE DOLINE IN OKOLICE

Tektonika

Gubanje in gube

Gube so strukturne tvorbe, ki nastajajo pri gubanju zemeljske skorje zaradi velikih pritiskov iz določenih smeri, ki jih povzročajo gorotvorni (orogenetski) procesi. Posamezna guba je sestavljena iz vbočenega (sinklinala) in izbočenega dela (antiklinala).

Za nekatere dele mezozojske ere je bilo značilno močno gubanje. Dosedaj zbrani podatki jasno kažejo, da so gube na obrobju Ljubljanskega barja mlajše od mezozojskih gubanj in da so postkredne starosti. Ker tudi kvartarni barjanski sedimenti niso nikjer nagubani, lahko s precejšnjo zanesljivostjo sklepamo, da je gube na obrobju barja povzročilo terciarno gubanje. Iz rezultatov dosedanjih regionalnih in detajlnih raziskav vemo, da je bilo slovensko ozemlje v dosegu alpidске orogeneze. Znano je tudi, da se je alpidška orogeneza pričela ponekod že v mezozoiku, vendar se je glavnina Alpidov dvignila in nagubala v terciarni periodi.

Prelamljanje in podlipski prelom

V spodnjem pliocenu sta na slovenskem ozemlju nastopili tektonsko mirnejša faza in erozija, ki sta zemeljsko površje izravnavali (Premru, 1976, 1982, 2005). Sredi pliocena se je začelo obdobje tektonskega razlamljanja. Na območju južnega in jugozahodnega dela Ljubljanskega barja in obrobja so ugotovljeni prelomi s smermi severozahod-jugovzhod, sever-jug in sistemi prelomov bolj ali manj pravokotno na omenjeni smeri. Sledila so vertikalna in subvertikalna premikanja (dviganja, grezanja) ob naštetih pelomih. Nagubano zemeljsko zgradbo je prelomna tektonika vzdolž alpskih, dinarskih in drugih smeri razlomila v grude. Podlipski prelom,

ki se vleče v dinarski smeri vzdolž Podlipske doline, je pomembna tektonska razmejitvena črta v jugozahodnem delu Barjanske kotline, ki loči dve pomembni tektonski enoti, in sicer: vrhniško-cerkniško grudo in poljansko-vrhniške nize, pri čemer je slednja gruda narinjena na vrhniško-cerkniško. Pomembna in izrazita je tudi alpska prelomnica s smerjo zahod-vzhod iz Podlipse do Ligojne. Pravi potek in pomen teh dveh prelomnic zakrivajo kvartarne usedline Podlipske doline, proti severozahodu pa žirovsko-idrijski nariv. Značilno dinarsko usmerjeni prelomi na južnem obrobju barja se pod debelimi kvartarnimi naplavinami nadaljujejo proti jugozahodnemu in zahodnemu robu barja.

Narivanje

Narivanje je proces, pri katerem pride zaradi bočnih pritiskov najprej do gubanja in prelamljanja, potem pa do naleganja bližnjih in oddaljenih plasti na primarne nepremaknjene kamnine. Na splošno se narivajo starejše plasti čez mlajše. Izhodišče narivanja sta torej gubanje in razlamljanje. Po odložitvi eocenskega fliša je na ozemlju Slovenije prišlo do gubanja, narivanja in prelamanja, pri čemer je nastala deloma luskasta in delno grudasta zgradba. Luske so bile pozneje še dodatno razkosane s prelomi.

Narivanja so se dogajala v različnih geoloških obdobjih. Do narivanja v Dinaridih je prišlo med srednjim in zgornjim eocenom, torej v starejšem terciarju. Ozemlje Dinaridov se je najprej nagubalo, zatem pa narivalo v smeri od severovzhoda proti jugozahodu. Nastala je dinarska narivna zgradba, ki sestoji iz več narivov in lusk. Obravnavano ozemlje pripada po Premruju (1982) krimskemu narivu, ki ga sledimo od Borovnice, Krima in Tomišlja do Ribnice na Dolenjskem na jugu, proti severu pa ga opazujemo na barjanskih osamelcih Kostanjevica, Brdo (Bevke), Blatna Brezovica in Sinja Gorica.

96. Zgornjetriasni plastnati razlomljeni in zdrobljeni glavni dolomit v kamnolomu Čelo pri St. Vrhniki, norij.

Na območju Podlipske doline in Ljubljanskega barja se stikata dve veliki tektonski enoti, Posavske gube, ki gradijo ozemlje severne Slovenije, in Dolenjsko-notranjske mezozojske grude, ki sestavljajo predele južne Slovenije.

Dolenjsko-notranjske mezozojske grude

Gubanje, prelamanje, pogrezanje, dviganje in narivanje so bili podlaga za kosanje mezozojskega kraškega ozemlja južne Slovenije v grude, ki jih je Buser (1974) poimenoval Dolenjsko-notranjske mezozojske grude.

Podlipsko dolino omejujejo štiri tektonske enote: na vzhodu tektonska udorina Ljubljanskega barja, na zahodu idrijsko-žirovsko ozemlje, na severu poljansko-vrhniški nizi in na jugu vrhniško-cerkniška gruda. Na severnem območju prevladujejo tektonski elementi vzhod-zahod, na južnem pa dinarska smer (severozahod-jugovzhod).

Vrhniško-cerkniška gruda. Nekateri avtorji označujejo vrhniško-cerkniško grudo kar

Logaška planota, drugi jo imajo za zahodno krilo borovniške antiklinale, tretji pa za Logaško-bloško planoto. Vrhniško-cerkniška gruda je omejena z vseh strani s prelomi (Pleničar, 1970; Buser, 1974). Severna meja proti poljansko-vrhniškim nizom zaradi kvartarnega prekritja Podlipske doline še ni točno ugotovljena, poteka pa vzdolž te doline. Vrhniško-cerkniška gruda je v zahodnem delu sestavljena iz krednih in jurskih karbonatnih kamenin, vzhodni predel, ki vključuje tudi Podlipsko dolino, pa gradijo zgornjetriasne karbonatne kamenine, ki se končajo s pisanim karnijskim karbonatno-klastičnim in norijsko-retijskim karbonatnim sedimentnim zaporedjem.

Poljansko-vrhniški nizi segajo na raziskano ozemlje v okolici Ligojne (Pleničar; 1970; Buser, 1974; Grad & Ferjančič, 1976). Po mnenju večine avtorjev zavzema ta tektonska enota ozemlje do preloma, ki poteka po Podlipski dolini. Južno mejo poljansko-vrhniških nizov predstavljajo prevrnjene plasti pri Ligoj-

ni. Na območju Ligojne so omenjene plasti prišle pri narivanju v obrnjen položaj in se prelomile. Proti severozahodu se južne meje ne da točno določiti. Možno je, da južno mejo predstavljajo prevrnjene plasti in narivno-luskasta zgradba pri Ligojni ali pa prelom pod aluvialnimi naplavinami po Podlipski dolini. Zgornjeladinski in karnijski skladi na južni strani preloma, ki poteka skozi Ligojno, pripadajo že južnoležeči tektonski enoti vrhniško-cerkniške grude. Mlajšepaleozojski in spodnjetriasni skladi, ki so na barjanskih osamelcih narinjeni na zgornjetriasni glavni dolomit, pripadajo najverjetneje še poljansko-vrhniškemu nizom. Narivanje pri Ligojni in na barjanskih osamelcih se je vršilo s severa, severovzhoda in mogoče tudi severozahoda. Skladi so prišli pri tem v obrnjen položaj in so se delno prelomili. Poznejši prelomi so to nagubano narivno ozemlje spremenili v še bolj zapleteno zgradbo. Na zahodnem robu barja sledimo na mnogih mestih, še zlasti v karnijskih plasteh, jasno nagubano zgradbo, kjer si sledijo številne manjše in večje sinklinale in antiklinale. Plasti potekajo v glavnem od zahoda proti vzhodu (alpska smer), vendar je ponekod izmerjena tudi dinarska smer struktur (severozahod-jugovzhod). Gosta mreža manjših prelomov in narivanje sta na mnogih mestih doprinesla k razkosanju in drobljenju zlasti karbonatnih bolj ali manj zrnatih kamenin (dolomitizirani apnenci in dolomiti), in na ta način omogočila lažje izkoriščanje teh kamenin za različne gradbene materiale. Tako so v triasnih dolomitih ter v triasnih in jurskih apnencih na zahodnem, jugozahodnem in južnem robu Ljubljanskega barja odprti številni peskolomi ter kamnolomi gradbenega in okrasnega kamna, ki obratujejo še danes.

Barjanska kotlina. Prostrana mlada tektonska udorina Ljubljanskega barja je nastala pred dvema milijonoma let. Njen nastanek sta pogojevala prelomna tektonika in pogrezanje tal, ki sta prisotna še danes.

Stratigrafske vrzeli

Stratigrafska vrzel predstavlja prekinitev sedimentacije v določenem časovnem intervalu in kaže na odsotnost kamenin v geološkem stolpcu, ki bi v tem intervalu morale biti prisotne, pa ji ni, bodisi zaradi tega, ker niso bile nikoli odložene, ali pa so bile odstranjene z erozijo. Stratigrafske vrzeli so v glavnem posledica tektonskih premikov, ki ustrezajo določenim tektonskim fazam in so povzročile nastanek obsežnega kopna, rdečih boksitnih ilovic in boksitov ter železnatih skorij. V Podlipski dolini je bila najbolj izrazita karnijska stratigrafska vrzel med spodnjo (cordevol) in srednjo (jul) karnijsko podstopnjo.

Karnijska stratigrafska vrzel – karnijsko kopno. Na meji med cordevolom in julom je bilo v slovenskem prostoru čutiti prva karnijska premikanja, ki jih je Tollmann (1966) imenoval mladolabinska, Ramovš (1971) pa staroslovenska orogenetska faza. Marsikje v Sloveniji je nastalo kopno s pojavi bolj ali manj intenzivne paleokarstifikacije z boksitnimi sedimenti. Vsi izdanki karnijskih boksitov v Podlipski dolini se pojavljajo na kontaktu diplopornih karbonatnih kamenin (cordevol) in laporno glinenega karnijskega Golčevega člena (jul), kar kaže, da je sedimentacijska vrzel med njima majhna, tako da po primerjavi s sosednjimi razvoji, ki so dobro dokazani s fosili, lahko z veliko gotovostjo trdimo, da je karnijsko kopno v jugozahodnem delu Barjanske kotline obstajalo le nekaj več kot milijon do največ dva milijona let.

Vulkanizem

Karnijski vulkanizem. V Podlipski dolini je bil prisoten srednje- in zgornjekarnijski (jul in tual) vulkanizem, ki je poseben po tem, da takrat ni bilo izlivov lave. Karnijski vulkani so bruhalo le vulkanski pepel in prah, ki se je usedal na zemeljsko površje in se sprejel v vulkansko kamenino, ki jo imenujemo tuf.

Najdene primarne vulkanske kamnine v karnijskih plasteh nam dokazujejo, da so pri nas v Sloveniji bruhali vulkani tudi v karnijski dobi, niso pa bili tako razširjeni in dejavni kakor ognjeniki ladinjske dobe. Karnijski vulkanizem in tektonski premiki so na obravnavanem ozemlju povzročili močno diferenciacijo sedimentacijskega okolja in temu posledično veliko pisanost in pestrost sedimentov, tako v bočni kot navpični smeri že na majhnih razdaljah. Vložki vulkanskih kamenin oziroma tufov in tufitov v primerjavi z drugimi sedimenti ne predstavljajo v karnijskem stolpcu večjega deleža, vendar so intervali s tufi precej pogostni in se pojavljajo po celem litološkem stolpcu od začetka jula, ko je obravnavano ozemlje bilo kopno, skoraj do konca karnijske dobe.

Stratigrafske razmere

Jugozahodno obrobje Ljubljanskega barja gradijo mlajše paleozojske (karbon, perm), mezozojske (triasne, jurske) ter pliokvartarne (pliocen, pleistocen, holocen) kamnine in usedline. Med omenjenimi kameninami

prevladujejo v Podlipski dolini mezozojski, natančneje triasni karbonatni sedimenti (dolomiti in apnenci), v skrajnem jugovzhodnem delu Podlipske doline pa je, podobno kot drugod na Ljubljanskem barju, najbolj tipičen sediment bolj ali manj zaglejena barjanska črnica.

Najstarejše plasti na ozemlju, ki ga obravnavamo, pripadajo t. i. **permokarbonskemu kompleksu** črnih klastičnih kamnin, ki ga prekriva skladovnica temnosivih karbonatnih kamnin zgornjepermске starosti. V permokarbonskem kompleksu močno prevladujejo temni do črni sljudni kremenovi konglomerati, peščenjaki, glinavci in skrilavci molasnega tipa, ki so nastajali v obrobnem delu morskega bazena v območju delte, kjer je bil kontinentalni vpliv močnejši kot morski, tako da ni bilo pogojev za karbonatno sedimentacijo. Iz mlajšega paleozoika (stari zemeljski vek) so na obrobju Ljubljanskega barja in na nekaterih barjanskih osamelcih ohranjeni temni do črni sedimenti molasnega tipa, ki so nastajali v plitvem šelfnem bazenu z močnim dotokom s kopnega.

97. Svetlosiv skoraj bel masiven debelozrnat cordevolski dolomit ob cesti Podlipa-Smrečje.

Mlajšepaleozojske kamenine v Sloveniji je največ raziskoval Anton Ramovš (1978, 1996). Permski sistem, ki je trajal 65 milijonov let (290 do 225 milijonov let), je razdelil v tri dele: spodnji, srednji in zgornji. Več o pregledu mlajše paleozojskih plasti v jugozahodnem delu Barjanske kotline je bilo predstavljeno v Vrhniških razgledih št. 1 (Ramovš, 1996).

Ker v času med permom in triasom ni bilo posebnih tektonskih premikov in prekinitev v sedimentaciji (Dolenec, Dozet & Lojen, 2006), leže v obravnavanem delu Slovenije **triasne plasti** konkordantno na permskih. Gradijo ozemlje Kisovca in Gradišča južno od Vrzdence, na površini pa se pojavljajo še v ožjem pasu med Gradiščem, Žažarjem, Celarji in Samijo. Triasna perioda je trajala 30 milijonov let (od 225 do 195 milijonov let).

Najbolj pester razvoj spodnjetriasnih plasti imamo severno od Vrzdence v okolici Korena (Ramovš, 1978), to je med Horjulsko dolino in dolino Gradaščice, na zahodnem obrobju barja pa izdanjajo med Lukovico in Logom.

Spodnjetriasne plasti začenjajo s sivim laminiranim dolomitom s stilolitnimi šivi. Navzgor sledi rumenkast in rožnat sljudnat dolomit s školjkami klarajami ter vodilno školjčno vrsto za spodnji trias *Claraia clarai*. Nad peščenim dolomitom s klarajami leži značilen spodnjetriasni horizont, kjer se menjavajo živopisani sljudni peščenjaki, peščeni laporovci in skrilavci s školjkami *Anodontopora fassaensis* in vložki oolitnih apnencev s polžem *Holopella gracilior* in *Natica* sp., ki so jih svojčas uvrščali v srednji »werfen«. Na pisanih sedimentih leži skladovnica sivega dolomita z redkimi tanjšimi vložki skrilavca, peščenjaka in ploščastega lapornega apnenca. V četrtem horizontu so temnosivi do črni ploščasti in plastnati apnenci z vmesnimi plastmi dolomita in gomoljastega laporovca s polži iz vrste *Natiria costata*, školjkami *Costatoria costata* in anelidnimi sledovi *Rizocorallium striatum*.

Vrhnji peti horizont spodnjetriasnih skladov karakterizirajo glineni apnenci ter gomoljasti laporovci in laporasti skrilavci. V apnencih so majhne foraminifere *Meandrospira pusilla*, sledovi anelidov, *Rhizocorallium striatum* in polž *Natiria costata* ter tu in tam amoniti iz rodu *Tirolites*.

Anizijski dolomit se kot starejši del srednjetriasne serije pojavlja v ozkem pasu med spodaj ležečimi skitskimi in zgoraj ležečimi ladinijskimi kamninami. Sledimo ga v ozkem pasu zahodno od Ligojne. Konkordantno na skitskih plasteh leži srednje triasni plastnati, drobnozrnati, ponekod drobnostromatolitni dolomit loferskega tipa, znan v starejši literaturi kot »mendolski« dolomit. V spodnjem delu je temen, navzgor pa postaja masiven in vse svetlejši do skoraj bel. Kroji se paralelepipedsko. V bazalnih plasteh so tanki vložki skrilavega dolomitnega laporja.

Nekoliko bolj pestro kot anizijske so razvite **ladinijske plasti**, ki gradijo ozemlje širše okolice Lesnega Brda in se vlečejo proti Velikem vrhu. Na površju izdanjajo v obliki lapornih skrilavcev z roženci, peščenjakov, temnih apnencev in laporovcev ter tufov tudi na obrobju Horjulske doline. V glinavcih je Ramovš (1996) našel in določil ladinijsko školjčno vrsto *Daonella lomelli*, ki je vodilna vrsta za langobardsko podstopnjo. Ta školjka je najdena tudi severno od Horjula.

Spodnjekarnijske ali **cordevolske plasti** se na jugozahodnem obrobju Ljubljanskega barja pojavljajo v dveh razvojih: grebenskem apenčevem ter diagenetskem dolomitnem. Prevladuje dolomitni facies z ostanki alg *Diplopora annulata*.

Cordevolski dolomit je v glavnem masiven in le v vrhnjem delu slabo plastnat. Nastal je pri diagenezi diplopornega apnenca. Ima debeložrnato kristalasto strukturo, zaradi katere hitro razpada v dolomitni pesek.

98. Tektonsko-erozijski kontakt cordevolskih (spodnji karnij) in julskih (srednji karnij) plasti na lokaciji »Pri Štantu« ob cesti Podlipa-Smrečje.

Ker srednje- in zgornjekarnijske plasti Podlipske doline vsebujejo boksit in najbolj kakovosten premog, tj. antracit, so raziskane podrobneje. Ugotovljeno je, da gre v Podlipski dolini za poseben razvoj zaporedja srednje in zgornje karnijskih sedimentov, ki so v starejši literaturi označene z imenom »rabeljske plasti«, zato jih členimo in opisujemo znova.

Podlipske karnijske boksitonosne in premogonosne plasti

V Podlipski dolini je razgaljen poseben razvoj karnijskih plasti, ki obsega julsko in tuvalsko podstopnjo. Najlepše je razvit v profilu med Semlaškim gričem in Staro Vrhniko (Čelo) ter v profilih Podlipa-Pesek in Brežnik-Smrečje. Podlipske plasti so sestavljene iz sledečih litoloških členov in horizontov:

1 – semlaški boksitni člen z vložki skrilavega glinavca, tufa in premoga, **1a** – dolomitna in apnenčeva breča ter brečasti dolomit, **1b** – boksitna breča, **1c** – boksitna glina in oolitni boksit, **1d** – beli in rdeči boksit z vložki glinavca in skrilavca, **1e** – prvi tufski horizont; **2 – Golčev glineno-lapornati člen** z vložki apnenca in premoga, **2a** – drugi tufski horizont, **2b** – tretji tufski horizont;

3 – Kozjekov spodnji klastični člen, 3a – Mrvčev lapornato-apnenčev horizont; **4 – smreški zgornji klastični člen;** **5 – prehodne plasti** (pas postopnega prehoda v glavni dolomit).

1. Semlaški boksitni člen (jul)

Prvi člen podlipske formacije je poimenovan po Semlaškem griču. Bazalni litološki člen Podlipskih plasti z boksitom je namreč najbolj popolno razvit in razgaljen na Semlaškem griču na severnem obrobju Podlipske doline. Sestavljen je iz štirih delov: spodaj so karbonatne in boksitne breče, konkordantno na njih leže najprej rdeče glinene in oolitni boksit, nato sledijo navzgor beli boksit ter vulkanski sedimenti v obliki zelenkastih tufov; normalno nad tufi leži temnosivo do črno paralično-glineno-lapornato zaporedje sedimentov z vložki premoga, prav na vrhu obravnavanega člena so rdeči boksiti in boksitne glinene.

1a) Dolomitna in apnenčeva breča ter brečasti dolomit. Nad talninskimi belimi debelozrnatimi masivnimi cordevolskimi dolomitom leži okoli 10 do 16 m debel interval, sestavljen iz svetlosivega do belega,

masivnega, močno razpokanega bolj ali manj karstificiranega brečastega dolomita s kalcitnim, dolomitnim in limonitnim vezivom. Tu in tam začenja srednje karnijsko sedimentacijo apnenčeva breča z železnatim vezivom. Mestoma začenja srednjekarnijsko sedimentacijo apnenčeva breča z železnatim vezivom.

1b) Boksitna breča je sivkastorožnate do oranžnorumene barve. Sestavljena je iz

99. Bazalna julska (srednji karnij) karbonatna breča z železnim skorjastim vezivom (lastnik vzorca Stanislav Vehar).

kosov in drobcev svetlorjavega in oranžnega rahlo hematitiziranega oolitičnega boksita, vezanega s kriptokristalnim ali drobnopeščenim boksitnim matriksom oz. vezivom, v katerih opazujemo razpoke, zapolnjene s kalcitom, in zrna pirita. Debelina tega rudnega intervala znaša 3 m.

1c) Boksitna glina in oolitni boksit. V tem intervalu boksitnega člena so opekasto-, oranžno- in rjavordeča mestoma bolj in manj skrilava boksitna glina ter večje in manjše leče in plasti oolitnega, oolitičnega in pizolitno-oolitnega boksita. Pizoliti so veliki od 1 do 5 mm. Debelina tega rudnega intervala je 14 m, pripada pa julski podstopnji.

1d) Bel in rdeč boksit z vložki glinavca in skrilavca. V tretjem intervalu boksitnega člena, debeline 15 m, prevladujeta siv do svetlosiv, kriptokristalen, oolitičen do ooliten beli boksit, in rdeč ooliten boksit, ki se menjavata z 1 do 3 m debelimi

100. Boksitni izdanek na lokaciji »Pri Brenčiču« v Kajndolu.

vložki črnega glinenega skrilavca in zelo tankoploščastega glinavca. Najdebelejši plasti (3 m) črnih glinenih sedimentov sta v začetku in prav na vrhu tega rudnega intervala. V obeh so tudi poogeneli rastlinski ostanki.

1e) Prvi tufski horizont. Konkordantno na členu belega in rdečega oolitnega boksita leži zelenkast pelitni tuf z vložki rdečih klastičnih kamenin (peščenjak, glinavec, skrilavec), nad njim pa je zelenkastosiv precej kompakten tufit z redkimi pizoliti. Ta paket tufov smo zaradi pomembnosti (vulkanska dejavnost) izdvojili kot poseben horizont, saj ga smatramo za ekvivalent Mlakarjevega (1959, 1967) in Cigaletovega (1978) mejnega dolomita. Debelina tufskega horizonta je 11 m. Skupna debelina semlaškega člena je 65 m.

2. Golčev člen črnih glinavcev in laporovcev z vložki premoga, tufov in apnenцев

Gre za ekvivalent julskemu bazalnemu apnenčevemu členu, ki ga na Drenovem Griču sestavljajo plastnati, temni pogosto črni, ploščasti in listnati glinavci in laporovci. Celotno kamninsko zaporedje začenja z okoli 4 m debelim horizontom črnega bituminoznega skrilavca, skrilavega glinavca in premogovega skrilavca z lečami črnega premoga, grafita ter sledovi pirita in tufa. Navzgor sledijo črni ploščasti glineni sedimenti, ki pripadajo muljevcu in meljevcu z vmesnimi tankimi plastmi glinenega laporovca. V muljevcu pogosto opazujemo paralelno laminiranost in pasnatost, v meljevcu pa navzkrižno plastnatost. V spodnjem delu vsebuje ta člen nekaj vložkov črnega plastnatega gostega apnenca z vmesnimi plastmi črnega tankoploščastega skrilavega laporovca in glinavca. Konkordantno na opisanih glineno-lapornih plasteh leži 13 m debel paket sivkastozelenih pelitnih in zrnatih tufov, ki jih izdvajamo kot **drugi**

tufski horizont. Tuf drugega horizonta je bolj ali manj kompakten. Kroji se listasto in ploščasto; redkeje ima školjkast lom. V najnižjem delu je drobnozrnat in vsebuje redke vložke rjavkastega in rumenkastega tufita. Na drugem tufskem horizontu je okoli 24 m debel paket enakih kamenin kakor pod tufom. Navzgor sledi okoli 2 m črnega premogovega skrilavca in črnega premoga, nad njim pa 24 m debel interval spodaj temnosivega meljevca z belimi pikami, zgoraj pa rumenkastega in rjavkastega glinavca. Na vrhu črnega glineno-lapornega člena je 11 m debel interval sivozelenega pelitnega in zrnatega tufa, ki smo ga označili kot **tretji tufski horizont.** Debelina črnega glineno-lapornega člena z vložki apnenca in dvema tufskima horizontoma je 94 m.

3. Kozjekov (spodnji klastični) člen (jul)

Normalno na laporno-glinenem členu (Golčev člen) leži zaporedje sedimentov, sestavljeno iz pretežno zelenkasto-, rumenkasto- in rjavkastosivih, drobnodo zelo debelo-zrnatih peščenjakov in meljevcev ter različno rdečih laporovcev z iverasto krojitvijo in pelitnih različno trdih zelenkasto in modrikastosivih tufov. Med peščenjaki prevladujejo tufski, ponekod pa niso redki tudi čisti kremenovi in jaspisno-kremenovi peščenjaki. Vezivo v peščenjaki je kriptokristalno do zelo drobnozrnat. Kremenovi peščenjaki so navadno močno prekristaljeni. V peščenjaki se dobijo nedoločljivi poogleneli rastlinski ostanki.

3a) Mrvčev lapornato-apnenčev horizont.

Na severnem robu Podlipske doline je v useku za kmetijo Pri Mrvcu razkrit v vijoličnordečem glinenem skrilavcu, peščenjaku in konglomeratu od 3 m do 10 m debel vložek temnosivega močno lapornega gostega in zelo drobnozrnatega lapornega apnenca z neznatno peščeno in meljasto primesjo kremenov in muskovita. V kamenini so redki

101. Mrvčev horizont: srednje temno siv plastnat lapornat apnenec in laporovec (podlipska formacija) ter lastnik kmetije »Pri Mrvcu« Franc Žitko.

črni intraklasti in peleti. Poleg plasti apnenca dobimo v tem sedimentnem horizontu tudi plošče temnosivega in sivega apnenčevega laporovca.

Rdeči klastiti na Mrvčevem lapornim-apnenčevem členu pripadajo spodnjemu klastičnemu členu podlipske formacije. Sestavljajo dno Podlipske doline in so večinoma prekriti s kvartarnimi usedlinami, kjer prevladujejo gline. Izdanjajo predvsem na severnem obrobju doline in ponekod v strugi Podlipščice. Sestojijo iz različno rdečih dolomitnih laporovcev, glinavcev in skrilavcev z nekaj vložki rdečih jaspisno-kremenovih peščenjakov in meljevcev ter vložkov pisanega kompaktnega peščenjaka in drobnozrnatega konglomerata. Skrilavi rdeči glinavec ima poleg ploščastega videza tudi iverasto krojitev, po kateri ga tudi najbolj prepoznamo. Pojavljajo se še različno trdi laporovci s školjkasto, lističasto in paličasto krojitvijo, ki vsebuje od 1 cm do

3 cm debele gomolje modrikasto-sivega gostega apnenca, ki so jih nekateri raziskovalci imeli za dokaz o karnijskem vulkanizmu, v resnici pa so ti gomolji nastajali pri diagenetskih procesih in gre za apnenčeve konkrecije v dolomitnem laporovcu. Debelina tretjega člena podlipskih plasti, ki po stratigrafski legi in litologiji odgovarja Cigaletovemu (1978) prvemu klastičnemu členu, se v smeri zahod-vzhod spreminja od 150 m do 200 m.

4. Smreški (zgornji klastični) člen (tuval)

Zgornji člen tuvalskih rdečih klastitov je poimenovan po kraju Smrečje, ki leži okoli 10 km severozahodno od Vrhnike. Zaporedje rdečih klastičnih kamenin je razkrito ob cesti Šentjošt-Smrečje na nekaj sto metrov dolgem odseku ceste nad kmetijo Šelovec. Karakterizirajo ga različno rdeči laporovci z vložki apnenca, tufa, peščenjaka, breče in dolomita. Debelina celotnega člena znaša okoli 170 m, ki pa je, če upoštevamo tektonske premike, precej manjša. Začenja s paketom pasnatega apnenca in sestoji iz sledečih sedimentnih intervalov (od spodaj navzgor):

- Srednje do temnosiv zrnat in gost, plastnat in pasnat apnenec z vložki rumenkastosivega in sivkastorumenega pelitnega tufa. Debelina 8 m do 10 m.
- Rumenkastosiv in sivkastorumen pelitni tuf z iverasto krojitvijo in vložki ploščastega bledozelenega in rumenega kompaktnega zrnatega tufa ter vijoličastega laporovca z iverasto krojitvijo. Debelina 17,5 m.
- Debeloplastnat pasnat temnosiv gost apnenec in srednje siv zrnat apnenec z vložki temnega laporovca. Debelina 12 m.
- Različno rdeč (pretežno vijoličastordeč) laporovec z iverasto krojitvijo ter redkimi

102. Rdeči zgornjekarnijski (tuval) klastiti ob cesti v Smrečju; podlipska formacija, smreški člen (rdeč zgornji klastični člen).

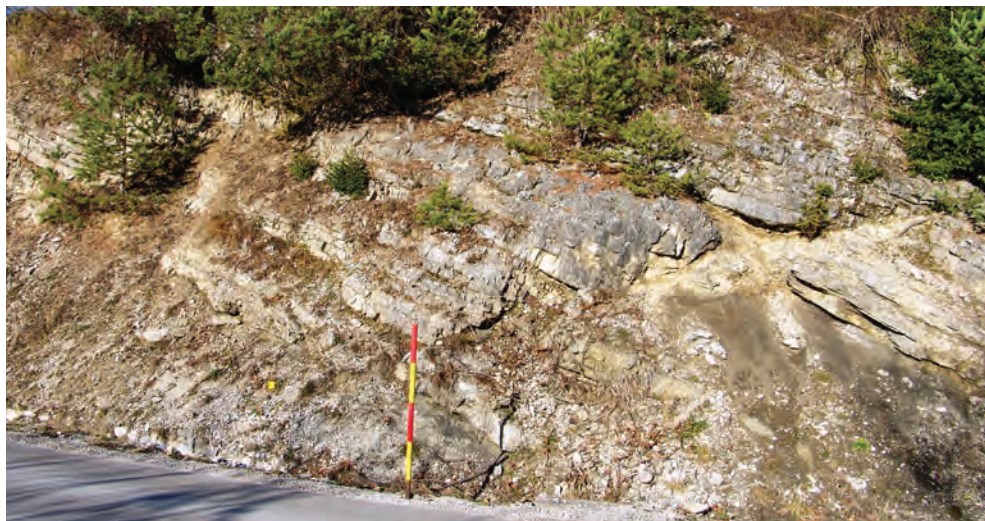
- različno debelimi vložki temnordečega ploščastega ali plastnatega pisanega jaspisno-kremenovega peščenjaka in redkeje tufa. Debelina 25 m.
- Temnosiv do črn drobnozrnat gost, ponekod gomoljast apnenec ter črn glinavec in laporovec. Debelina 7,5 m.
- Rdeč srednje kompakten laporovec z vložki temnordečega pisanega jaspisno-kremenovega peščenjaka. Debelina 12, 5 m.
- Debeloplastnat in ploščast, srednje siv do rožnatosiv, pasnat, precej pretrt in ponekod naguban apnenec. Debelina 7,5 m do 10 m.
- Zelenkasto-, modrikasto-, rumenkasto- in oranžnosiv pelitni tuf z vložki različno rdečega laporovca, vsi z iverasto krojivitvijo. Debelina 12,5 m.
- Pretežno temnordeč laporovec z redkimi tankimi vložki trdega jaspisno-kremenovega peščenjaka. Debelina 12, 5 m.
- Debeloplastnat pasnat debelozrnat apnenec in temnosiv gomoljast gost apnenec. Debelina 17,5 m.
- Prav na vrhu skladovnice je interval različno rdečih (vijoličastordeč, opekastordeč, temnordeč) laporovcev z drobno paralelepipedsko in iverasto krojivitvijo ter z različno debelimi plastmi bledosivega in bledorumenega različno debelozrnatega jaspisno-kremenovo-dolomitnega v zgornjem delu, v spodnjem delu pa jaspisno-kremenovo-apnenčevega peščenjaka do zelo drobnozrnatega brečo-konglomerata. Debelina 35 m.

5. člen: Prehodne plasti – pas postopnega prehoda v glavni dolomit (tuval)

Pisana sedimentacija pretežno rdečih klastitov smreškega člena prehaja navzgor v skladovnico 5. člena, kjer se menjavajo sivi do srednje temnosivi dolomiti in temne klastične kamenine, ki na vrhu preidejo v čisti (brez lapornatih vložkov) glavni dolomit, norijske starosti.

Dolomitno-lapornato zaporedje 5. člena sestavlja okoli 65 % dolomitnih plasti in 35 % klastičnih kamenin: gre za siv, temnosiv, sivkastočrn in zelenkastosiv gost drobnozrnat in stromatoliten, ploščasti (3–15 cm) in plastnati (15–130 cm) dolomit s tankimi vložki sivkastočrnega, temnosivega, olivnosivega in zelenosivega, če je preperel, rumenkastosivega laporovca z iverasto krojivitvijo. Pojavljajo se tudi zelo redki tanki vložki temnosive do sivkastočrne drobnozrnate dolomitne breče. Debelina pasu postopnega prehoda v zgoraj ležeči glavni dolomit se vzdolž Podlipske doline spreminja od 45 do 75 m.

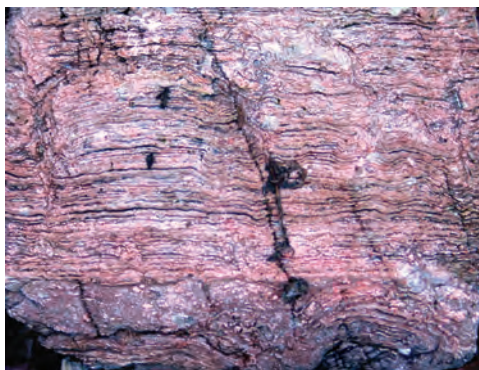
Zgornjetriasni *norijsko-retijski dolomit*, ki prevladuje v zgradbi južne Slovenije, pripada formaciji glavnega dolomita. Na površini ga sledimo v širši okolici Podlipe, na območju Drenovega griča ob cesti Drenov grič-Horjul ter na barjanskih osamelcih Sinja gorica, Bevke, Kostanjevica in Plešivica. Zgornjetriasni norijsko-retijski glavni dolomit je običajno gost do drobnozrnat, različno siv in debeloplasnat. Njegova najbolj značilna lastnost je drobna laminiranost, kjer se menjavajo svetli in temni pasovi oz. lamine, ki tvorijo drobno skorjasto stromatolitno teksturo. Kroji se drobno paralelepipedsko, tretja njegova posebnost so do 1 m debeli vložki onkolitnega dolomita, ki je sestavljen iz številnih okroglastih in ovalnih zrn s približno koncentrično zgradbo, ki jih med seboj veže v kompaktno kamenino kalcitni in dolomitni cement. Koncentrične tvorbe, ki so jih nekateri raziskovalci (Buser, 1965) zamenjavali z algami *Sphaerocodium bornemanni* Rothpletz, imenujemo onkoide. Ker onkoidi nikjer ne kažejo organskih struktur, so v resnici sedimentne in ne organske tvorbe tipa *Sphaerocodium* (Dozet, 1991; Dozet & Ogorelec

103. Prehodne plasti v glavni dolomit ob cesti v Smrečju; podlipska formacija, 5. člen, tuval: menjavanje plasti temnega drobnostromatolitnega in drobnozrnatega dolomita ter olivnosivih do črnih laporovcev.

104. Detajl vložka onkolitnega dolomita s koncentričnimi zrnici tipa »*Sphaerocodium*« v glavnem dolomitu (norij) pri Veharjevi domačiji; lastnik vzorca Stanislav Vehar.

105. Detajl drobnostromatolitnega zgornjetriasnega dolomita v strugi Podlipščice pri Veharjevi domačiji; lastnik vzorca Stanislav Vehar.

2012). V glavnem dolomitu se ponekod dobijo preseki srčastih školjk megalodontid. Med lupinarji najdemo tudi redke preseke polža iz vrste *Worthenia solitaria*, značilnega za zgornjetriasne plasti.

Jurska perioda se je začela pred 195 milijoni let, končala pa pred 140 milijoni let. Jurske kamenine so na jugozahodnem obrobju Ljubljanskega barja po razprostranjenosti zelo podrejene triasnim. Pas jurskih kamenin se vleče z Vrhnike prek Stare Vrhnike proti Ulovki, kjer sledi pasu glavnega dolomita s

polžem *Worthenia solitaria* in preseki megalodontid. V jurskem pasu izdajajo v južnem in jugozahodnem delu Barjanske kotline spodnjejurske ali liasne, srednjejurske ali doggerske in zgornjejurske ali malmske kamenine.

Spodnjejurska ali liasna skladovnica sestoji na obravnavanem ozemlju iz treh razvojev: v spodnjeliasnem delu so ponekod karbonatne breče (Krim, Mokrc), pri Bistri rjavosiv debelokristalast dolomit, ponekod pa v liasnem stratigrafskem stolpcu opazujemo apnenca z vložki dolomitov in alge *Palaeodasycladus mediterraneus*. Na krimsko-mokrškem območju je za **retijsko-liasno** obdobje značilna formacija, ki je sestavljena iz srednje temnih apnenčevih in dolomitnih breč ter vložkov dolomita in apnenca. Retoliasne karbonatne breče prehajajo ponekod v dolomit ali črn apnenec. Debelina retoliasne formacije ne presega 350 metrov. V **spodnjeliasnem** plastnatem apnencu Mokrc in Krma nastopajo alge *Palaeodasycladus mediterraneus*. **Srednjeliasni** del liasne skladovnice izpolnjujejo temnejši plastnati apneneci z vložki foraminifernih (*Orbitopsella praecursor*) in litiotidnih (*Cohlearites loppianus* in *Lithioperna scutata*) apnenec. V litiotidnih apnencih so bogata nahajališča značilnih školjk, foraminifer in alg. Najpomembnejši fosili v imenovanem apnencu so litiotidne školjke, ki so kamenotvorne. **Zgornjeliasno** skladovnico zapolnjuje zaporedje gostih plastnatih temnih marogastih apnenec.

Med Bistro in Verdom leži konkordantno na liasnih plasteh več sto metrov debela skladovnica oolitnih apnenec, ki je poimenovana **Verdski kompleks** (Dozet, 2000) in vsebuje **srednje jurske (dogger)** in **zgornjejurske (malm)** plasti. Večinoma gre za masivne in le redko slabo plastnate, praviloma dobro sortirane oolitne apnenca s številnimi foraminiferami in manj številnimi algami ter koralami in hidrozoji. V malmski skladovni-

ci je prišlo ponekod do okopnitve in nastajanja boksitov, ki delijo malmsko skladovnico v spodnje- in zgornjemalmski del. V doggerski skladovnici se v njenem spodnjem delu pojavljata foraminiferi *Dictyoconus cayeuxi* in *Spiraloconulus perconigi*, v zgornjem delu doggra in v spodnjem malmu pa foraminifera *Protopenneroplis striata*. Rahlo diskordantno na verdiskem oolitnem kompleksu leži zgornjemalmsko zaporedje apnencev in dolomitov z algo *Clypeina jurassica*. Apnenčeve alge klipne so v apnencu tako številne, da so kamenotvorne.

Ob cesti od Vrhlike proti Logatcu in še naprej proti Planinskemu polju sledimo **kredne plasti**, ki pa so že izven okvirja naših raziskav in poročanja. Sicer pa se je kredna perioda začela pred 140 in končala pred 65 milijoni let.

Kvartar Podlipske doline. Dno Podlipske doline prekrivajo pleistocenski nanosi ter holocenske usedline in naplavine, ki v različni debelini prekrivajo matično podlago. Matično podlago kvartarnih sedimentov sestavljajo v Podlipski dolini v veliki večini srednje in zgornjekarnijski (»rabeljski«) rdeči klastiti in le ponekod v najspodnjem delu doline organske usedline ali »polžarica«. Pleistocenski (starejši kvartar) nanosi so pretežno peščeno-prodnati, holocenske (mlajši kvartar) usedline in naplavine pa so peščeno-meljasto-glinene in podrejene organske. Na območju med Malo Ligojno, Blatno Brezovico in Sinjo Gorico so se holocenske naplavine več ali manj izmešale z matično šotno podlago. V pleistocenu je Podlipščica s svojimi pritoki, podobno kot so to na južnem barju storile hudourniške reke Želimeljščica, Iška in Borovniščica, dodobra zasula svojo dolino z bolj ali manj zaobljenim kameninskim materialom. Mostiščarsko jezero je zalilo samo spodnji in srednji del Podlipske doline, a se je od tod kmalu umaknilo. V Podlipski dolini je prodni zasip prekrit z do 2 m debelo plastjo meljne glin in najpogosteje zaglejene črnice,

med Sinjo Gorico, Blatno Brezovico in Malo Ligojno pa z okoli 10 m debelim paketom holocenskih usedlin. Sicer pa v Podlipski dolini prevladujejo na površju sivkastorjava do srednje temnosiva bolj ali manj zaglejena, meljnato in peščeno glinasta ter glinena, slabo do zelo slabo prepustna mokrotna tla.

MINERALNE SUROVINE PODLIPSKÉ DOLINE

Kovinski minerali

Železo – Celarje

Na rudne izdanke med Celarji in Samijo v skrajnem južnem delu poljansko-vrhniških nizov kažejo predvsem precej zabrisani sledovi rudarjenja (stara rudarska dela, odvali) ter pisani in ustni viri. Iz Arhiva rudarskega glavarstva je razvidno, da je v Celarjih deloval obrat, ki je bil v tem delu Barjanske kotline največji. To lokacijo so imenovali »Za rudo« ali tudi »V stolmih«, nahaja pa se v dolini na pol poti med Celarji in Samijo, pod Strmim hribom (542 m), med drevesi sredi gozda. Ruda je oranžnorumena do rjava. Nakopano rudo so vozili v plavž v Železnike vse do leta 1850. Po nekaterih virih je rudnik v Celarjih obratoval še okrog leta 1871.

O rudarskih delih in železovi rudi na Strmem hribu visoko nad Celarčevo domačijo v Celarjih je pripovedoval raziskovalec opuščenih rudnikov Goran Schmidt, pisala pa leta 2013 Sonja Malovrh iz Smrečja št. 39. Sledovi nad Celarčevo domačijo kažejo, da je bilo na nadmorski višini 577 m do 598 m in razdalji 100 m narejenih več rudarskih rogov in jaškov, kolikor tolikor ohranjen in dostopen pa je le eden, dolg 38 m. Rovi so bili narejeni v pretežno masivnem in kompaktnem apnencu in niso bili podprti. Na površini so ohranjeni še nekateri odvali s posamičnimi kosi železove rude. Še sedaj je ohranjeno tudi ledinsko ime področja rudarjenja.

106. Rov rudnika železove rude Celarje (foto: Goran Schmidt, leto 2011).

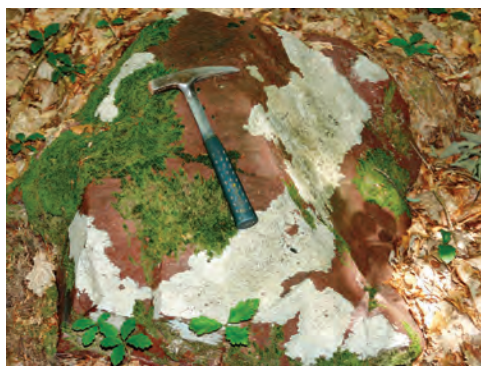

107. Zarušeno in zasigano čelo rudnika železove rude Celarje (foto: Goran Schmidt, leto 2011).

Ustni viri pravijo, da so med Celarji in Samijo na začetku 19. stoletja še rudarili in v Celarčevi bajti prebivali rudarji, ki so v Smrečje prihajali v glavnem iz drugih krajev. Nakopano rudo so vozili iz rogov in prali »pri Grogu« (»Farbenhaus«). Pri pranju se je iz rude izločala rdečkastorjava barva, ki so jo v obliki prahu shranjevali in uporabljali pri pleskanju zunanjih hišnih coklov. Oprano rudo so potem tovorili s konji v Globočnikov plavž v Železnike, kjer so jo topili že od 14. stoletja dalje. Železovo rudo so v Globočnikov plavž v Železnikih vozili tudi z Lesnega Brda, Veharš in Vrzdenc. V tem času je bilo v rudnem celarskem območju več kmetij. Vse so pripadale gospodarju Celarcu, ki pa se je zapil in posestvo leta 1850 razprodal.

Kemična analiza vzorcev rude, vzetih na območju orudene cone med Celarji in Samijo, (Berce, 1956) je pokazala, da ruda vsebuje 85,93 % Fe_2O_3 , 2,02 % TiO_2 , 1,33 % SiO_2 in ima žaro igubo 11,23 %. Glinice v rudi ni bilo zaznati, ker so vzorčevani samo lečasti in skorjasti vložki iz skoraj čistega železa. Zaloge rude so v obravnavani orudeni coni ocenjene na nekaj deset tisoč ton, tako da je tu šlo le za lokalno nahajališče železove rude.

Po pripovedovanju Janeza Kogovška st. iz Celarjev št. 54 so Avstrijci pred prvo svetovno vojno izkopal v dolinici nedaleč od Ce-

108. Boksitna ruda z Lipovega griča.

larčeve domačije še en raziskovalni rov, dolg okoli 70 m. Narejen je bil v skalnatem terenu, tako da se je po njem dalo normalno hoditi in ni potreboval lesenih opornikov. Rudarji so z rovom prišli do orudnih rjavih kamenin, vendar je bilo v njih precej ilovnate jalovine in premajhna količina rude, zato so dela v raziskovalnem rovu, ki ga je vodil avstrijski »štajger«, leta 1912 ustavili. Rov so kopali najeti domačini. Tudi ta rov je sedaj nedostopen, saj je vhod v rov zasut, povrh pa so ga prerastle smreke. Izkopanega materiala iz opisanega raziskovalnega rova niso odvažali v Železnike.

Po Kossmatovem mnenju (1905) naj bi bila železova ruda pri Celarjih in drugod v okolici Horjula odplavljena preperina rjavordeče rude železnatega oolitnega boksita. Po našem spoznanju gre v Celarjih za pojave železove rude, ki se v tem delu Slovenije pojavlja v zgornjepermskih črnih apnencih in laporjih v obliki žil. Orudjenje z limonitom je sledilo zdrobljenim conam ob prelomih; raztopine, iz katerih se je železo izločilo, pa pripadajo najverjetneje ladinjskemu vulkanizmu.

Rudarjenje v Podlipski dolini je zamrlo po tem, ko je v slovenskem železarstvu prišlo do spremenjene tehnologije. Takrat so namreč pri nas metalurgi pri pridobivanju železa prešli od peči na lesno oglje, na plavže in koks, kar je zahtevalo večjo količino rude, ki pa je v majhnih rudiščih, kot so Celarje, Veharše, Lesno Brdo, Vrzdenc, Horjul in Golo, ni bilo.

Železnati boksiti Podlipske doline

Boksit je najpomembnejša ruda, iz katere pridobivamo aluminij, ki je najbolj razširjen element v zemeljski skorji. Boksit je sedimentna kamenina rdečerjave, rumenkastosive do svetlosive barve, sestavljena iz aluminijevih oksidnih in hidroksidnih mineralov, kot so gibbsit ali hidrargilit, boehmit in diaspor, katerim so primešani tudi številni drugi minerali.

109. Različki boksita Podlipske doline.

Oblika pojavljanja boksitov. V Podlipski dolini so ležišča karnijske rdečerjave boksitne rude nanizana ob kontaktu belih do srednjesevih cordevolskih diplopornih karbonatnih kamenin (apnenec, dolomitizirani apnenec, dolomit) in rdečih julsko-tuvalskih (»rabeljskih«) klastičnih sedimentov (peščenjak, meljec, skrilavi glinavec, konglomerat) v smeri vzhod-zahod od Kantale pri Ligojni do Štanta pri Podlipi. Več kot 7,5 km dolg in 50 do 200 m širok boksitni pas sledimo po vrhovih gričev, ki se dvigajo ob severnem robu Podlipske doline. V tem pasu je ugotovljeno šest večjih leč boksita, in sicer: Semlaški grič, Lipov grič, Špičasti grič, Podlipa-Križmanov vrh, »Pri Brenčiču« (Kajndol) ter »Pri Štantu« (Podlipa). Naj omenimo še pojave boksitne rude na Kantali in pri Mali Ligojni. Večje boksitno ležišče je odkrito še na Taboru (801 m) oz. v Mrzli grapi pri Suhem dolu blizu Lučin. Gre za osamljeno lečo oz. ležišče boksita, ki je precej oddaljeno od naštetih boksitnih ležišč in pripada vrhniško-poljanski tektonski enoti. Karnijski boksiti ob severnem robu Podlipske doline imajo obliko lečaste plasti, ki se v smeri vzhod-zahod tanjša, na Semlaškem, Lipovem in Špičastem griču odebeli, v smeri od Podliple proti Smrečju pa celo izklini.

Geološka in rudarska raziskovalna dela. Boksitni pas Podlipske doline v času pred prvo svetovno vojno ter v času med prvo

in drugo svetovno vojno ni bil resneje raziskovan niti ni bila pridobivana boksitna ruda. Detajlne geološko-rudarske raziskave je opravil šele Geološki zavod Ljubljana v letih 1963 in 1964. Takrat so skartirani vsi boksitni izdanki v tem območju. Istočasno s kartiranjem so vzeti vzorci za kemične analize. Najbolj podrobno sta raziskani ležišči boksita na Semlaškem in Lipovem griču. Na tem območju je za potrebe detajlnega geološkega kartiranja narejena detajlna geodetska izmera v merilu 1 : 2000. Tu je bilo narejenih 345 razkopov. V razkopih je bilo izvedeno vzorčevanje in opravljene tehnološke raziskave štirih kompozitnih vzorcev. Na Semlaškem griču je bilo izvrtanih 5 vrtin, na Lipovem griču pa le ena. V drugih ležiščih je le ponekod opaziti sledove nekdanjih raziskovalnih del, opravljeno pa je bilo vzorčevanje boksita za različne laboratorijske preiskave.

Kemična sestava podlipskih karnijskih boksitov je slabo raziskana. Še največ kemičnih analiz je narejenih v ležiščih Semlaški grič, Lipov grič, Špičasti grič ter Brenčič (Podlipa). Iz rezultatov kemičnih analiz je samo razvidno, da se vsebnost merjenih komponent v boksitnih ležiščih zelo spreminja tako v vertikalni kot horizontalni smeri ter da podlipska železnata boksitna ruda vsebuje največkrat preveč kremenice in tudi železa, da bi bila ob trenutni tehnologiji uporabna za gospodarno pridobivanje glinice. Ker pa ponekod vsebuje tudi do 50 % in več železovega oksida (Fe_2O_3), so obravnavano boksitno rudo nekoč uporabljali za pridobivanje železa.

Nekovinski minerali

Premog

Premog je skupno ime za vrsto fosilnih trdnih goriv, ki so nastajali v obdobju pred 400 do 40 milijoni let iz odmrlih rastlin in živali, ki so se v anaerobnih pogojih, tj. brez pristo-pa kisika, najprej spremenile v šoto in nato

bolj ali manj pooglenele oz. dozorele v premože. Proces nastajanja premogov se začne v močvirju, v katerem ostanki dreves in drugih rastlin potonejo v blato, nanje pa se odlagajo in kopičijo različni sedimenti. Zatem se vrstijo dolgotrajni procesi pooglenevanja ali karbonizacije, ki poteka v anaerobnih pogojih (brez prisotnosti bakterij) pri povečanem pritisku in zvišani temperaturi. Značilnost teh procesov je odsotnost kisika. Organski ostanki v procesu karbonizacije kopičijo ogljik in se spreminjajo v premože. Stopnja karbonizacije je bila najvišja pri antracitu, potem pri črnem premožu, najmanjša pa pri lignitu, pri katerem je še ohranjena lesna struktura.

Razširjenost karnijskega premoža oz. antracita. Na obrobju Ljubljanskega barja je sicer več nahajališč črnega premoža s prehodi v antracit, vendar so vsa nahajališča zavoljo neznatnih količin in zapletenih tektonskih razmer gospodarsko nepomembna. Najpomembnejše raziskave in odkritja premogove substance sežejo v sredino 18. stoletja, ko so avstroogrski in slovenski geologi raziskovali na Slovenskem kar na 70 lokacijah na Gorenjskem, v osrednji Sloveniji in na Štajerskem. Na obrobju barja so ugotovljeni tudi pojavi karnijskega premoža v Podlipski dolini.

Podlipska dolina. Premog (antracit, črni premože) se pojavlja v »spodnjerebelskih« (jul) plasteh v obliki tanjših vložkov. Debelina in razprostranjenost premogovih plasti se po dolžini in širini hitro spreminja. Ponekod preide premogov sloj v skrilavce. Tanjše, gospodarsko nepomembne plasti premoža se pojavljajo v stranski dolinici Podlipske doline zahodno od Ligojne. V tem delu so med prvo svetovno vojno izkopali dva rova, dolga več kot 100 m. Po pripovedovanju domačinov so zadeli na neznatne količine premoža v črnem laporno glinastem skrilavcu, ki ga dobimo tudi na odvalu.

Glina, glinokopi in opekarne

110. V Žabji vasi (Podlipa) so nekoč vrhniške opekarne odprle glinokop, kjer so za svoje potrebe kopale pliokvartarno pobočno glino in ilovico.

Podlipski glinokop Žabja vas-Podlipa. Starejši krajanji se še dobro spominjajo, da je imela Podlipa pred drugo svetovno vojno in še nekaj časa po njej tudi svoj glinokop. Največ o podlipskem glinokopu nam je povedala Podlipčanka Merlak Rozi iz Podlipe št. 60.

Glinokop v Podlipi se je razprostiral na štirih parcelah, njihovi lastniki pa so bili župnišče ter Podlipčani Urh Jakob, Jereb Franc in Jurca Stane. Glino so kopali ob severnem robu glavne ceste, tik ob severnem robu Podlipsisčice, kjer je sedaj betonsko košarkarsko in rokometno igrišče, ter vzhodno od igrišča v območju prej naštetih parcel. Glinokop je bil odprt 5. avgusta 1977, obratoval pa je do zaprtja vrhniških opekarn.

Izkopano glino in ilovico iz Žabje vasi so morali v vrhniških opekarnah mešati s sivo mastno barjansko glino, da je bila uporabna za žganje zidakov, ne pa tudi za strešnike. Uporabljali so jo tudi pri sušenju holocenske jezerske glin. Pliokvartarno podlipsko glino in ilovico so kopali delavci iz vrhniških opekarn, v Kotnikovo opekarne pa so jo pre-

važali najeti privatniki s svojimi tovornjaki. Vrhniške opekarne so ilovico iz podlipskega glinokopa plačevale lastnikom parcel po odkopanih kubikih mineralne surovine.

Kalinova družinska opekarna v Podlipi. Edina opekarna v Podlipski dolini je bila postavljena na južnem vznožju Lipovega griča v bližini kmetije Pri Mrvcu. Prvi lastnik Lipovega in Semlaškega griča ter ravninskega sveta pod njima je bil Kalin, čigar rod je izumrl. Njegovo posestvo je prešlo na Ludvika Ditriha, nato je ta svet kupil Gale iz Bistre. Žitkovi so del Kalinove posesti kupili leta 1838. O Kalinovi podlipski opekarni sem se pogovarjal z Janezom Žitkom, rojenim leta 1935 v Podlipi št. 19 (sedaj št. 3) in njegovim bratom Francem, rojenim leta 1936 na domačiji Pri Mrvcu.

Kalinova družinska opekarna je bila postavljena v začetku 19. stoletja. Glinokop za Kalinovo opekarno je bil odprt na stiku dolinske ravnine in Lipovega griča. Za Kalinovo opekarno so kopali pobočno pliokvartarno

srednje rjavo ilovico na južnem vznožju Lipovega griča. Rjava glina, ki so jo tu pridobivali, je bila drugačna od barjanskih glin tako po barvi in kvaliteti (imela je precej primesi) kot po okolju, v katerem je nastajala. Nastajala je s preperevanjem (razpadanjem) rdečih, rjavih, oranžnih in rumenih karnijskih skrilavih glinavcev in meljevcev ter fino-zrnatih do drobnozrnatih tufskih sedimentov, medtem ko so barjanske gline usedlina jezerskega izvora. Zaradi zrnatih primesi je bila pobočna glina primerna samo za izdelavo navadnih zidakov. Delo v Kalinovem glinokopu in opekarni je bilo v celoti ročno. Leta 1850 je gospodar umrl, opekarna pri Mrvcu pa je po smrti gospodarja še isto leta prenehala obratovati.

Gradbeni in okrasni kamen

Dolomitni pesek kopljejo v peskolomih na območju Vrhnike, Podlipske doline, v Borovniški dolini ter na barjanskih osamelcih (Plešivica, Bevke, Babna gorica). Naravno (tektonsko) zdrobljen dolomit dobimo zlasti

111. Na področju med kmetijami »Pri Mrvcu«, »Pri Golču« in »Pri Kozjeku« sta nekoč obratovala družinska Kalinova opekarna in glinokop.

v glavnem dolomitu in v debelo zrnatem masivnem cordevolskem dolomitu, ki sta zelo drobljiva, prvi zaradi drobne paralelepipedске krojitve, drugi pa zaradi debelo zrnate strukture. Dolomiti so naravno zdrobljeni v dolomitni pesek tudi v prelomnih conah in čelih narivov. V Podlipski dolini kopljejo dolomitni pesek v kamnolomih Podčelo in Čelo, večje zaloge zdrobljenega glavnega dolomita pa sledimo med Podlipo in Podpeskom.

Na južnem in zahodnem obrobju Ljubljanskega barja je v mezozojskih kamninah več znanih kamnolomov **gradbenega in okrasnega kamna**. Najbolj znan in cenjen je bil podpeški gradbeni in okrasni kamen. Srednjeliasni »litioidni apnenci« so najbolj razgaljeni, raziskani in uporabljeni kot gradbeni in okrasni kamen v podpeškem kamnolomu na južnem robu barja, od koder se vlečejo v sto metrov širokem pasu proti Jezeru in proti Ulovki. Okrasni in cenjeni so zlasti zato, ker vsebuje bele pasove litioidnih školjčnih lupin, ki se lepo polirajo. Imeli so široko uporabo v gradbeništvu, kjer so znani kot

112. Opuščen peskolom gradbenega kamna Podčelo na območju Stare Vrhnike.

podpečan in podpeški »marmor«, manj pa so jih uporabljali za pridobivanje žganega apna. Zelo ga je cenil in uporabljal naš slovit arhitekt Plečnik, ki je najbolj zaslužen za velik sloves barjanskega naravnega kamna. Podpeški kamnolom danes ne obratuje več. Marsikje v južni in jugozahodni Sloveniji uporabljajo kot okrasni kamen celo boksitno rudo. Največji kamnolomi v srednjejurskem oolitnem apnencu so na Verdu. Ta kamen so že od nekdaj pridobivali in uporabljali za gradnjo železniških nasipov.

ZAHVALA

Precej podatkov sem zbral na srečanjih in pogovorih s prebivalci Podlipske doline ter širše okolice. Za plodno sodelavo se lepo zahvaljujem Sonji in Jožetu Malovrhu iz Smrečja, Francu in Janezu Žitku z domačije Pri Mrvcu v Podlipi, raziskovalcu starih rudarskih del Goranu Schmidtu, Ignacu Pajsarju iz Pajsarjevega kota v Podlipi, Kogovšku Janezu st. in Janezu ml. iz Celarjev, Rozi Merlak iz Podlipe ter Stanislavu Veharju iz Smrečja.

113. Rjavordeč boksit kot okrasni kamen, vzdian v nastopno ploščo stopnišča cerkve sv. Brikcija v Podlipi.

LITERATURA

- BERCE, B. 1956: Pregled železnih nahajališč LR Slovenije. Prvi jugosl. kongr., 235-259, Ljubljana.
- BUSER, S. 1965: Geološka zgradba južnega dela Ljubljanskega barja in njegovega obrobja. *Geologija* 8, 34-57, Ljubljana.
- BUSER, S. 1974: Tolmač lista Ribnica. Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100 000. Zvezn. geol. zav., 62 str., Beograd.
- DOZET, S. 1991: Norian oncoids in the Main Dolomite of the Kočevje area. *Rud. met. zbornik* 38, 1, 79-95, Ljubljana.
- DOZET, S. 2000: Stratigraphy of the Verd oolitic limestone complex. *Rud.-met. zborn.* 47, 3-4, 245-254, Ljubljana.
- DOZET, S. & OGORELEC, B. 2009: Younger Paleozoic, Mesozoic and Tertiary oolitic and oncolitic beds in Slovenia - An Overview. *Geologija* 55, 2, 181-208, Ljubljana.
- DOZET, S., KANDUČ, T. & MARKIČ, M. 2012: A contribution to petrology of dark grey to black interbeds within Upper Permian and Triassic carbonate rocks in the area between Ljubljana and Bloke, Central Slovenia. *Geologija* 55, 1, 117-140, Ljubljana.
- GRAD, K. & FERJANČIČ, L. 1974: Tolmač za list Kranj. Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100 000. Zvezn. geol. zav., 70 str., Beograd.
- KOSSMAT, F. 1905: Überschiebung im Randgebiet das Laibacher Moores. *Comptes Rendues* 9, Congr. Geol. Intern. De Vienne, 509 s., Wien.
- MENCEJ, Z. 1990: Prodni zasip pod jezerskimi sedimenti Ljubljanskega barja. *Geologija* 31/32, 517-548, Ljubljana.
- PLENIČAR, M. et al. 1970: Tolmač za list Postojna. Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100 000. Zvezn. geol. zav., 62 str., Beograd.
- PREMRU, U. 1976: Neotektonika vzhodne Slovenije. *Geologija* 19, 211-249, Ljubljana.
- PREMRU, U. 2005: Tektonika in tektogeneza Slovenije. *Geološka zgradba in geološki razvoj Slovenije*. Geol. zav. Slov., 518 str., Ljubljana.
- RAMOVŠ, A. 1971: Tectonische Bewegungen in der Trias Sloweniens (NW Jugoslawien). 1. Simp. o orogen. faz. u prostoru Alpske Evrope, 20-34, Beograd.
- RAMOVŠ, A. 1978: *Geologija*. Univerza v Ljubljani, 197 str., Ljubljana.
- RAMOVŠ, A. 1996: Pregled zemeljskih plasti in okamenega življenja na ozemlju Vrhniške občine. *Vrhniški razgledi* 1, 5-30, Vrhnika.
- TOLLMAN, A. 1966: Apercu general sur la Geologie des Alpes Orientale. *C. R. Somm. Soc. Geol. Fr.*, 11.

PRISPEVEK K ETNOLOŠKI PODOBI BEVK

NA PODLAGI RAZISKAVE IZ LETA 1984¹

OPREDELITEV OBMOČJA

Krajevna skupnost (KS) Bevke je še vedno izolirana geografska in naselbinska enota na JZ delu Ljubljanskega barja, ki je 14 km oddaljena od Ljubljane. Je precej razpotegnjena vas. Leži vzhodno od ceste Ljubljana-Vrhnika, s katere vodita sem stranski cesti z Loga in Drenovega Griča.

Naj navedem dve znani domnevi o nastanku imena Bevke. Prva pravi, da je nastalo iz besede »bilke«. Le-te so namreč značilne za bevške travnike in so bele barve. Druga pa trdi, da so ljudje čez Barje hodili proti Ljubljani čez področje, kjer je bila ta čas posejana bela ajda. Zato so dejali: »Kar čez Belčko pojdi ...« Tako se je Belčka spremenila v Bevke.

Ustno izročilo pravi, da je bil na delu vasi, ki se imenuje Gradišče, nekoč grad. Lastniki so se imenovali Tavčarji. Nekateri informatorji trdijo, da ni šlo za pravi grad, ampak le za nekakšno dolgo, enonadstropno, kamnito utrdbo. Med vojno je stavba razpadla. Lastniki so svet pred leti podarili KS Bevke, ki je razvaline dokončno zravnila in na istem mestu zgradila kulturni dom. Vas se je darovalcu oddolžila z veliko vžgano risbo Bevk.

114. Pogled na KS Bevke, leta 1984.

KS Bevke je vedno bila in je še danes pretežno kmečka vas. Intenzivneje se je začela razvijati v letih po 2. svetovni vojni, ko je prišla v vas elektrika, prvi traktorji, pa razni priključki; mladina je pričela z rednim šolanjem v Ljubljani ... Glavno središče vasi je bilo že od nekdaj področje okrog cerkve – temu delu svojega kraja vaščani pravijo kar »na vasi«.

26. julija 1914 je bila v Bevkah napovedana delna mobilizacija in kmalu nato splošna. Izbruhnila je 1. svetovna vojna.

1932–33 je vas zajela huda povodenj. Bevke so sicer navajene na povodnji, vendar se je tokrat prvič pojavila v takem obsegu. Najhu-

je je bilo to, da se je pojavila v času, ko je bila narava v najbujnejšem razmahu. V maju in juniju je nastopila kar štirikrat in s tem uničila vse posevke. Ljudje so sadili koruzo celo trikrat, toda vselej zaman, ker jim je voda (ostala je vsakokrat skoraj po teden ali deset dni) vse uničila.

Med vojno leta 1917 pa je vas doletela še hujša nesreča. Kronist je zapisal: »Požar v Bevkah 27. junija 1917 leta, ko je strela udarila v hlev Ivana Janša na številki 10. V pol ure se je ogenj razširil. Požar je uničil 35 gospodarskih poslopij, 39 prašičev in 11 govedi. Na pomoč so prišle brizgalne iz Verda, Stare Vrhnike, Vrhnike in iz Goric, pa tudi vaška je delovala. Pa ves trud zaman. Zaradi velike suše so bili vsi vodnjaki posušeni. Tudi vojaštvo je pomagalo, ker je bilo v Bevkah zbirališče klavne živine za vojaštvo, ki se je bojevalo na Krasu proti Italijanom za domovino.«

V Bevkah je med NOB delovala Franja Zupančič Kovač-Sivka. Bila je aktivistka OF. Prirejala je sestanke, organizirala prevoz materiala našim odredom, nudila zavetišče našim borcem. Spomladi 1942 je bila pobudnica ustanovitve prvega odbora OF. Pri svojem delu se ni omejevala le na Bevke, poznali so jo pristaši OF v Blatni Brezovici, na Logu in drugod.

Pri prevažanju blaga proti Krimu so množično delovali zaščitniki iz štirih vasi: Drenovega Griča, Loga, Blatne Brezovice in Bevk. V pošiljkah je bilo manj živil kakor drugega materiala: tekstilno blago, orožje, železo profila 10–20 mm, pločevina, pisalni stroji, radijski aparati, različno orodje, tudi velika stružnica ipd.

25. avgusta 1942 so Italijani obkolili šolo v Bevkah. V šoli je bilo 13 bal usnja, iz katerih so čevljarji urezovali čevlje za partizane. Tudi to akcijo je organizirala Sivka. Nekdo

jih je izdal in ob 10. uri dopoldan so pred šolo ustavili trije kamioni, polni vojakov. Čevljarja A. Japlja so ustrelili, M. Seliškarja in Sivko pa so ujeli in po dveh dneh mučenja na Vrhniki ustrelili.

Konec leta 1942 in 1943 so nastale v Bevkah belogardistične postojanke.

NOTRANJA STRUKTURA OBMOČJA

Naselje Bevke leži na JZ delu Ljubljanskega barja. Osredotočeno je bilo na podolgovatem osamelcu Brdo. Novi del po vojni zgrajenih hiš pa je prislonjen na pobočje sosednjega osamelca Kostanjevica. Oznaka meja vsakoletnih poplav in maksimalnih poplavnih območij kaže, da so Bevke vsako leto vsaj enkrat izolirane od bližnje Blatne Brezovice, zato je dostop do Ljubljane otežen.

Jezik vaščanov je bil od nekdanj slovenski. KS Bevke je ena od 13 krajevnih skupnosti občine Vrhnika. Sodnih območij in javne varnosti v vasi ni. Tudi v preteklosti so po potrebi hodili na Vrhniko ali v Ljubljano.

Leta 1982 so Bevčani praznovali 200-letnico duhovnije. Leta 1782 je bila dokončana zidava sedanje cerkve Povišanje sv. Križa, ki jo je v nedeljo po sv. Ani posvetil takratni ljubljanski škof Karel von Herberstein. Osmega oktobra pa je ustanovil lokalijo oz. ekspozituro. Na mestu sedanje cerkve se omenja cerkvica ali kapela že leta 1526, pri njej so občasno bivali upokojeni duhovniki. Kamen in gradivo za gradnjo cerkve so dovažali iz Podpeči in od drugod kar s čolni, saj je bila okolica Bevk v tistih časih še močno poplavljenjena. Sredi sedanje bevške vasi je bilo tedaj okoli dvajset kmetij. Po ustanovitvi lokalije oz. kasneje ekspoziture, je v dvesto letih v Bevkah delovalo 24 duhovnikov. V občasnih presledkih so prišli tudi duhovniki z Vrhnike.

115. Znamenje sredi vasi.

Pokopališče je bilo prvotno okoli cerkve, leta 1859 pa so napravili sedanje pokopališče. V zadnjem času so prenovili cerkveno fasado in prekrili zvonik z novo bakreno pločevino, prejšnjo je leta 1916 vzela svetovna vojna.

116. Zakristija vaške cerkve.

Zdravnika v vasi ni bilo nikoli, danes živita tu dve višji medicinski sestri. Tudi v lekarno gredo vaščani na Vrhniko. Pač pa še danes – tako kot v preteklosti – nekateri Bevčani

uživajo precejšnjo mero zaupanja kar se tiče zdravljenja živine. Domačini pokličejo domače »živinozdravnike«, in to največkrat ob skotitvi. Sicer pa je veterinarska služba na Vrhniki, za težje primere pa morajo kmetovalci poklicati ljubljanske veterinarje.

V vasi ni pošte, so pa nabiralniki. Poštar odnaša in prinaša pošto vse dni v tednu, razen sobote in nedelje.

Šolski prostori so se v vasi do leta 1927 ves čas menjavali. Poučevanje pa se je v Bevkah začelo leta 1852, in sicer je takrat od 8. do 11. ure poučeval Ivan Lenarčič. V hiši št. 2 je bila prirejena ena učna soba. Leta 1927 pa so začeli zidati šolsko poslopje. Šola se je dolgo časa imenovala »Štiriletna višja narodna šola« in je trajala 8 let. Od 1958 do 1960 so otroci v sedmi in osmi razred hodili na Log. Potem so organizirali avtobus. Tako so osnovnošolci zadnje štiri razrede obiskovali na Vrhniki. Tako je bilo do leta 1980. Od tedaj pa sta prvi in drugi razred v Bevkah, tretji in četrti na Drenovem Griču, peti, šesti, sedmi in osmi pa v novi šoli na Logu. Na Vrhniki je za bevške otroke le še pomožna šola, in to za vse razrede. V Bevkah se pouk začne ob pol osmih in traja do enajstih. Poučujeta dve učiteljici, ki živita v šoli.

Naj navedem nekaj zanimivih podatkov iz šolske kronike:

»1884 je bilo od 67 otrok 52 otrok iz Bevk, 14 iz Blatne Brezovice in 1 otrok z Drenovega Griča.

1915–1916: V vojsko je bilo poklicanih več bevških fantov, ki so bili še pred leti učenci tukajšnje enoletne šole. Šolski obisk je bil vsa ta leta zelo slab, ker so se šolarji uporabljali za domača poljska dela in pašo. Tudi raznih šolskih potrebščin ni bilo mogoče več dobiti, kar je zelo oviralo šolski pouk, posebno žensko ročno delo.

117. Bevški mladini za vzor pa naj bi bil ta napis na šoli.

*Od večera pa do jutra
počitka čas je tvoj.
A od zore pa do mraka
dela se nikar ne boj.*

1919–20: Pouk je rednejši, a posledice vojne se še poznajo. Reden pouk so motile bolezni in strašna druginja. Berila so se odpravila, vpeljal se je »Šolski list« 1., 2. in 3. stopnja.

1926: Ustanovitev Rdečega križa. Pristopila je večina otrok. Nova šola je absolutno potrebna, vendar se še ne zida, ker vrhniška občina pravi, da ni sredstev.

1940–41: Posebnih sprememb /po italijanski okupaciji/ ni bilo. Prepovedano pa je učenje zemljepisa, zgodovine in srbohrvaščine.

1942–43: Fašistični šolski sistem se je začel vnašati v šolo. Uvesti je bilo treba rimski pozdrav, takoj ob začetku šolskega leta so bili pozvani šolski upravitelji, da na svojih šolah ustanove fašistično mladinsko organizacijo GILL². Ta organizacija se v Bevkah ni ustanovila. Upraviteljstvo šole je prišlo v navzkrižje z italijansko oblastjo. Zaradi protifašističnega delovanja je bil aretiran šolski upravitelj Gerdol.

1953: Na šoli je odkrita spominska plošča padlim borcem.

Leta 1975 je bil v vasi organiziran tečaj za gasilce, leta 1982 je šola organizirala šiviljski tečaj, sedaj pa teče na šoli tudi čipkarski krožek. Iz kmetijske zadruge Vrhnika pa so v Bevkah predavali o sejanju kultur ipd.«

118. Vhod v šolsko poslopje.

119. Spominska plošča padlim na Kulturnem domu.

Franja Zupančič – Sivka, učiteljica, 3. 12. 1907 – ustreljena na Vrhniku 27. 8. 1942. **Japelj Anton**, čevljar, 11. 5. 1910 – ustreljen v Bevkah 25. 8. 1942. **Perko Franc**, delavec, 11. 5. 1910 – ustreljen v Bevkah 5. 5. 1944. **Korenčič Janez**, delavec 21. 8. 1903 – 2. 1. 1945, umrl v Strassburgu v Nemčiji.

Skozi vas vodi asfaltirana cesta (asfaltirana od 1970). Do leta 1964 so se vaščani vozili na avtobusno postajo na Log s kolesom ali hodili peš, od takrat pa vozi skozi vas bevški avtobus, in to štirikrat dnevno. Vrhniška šola pa je za otroke organizirala avtobus, ki vozi otroke v šolo na Log, in kombi, ki jih vozi na Drenov Grič in na Vrhniko v pomožno in malo šolo.

Leta 1972 je Gasilsko društvo Bevke praznovalo 60-letnico ustanovitve. Ustanovljeno je bilo 14. julija 1912. Prvi pobudniki in ustanovitelji so bili: Andrej Keršmanc, Janez Smuk, Ivan Lenarčič, Franc Keršmanc in Jakob Jeraj. Ob ustanovitvi je štela gasilska četa 31 članov. Bili so delavni gasilci, saj so že prvo leto nabavili ročno brizgalko, ki je imela prvi ognjeni krst v Blatni Brezovici pri Hotavlju.

90

Prejemki.

Tek. stev.	Leta		Predmet	Znesek	
	meseca	dne		K	vin.
		1916)			
			Trnos " " "	7216	
7./12			Janez Smitz Berke vpliva prispevek		
"			za obcino pa vozijo bovsjalne	20	-
"			za mesec december sem dobil od vojakov	26.	-
"			za mesec januar sem dobil od vojakov	26.	-
Marč			za mesec februar ^{Februa} dobil od vojakov	24.	92
			Kimika Kramlnica darovala	20.	-
Marec			Marec je prosperok	24.	-
April			Mesec April je prosperok	22.	..
Maja 13			Kramlnica Rajfajnova je darovala ^{za leto 1916}	50.	7378:98
			Maj od rusov dobil	24.	
			Junij dobil	24.	
			Julij dobil od rusov	26.	
Agosta 18			plačal. Od rusov najst	26.	
Januarji 1917			Skupni Zlohotki	7528	92
			Anton Kravina		
			Lakovek J.		
			Tram Ugrin		

120. Takole pa je bevsško gasilsko društvo že leta 1916 vodilo račune. Prejemki.

Izdatki.

Tek. št.	Leta		Predmet	Znesek	
	meseca	dne		K	vin.
			1916)		
			Prenos " " " "	7031	30
1	Januar	1	plačal na Dolg v Hranilnici	100	-
2	"		plačal Slamo Janeru Lenaricu <small>za mesec zorenja za kosa</small>	9	-
3	"	16	plačal holidorjev 6 za leto 16	4	10
4	"	"	plačal postnine " " "		50
5	"	20	plačal Petrucu Dolga od Leta 1913. <small>za kosa v gasilnici Lomna</small>	13	52
6	"		plačal Slamo Blou Tetkovsek	10	50
7	Februarji		plačal papir in volke = = =		25
8			dal pisanosti koje prinesu duar.		20
9	Marca	3	kupju papir in koverte		20
10	April		plačal Slamo ka bežine Tetkovsek	10	50
11	Maj	21	plačal ka Ograja y Lomna	22	-
12	Junji	7	Društvo Darvala ka invalide <small>2202:08</small>	20	-
13			ka kolek na pismo in paper	1	20
14			3 pot v Gubjana in na gasilska krega	10	-
15			2 pot na verkmika ka odpuš doma	3	-
	Avgosta	18	plačal ka gasilce <small>zorenja</small>	10	-
		22	plačal kstare	15	-
	November	30	plačal društvo na dan kupa Lomnarjca	10	-
			plačal 1/2 Ltra Olje ka 9 voz	2	-
			plačal kstere ka nova miza	1	-
			Suma skupaj	7274	27
			Zahodkov je	7528	92
	Januarje	1917	Ostane si Jakob Jeraj Anton Kavina Frono Ogrin Tetkovsek y.	254	65

121. Izdatki bevškega Gasilskega društva leta 1916.

122. Gasilski dom

Prvi gasilski dom je bil dokaj skromen. Šlo je za leseno barako pri Tamincu. V njej je bilo shranjeno orodje z brizgalno. Kmalu pa so se začela pripravljala dela za zidanje novega doma. 10. avgusta 1912 so napisali in razposlali prošnje za pomoč na razne banke, zavarovalnice, tudi v Trst in avstrijsko zavarovalnico Feniks, hranilnico v Ljubljani in na Vrhniko. Naslednje leto je bil dom že pod streho in 1. junija 1913 je bil v njem že prvi občni zbor. Vaščani so si seveda zelo želeli, da bi bil dom čim prej zgrajen, saj niso imeli prostora za kulturne prireditve. Razne sestanke, igre ipd. so morali imeti kar po hišah in pod kozolci.

Ko se je 1914 začela 1. svetovna vojna, so nastopile težave v odboru, ker je bila večina starejših odpoklicana v vojsko in so morali njihova mesta zasesti mlajši gasilci. Od leta 1912 pa do 1972 je društvo sodelovalo pri 73 požarih. Pomagalo je tudi pri gradnji nove šole. Leta 1932 so nabavili novo motorno brizgalno. Napravili pa so tudi voz za prevoz gasilcev in prevoz brizgalne v pripravi. Leta 1968 je odbor zopet sklenil nabaviti modernejši motorne brizgalne in tudi zopet uspel. Zahvala za to gre Občinski gasilski zvezi Vrhnika, vaščanom Bevk in odboru GS Bevke. Leta 1969 je bil nabavljen rabljeni gasilski avtomobil in kmalu za njim še eden, popolnoma nov.

V Bevkah je bilo pred kratkim organizirano smučarsko društvo. Mladi pa radi zastopajo Bevke tudi v balinanju, nogometu itd.

V Bevkah je bilo včasih tudi Igralsko društvo Ivan Cankar Bevke, ki se je prej imenovalo Prosvetno društvo Bevke. Pokrovitelj je bil Josip Terpin, ki je bil najprej (okoli leta 1928³) učitelj, kasneje pa upravnik bevške šole. Člani društva so bili vaščani. Igre so morali najprej uprizarjati kar pod kozolci, po dograditvi gasilskega doma pa v domu. To jih je privedlo do tega, da so dom 1929 podaljšali. Naredili so tudi oder za igralce. Društvo je najraje in največkrat igralo Divjega lovca in Verigo. Tudi prostor za vaje so člani dobili v domu. Društvo se je obdržalo do leta 1970, vendar je že od otvoritve kina leta 1964 počasi zamiralo.

Do leta 1937 je v vasi obstajal tudi mešani pevski zbor. Še vedno pa imajo cerkveni zbor, ki ga že od obstoja – torej 55 let – vodi vaščanka Ivana Nartnik. Približno pol leta je obstaja tudi otroški zbor. Od približno 1938 do 1942 pa je tovariš Ivan Gerdol poučeval igranje tamburice in tudi organiziral tamburaški zbor.

Od leta 1931-35 je imel privatno trgovino Zupančič, do leta 1947 pa je bila trgovina pri Gostiševih. Pripadala je vrhniški Kmetijski zadruzi. Od leta 1947 pa imajo vaščani Merktorjevo trgovino, in sicer v Zadržnem domu. Pravijo, da je dobro založena. Tu lahko vaščani prodajo zdravilne rože in polže, ki jih otroci pridno nabirajo.

V Bevkah danes ni gostilne, včasih pa so bile kar tri: "Pri Rudeljnu" od 1936-1940 leta, »Pri Špilaku« do lanskega leta in »Pri Birtu«, ki so jo zaprli po vojni. Zadnji gostilničar v vasi je bil torej vaščan Špilak, ki pa svojega poklica zaradi starosti ne more več opravljati.

Vaščani nimajo svojega lastnega glasila, največ pa prebirajo Delo in Dnevnik. Knjižnica je v šoli. Kmalu po 2. svetovni vojni je nekaj let obstajala v vasi tudi potujoča knjižnica – vrhniška knjižnica je poslala določeno število knjig, ki so potovale iz ene vasi v drugo.

Kulturni dom so začeli graditi 1947. leta in ga dogradili leta 1964. V njem sta tudi kinodvorana in prostor, kjer se sestaja mladina.

Športno igrišče se trenutno še ureja, otroci telovadnice nimajo. Še pred petimi leti je bilo v vasi tudi kegljišče. V kulturnem domu tri- do štirikrat letno organizirajo vrtno veselice. Organizatorji so gasilci.

Vaščani gredo še danes radi na Šmarno goro, vendar se do Tacna zapeljejo z avtomobilom. Včasih so se z vlakom peljali do Šentvida, potem pa so šli peš.

DEMOGRAFSKI RAZVOJ OBMOČJA OD LETA 1869 DALJE

Na ozemlju krajevne skupnosti Bevke je prebivalstvo od leta 1869 naprej stalno naraščalo. Manjši upad lahko zasledimo le v letu 1910. V naslednji tabeli lahko vidimo, da kakšnega večjega upadanja ali naraščanja tu ni bilo.

Prebivalstvo se je torej od 1869 do leta 1984 povečalo za 336 ljudi. Leta 1971 je bilo v

Bevkah skupaj 537 prebivalcev. 408 jih je tukaj živelo že od rojstva, 67 se jih je doselilo iz vaškega območja, 42 iz mešanega in 17 iz mestnega območja.

Do leta 1940 se jih je doselilo 31, v obdobju 2. svetovne vojne 7, v letih 1946–52 14, 1953–1960 24, 1961–1965 12, 1966–1969 16 in 1970–1971 24.

Stalno večanje števila prebivalstva se kaže tudi v naraščanju števila hiš. Leta 1884 jih je bilo 52, 1937 76 in 1961 že 108 hiš. Leta 1981 so jih našteali 162. Stanovanj je bilo leta 1972 143. Tudi število gospodinjstev se od leta 1948 stalno veča. Od 1948, ko jih je bilo 96, se je število do leta 1953 povečalo na 104, 1961 na 129, leta 1971 pa jih je bilo 147. Do leta 1981 se je to število povečalo še za 12, torej na 159 gospodinjstev.

Nekaj vaščanov se je odselilo v tujino. Že od 1890 so odhajali v Ameriko. Tja jih je odšlo deset, v Nemčijo so se odseljevali od leta 1964, a ne več kot pet vaščanov, nekaj jih je odšlo tudi v Avstralijo. V Nemčiji sta še danes dva in v Avstraliji eden. Nekaj vaščanov se je odselilo tudi na Vrhniko in v Ljubljano.

Za konec tega poglavja bi si bilo zanimivo ogledati še starostno sestavo prebivalstva Bevk, in sicer za leto 1971, ki nam pokaže, da je bilo v tem obdobju v vasi najmanj 50–54 letnikov in največ otrok, starih do 4 leta.

Demografski razvoj območja od leta 1869 do leta 1984:

Leto	Število	Leto	Število	Leto	Število
1869	263	1880	333	1890	362
1900	375	1910	374	1931	396
1948	410	1953	419	1961	460
1966	493	1979	556	1981	575
1984	599				

Starostna sestavo prebivalstva Bevk za leto 1971:

Leta	Število	Leta	Število
0-4	54	40-44	40
5-9	52	45-49	38
10-14	51	50-54	8
15-19	40	55-59	23
20-24	39	60-64	19
25-29	38	65-69	25
30-34	29	70-74	18
35-39	43	75 in več	20

GOSPODARSKI RAZVOJ PODROČJA

Bevke so pretežno kmečka vas. Po 1. svetovni vojni sta le dva vaščana delala na železnici, eden je »cimpral« v Ljubljani, vsi ostali pa so bili kmetje. Do uvedbe mehanizacije so imeli gruntarji posle, že po letu 1946 jih skoraj ni bilo več. Pač pa so revnejši še vedno hodili »v žernado« - pri težjih delih so pomagali tudi po več dni skupaj.

Najbolj rodovitna prst v vasi je rjava prst, ostala - barjanska - je preveč vlažna. Na njej detelja ne raste. Ljubljaniča večkrat poplavlja, in to predstavlja za vaščane vsako leto resen problem. Nekoč, ko je bilo v vasi še malo hiš, so si zemljo delili zelo preprosto - kolikor jo je kdo obdelal, toliko zemlje je bilo njegove. Danes so se stvari v tem pogledu seveda močno spremenile. V vasi zavzemajo največje površine travniki, nato njive, zelo malo pa je sadovnjakov. Poljedelstvo je po pomembnosti za živinorejo.

Glavna umetna gnojila, ki so jih uporabljali po 1. svetovni vojni, so bili fosfati in sol, vse več pa so ji začeli uvajati po 2. svetovni vojni. Po 2. svetovni vojni so v vasi sadili največ koruze in krompirja. Tega so sadili že od 1890 dalje. V začetku je bil zelo droban,

stanje se je izboljšalo po gnojenju zemlje s hlevskim gnojem. Največ koruze so včasih pridelali na zahodnem delu vasi, danes pa jo v glavnem sejejo za silažo - zato jo sadijo zelo na gosto. Ajdo, proso in pšenico so sejali do 2. svetovne vojne. Buče in sončnice so včasih sadili med koruzo in krompir, sedaj buče sadijo posebej. Konopljo so sejali do 2. svetovne vojne. Fižola je bilo včasih ogromno. Velikokrat so ga kmetje menjali za osnovne stroške. Ajde in prosa ni več, zadnje tri leta pa so vaščani spet začeli s sejanjem pšenice. Sejejo tudi nekaj repe in korenja za prašiče.

Živinoreja je v vasi najpomembnejša panoga. Pred tremi leti je bilo ugotovljeno, da so Bevke po govedoreji najbogatejša vas v okviru občine Vrhnika. Včasih je imel večji kmet po 15-20 glav živine, manjši po 5-6 glav, bajtarji pa po eno ali dve.

Vole so imeli do 2. svetovne vojne. Po 1. svetovni vojni pa so domačini nabavili konje. Danes volov v vasi ni več. Prašičev je bilo včasih na kmeta po 10 do 12, sedaj od 5 do 6. Ima pa jih zelo veliko gospodinjstev. Krave so včasih sami klali doma, po 2. svetovni vojni pa jih prodajajo v KZ Vrhnika. Le redko dobijo dovoljenje za zakol doma.

Konj so imeli prej 3 ali 4, bajtarji kvečjemu enega, saj v Bevkah ni bilo primerne krme za konje. Sedaj je krme dovolj, a konj je v vasi samo 10. Le pri enem kmetu imajo žrebetne kobile za prodajo.

Še po 2. svetovni vojni je prišlo povprečno na kmeta po 10 do 12 kokoši; zdaj pa tisti, ki nimajo prašičev in ne živine, kupujejo piščance. Še nekaj let po 2. svetovni vojni so imeli v vasi tudi pure. Veliko redijo zajce – nekateri tudi 60. Še med obema vojnama so imeli nekaj koz, predvsem pa ovce, ki so jih redili zaradi prepotrebne volne, iz katere so ženske pletle nogavice in rokavice.

Ker imajo ljudje več koruzne silaže, se zdaj redi več pitane živine za izvoz v Makedonijo.

Vinogradništva v vasi ni, tudi sadjarstvo je slabo razvito. Vsi sadovnjaki so v ravnini, talna zemlja pa je za sadje slaba. Še največ obrodijo jablane, nekaj je tudi sliv, iz katerih radi kuhajo žganje.

V Bevkah je pet čebelarjev. V preteklosti jih je bilo več. V zadnjem času je zanimanje za to panogo spet začelo naraščati. Včasih so čebelarji z medom ustvarjali kar lep kupček dodatnega dohodka. Dokler so v vasi še sejali ajdo, so imele čebele prav na njej obilno pašo.

Bevke niso bile nikoli posebno obrtniški kraj. Redki posamezni obrtniki niso imeli večjega vpliva na vaško skupnost. Še pred 2. svetovno vojno so bili v vasi trije mizarji, čevljar, danes pa imajo enega izdelovalca umetne mase, enega mehanika, enega električarja in tri avtoprevoznike. Industrije v vasi ni. Imajo le trenutno zaprt peskokop.

Bevke imajo gozd slabše kvalitete, v glavnem ga uporabljajo za drva. Sestavljajo ga večinoma iglavci, v lasti pa ga imajo skoraj v celoti kmetje.

V vasi je ena trgovina z živili. Turizem tukaj ni razvit. V vasi je nekaj lovcev, vsi so člani lovske družine Vrhnika. Večinoma streljajo

123. Čebelnjak. Mnogi Bevčani so navdušeni čebelarji.

po Kostanjevici srne, zajce in fazane. V Ljubljani je bilo včasih veliko rib, ki so jih lovili vsi – pravi ribiči pa tudi drugi. Zaradi onesnaženja pa je rib vedno manj. Bevčani v glavnem nabirajo kostanj in divji kostanj po Kostanjevici. Otroci za prodajo nabirajo močvirski oslad.

SPREMINJANJE PROFESIONALNE STRUKTURE PREBIVALCEV OBMOČJA

Do konca 2. svetovne vojne so na območju krajevne skupnosti Bevke v glavnem živeli kmetje. To nam dovolj zgovorno potrди podatki, ki navaja za obdobje pred vojno le tri vaščane, ki so se vozili na delo v Ljubljano, medtem pa se je število leta 1971 povečalo kar na 170. Toliko je bilo namreč v tem obdobju takih, ki jim je obdelovanje zemlje predstavljalo le še postranski zaslužek, ali pa se s kmetovanjem sploh niso ukvarjali. Število kmečkega prebivalstva – kljub še vedno agrarnemu videzu Bevk – v zadnjih desetletjih upada.

Leta 1961 je bilo od 460 prebivalcev kar 204 kmetov, kar pomeni 44,3 %. Leta 1971 pa je bilo le še 26 % kmečkega prebivalstva. Sestava gospodinjstev po izvoru dohodka je bila leta 1971 naslednja: 22 ali 15 % kmečkih gospodinjstev, 40 ali 27 % mešanih in 85 ali

58 % nekmečkih.

Vseh zaposlenih je bilo leta 1971 183, od tega 171 izven naselja. V istem letu je bilo v vasi 141 kmetov, od tega 94 aktivnih in 47 vzdrževanih. Obrt tukaj nikoli ni igrala pomembne vloge. Tudi danes je v vasi le malo obrtnikov. Število se je iz predvojnega obdobja, ko so bili štirje, povečalo za dva – torej jih je danes 6.

Aktivno prebivalstvo, zaposleno po dejavnostih leta 1974: od 284 aktivnih prebivalcev je bilo v industriji in rudarstvu 69, kmetijstvu in ribištvu 94, gradbeništvu 13, prometu 22, trgovini in gostinstvu 35, obrti 26, stavbnih in komunalnih dejavnostih 4, kulturi in socialni dejavnosti 10, dejavnosti društvenih in državnih služb 4, ostale dejavnosti 2, nepoznane dejavnosti 1 in 4 osebe na začasnem delu v tujini.

Danes imajo vsi vaščani končano osnovno šolo; kako pa je z nadaljnjim šolanjem, pa lahko razberemo iz sledeče tabele zaposlenih Bevčanov iz leta 1980.

Mladina se po končani osnovni šoli v glavnem izuči v Ljubljani, v različnih srednjih šolah. Tudi zaposlujejo se mladi najraje tam, vendar v zadnjih letih vedno raje, v popoldanskem času, ko pridejo iz šole, pomagajo

Zaposleni Bevčani leta 1980:

	v Bevkah	izven Bevk
POKLICI OZKEGA PROFILA	15	67
Kmetijci	1	-
Kemiki	-	2
Kovinarji	2	4
Monterji in inštalaterji	-	1
Električarji	1	1
Pleskarji in sorodni	3	1
Papirničarji	-	1
Grafiki in sorodni	-	11

Knjigarski delavci	-	9
Tekstilci	-	2
Gumarji	-	2
Komunalni in sorodni poklici	3	6
Vozniki in sorodni	-	1
Železničarji in sorodni	-	1
Posredniki komunikacij	-	1
Trgovci in sorodni	-	4
Gostinci in sorodni	2	1
Administratorji	2	13
Poklici raznih dejavnosti	1	15
POKLICI ŠIROKEGA PROFILA	11	93
Kmetijci	-	1
Kovinarji	3	23
Mehaniki in strojniki	2	14
Električarji	-	6
Pleskarji in sorodni	-	3
Lesarji	-	9
Grafiki in sorodni	-	3
Tekstilci	-	6
Predelovalci kož, usnja in sorodni	1	1
Vozniki in sorodni	-	8
Posredniki komunikacij	-	1
Trgovci in sorodni	3	14
Administratorji	1	3
POKLICI PROFILA TEHNIK IN NJEMU PODOBNI	4	17
Kemiki	1	-
Mehaniki in strojniki	2	1
Električarji	-	2
Gradbeniki	-	1
Predelovalci kož, usnja in sorodni	-	1
Vozniki in sorodni	-	2
Trgovci in sorodni	-	1
Finančniki in ekonomisti	-	4
Pedagogiki in andragogiki	2	-
Delavci brez poklica	-	4
POKLICI PROFILA INŽENIR	-	1
Poklici zdravstvenih in socialnih delavcev	-	1
SKUPAJ VSI ZAPOSLENI	30	178

pri kmečkih opravilih. Veliko se jih tudi odloči prevzeti kmetijo, saj je delo danes težko najti, odpor mladih do obdelovanja zemlje pa se z uvedbo mehanizacije nekoliko razgublja.

SPREMINJANJE SOCIALNE STRUKTURE

V Bevkah izrazita socialna diferenciacija nikoli ni bila v ospredju. Informatorji se sicer spominjajo, da so včasih obstajale razlike med kmeti, ki so bili premožnejši in so jim rekli gruntarji, pa med najrevnejšimi, ki so se imenovali bajtarji. Pred 2. svetovno vojno so gruntarji najemali hlapce in dekletke iz svoje ali sosednje vasi, vendar le v primeru, če niso imeli svojih otrok, ali pa, če so bili le-ti premajhni, da bi lahko poprijeli za delo. Takih primerov je bilo zelo malo.

Leta 1937 je bilo od 396 vaščanov 17 posestnikov, 33 kočarjev in 22 najemnikov. 34 let kasneje, leta 1971, pa je bilo stanje kmečkega prebivalstva po velikosti posestva sledeče: 5 jih je imelo do 0,10 ha zemlje ali nič, 1 med 0,11 do 1 ha, 23 od 1,01 do 3 ha, 22 od 3,01 do 5 ha, 25 od 5,01 do 10 ha, 65 jih je imelo več kot 10 ha.

Izračun za leto 1979 kaže, da je 62,5 % površin v lasti posestnikov z nad 3 ha, ostalo pa v lastni posestnikov s 3 ali manj hektari.

Kot zanimivost naj na koncu navedem, da so bajtarji v vasi največkrat nastali tako, da se je eden od otrok gruntarja odselil v bajto, ki je po navadi stala poleg grunta. Tu si je ustvaril svojo družino, v last je od očeta dobil še kos zemlje in kravo.

Pa še za primerjavo: Največji kmet je imel pred vojno tudi po 15 glav živine in do 17,18 ha zemlje. Danes pa imajo veliki kmetje v vasi po 40 glav živine, zemlje pa manj kot včasih, vendar jo s stroji lahko toliko bolj izkoristijo, da kmetu zadostuje 10 ha.

Pa si oglejmo še delež površin in gospodinjstev v posameznih velikostnih skupinah leta 1971:

Kmetijska posest v ha	Število gospodinjstev	Delež v %
do 0,1	31	21,2
0,1-1,0	37	25,1
1,1-3,0	29	19,7
3,1-7,0	28	19,0
7,1 in več	22	15,0
SKUPAJ	147	100

UVAJANJE NOVOSTI V KRAJEVNI SKUPNOSTI

Železne pluge so v vasi začeli uporabljati od leta 1933 dalje. Leseni so se sicer nekaj časa vzporedno z njimi še pojavljali, a zadnjih 10 let orjejo le še z železnimi plugi. Prvi kultivatorji so se v vasi začeli pojavljati leta 1970. Nekateri kmetje z njimi niso najbolj zadovoljni, ker da uničujejo zemljo, a prihranek časa je ob njihovi uporabi vendarle tolikšen, da se jih vaščani v veliki meri poslužujejo. Sejalne stroje poznajo v vasi že dobrih 10 let. Prvi, ki je imel v vasi traktor, je bil A. Keržmanc. Kupil ga je leta 1966 in plačal zanj 3 stare milijone dinarjev. Za tem so začeli kmetje traktorje množično kupovati. Danes jih je v vasi okoli 70.

Kosilnice na konjsko vprego poznajo v vasi že od konca 1. svetovne vojne. 11 kosilnic za travo je bilo preurejenih tudi za žito. Prve traktorske kosilnice so prišle približno v istem času kot traktorji. Danes za travo v glavnem uporabljajo italijanske kosilnice, za žito pa imajo kombajn. Mlatev s cepci so mlatilnice na roko nadomestile okoli leta 1910. Kmalu zatem so imeli že tudi prvo mlatilnico, ki jo je gonil gepelj⁴. Že pred 1. svetovno vojno pa so imeli v solastništvu s sosednjo Blatno Brezovico tudi prvo mlatilnico z bencinskim motorjem. Električno energijo za pogon strojev v

kmečkem gospodarstvu so začeli uporabljati v 40. letih tega stoletja – v Bevke je prišla v maju 1940. Prispevek zanjo je bil takrat približno toliko, kolikor je bil vreden prašič. Najprej jo je imelo le 5–6 kmetij, potem pa se je hitro razširila po vsej vasi. Vendar so v eni hiši še pred tremi leti uporabljali za razsvetljavo le petrolejko. Vaščani svojega žetvenega kombajna nimajo, ima pa ga KZ Vrhnika. Kmetje imajo v skupni lasti kombajn za koruzo in sejalnice.

Umetna gnojila so začeli uporabljati okoli leta 1936. Kmetovalci trdijo, da so bila takrat dosti bolj kvalitetna kot danes. »Seno je dišalo takrat!« je pripomnil eden od informatorjev. Najprej so umetna gnojila uporabljali le redki posamezniki, v začetku le dva. To stanje je značilno za vso 2. svetovno vojno, po njej pa se je njihova uporaba zelo razširila.

Prvo škropivo je bilo namenjeno koloradskemu hrošču. Uporabljali so ga že pred 25 leti. Danes v ta namen uporabljajo vaško škropilnico. Že dolgo uporabljajo tudi škropiva za drevje, zadnjih 10 let pa tudi za vse ostale zajedalce.

Silosu so v vasi približno 20 let. Ima jih večina kmetov, približno 20. Gnojišča so v Bevkah v glavnem začeli urejati šele po 2. svetovni vojni. Prej so bili prostori, namenjeni gnoju, popolnoma neurejeni – gnoj so preprosto metali na kup. Danes imajo večinoma betonske gnojne jame.

Elektriko so napeljali v hleve leta 1940. Vodovod je v vasi šele tri leta. Pred njim so kakšnih 20 let imeli hišne vodovode. V hlevih ni bilo vode, živino so napajali pri vaških vodnjakih, kar počno nekateri posamezniki še danes. Električnih pastirjev niso nikoli poznali. Prvi nakladalniki so prihajali v vas vzporedno s traktorji. Danes ima nakladalnik skoraj vsak kmet, ki ima traktor.

124. Nekaj gnojišč je še odkritih, neurejenih.

V zadnji četrtini 19. stoletja so bile hiše zidane iz kamna, malto so naredili kar iz ilovice. Stene so sami ometali z apnom, ki so ga pomešali s kravjakom. Tako naj bi dosegli, da se mešanica bolj prime zidu. Hiše so bile krite z rženo slamo, ker je bila le-ta dovolj dolga. Mlatili so na roko in naredili »škopenjke«. To so bili veliki snopi, na enem koncu popolnoma poravnani. Skednji so bili v glavnem lesenih, ker so bili samostojni. Hlevi in kleti pa so bili pod skupno streho s hišo. To so bili vlažni prostori, kar pa je bilo za določene stvari, npr. za shranjevanje krompirja in mesa, dobro. Slaba stran kleti je bila ta, da so vanje lahko prišle živali, največ miši.

Bajtarji so imeli nizke, majhne hiše – bajte, ki so bile včasih tudi last velikih kmetov. Te bajte so bile po navadi brez dimnikov, pozimi je bilo v njih mrzlo, ogrevana je bila namreč le hiša – prostor, kjer je bila krušna peč. V tem prostoru so ljudje delali pravzaprav vse – opravljali razne obrtne dejavnosti, prebiral fižol, robkali koruzo, tu so spali, tu so se rojevali otroci. Naravnost iz veže je bil vhod v kuhinjo, v stranski steni za v hišo in iz te v kamro. Iz veže pa je bil ponavadi še vhod v »štibelc«. To je bil največkrat prostor za stare starše.

Frčade⁵ so začeli zidati po 2. svetovni vojni. Hiše so bile včasih velbane – obokane, te

oboke so zbili in tam naredili strop, na njem pa frčado.

Črne kuhinje so odpravljali že po 1. svetovni vojni. Najprej so imele bele kuhinje po tleh beton in so bile, tako kot prej črne, zelo hladne. V tistem času se je kurilo in kuhalo še s šoto. Shrambe so nekateri naredili že med vojnama, kopalnice in stranišča pa 15 let po 2. svetovni vojni. Veliko stranišč je še vedno zunaj, ker v starih hišah ni greznic in bi bila preureditev precej zapletena.

Prve kopalnice so bile opremljene z belimi ploščicami in emajliranimi banjami. Nekateri so imeli pod streho bazenček in so vodo napeljali skozi štedilnik, da se je ogrela. Nekatere kopalnice pa so imele le odtok, vodo je bilo treba sproti prinašati.

Trodelna okna so začeli vgrajevati po 2. svetovni vojni, s tem pa se je marsikatera hiša izmaličila – izgubila pravi kmečki videz. Hiše so imele namreč značilen nadstrešek in takšna okna jim niso pristajala. S praktične strani pa so bila seveda boljša, saj so dajala več svetlobe. Lesene stropce so z betonskimi zamenjali po 2. svetovni vojni, a nekaj vaščanov še vedno vztraja pri prvih.

Pred 2. svetovno vojno so bili podi leseni, potem pa so začeli uporabljati parket, ploščice, topli pod itd. Kmečke hiše imajo še v veliki večini lakirane deske, pa tudi topli pod. V kuhinji jih ima večina ploščice. Iz slamnatih streh so vaščani pred vojno prišli na opeko, danes tu in tam opazimo salonitke, v glavnem pa so strehe krite z opeko – kikingo ali bobrovcem – ta je okrogle oblike.

Meso so najprej sušili v črni kuhinji, in sicer v »velbu«. To je tudi razlog, zakaj so bile kuhinje včasih tako zakajene, poleg tega pa še precej mrzle. Gospodinjiti v takih razmerah je bilo težavno. Počasi so ta način

prekajevanja mesa opustili in začeli graditi na podstrešju dimnice ali raufkamre. Ta prostor je bil narejen ob dimniku. Najprej je bil lesen, potem zidan. V dimniku je bila linica, skozi katero se je kadil dim. Tudi danes imajo vaščani dimnice. Razlika je le v tem, da so v dimniku vratca, s katerimi lahko po želji spuščajo količino dima. Vse te dimnice so zelo dobro zaščitene proti mrčesu.

Za shranjevanje žita so imeli včasih kašče, v njih pa pregrade. Te kašče so imele vedno zelo debel zid in trdna vrata. V njih so shranjevali tudi meso.

Nove hiše so v vasi zgradili v glavnem po 2. svetovni vojni. Vas se je z novogradnjami skoraj podvojila v številu hiš. Največ novih hiš je na področju, ki meji Bevke od sosednjega Loga – pod Kostanjevico. Gre za sodobne, dvonadstropne, balkonske hiše.

Po vojni so vaščani veliko popravljali gospodarske prostore. Leseni podi svinjakov so bili včasih narejeni tako, da so bili od tal dvignjeni za približno 20 cm, da je lažje odtekal gnojnica. Danes imajo večinoma betonska tla. Med beton je nemalokrat zamešan hlevi – to je masa, ki betonska tla zmehča, kar je bolj udobno za živino.

Hlevi so danes veliki, močni in svetli, kaj je v nasprotju s starejšimi, ki so bili temni. Kmetje so namreč mislili, da mora biti živina ves čas v temi. Velbanih hlevov se danes ne zida več, pač pa se zidajo z betonsko ploščo, na katero se lažje vgradi presuševalno napravo za seno, ki jo ima v Bevkah skoraj vsaka večja kmetija. Vse kmetije imajo urejeno kanalizacijo in gnojišče. Gnoj uporabljajo za gnojenje travnikov.

Tudi kar se tiče gospodarskih prostorov, so nastale nekatere spremembe. Marsikateri kmet je zgradil nov hlev, starega pa predelal za shranjevanje strojev, traktorskih

125. Že razpadajoča konjska uta, kamor so privezali konje, če je bilo za žival prevroče, ali pa pred nevihto.

priključkov ipd. Skednji svojemu prvotnemu namenu ne služijo več, ker se mlati na njivi. Uporabljajo jih za shranjevanje. Pri kozolcih večjih sprememb ni. Če jih obnavljajo, jih po starem sistemu. Večinoma so toplarji. Dve tretjini koruze se spravlja v silose, ostala pa se suši po kozolcih. Posebnih koruznjakov v vasi ni. Bevčani so še pred nekaj leti pili kapnico ali pa so imeli vodnjake s talno vodo. Kapnica seveda ni ravno najboljša, saj je na strehah po navadi veliko prahu. Voda iz vodnjakova pa je bila povsem rjava in nič kaj dobrega okusa. Vaščani so vodo vod dolgo težko čakali. Napeljan je bil pred 3 leti. Vodnjaki so v vasi še trije, a se le še redko uporabljajo za napajanje živine.

Električno razsvetljava imajo v vasi od leta 1940. Javne kanalizacije v vasi še ni, pač pa ima vsaka hiša urejene svoje greznice.

Centralno ogrevanje imajo le novejša hiša, kmečke hiše pa si pomagajo s krušnimi pečmi, štedilniki in raznimi modernimi pečmi, s katerimi ogrejejo sobe pozimi.

V kuhinji je v zadnji četrtini 19. stoletja stala mentrga za mesenje testa in sklednik, v kotu burkle in greblja za peko kruha. Iz tega prostora se je tudi kurila krušna peč. Kot zanimivost naj navedem, da je bilo med raznimi pripravami na cerkvene praznike v tistih časih obvezno tudi čiščenje – ribanje ročajev obeh omenjenih pripomočkov. V hiši (dnevni sobi) sta bili poleg krušne peči lesena miza in zakonska postelja. Okoli peči je bila klop, pod njo pa priprava za sezuvanje kmečkih škornjev. Obvezen je bil tudi stol, po katerem so domači plezali na peč, in so mu rekli zic.

V štibelcu je ponavadi stala postelja in nizek predalnik, imenovan kosem, manjkala ni niti ura na uteži. V kamri je navadno vso opremo predstavljala postelja, na kateri so spali tudi po trije otroci.

Kuhali so v pečmi – dokler so bile črne kuhinje, z belimi kuhinjami so prišli železni štedilniki. Bili so zidani in vaščani so jih največkrat zidali kar sami – tisti, ki so se

na to pač malo bolje spoznali. Slaba stran teh štedilnikov je bila, da so ob stiku z vodo takoj postali rjasti. Za njimi so prišli kromirani štedilniki, ki so se v vasi dolgo držali – vse dokler jih niso izrinili štedilniki iz še boljšega materiala, ki je popolnoma odporen proti rji. Zadnjih deset let so zidane štedilnike nekje izrinili plinski ali električni, vendar se zaradi vedno večje druginje zidani štedilniki spet vračajo.

Skrinje so nadomestile omare že po 1. svetovni vojni, vendar so bile manj praktične kot danes. Bile so zelo ozke, po drugi strani pa trajnejše. Približno v istem času kot omare so uvedli tudi dvoposteljne spalnice. Divane in kavče poznajo komaj dobrih 25 let, sedežne garniture in dnevne sobe pa imajo le nove hiše in tiste starejše, kjer so gospodinjstvo prevzeli mladi, ki se bolj ogrevajo za sodobno opremo. Otroški koši so v malce drugačni obliki kot danes znani že zelo dolgo, vozičke in stajice poznajo kakšnih 50 let.

Dvo- in trodelne kredence so začeli uvajati okoli leta 1920, prej so v ta namen uporabljali žličnike in sklednike. Zdaj imajo skoraj povsod viseče »švedske« kuhinje. Zaboji za drva so prišli nekoliko kasneje s trodelnimi omarami, prej so imeli navadne iz desk zbite zaboje, imenovane kište.

Viseče omare, pomivalne mize in korita poznajo približno od leta 1965 dalje. Ploščice so prišle že z zidanimi štedilniki, vendar so bile takrat drugačne od današnjih. Bile so predvsem večje in bolj grobih oblik. Pralni stroji so prišli pred 20 leti, danes jih ima že vsako gospodinjstvo v vasi. Pomivalnih strojev še ni. Hladilniki so prišli še pred visečimi omarami in jih vaščani poznajo že kakih 30 let. Zamrzovalne skrinje so prišle nekaj let kasneje, danes pa jih ima prav tako skoraj vsako gospodinjstvo. Nemalo vaščanov ima kar po dve – eno za

meso, drugo pa za zelenjavo, sadje in druge izdelke, ki se lahko zamrznejo.

Prvo kolo je prišlo v Bevke pred 1. svetovno vojno, po njej jih je bilo v vasi že okoli deset in od tedaj so kolesa postala zelo množično prevozno sredstvo. Prvi avtomobil so imeli v vasi leta 1945. V glavnem pa so se začeli uveljavljati leta 1960. Danes imajo nekatera gospodinjstva celo po tri avtomobile. Seveda so ti primeri redki.

Leta 1940 so bili v vasi trije radijski sprejemniki. Danes ima radio vsako gospodinjstvo v vasi. V vasi so tudi trije telefoni. Enega ima šola od 1982, drugega vaščan Špilak od 1965. leta. Vsi vaščani pa se že dve leti lahko poslužujejo telefona v javni govorilnici. Prva televizija je prišla pred 20 leti. Danes jo ima skoraj vsaka hiša. O pomembnih dogodkih ali prireditvah so največkrat obveščeni preko plakatov, ki so obešeni na najbolj vidnih mestih v vasi.

Noša

Moški so proti koncu prejšnjega stoletja v glavnem nosili jerhaste hlače in suknje, ob nedeljah pa so radi oblekli še lajbelce. Pozimi so nosili kožuhe, ki so imeli na hrbtu za okras uvezene rdeče rože. Poleti so

126. Takole pa skušajo organizatorji veselic privabiti čimveč obiskovalcev.

obuli čevlje, pozimi pa so nemalokrat nosili tudi kamašne. To so bili posebni deli obutve, narejeni iz usnja, ki so se nataknili čez hlače nad nizkimi čevlji.

Ženske so nosile dolga krila – kikle, ki so bile spodrecane, spodaj pa platneni interfat ali batiranco. Poleg tega pa so bile oblečene še v obvezen ošpetl – tako se je imenovala vrsta bluze z nabranimi dolgimi ali kratkimi rokavi. Krilo je imelo zraven modrc. Za žene in dekleta iz Bevk je bilo značilno tudi to, da so še dolgo po drugi vojni nosile v najhujši vročini oblačila z dolgimi rokavi in daleč naprej potisnjeno ruto, da ne bi postale zagorele od sonca. Veljalo je namreč: Tista, ki je bila bolj bela, je bila tudi lepša ...

Seveda tudi predpasnik ni nikoli manjkal. Pozimi so ženske oblekle tople jope ali jakne, ali pa so si ogrnile plete. Nogavice so bile iz bombaža, segale so do kolen, zavezane pod kolena z navadno vrvico. Ta noša se je obdržala še do medvojnega obdobja. Spodnjic ženske do konca 1. svetovne vojne niso nosile. Moškim se je v tistih časih baje zelo smešno zdelo, če so videli med perilom spodnjice. To je veljalo za pravo sramoto in tisti, malce hudobnejši so jih za šalo celo snemali in popackali z umazanimi čevlji. Prve trajne⁶ segajo približno 40 let nazaj. V tistih časih so deklice dobile prvo torbico za prvo obhajilo. Cigarete so v vasi znane že sto let.

Hrana se je začela spreminjati po 2. svetovni vojni. Vaščani so začeli segati po konzervah in drugih hitro pripravljenih jedeh. Pritožujejo pa se, da moka ni več tako dobra in da kupljen kruh v primerjavi z domačim nima pravega okusa. »Včasih je dišalo iz Blatne Brezovice, kadar so ga pekli, danes pa niti pri samem peku ne diši več,« je pripomnila informatorka. A časa za domačo peko kruha gospodinje skoraj ne najdejo več. Ne gre pa trditi, da starih jedi v vasi ne poznajo.

RAZKROJ (STOPNJA OHRANJENOSTI) TRADICIONALNE KULTURNE PODOBE

Še pred 20 leti so bila vsa polja okrog Bevk skrbno obdelana. Pred dobrim desetletjem pa je bilo iz leta v leto več opuščenih njiv. Ob vasi se je začela širiti tri kvadratne kilometre velika površina, ki so ji domači pravili kar »džungla«. Stvar pa se je v zadnjih treh letih močno izboljšala. Za Ljubljano so vaščani namreč obdelali ogromne površine prej neobdelane, zamočvirjene zemlje. Sem so posejali pšenico in koruzo. Danes orjejo vaščani v glavnem strojno. Ročno orodje se je obdržalo do uvedbe strojev. V plug so takrat vpregali vole ali konje.

Danes zemlje, do katere ne morejo priti s traktorjem, sploh ne obdelajo. Prostor, kjer se traktor pri oranju obrne, se imenuje vzrvat. Zemlja se s pluga odstranjuje z votko. Plug se po oranju vedno odpelje domov. Orjejo vedno moški, pluge pa si sposojajo, največkrat pa gre za izmenično pomoč. Tam, kjer pri hiši ni moških, zorjejo, za protiuslugo pa ženske pomagajo pri večjih kmečkih opravilih.

Še vedno se seje na roko, obenem pa tudi strojno. Setveni stroji so v vasi le trije. Pravo sejnalnico po potrebi vaščanom posodi KZ Vrhnika. Sejejo v glavnem moški. Če pa so pri hiši le ženske, se sejanja lotijo pač same. Seme je v glavnem kupljeno, včasih pa je tudi domače. To se skrbneje neguje – koruzno zrnje na primer ne sme zmrzniti. Žito se seje vedno v preorano njivo, in sicer jeseni. Zagrebe se s traktorsko brano. Seje se iz lesene košare – sejalnice ali pa kar iz predpasnika. Ob prihodu iz službe ali maše vaščani še vedno radi pogledajo in ocenjujejo slabo ali dobro posejano njivo. Pred začetkom sejanja se navadno izgovori »križi božji«. Pravijo, da se ob luninem prvem krajcu ne sme sejati. Kadar posevek škropijo, na istem mestu ne smejo takoj saditi krompirja, ampak je treba

leto dni počakati. Bevčani seme za okopavine in stročnice vzgajajo vedno doma.

Okopava se še vedno tudi ročno – vzporedno s stroji. Kmetje se poslužujejo obojega. Glavno orodje je seveda motika, zraven pa sodi še okopalnik. Zanimivo je, da moški tovrstno delo nekako podcenjujejo in okopavajo v glavnem ženske.

Žanjejo v vasi le še s kombajnom. Še pred desetimi leti so želi s srpom in koso. Žetvenih naprav v vasi ni. Včasih so moški žito kosili, ženske pa so za njimi pobirale s srpom. Pri tem delu so pomagali tudi otroci – delali so pasine oz. opasine⁷. Žetev v pest je bila znana še pred kosami. Ženska je žela, dokler je lahko držala v pesti, potem pa je dala na kup. Vedno je bila najhitrejša na čelu, da je šlo hitreje. Žanjice so bile za to priložnost vedno lepše oblečene. To se je opazilo predvsem na čistih predpasnikih in lepih, pisanih rutah.

Žito se očisti s pajkelnom, v manjši meri tudi z rešetom. Če pa si kmetje sposodijo zadružni kombajn, ga jim ta ob žetvi avtomatično očisti sam. Tudi razkužuje se žito sproti. Razkužilo dobijo kmetje prav tako v zadrugi.

Danes mlatijo s kombajnom. Ajdo in proso so mlatili na roko še pred 40 leti. Ročno so mlatili s cepci – to je bilo moško in žensko opravilo. Temu namenjen prostor je bil skedenj. Pomnijo pa tudi mlatev z gepljem in teptanje prosa z nogami, potem ko so ga posušili v kozolcu.

Paša na gmajni se je v vasi obdržala do približno leta 1938. Pasli so navadno otroci, ki so na pašo vzeli s seboj suhe krljle, da so potešili lakoto ob celodnevni odsotnosti. Ročna košnja v vasi je prenehala v 30. letih 20. stoletja.

Dokler se je kosilo na roko, so pokosili vse razore, zdaj pa tega, razen po vrtovih, ne

delajo več. Navadno je bilo to delo revnejših ljudi v vasi. Danes začnejo kositi že konec maja zaradi izdatnejšega gnojenja, prej so namreč začeli šele konec junija. Kosijo tri- do štirikrat. Prva košnja se imenuje seno, nato otava, sledi druga otava ali onuka. Najprej se kosi detelja, potem pridejo na vrsto travniki in za njimi spet detelja. Za košnjo velja pregovor: Ob svetem Vid se skoz noč vid, če se stegneš v dan dregneš, če se skrčiš v dan trčiš. Do svetega Petra je navadno pokošeno prvo seno, do Velikega šmarna pa otava. Kosijo v glavnem moški, ženske le včasih nakosijo svežo deteljo za sprotno krmo. Sedaj grabijo strojno, prej pa je bilo to delo žensk in otrok, medtem ko so moški z vilami metali seno na voz. Tudi za tlačenje so porabili otroke, kar pa ne pomeni, da je bilo to lahko delo. Pri vsakem vozu je bilo treba paziti, da je bilo seno lepo naloženo in ni bilo nevarnosti, da se bo voz prevrnil, kar pa se je včasih tudi pripetilo.

Ko so še ročno kosili, so kosili po redih. To pomeni, da je kosil kosec za koscem. Seno so po košnji z vilami razmetali. Orodje za ročno košnjo je bila kosa, ki je bila nezložljiva. Včasih je pet koscev kosilo 1 ha 4 ure, zdaj pa lahko ena oseba opravi enako delo v 2 urah. Kosili so zelo zgodaj – začeli so zjutraj okoli tretje ure – da ni bilo prevroče. Rosna trava se je ročno kosila veliko lažje, medtem ko s traktorjem veliko lepše in lažje kosijo suho travo.

Živino so vaščani vpregali vse do časa, ko so v vas prišli prvi traktorji. Navadno so vpregali po tri konje. En par so imeli za težko vprego; tisti, ki so ga vpregli samega, pa se je imenoval samček in je v glavnem vozil solato, travo in podobno. Včasih so za vprego uporabili tudi žrebetno kobilu ali pa v paru vola in kravo.

V vasi so pred leti še pletli tako imenovane camahe za pobiranje krompirja. Ena ženica

je pletla tudi jerbaze, iz slačkov⁸ so včasih radi delali predpražnike. Zdaj so takšna opravila v glavnem zamrla. Ena ženska je klekljala tudi prtičke za mrtvaške truge.

Med vojno so kmetje včasih zamenjali živež za nekaj volne in iz nje predli oblačila. Ovce so zelo redko strigli sami. Iz lesa so delali škafe in gnojne sode. Potrebni les je kmet navadno dal sam. Ženske so iz preje izdelovale tudi ozke vrvice.

Kovač je bil v vasi le eden (le neuradno). Do približno leta 1970 so imeli Bevčani tudi enega tesarja, katerega glavno opravilo je bilo obrezovanje lesa za cimpranje⁹. V vasi je bilo tudi nekaj mlinov. Kmetje so tako imeli možnost sami mleti. Med vaščani pa je bil tudi mlinar, ki pa ni bil zaposlen v Bevkah, ampak na Vrhniki.

Štera¹⁰ je bila v vasi malo znana. Informatorji vedo povedati le to, da so včasih hodile šivilje in tu ostajale za teden dni, pa tudi mizarji in tesarji so v vasi na ta način občasno poiskali delo, vendar so bili takšni primeri sila redki.

Ženske so dolga krila nosile še nekaj let po 2. svetovni vojni. Potem pa so krila začela postajati vedno krajša. Vaščani so začeli kupovati konfekcijska oblačila. To je značilno za vas tudi danes. Ni več kakšne posebne noše, ki bi jih razlikovala od sosedov. Sicer pa o tovrstni razliki tudi v preteklosti ne moremo govoriti. Seveda pa je še vedno velika razlika v noši najstarejše in najmlajše generacije.

Starejši ljudje se še vedno oblačijo podobno kot pred leti - npr. ženske so imele ruto, pa še vedno dokaj dolgo krilo s predpasnikom. Mladi pa se oblačijo, kakor se pač obrača moda.

V domači prehrani še vedno poznajo kisló zelje, fižol, žgance, fižolovo juho, zaseko.

Včasih so imeli meso na mizi le enkrat tedensko, zdaj pa je mesa na jedilniku kljub draginji kar veliko. Razlike v prehrani med kmetovalci in uslužbenci ni velike, hrana zadnjih je morda bolj na hitro pripravljena, pa tudi raje segajo v trgovinah po gotovih jedeh.

Skoraj popolnoma so vaščani menda pozabili okus ričeta, ki je bil včasih praviloma na mizi vsak drugi dan. Sira doma niso nikoli izdelovali, kruh le še redko pečejo doma. Pekli pa so ga več še pred tremi leti.

Danes je v vasi samo še ena kamnita stavba. Ko je vas leta 1917 pogorela, so vse hiše na novo zgradili z opeko. Tako tudi ni več kritine iz lesa ali slame. Stanovanjske hiše, ki se od zadnjih desetletij 19. stoletja niso bistveno spreminjale, so v vasi le redke - morda jih je 6 ali 7. Slamnatih in lesenih streh v vasi ni. Prav tako se ni ohranila niti ena črna kuhinja, pač pa imajo še v vseh starih, pa tudi v novih hišah peči za kruh. Samostojno stoječe kašče ni, samostojno stoječi skednji pa so še trije. V vasi je še pet samostojno stoječih svinjakov, pet enojnih kozolcev in 12 topolarjev.

Lesenih koruznjakov ni, stojijo pa še mnogi leseni čebelnjaki - kar 53 jih je. Tudi sušilnic za lan ali sadje ni več, imajo pa še tri stare vodnjake za ročno zajemanje vode, pa še skoraj vsak svojega na črpalko.

Tradicionalno opremljenih hiš je v vasi še približno deset. Tradicionalni kosi pohištva so bili v rabi še nekje do 2. svetovne vojne. S petrolejko so svetili do leta 1940, med 2. vojno, ko ni bilo elektrike, pa na karbid.

Bevški fantje imajo še vedno svojo skupnost, ki jo gojijo pravzaprav, od kar vaščani pomnijo. Mladina ima svoj prostor v domu, tu pripravljajo veselice, tu se odvijajo razni sestanki in posvetovanja. Imajo svojo knjigo,

127. Nekateri kozolci – toplarji imajo tudi podaljške.

128. Sušenje sena v kozolcu. Kadar seno ni dovolj suho, si kmetje pomagajo na tale način.

v kateri vodijo razne račune, zapisujejo marsikatero zanimivost, smešne in žalostne plati svoje generacije. Ob vstopu v društvo morajo novinci opraviti določene dolžnosti – gre predvsem za denarno odškodnino. Fantje nobeni nevesti ne pozabijo postaviti mlajčkov – so pa zato seveda primerno nagrajeni.

Likof je bil v vasi običajen pri obrezovanju žrebcev, metju prosa in ličkanju koruze. Po teh delih se je navadno bolje jedlo in pilo, če pa je prišel še harmonikar, pa nemalokrat tudi zaplesalo.

V vasi so včasih pravili, da je »otroka prinesla babica«. Le-ta je otroka tudi nesla h krstu. Po navadi je bila za to izbrana starejša vaščanka, ki so jo vsi dobro poznali in ji zaupali. Pri krstu jo je spremljala botra, ki je bila navadno premožnejša vaščanka. S sabo je skoraj obvezno prinesla pogačo in kokoš. Porodnica je ostala doma, kajti otroka so krstili takoj po rojstvu. Še pred 25 leti so nekatere ženske rojevale doma, in če je bil otrok v življenjski nevarnosti, ga je lahko kdorkoli krstil, da ne bi umrl pred duhovnikovim prihodom. Včasih so bili očetje fantov bolj veseli kot deklic, vendar so skušali takšen odnos do spola novorojenčkov prikriti.

Včasih je bila navada, da je nevesta na vrh voza, na katerega je naložila balo, vedno postavila tudi pečen kolač, ki naj bi služil kot »peto kolo«. Če se je priženil ženin, je moral tudi on pripeljati balo. Ko je ženin prišel po nevesto, so iz hiše poslali nekaj drugih deklet, navadno zakrinkanih, šele nato so spustili pravo nevesto. Ohcet je običajno trajala dva dneva.

Pri mrliču v vasi vedno bedi starejša ženska – lučarica. Prisotna je tudi pri pogrebu in vedno hodi takoj za križem. Vežice v vasi še nimajo. V vasi so od nekdaj pripravljali sedmino. Revni seveda po svojih zmožnostih, skromneje kot

ostali. Najprej je bila na domu, nato nekaj let pri vaščanu Špilaku, sedaj pa je v Zadržnem domu.

Za novo leto so okoli hiše pokadili in pokropili. Danes so to navado v glavnem opustili. Prvega dne v novem letu včasih niso toliko čakali. Če pa so že zdržali do polnoči, je bilo to vedno le doma. Danes starejši še vedno ostajajo doma, mladi pa gredo ven in se po svoje zabavajo.

Zgodilo se je le enkrat, da so se fantje na sv. Tri kralje napravili in hodili po hišah. Tega dogodka se spominjajo le najstarejši vaščani. Za božične praznike se je vedno peklo potico in skuhalo juha. Na mizi je bilo še meso in zeljna solata. Za pusta so se večinoma našemili otroci in moški. Hodili so po hišah in prosili denarja in kolin. Zvečer so imeli ples, naslednji dan – na pepelnico pa so pusta pokopali in za to priložnost seveda pripravili smešne govore. Vendar pa naj tu ne pozabim omeniti, da so Bevčani postali precej popularni zaradi svojega vsakoletnega sprevoda maškar, ki pa se letos na žalost ni pojavil. Prvič so vaščani organizirali maškarado pred približno 30 leti. Najprej je šlo za krajši sprevod našemljenih jahalcev, potem pa se je stvar spremenila v pravo malo karavano, kjer je bilo opaziti najrazličnejša improvizirana vozila – avtomobile, traktorje, konje, vozove ... Na Vrhniki se je sprevod potem, ko je obšel Log, Bevke, Blatno Brezovico in Sinjo Gorico, ustavil in spravljal v smeh več sto ljudi s svojimi šalami. Seveda je vse to zahtevalo ogromno časa in dela. Očitno je prav to vzrok, da je ta stara tradicija začela zamirati.

Ob veliki noči so vedno barvali pirhe, jedli potico in šunko ter nesli k žegnu. Včasih je bila velikonočna procesija v Bevkah v soboto, danes je v nedeljo.

Bevški fantje so včasih radi sekali pirhe. To so poskušali storiti s krajcarjem. Če kateremu

129. Takole pa so še minulo leto bevške pustne šeme vkorakale na Vrhniko.

to ni uspelo, je moral plačati. Na enak način so se zabavali tudi s pomarančami. Hrana je bila tudi ob velikonočnih praznikih boljša.

Za binkošti so vaščani romali na Žalostno goro, vendar te navade že dobrih 40 let ne poznajo več. Romale so cele družine, le eden je moral ostati doma, da je opravil vsa nujna dela.

Miklavža še vedno praznujejo. Včasih so hodili po vasi fantje, napravljeni v hudiča. Rožljali so z verigami, otroci pa so se bali in na vso moč molili. Zgodilo se je, da so kakega malčka celo zvezli iz hiše. Zvečer so otroci nastavili peharje, v dar pa so skoraj obvezno dobili palico, piškote, suhe krljje, hruške, orehe, jabolka. Danes so darila seveda drugačna, Miklavža pa tudi vedno bolj izpodriva moderni dedek Mraz.

Vaščani še vedno praznujejo godove, vedno

bolj pa tudi rojstne dneve, ki jih včasih sploh niso smatrali za praznik.

Ob praznikih so se baje vedno strogo držali pravila: Ne delaj! Poskrbeli so le za živino, skuhali in pojedli, pomedli in pospravili pa po hiši tisti dan niso, saj je to veljalo kot grešno in brezverno dejanje.

Bevčani imajo tudi svoj posebni, t. i. pogorelski praznik, ki ga praznujejo 1., 2. ali 3. avgusta – kadar pač pride na nedeljo. Ta praznik so praznovali vse do 2. svetovne vojne. Ko je vas leta 1917 pogorela, so se namreč vaščani zaobljubili, da tega dne ne bodo delali. Za sv. Jakoba je v vasi žeganje – na t. i. križevo nedeljo. Ta praznik poznajo še danes. V zvezi s sv. Jakobom poznajo vaščani spotakljivo zgodbico, ki pravi, da je v davnih časih sv. Jakob rad k sv. Marjeti v Borovnico hodil. Pa ko je prišel v cerkev, vedno je tu cople sezul, da ga kdo od vernih in bogaboječih vaščanov ne

130. Koliko zabave za otročad! Pa tudi odrasli se niso dolgočasili ob pogledu, ki ga je takle pustni sprevod nudil.

bi utegnil slišati. Nekoč pa so mu Borovničani cokle skrili in sv. Jakob je do danes ostal bos, Borovničani pa so ob tem dogodku dobili svoj vzdevek – coklarji.

Verovanje v vraže v vasi nikoli ni bilo razširjeno. Včasih so sicer Vrhničani, ko so prišli v Bevke, radi govorili: Držite fige v žepih, da ne bi coprnice prišle. Še danes nekateri verjamejo, da črni maček prinaša nesrečo, dimnikar pa srečo. Pravijo: Ob sv. Vid se skoz' trebuh vid' in če pride božičen dež, vzame pšenico pa rž. Ob krstu še vedno uporabljajo blagoslovljeno vodo. Včasih so do kresne noči vsako soboto vse njive žegnali – da bi bila boljša letina.

Bradavice na roki so včasih zdravili z rume-no rastlino, imenovano mleček. Za vsako bolezen so prav prišle kamilice. Za ženske bolezni so radi uporabljali tavžentrožo. Proti glistam so jemali vratič. Če je bolet križ, so si

zmočili brisačo v mrzli vodi, jo ovili v rjuho in obložili boleče mesto. Proti glavobolu so natrli v ruto čebulo in jo zavezali na glavo. K ženski lepoti je baje najbolj pripomoglo umivanje z mlekom. Ko se je zgodilo, da je v vasi koga pohodila krava, si je poškodovano nogo natrl z ilovico. Proti strupu so pili mleko, za razkužilo pa uporabljali rastlino, imenovano papelna, ali pa staro salo, ki so ga sesekljali in dali na urez. Pomagal pa je menda tudi trpotec. Na rano so včasih dajali tudi arniko. Če se je žanjica užela, je dala na rano rdeči osat.

Včasih so vaščani najraje plesali polke, povštrtance, štajeriše in špic polke. V vasi so trije moški igrali na harmoniko. Danes imajo ansambel Fantje s treh vasi, ki igra na veselicah.

Včasih so vaški fantje radi ob večerih peli. Ob pustu pa so radi dražili neomožena de-

131. Zvonik cerkve Sv. Križa.

kleta in jim »ploh vlačili«. S plohom so namreč porivali v hišni vogal. Zdaj tega petja na vasi na žalost ni več slišati.

Bevčani so včasih radi uprizarjali igre, imeli so tudi svoj zbor. Ker pa je bilo o vsem tem že veliko napisanega, naj omenim tu le še veselice, ki so v vasi znane že od 1920. leta. Že takrat so poznali tudi srečelov. Najprej je skrbel za muziko en sam Bevčan. Pobudo za veselice so dale šolske učiteljice tako, da je za organizacijo najprej poskrbela mladina.

Cerkev Sv. Križa v Bevkah je stara že nad dvesto let. Pred kratkim je bila obnovljena, pred tem pa že večkrat prebeljena. Včasih so bile v notranjosti obešene slike, ki so predstavljale postaje križevega pota. Zdaj jih ni več. V cerkvi je le še slika Sv. Križa, Matere božje, na vsaki strani oltarja sta dva svetnika in angeli.

132. Kapelica sredi vasi.

Ob božiču so ljudje od nekdaj postavljali jaslice. Sicer pa je v kotu vedno stal križ, podobica Matere božje, spodaj pa papirnat prt in na njem »štalca«, kjer je bil Jezus rojen. Podobno okrasje vidimo po stenah še danes. Zlasti kmečke hiše imajo še vedno nabožne slike, ki so jih včasih prodajali precej poceni.

Na konce posteljnih robov so ljudje radi postavljali bogke – kipce, ki so stali v glažkih, pa tudi angelčke in pastirčke.

Pohišstvo je bilo rezljano le pri gruntarjih. Na posodi so bile včasih naslikane rože, po frakeljcih pa vrezane majhne bele pike. Kadar se je vozilo balo, so bili tudi jarmi vedno okrašeni.

KRAJEVNE POSEBNOSTI

Šota

Nekoč je Barje zalagalo s šoto Ljubljano in druga mesta. Takrat je šota nadomeščala polena in premog. Ti časi so že zdavnaj mimo. Tudi v Bevkah s šoto ne kurijo več, še do leta 1960, 1965 pa so si svoj vsakdan težko zamišljali brez nje.

Šota je posebna vrsta zemlje, ki nastaja le na barjanskih tleh, v značilnih plasteh. Ko jim je še predstavljala glavno kurivo, so jo Bevčani ogromno pripeljali domov. Kjer so šoto rezali, so vrhnjo plast zemlje odgrnili. Spodaj je bilo od metra do metra in pol globoko šote, ki so jo izrezali tudi po pet štihov. Štih je posebna lopata za rezanje šote.

Šoto se je hodilo rezat spomladi, v mesecu aprilu, pa do začetka maja. Kmetje so na njivi napeli vrv in ob njej rezali kose šote velikosti 30 x 30 cm, 8-10 cm debele. Ko je bilo to delo opravljeno, so kose zložili enega do drugega, da se je šota osušila, potem pa so jo zložili v križe. To je bil poseben način zlaganja, pri katerem se je šota še naprej sušila, in sicer najprej na eni strani, čez kakšne 3 tedne pa so kose obrnili, da se je sušila še druga stran.

Velikokrat se je dogajalo, da je bila šota na kakšnem odročnem terenu, ali pa so bile okoli nje obdelane njive, po katerih kmetje niso mogli z vozom. V tem primeru so šoto zložili na tragove in vso znesli na tisti konec njive, kjer so je dalo ponjo priti.

V primeru, da je bilo vreme slabo ali pa se je pripravljalo neurje, pa so šoto zložili v kupe, po obliki podobne kopicam sena. Tako se ni namočila vsa šota, ampak je voda polzela le po zgornji plasti. Šoto so domov vozili sredi poletja, po navadi s konji ali kravami. Z delom so vedno začeli v zgodnjih jutranjih

urah, najkasneje do tretje ure, tako je bila šota že pred vročino doma. Z njo so kurili v kotlu za prašiče, tisti pa, ki niso premogli svojih drv, pa tudi v štedilniku ali krušni peči. Bevčani so poznali v glavnem dve vrsti šote: dobro, kvalitetno, trdo šoto, ki je bila črne barve in je bila skoraj enakovredna premogu, in slabšo, mehko, rjavo šoto, ki je puščala preveč pepela.

Šoto uporabljajo zdaj v druge namene. Bevčani povedo, da pri njih šoto kupujejo za atletske steze na stadionih, po šoto hodijo gojitelji šampinjonov iz Portoroža in Zagreba, menda pa je uporabna tudi za akvarije. Pred dvema desetletjema so jo kupovali za nastilj kurjih farm, zdaj pa uporabljajo cenejše žaganje. Šoto so poskusili uporabiti tudi za izolacijo hladilnikov, a se ni preveč obnesla. Barjansko šoto uporabljajo dandanes predvsem za gnojenje vrtov.

Pred časom se je razširilo mnenje, da je barjanska šota za vrtove neuporabna, malo vredna. Naši vrtnarji uvažajo zelo veliko šote s Poljske, Madžarske in iz Romunije. Le redki vedo, da je barjanska šota v nekaterih pogledih celo boljša od uvožene. Vsebuje namreč mineralne snovi – najbrž zato, ker šotarji režejo samo pol metra debelo vrhnjo plast, ki je bila prej dobro gnojena.

Nekateri Bevčani šote niso rezali, ampak so jo samo z vrha nakopali. Kubični meter takšne sveže šote je stal v sedemdesetih letih že 40 novih dinarjev.

Pomembno je, da je za vrtnarske namene primerna šota le do pol metra globine, pod to vrhnjo plastjo je »polžarica« - nerodovitna plast.

Bogatejši bevški kmetje so področje s šoto velikokrat dajali v najem manjšim kmetom. Ti so si jo med seboj razdelili, pri tem pa posamezne dele vsako leto med seboj za-

menjali, da je vsak dobil v najem boljše in slabšo šoto. Ko so ti mali kmetje šoto izrezali, so gruntarji zemljo spet obdelovali sami. Bevčani se še vedno z veseljem spominjajo, koliko robidovja je rado zrastlo na takem zemljišču.

Nemalokrat so gruntarji dali parcele s šoto tudi na dražbo. Takrat se je na njivi zbralo veliko kupcev – ne le iz Bevk, ampak tudi iz sosednjih vasi in šota se je na ta način velikokrat prodala dražje, kot je bila resnično vredna.

Zlata trava

Kot drugo posebnost Bevk naj omenim še tole: V bližnji preteklosti si je marsikateri vaščan prav krepko opomogel na račun navadne barjanske trave, ki jo tod imenujejo jezerska trava¹¹. Zlato obdobje pa je uničil »izum«, ki ga premore dandanes skoraj vsaka slovenska hiša – jogi. Jezersko travo so pokosili kosci, posušeno so zvlili v kite. Stotine vagonov takšnih kit je romalo zlasti v druge dele države, kjer so bevško travo uporabljali za ležišča. Pred dobrimi desetimi leti pa je povpraševanje po tej travi popolnoma usahnilo. Dokončno so jo zamenjali udobnejši in modernejši jogiji.

Bevke - složna vas

Za konec naj navedem še prisrčno izjavo informatorke: Bevke slove daleč naokoli kot složna vas. Tu ni pretefov, ne preprirov, še opravljanja ne. In mir je takšen, da ga je treba iskati. Če se kdo priseli v Bevke, za nobeno ceno ne gre več od tod. Kar prelepo, da bi človek verjel, kaj ne!?

OCENA PREUČENOSTI IN PREDLOGI

Krajevna skupnost Bevke do sedaj etnološko še ni bila obdelana. Omenjena je sicer v diplomski nalogi Blaža Telbana: ETSEO Občina Vrhnika, ki pa se temu kraju zaradi prevelike obsežnosti vrhniške občine, ni posvetil natančneje. Prav gotovo tudi pričujoča naloga pušča marsikatero narazsvetljene etnološke elemente ob strani. Nekatera poglavja bi se verjetno dalo še podrobneje raziskati, so pa tudi teme, ki jih v okviru te naloge nisem želela načeti, ker menim, da si zaslužijo posebno pozornost.

Tu mislim predvsem na živinorejo Bevk. Kot je že v nalogi omenjeno, je to najpomembnejša panoga bevških kmetovalcev. Zanimivo bi si bilo ogledati odnos samih vaščanov do tega dela, ki pravzaprav ob vsej svoji razširjenosti pogojuje že določen način življenja. Kje so vzroki, da se je ta panoga po nekajletnem nazadovanju v zadnjem času spet močno povzpela? Kako gledajo na živinorejce vaščani – uslužbenci in obratni odnos? Kakšni pa so medsebojni odnosi v družinah živinorejcev, ki tako rekoč nimajo prostega časa? Ali je delo samo glavna vez med njimi?

Druga tema, ki je za vsakega etnologa prav tako privlačna, pa bi lahko bile šege. Glede na to, da je bevški pustni sprevod toliko let zabaval celo vrhniško občino, bi si prav gotovo zaslužil podrobnejšo etnološko raziskavo. Zanimivo bi bilo proučiti prve zametke, pobude, pa vso razvojno pot do danes, ko je začela tradicija zamirati. Je vzrok res le v pomanjkanju prostega časa ali pa gre za drugačne probleme?

LITERATURA IN VIRI

1. Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana 193.
2. Krajevni leksikon Slovenje I. knjiga. Ljubljana 1968.
3. Zvezni zavod za statistiko, popis prebivalstva in stanovanj 1971, Beograd 1974.
4. Zvezni zavod za statistiko, popis prebivalstva in stanovanj 1971, Kmetijsko prebivalstvo, Beograd 1973.
5. Zvezni zavod za statistiko, popis prebivalstva in stanovanj 1971, Prebivalstvo po spolu in starosti, 2. del, Beograd 1973.
6. Zvezni zavod za statistiko, Skupno in kmetijsko prebivalstvo po aktivnosti in spolu ter kmetijsko po velikosti zemljiškega posestva, Beograd 1971.
7. Lojze Gosar, Projekcije socialdemografske, posestne in fizične preobrazbe naselja ob primeru Bevk. Geografski vestnik, Ljubljana, LV (1983).
8. Telban Blaž, ETSEO-20. stoletje, Občina Vrhnika, Ljubljana 1980.
9. Grabeljšek Karel, Vrhnika in okolica v boju za svobodo, Nova Gorica 1961.
10. Blagajniška knjiga Vaških fantov 1959.
11. Dohodki in stroški Prostovoljnega gasilskega društva Bevke.
12. Šolska kronika, natisnil in izdal Rudolf Milič.

Drugo uporabljeno gradivo:

1. 17 fotografij, lastnica negativov avtorica naloge.
2. Arhiv Gasilskega društva Bevke; gradivo hrani GD Bevke v prostorih gasilskega društva.

Informatorji:

1. Marija Košir, Bevke 4, kmetica, 1899.
2. Matija Smuk, Bevke 124, ključavničar, 1951.
3. Matija Smuk, Bevke 86, kmet, 1907.
4. Marija Smuk, Bevke 86, kmetica, 1922.
5. Jože Jeraj, Bevke 90, upokojenec, 1922.
6. Janko Keržmanc, Bevke 69, upokojenec, 1909.

Opombe:

- 1 Seminarska naloga Marije Lukanc, roj. Kunc, na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Izdelana je bila leta 1984 pri predmetu Obča sociologija pri prof. dr. Slavku Kremenšku v okviru programa Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja v 20. stoletju. Za objavo je dopolnjena z opombami pod črto.
- 2 GILL – Gioventu italiana del Litorio di Lubiana (Italijanska liktorska mladina Ljubljana)
- 3 V publikaciji 70. obletnica osnovne šole Bevke, Bevke 1997, je na strani 14 podatek, da je bil Josip Trpin učitelj v Bevkah v šol. letu 1922/23.
- 4 Gepelj – priprava za vrtenje pogonske gredi, ki jo poganja vprežna živina.
- 5 Frčada – nadzidek z oknom nad kapom, za katerim je navadno urejen stanovanjski prostor.
- 6 Trajna – trajna ondulacija je obstojnejša in dolgotrajnejša kodrasta pričeska.
- 7 Pasine, opasine – povezje za snope, povreslo.
- 8 Slački – ličkanje.
- 9 Cimprati – postavljati kaj, zbijati; cimprana hiša lesena iz brun narejena hiša.
- 10 Štera – delo obrtnika na domu.
- 11 Loček, ojstrica.

Vse fotografije v prispevku je posnela Marija Lukanc, rojena Kunc.

SONČEV MRK, OPAZOVAN LETA 1664 BLIZU VRHNIKE

OB 350-LETNICI ZAPISA

Ko smo 28. januarja tega tekočega 1664. leta zarana približno ob pol osmi uri prišli nekoliko od Gornje vasi pri Vrhniki in smo hoteli nadaljevati pot proti gospostvu Logatec, nas je srečal na videz pošten meščan v sivi sukneni obleki in nas ogovoril natanko s temile besedami: »Glejte, glejte, moji patres, kakšno je danes Sonce.« ...¹

»Resnično in verodostojno poročilo o strašnem čudežnem znamenju ...«

Pred začetkom izhajanja periodičnih časopisov so senzacionalne kot tudi vsakdanje novice oglašali na občasnih tiskanih letakih. S tem je bilo omogočeno, da so se z dogajanjem seznanjale tudi širše množice ljudi. Večinoma so letaki iz naših krajev poročali o turških vpadih ali drugih bojih, medtem ko so bile novice o naravnih pojavih objavljene redkeje. Zapis o Sončevem mrku pri Vrhniki je bil oznanjen na dveh letakih, ki ju danes v originalni obliki hrani knjižnica v Narodnem muzeju v Ljubljani. Besedilo obeh letakov je natisnjeno v nemški gotici tipa fraktura in je po vsebini skoraj identično. Kot je razvidno iz samega zapisa in kasneje preverjeno v arhivih, so dne 28. januarja 1664 čez naše kraje proti Goriški potovali trije kapucini in njihov provincial p. Krištof iz Čedadada, vsi iz štajerske kapucinske province. Okoli pol osme ure zjutraj

jih je na poti nekoliko od Gornje vasi (Stare Vrhnike) pri Vrhniki proti Logatcu ogovoril mimoidoči in jih opozoril na nenavadno Sonce. Glede na to, da so menihi potovali stran od Sonca in ga sami od sebe verjetno ne bi niti opazili, lahko štejemo opozorilo k srečnemu naključju, zaradi katerega je bil mrk na območju Vrhnike s strani piscev sploh opažen in dokumentiran. Skupaj so se čudili dogajanju na nebu več kot poldruugo uro. Sklepajoč iz domišljjskega videnja, se s pojavom predhodno še niso srečali, najverjetneje ga niso niti poznali. Ob pogledu na Sonce je bilo to *bledo, brez vsakršnega sijaja* in v zgornjem delu že odrezano v obliki Lune. Po besedah zapisnikarja so se na njegovi površini sprva zasledovali štirje možje. Ko so izginili, je na sceno prikorakala množica pešakov z višjim in temnejšim moškimi v svoji sredini. Ob prikazu dveh cerkva sta od roba Sonca proti središču prijezdila dva mogočna črna moža in za njima cela horda jezdecev. Pričeli so se strašni boji z ognjenim streljanjem. Nadaljnji, še hujši boji so se razplamteli po prihodu svetlega *odličnika*, ki so mu prav tako sledili številni jezdec. Vsi napadi so se izvajali iz iste točke (na sliki 135 točka B), medtem ko na nasprotni strani (točka A) vseskozi ni bilo opaziti nikakršnega človeka oziroma odpora.

Warhaftige **M**ußsag/
Des Wohl-Ehrtwüridigen
P. Fr. CHRISTOPHORI
à Civald,

Der PP. Capucinatorum Provincialn in
der Steyerischen Provinz / welcher mit seinen bey sich
habenden dreyen Socijs, R. P. THEOPHILO von Gurggfelde/
Fr. GRATIAO di Muggio, vnd Fr. COLUMBANO di Malvarger,
(als er die Visitation gegen Görz in Friaul fürnemmen wol-
ten) ungesehr ein halbe Meyl von Ober-Laybach einem Markt-
Strecken in Crain/drey Meyl Wegs von der Haupt-Statt
Laybach gelegen/nachfolgendes Wunderwerck an
der Sonnen/ vnd Firmament/ mit
Augen gesehen.

Auß dem Latein vnd Welschen / in das Teutsche
versetzt / vnd gründlich
Beschriben / durch M. S. v. S. in der
Haupt-Statt Laybach / den letzten
Januarij, Anno 1664.

133. Resnična izpoved prečastitega p. Krištofa iz Čedada, kapucinskega provinciala v štajerski provinci, ki je s svojimi tremi družabniki, p. Teofilom iz Krškega, fr. Gratiaom iz Muggia in fr. Kolumbanom iz Naborjeta (namenjen za vizitacijo po Goriški in Furlaniji), približno pol milje od Vrhnike, trga na Kranjskem, oddaljenega tri milje pota od glavnega mesta Ljubljane, na svoje oči videl naslednje čudo na Soncu in nebu. Iz latinskega in laškega prestavljeno na nemško in temeljito popisano po A.S. v. S. v glavnem mestu Ljubljani, zadnjega januarja leta 1664.

Uvodni del štirilistnega letaka, tiskar in kraj izida nista znana;
hrani Narodni muzej v Ljubljani.

Warhaffter und glaubwürdiger Bericht / eines erschrecklichen Wunderzeichen / so sich den 28. Januari dieses 1664. Jahres / früe um 8. Uhr / an der Sonnen erzeiget / und in dem Fürstenthum Crain bey Ober-Laybach zum H. Crucis / von sechs PP. Capucin. neben ihrem Provincial Ist gesehen worden / welche sich auch erbeten / solches sub Juramento. auf Begehren auszusagen.

Den 28. Jan. dieses 1664. Jahres zu Morgens gegen 8. Uhr / als wir von Dornsdorf bey Ober-Laybach ein vortig hinaus kommen / und gegen Laybach zugegangen / Ist uns anzusehen ein Wunderweissmann in einem grauen Kleid bezeuget / welcher uns mit dergleichen Worten anredet: (dann wir seynd von der Sonnen/dieselbe auf der linken Seiten habend; er aber gegen der Sonnen gahng) *Sehet / sehet meine Patres, wie ist heut die Sonn so artig / daraufruf auf die Sonn zu gehen / und befunden / daß sie ganz bleich / ohne allen Schein und Stralen / und oberhalb auf der Seiten in forma, wie es allda zu sehen / bestanden haben wie uns hoch verwundert; und mit einander geredet / was doch die Ursach dieses seltsamen Ansehens der Sonn seyn mußte. Und als wir ein wenig urter Sehet daß selbs in verdracht; und wieder zurück in die Sonn geschaut / also wann ist darinn in der Sonnen bey dem Zeichen des Buchstaben E zu sehen gewest ein langer mager Mann / (Num. 1.) Gegen dieselb ist nitte dem Buchstaben in die Sonne gegangen ein kleiner Mann / und mit ihm noch andere zwey die sind aber noch kleiner gewesen. Diese alle drey seynd auf dem langen Mann in der Sonnen stehend / zugegangen / daraufruf er gemichen / si aber seynd ihm / gegen dem Buchstaben A. stark nachgegangen / und allorten bey diesem Buchstaben A alle verschwunden. Geschwind daraufruf ist zu sehen gewest / daß ein Troup Fußsoldat (Num. 2.) von dem Buchstaben B hinein in die Sonnen marchirte; unter die sein ist ein längerer und schwächerer Mann gewesen / und seynd durch die Sonn fortgegangen / nachgehende aber zwischen dem Buchstaben A und C verschwunden. Bald daraufruf seynd zwey Kirchenbüren mit einem kleinen Kirchlein zu sehen gewest / (Num. 3.) ein großer und ein kleiner / der größer ist gestanden bey dem Buchstaben D. der kleiner aber bey dem F. seynd aber geschwind an ihrem Ort verschwunden. Nach diesem ist unglücklich zu sehen gewest / daß zwey großmächtige schwar-*

ze Männer zu Pferd / (Num. 4.) und noch mit ihnen eine große Menge Reuter vor dem Buchstaben B hinein in die Sonnen seyn kommen / diese haben stark geschossen / gegen dem Buchstaben A. also daß auch Feuer von so starkem Schießen zu sehen gewest / daraufruf wir ansfangen zu fluchen / zu beten / und inbrünstig zu Gott um Hülf zu schreyen / dann es war graulich anzusehen / seynd also ermannte zwey Männer und Reuter mit Schießen und Fichten gegen dem Buchstaben A zugegangen / und endlich zwischen dem A und C verschwunden. Über diese und auf die legt / ist ein großmächtiger Mann zu Pferd / (Num. 5.) der war ganz weiß und leicht zu sehen / bey dem Buchstaben B hinein in die Sonn mit großem Ansehen geritten / und mit sein r Geschütz schier gang oben an der Sonnen angehossen / ihm ist nachgehlet eine ganze Arme Reuter / also daß die völlige Sonn mit ihm fast angefüllt ware. Diese haben noch viel grausamer als die vorige gegen dem Buchstaben A geschossen und geschossen / wobei ein erschreckliches Feuer gesehen worden / welches uns noch zu größten Entsetzen und unbrünstigen Gebet betogt hat. Endlich und nach diesem langen Geschütz / seynd diese Volcker bey dem Buchstaben C allgemach verschwunden / auf der Seiten A ist niemals einiger Widerstand / auch gar keine Person zu sehen gewesen. Solcher Zug und Geschütz hat gedwret bey einer guten Viertel Stund. Nachdem aber alles dieses / so obbesagt / verschwunden / ist die Sonn in der Wüthen blau / und auf den Seiten um und um blüht worden / und ist also die Sonne ohne Klang gelieben ohngefähr bey zwey Stund. Hierauf hat sie ansfangen ihre gewöhnliche Stralen von sich zu geben / und ist allgemach oben an der Seiten völlig worden. Das ist die Luna, welche sich in die Sonn verlohren. Datum Ober-Laybach / in dem Fürstenthum Crain beym H. Crucis / den 29. Jan. 1664.

Zusitzen bey Paulus Fürsten / Kunsthandlern in Nürnberg.

134. Resnično in verodostojno poročilo o strašnem čudežnem znamenju, kakor se je kazalo na Soncu dne 28. januarja tega 1664. leta zarana ob 8. uri ...

Enolisti letak, skica v tehniki bakroreza, natisnil Paul Fürst, Nürnberg; hrani Narodni muzej v Ljubljani.

Po tem so vsa videnja izginila in Sonce se je za poldrugo uro obarvalo v središču modrikasto ter na obrobju krvavo rdeče. Šele nato je Lunin odrez popolnoma izginil in Soncu se je povrnil prvotni sijaj. Verski dostojanstveniki so razumeli videnja kot nekakšna svarila, morda celo pred novimi turškimi vpadi, zato so med opazovanjem teh grozot *goreče vzdihovali h Bogu in Mariji za pomoč*. Sam zapis dogodka ne omenja uporabe zaščite pri opazovanju Sončevega mrka; premočna svetloba skozi skoraj dvourno strmenje v Sonce je gotovo škodovala očem, kar bi bil lahko vzrok za tako »slikovito« videnje. Nekoliko presenetljivo je, da zapisnikar ne omenja neprestanega gibanja Lune čez Sončevo polje. Omeni le »odrez v obliki Meseca« ob začetku opazovanja in »izgin odreza v obliki Lune« ob koncu. Petnajst minut vmesnih videnj opisuje v tekstu in prikazuje v sliki, kot bi se ves čas dogajala ob isti stopnji prekritosti Sonca.

Po tem dogodku so se kapucini odpravili dalje v samostan proti Sv. Križu pri Ajdovščini. Tu je naslednjega dne, 29. januarja, p. Krištof zapisal svoja videnja v latinskem in italijanskem jeziku. Predvidevajo, da je rokopis potoval s pošto nazaj v Ljubljano, kjer so ga zadnjega dne v januarju prevedli v nemščino in še istega dne razposlali v različna kraljestva.

Senzacionalno novico o nenavadnem nebesnem pojavu sta kmalu natisnila dva tiskarja. Prvotnejši letak, z zgoraj predstavljenimi podatki, obsega štiri strani in v besedilu sledi nemškemu prevodu zapisa. Podatka o tiskarju in kraju izida na njem ni mogoče zaslediti. Drugi letak je enolistni; natisnil ga je Paul Fürst v Nürnbergu in ga opremil z nazorno skico v tehniki bakroreza. Za besedilo je uporabil tako izviren zapis kot njegov nemški prevod, kar je privedlo

do manjših razlik v vsebini obeh letakov. Nürnberški letak se razlikuje od štirilistnega letaka po času začetka opazovanja mrka (ob 8. uri), trajanju druge faze dogodka, ko je bilo Sonce obarvano in še brez leska (dve uri), izpustitvi imen (za nemške pokrajine manj pomemben podatek) ter po nekaterih tiskovnih napakah (Kranjska je obravnavana kot kneževina, ne kot vojvodina). Presenetljiva pa je predvsem razlika v navedbi števila očividcev. V nürnberškem enolistnem letaku so njihovo število povišali na šest, s čimer so – zanimivo, da že v tistih časih – prilagajali vsebino v namen večje verodostojnosti novice.

Znanstveno ozadje Sončevega mrka, z dne 28. januarja 1664

Glede na internetne podatke je bilo v 17. stoletju z Zemlje opaznih skupaj 248 Sončevih mrkov. Leta 1664 so evidentirani trije, in sicer vsi kot delni. Po mrku, dne **28. januarja**, sta v tistem letu sledila 23. julija in 21. avgusta še preostala dva; prvi od njiju z zelo visoko, 96-odstotno, drugi s komaj 8-odstotno prekritostjo Sonca². Središče januarskega mrka, ki ga naš zapis omenja, se je širilo od Alžirije, proti severu čez Francijo, Nemčijo, Švedsko, Finsko, zavilo na vzhod proti Sibiriji ter dalje na jug proti Mongoliji. Najvišja dosežena prekritost Sonca, približno na sredini poti, je bila 44 odstotkov. Delni mrk je bil tako opazen po vsej Evropi (z izjemo skrajnega zahodnega dela), zahodni polovici Rusije in severnem delu Bližnjega Vzhoda. Na področju Vrhnike je trajalo celotno dogajanje od 6.19 do 8.04 ure zjutraj, z vrhuncem mrka ob 7.10 uri³.

Popolni Lunin mrk je nastopil dva tedna kasneje, 11. februarja 1664, in je bil prav tako viden na našem ozemlju.⁴

NASTANEK SONČEVEGA MRKA

Sončev mrk je nebesni pojav, ki ga vidimo z Zemlje ob premiku Lune v naše vidno polje pred Sonce. Vsa tri nebesna telesa so tedaj poravnana v navidezni premici, zaradi česar Luna zastre Sončevo svetlobo. Na Zemljo pade Lunina senca, ki zaradi nenehnega vrtenja nebesnih teles potuje čez Zemljino površino ter s tem definira trajanje in območje vidnosti Sončevega mrka. Pri *popolnem mrku* je poravnost nebesnih teles povsem točna in zastrtost Sončeve svetlobe je stoodstotna. Nad zelo ozkim območjem Zemlje, v središču Lunine sence, se nebo za kratek čas znoči. Le pri tem mrku je ob vrhuncu mogoče opaziti okoli Sonca korono (zelo segreto zunanjo atmosfero), protuberance (žareči oblaki plina okoli Sonca), migotanje atmosfere, svinčenosivo svetlobo ter Bailyjeve bisere in diamantni prstan tik pred in tik po popolnem prekritju Sonca. Slednji nastanejo zaradi razgibanega Luninega reliefa (kraterji, gore, doline) in s tem ne povsem ravnega roba Lune. V širšem območju Lunine sence, imenovane polsenca, popolni mrk ni viden v vsej razsežnosti, zato ga opazimo kot delnega. Če nebesna telesa niso poravnana povsem v črti, je navidezna prekritost Sonca nepopolna, zato govorimo o *delnem mrku*. Pri večji oddaljenosti Lune od Zemlje je relativna površina Lune manjša, zaradi česar se v primeru mrka ne prekrije celotno Sonce, pač pa le njegov osrednji del. Ker ostaja na nebu viden tanek Sončev obroč tudi ob vrhuncu prekritosti, imenujemo pojav obročasti ali *kolobarjasti mrk*. Četrta oblika Sončevega mrka je *hibridni mrk*. Pri tem vidijo opazovalci na začetnem in končnem ozemlju, čez katerega potuje središče Lunine sence, kolobarjast mrk, v vmesnem področju pa popolni mrk. Dogodek Sončevega mrka je vezan vedno na čas prazne lune oziroma mlaja. Po pravilu nastopi nekaj tednov do mesecev prej ali kasneje, ob polni luni, tudi Lunin mrk.

Z Zemlje je mogoče opaziti v enem letu običajno po dva mrka, ki sta v polletnem razmiku. V redkih primerih je lahko mrkov tudi do pet letno, medtem ko se zgodi popolni mrk povprečno vsakih 18 mesecev^{5,6,7}. V tem tisočletju je nastalo že 30 mrkov, od tega osem popolnih. Zadnji popolni Sončev mrk se je zgodil na južni polobli 13. novembra 2012, medtem ko bo nastopil naslednji 20. marca 2015 in še naslednji 9. marca 2016⁸.

Dejanska opaženost mrkov je nižja od njihove pogostnosti; v globalnem pogledu je vzrok temu pojavljanje mrkov nad neobljudenimi predeli planeta, in v lokalno-regionalnem pogledu neugodne vremenske razmere za opazovanje (oblačnost, megla). Za konec poglavja naj velja še opozorilo, da lahko opazovanje delnega mrka, ko prekritost Sonca ni popolna, brez zaščitnih očal ali folije trajno poškoduje oči.

SONČEVI MRKI, VIDNI NA OZEMLJU SLOVENIJE

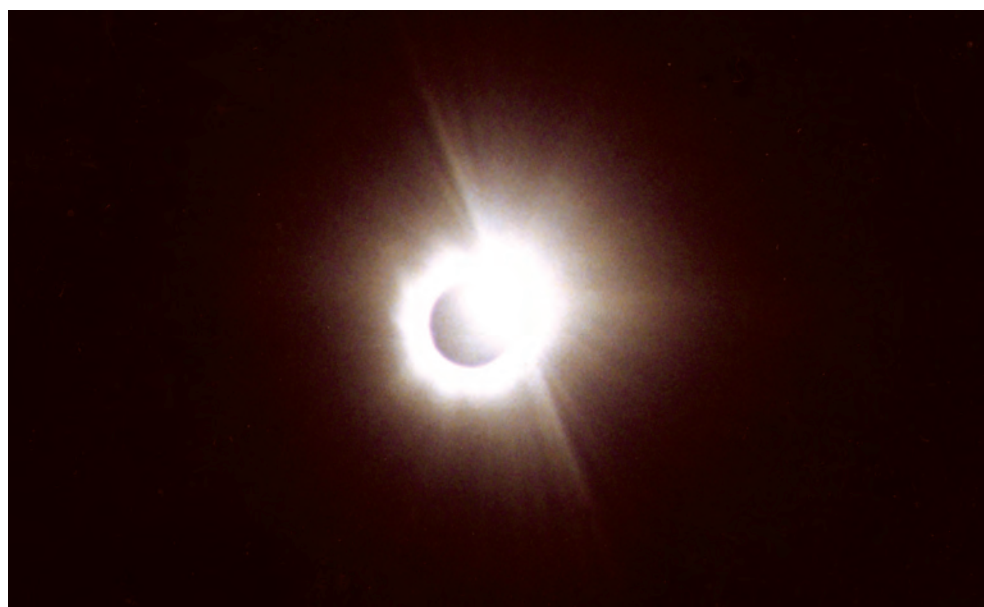
Delni Sončev mrk

Zadnji mrk, ki smo ga lahko opazovali v naših krajih, se je zgodil **4. januarja 2011**. Bil je delni mrk, katerega senca je potovala od Alžirije, prek celotne Evrope, do Arabskega polotoka in zahodne Azije. Čez ozemlje Slovenije je pripotovala malo čez deveto uro dopoldne. Prekritost Sonca je bila približno 70-odstotna, a sta oblačnost in megla, z izjemo Primorske in višjih krajev, vidljivost pojava močno zmanjšala.⁹ Popolni Lunin mrk, tudi opazen v naših krajih, je nastopil dve tedna prej, 21. 12. 2010⁸.

Naslednji mrk bo nastopil **20. marca 2015**. Gre za popolni mrk, ki bo v vsej svoji razsežnosti opazen v ozkem pasu od Severnega Atlantika, mimo Ferskih otokov severno od Škotske, do norveškega Svalbarda ter čez Arktično morje do severnega pola. Na podro-

135. Korona ob vrhuncu popolnega Sončevega mrka ...

136. ... in tik po njem (diamantni prstan), z dne 11. avgusta 1999.
(Foto: Katarina Oblak Brown, ob Blatnem jezeru na Madžarskem).

čjih Evrope, severne Afrike in zahodne Azije ga bo mogoče opazovati kot delni mrk. V Sloveniji bo vrhunec mrka, ko bo dosegla prekritost premera Sonca 68 odstotkov, ob 10.40 (podatek velja za Ljubljano).¹⁰ Dva tedna kasneje, 4. aprila, mu bo v popoldanskem času sledil pri nas neopazen popolni Lunin mrk.⁸

13. septembra 2015 bo nastopil na južni polobli delni Sončev mrk. Pri nas sicer ne bo viden, vendar bomo dva tedna kasneje, 28. septembra, lahko opazovali z njim povezan popolni Lunin mrk z vrhuncem ob 3.47 (podatek velja za Maribor).¹¹

V bližnji prihodnosti bodo v Sloveniji opazni delni mrki še v letih 2021, 2022, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030 in 2034 ... (podatki za Maribor)¹².

Popolni Sončev mrk

Popolni Sončev mrk je za tako majhno ozemlje, kot ga zavzema Slovenija, velika redkost. V drugem tisočletju je bil viden leta **1033**, ko je šlo zaradi velike oddaljenosti Lune pravzaprav za kolobarjast mrk. V naši neposredni bližini, v Istri in ostali Hrvaški, sta bila popolna mrka opazna še leta 1485 in 1540. Leta **1842** je Lunina senca potovala čez del Gorenjske, a zaradi zgodnje jutranje ure verjetno ni bila opažena. Dne 15. februarja 1961 nas je mrk spet zgrešil le za malo, saj so ga lahko opazovali že v bližnji Dalmaciji.¹³ Zadnji popolni mrk je bil viden **11. avgusta 1999** na skrajnem severovzhodnem robu Prekmurja, v preostali Sloveniji smo ga opazovali kot delnega. Največja prekritost Sonca je bila dosežena ob 10.47 uri. Takrat je potovala Lunina senca od Zahodnega Atlantika, prek Združenega Kraljestva, Francije, Beneluksa, Južne Nemčije in Avstrije do našega ozemlja, ter dalje proti Hrvaški, Madžarski in Romuniji. Z njim povezan delni Lunin mrk je nastopil že dva tedna prej, 28. julija 1999, a pri nas ni bil viden.⁸

Naslednji popolni mrk bomo na ozemlju srednje Evrope in dela Bližnjega vzhoda dočakali šele **3. septembra 2081**. Takrat bo središče sence v 56 sekundah prepotovalo vzhodni del Slovenije, z začetkom na območju Solčave, preko Velenja, Dobrne, severno od Celja, do Rogaške Slatine in nazadnje Rogatca⁹.

ZANIMIVOSTI

Začetki poročanj in raziskav

Opazovanje mrka so vpletli v mitologijo že stari Egipčani pred več kot 4500 leti¹⁴, medtem ko sega prva omemba Sončevega mrka v čas stare kitajske kulture, v leto 2137 pr. n. št.⁵. Med odlične antične astronome štejemo tudi Babilonce in stare Grke. Slednji so bili na osnovi opazovanja gibanja Lune sposobni napovedati mrke že v prvih stoletjih našega štetja (Ptolomej). V moderni znanosti imajo prav posebno mesto raziskave iz časa mrka v letu 1919, s katerimi so bile potrjene nekatere trditve iz Einsteinove teorije relativnosti.¹⁴

Vplivi sončevega mrka

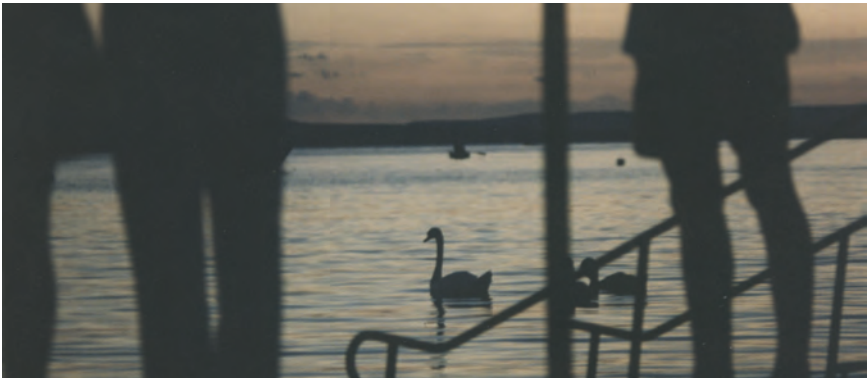
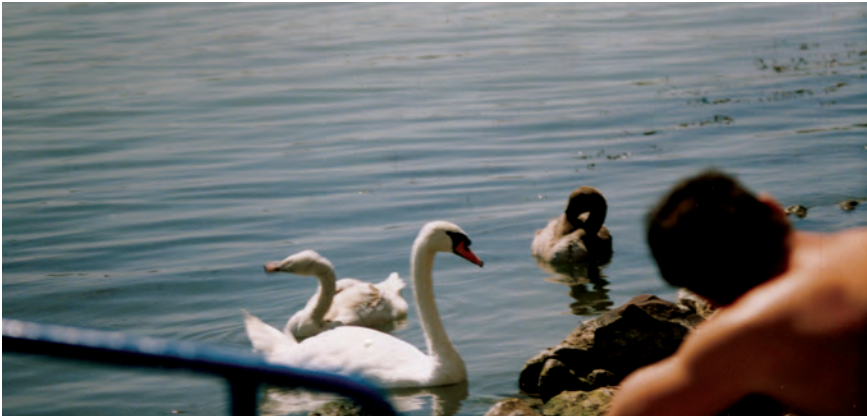
Vpliv Sončevega mrka na živi in neživi svet Zemlje je že dolgo poznan in v zadnjem času s številnimi raziskavami tudi znanstveno potrjen. Tako se, na primer, zaradi zasenčenosti Sonca spremeni intenzivnost sevanja, temperatura na območjih mrka pade in posledično se spremenita hitrost in smer vetra¹⁵. V stratosferi se zmanjša koncentracija ozona in v morjih se zniža pH (oz. poveča se kislost)¹⁶. Pri raziskavah na mikroorganizmih so ugotovili, da ti ob izpostavljenosti mrku opazno odreagirajo s spremembo v genetskem zapisu in posledično v morfologiji. Vendar pa naj bi bila ta reakcija le prilagoditev k uspešnejšemu preživetju v novih razmerah, medtem ko za organizme škodljivih sprememb niso potrdili¹⁷.

137. V pričakovanju Sončevega mrka, 11. avgusta 1999.

138. V trenutku popolne zasenčenosti Sonca.
(Foto: Marija Oblak Čarni, ob Blatnem jezeru na Madžarskem).

139., 140. Sončev mrk so pričakali tudi labodi; sliki pred in ob vrhnuncu zasenčenosti.
(Foto: Katarina Oblak Brown, ob Blatnem jezeru na Madžarskem).

141. Nekoč so Sončeve mrke oznanjali na letakih, danes jih obeležujejo tudi na znamkah.

V astrološkem pogledu naj bi bila obdobja Sončevih mrkov zaradi intenzivnih dogajanj za nas precej neugodna. Njihovo delovanje je močno tudi v primerih, ko pojav pri nas ni opazen. Negativen vpliv naj bi dokazovale številne nesreče in katastrofe, ki so sovpadle z mrki, kot npr. potop Titanika aprila 1912, jedrska katastrofa v Černobilu aprila 1986, smrt matere Tereze in princeze Diane avgusta 1997, potres v Turčiji in Grčiji konec poletja 1999, nesreča ruske podmornice Kursk avgusta 2000 in potres v San Salvadorju januarja 2001. Še starejši zapisi vežejo čas mrkov tudi na križanje Kristusa, rojstvo Mohameda in smrt angleškega kralja Henryja I.¹⁸. V dneh Sončevih mrkov nam torej astrologi priporočajo izogibanje pomembnejšim nalogam in opravljanjem, saj bi nam ti utegnili uiti izpod kontrole¹⁹.

ZAKLJUČEK

Čeprav so Sončevi mrki v današnji znanosti povsem razložljivi in predvidljivi, spadajo za opazovalce še vedno med najbolj spektakularne nebesne dogodke. In tako si ni težko predstavljati, kako so si njihov nastanek in pomen poskušali prikazati v daljnem 17. stoletju, ko je bila Evropa še močno prežeta s srednjeveško miselnostjo.

Zapis o videnju in interpretaciji Sončevega mrka blizu Vrhnike sodi med dragoceno gradivo astronomske stroke že zaradi svoje starosti. Upoštevač lokacijo opazovanja, ki jo zapis navaja, pa se z njimi lahko ponaša tudi naš kraj.

Opombe:

1. Sončni mrk 1664 - faksimilirana izdaja, spremna beseda Reisp Branko, 1966, Cankarjeva založba, tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana.
2. <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEcat5/SE1601-1700.html>
3. <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEsearch/SEsearchmap.php?Ecl=16640128>
4. <http://eclipsewise.com/lunar/LEprime/16011700/LE1664Feb11Tprime>
5. http://sl.wikipedia.org/wiki/soncev_mrk
6. <http://moonblink.info/eclipse>
7. <http://www.kvarkadabra.net/mrk>
8. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_solar_eclipses_in_the_21st_century
9. <http://www.rtvsl.si/znanost-in-tehnologija/foto-delni-soncev-mrk-so-ponekod-zastrlimegla-in-oblaki/247744>
10. <http://astronomska-revija-spika.si/20-marec-2015-delni-soncev-mrk>
11. <http://novice.e-astrologija.si/2014/04/seznam-mrkov-v-letu-2014-in-2015.html>
12. <http://mb.ipaslovenija.org/mrki.htm>
13. <http://www.kvarkadabra.net/mrk-proteus>
14. <http://www.bibalex.org/eclipse2006/historicallobservationsofsolareclipses.htm>
15. <http://news.nationalgeographic.com/news/2012/03/120328120328-solar-eclipses-winds-weather-sun-earth-space-science>
16. Kumar S. S. & Rengaiyan R. 2011 Influence of solar eclipse on seawater. *Natural science*, Vol 3, No. 1, 6774.
17. Shriyan, A., Bhat, A.M. & Nayak, N. 2011: Effect of solar eclipse on microbes. *J. Pharm. Bioallied Sci.*, 3(1), 154-157. (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3053514>)
18. <http://www.livescience.com/24743-famous-solar-eclipses-history.html>
19. <http://www.lunin.net/vplivlune/mrki.php> (Spletne strani prebrane januarja in februarja 2015.)

KAKO SMO GRADILI KULTURNI CENTER VRHNIKA

Dve desetletji stara potreba po novih, večjih in potrebam primernih prostorih Cankarjeve knjižnice ter vrhniških osnovnih šol po zagotovitvi dodatnih oddelkov je bila razlog, da je Občina Vrhnika v letu 2012 odkupila stavbo nekdanje Šivalnice IUUV z nekaj več kot 4.000 m² tlorisne površine in 7000 m² zemljišča. Tako se je odprla možnost ponovne oživitve degradiranega območja industrijske stavbe in širitve središča Vrhnik ob Tržaški cesti, nekoliko bližje izrednim naravnim lepotam Vrhnik, ki jih predstavljajo izviri Ljubljane.

Po proučitvi možnosti smo prišli do zaključka, da v objekt lahko umestimo celo tri samostojne programe, pomembne za Vrhniko, in sicer:

1. knjižnico v medetaži nad zakloniščem in v prvem nadstropju,
2. dodatne oddelke Osnovne šole Ivana Cankarja Vrhnik v drugem nadstropju,
3. ter športnih dvoran ali doživljajskega razstavišča naravne in kulturne dediščine v pritličju.

Vedeli smo, da bomo s to potezo hkrati programsko razbremenili natrpano vrhniško središče v okolici mestnega stadiona in Osnovne šole Ivana Cankarja. Sočasno s

preselitvijo knjižnice pa bo osnovna šola pridobila še preostale prostore, ki jih nujno potrebuje zaradi večjega števila šoloobveznih otrok na Vrhniki. S to odločitvijo smo se tudi izognili gradnji dveh bistveno dražjih prizidkov za oba programa, ki bi zelo posegla v parkovne površine pred nekdanjo knjižnico in šolo.

Investicijsko gledano je bilo seveda jasno, da Občina Vrhnika, ob prioritetah gradnje kanalizacijskih sistemov in čistilne naprave, finančnega bremena sama ne bo zmogla, saj je ocenjena vrednost nakupa in obnove stavbe v letu 2012 znašala skoraj 4,3 milijona evrov.

Glede na možnosti prijav na razpise za evropska, državna in druga sredstva smo zato oblikovali vsebinsko, programsko in finančno zaključene celote, in sicer:

1. Energetska sanacija objekta IUUV Vrhnik, s katero smo kandidirali na razpisana sredstva Ministrstva za infrastrukturo in prostor.
2. Kulturni center s knjižnico, s katerim smo kandidirali na razpisana sredstva Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo.
3. Ureditev učilnic v objektu IUUV in telova-

dnice v Kulturnem centru, s katero smo kandidirali na razpis Fundacije za šport in sredstva Republike Slovenije po 23. členu Zakona o financiranju občin.

- 4 Zunanja ureditev z izvedbo košarkarskega igrišča in infrastrukture v Gradišču, s katerim smo za del investicije kandidirali pri Fundaciji za šport.
5. Doživlajsko razstavišče Ljubljana, s katerim smo se prijavi na razpisana sredstva Evropskega gospodarskega prostora.

Obnova je s toliko operacijami postala za res kompleksna in zahtevna. Zato v nadaljevanju podajamo še nekaj informacij in pojasnil.

AD1: V skladu s podpisano pogodbo projekt »Energetska sanacija objekta IUUV Vrhnika« delno financira Evropska unija iz Kohezijskega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007–2013, 6. razvojne prioritete »Trajnostna raba energije«, 1. prednostne usmeritve »Energetska sanacija javnih stavb«.

Občina Vrhnika je po podpisu pogodbe postala upravičena do dobrih 864.000 EUR sredstev, pri čemer predstavljajo namenska sredstva Kohezijskega sklada 85 % delež, 15 % pa zagotavlja Republika Slovenija.

Po zaključenem postopku izbire je bila 19. junija 2013 podpisana prva pogodba s podjetjem TIPO INVESTICIJSKE GRADNJE d. o. o. iz Ljubljane, v začetku decembra 2013 pa še druga, in sicer s podjetjem IMP PROMONT d. o. o. iz Ljubljane.

Tako smo prišli do stavbe in energetske saniranega ovoja s kurilnico in klimati. Potrebno je bilo izdelati še vsebino, zagotoviti sredstva in izbrati izvajalce del. Najprej je bil na vrsti Kulturni center s knjižnico, ki je vseboval obnovo vhodnega dela pri-

tličja, stopnišče, večje dvigalo, medetažo nad zakloniščem in prvo nadstropje.

AD2: Konec decembra 2012 smo uspeli na razpisu Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo. V skladu s podpisano pogodbo »Kulturni center s knjižnico« delno financira Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete »razvoj regij«, prednostne usmeritve »Regionalni razvojni programi«.

Občina Vrhnika je postala upravičena do sredstev v višini nekaj več kot 457.000 EUR, pri čemer predstavljajo namenska sredstva ESRR 85 % delež, 15 % pa zagotavlja Republika Slovenija. Navedena sredstva so združena sredstva z občinami Horjul, Log – Dragomer in Borovnica, ki niso prijavljale svojega projekta in so njim dodeljene deleže odstopile v korist projekta Občine Vrhnika, ki s knjižnično dejavnostjo pokriva tudi njihove potrebe.

Konec septembra 2013 je bila podpisana izvajalska pogodba s podjetjem ZIR d. o. o. iz Ljubljane za dela ureditve Kulturnega centra s knjižnico. V sredini novembra 2013 pa še pogodba za opremo s podjetjem AS – PRIMUS d. o. o. iz Starega trga pri Ložu.

Toliko glede zagotavljanja sredstev in izbora izvajalcev del za knjižnico. Na vrsti so bile tozadavne aktivnosti še za šolski del, ki obsega ureditev šestih učilnic, jedilnice in razdelilne kuhinje v drugem nadstropju ter manjšega dvigala za dostavo hrane, sanitarije z garderobami in telovadnico v pritličju ter zunanja ureditev.

AD3 in 4: V novembru 2013 smo za športni del obnove kandidirali na razpisana sredstva Fundacije za šport v skupni višini nekaj več kot 62.000 EUR in uspeli.

Sredi januarja 2014 smo podpisali pogodbo z izvajalcem del za »Ureditev učilnic v objektu IUUV in telovadnice v Kulturnem centru«. Najugodnejši ponudnik je bil tudi v tem primeru AS-PRIMUS d. o. o. iz Starega trga pri Ložu.

V mesecu juniju je sledil še podpis pogodbe za zunanjo ureditev s podjetjem Komunalne gradnje d. o. o. iz Grosuplja.

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo je v začetku avgusta 2014 izdalo povabilo občinam k oddaji načrtov porabe državnih sredstev za njihove investicije za leto 2014. Vrhniki je bilo dodeljenih nekaj več kot 119.000 EUR.

Skupni znesek vseh sredstev iz drugih virov za ureditev Kulturnega centra Vrhnika se je tako povzpел že na 1,5 MIO EUR, kar znaša dobro tretjino oziroma preko 33 % vseh stroškov nakupa in obnove objekta.

Kljub naporom postavljenega roka končanja del konec aprila ni bilo mogoče doseči predvsem zaradi prepletanja istočasnega izvajanja del kar štirih izbranih izvajalcev ter njihovih podizvajalcev, ki so morala biti še medsebojno usklajena.

Ne glede na vse težave smo ob pomoči nadzorniške ekipe podjetja Proctor d. o. o. iz Šmarja - Sapa skupaj s projektanti Projektom d. o. o. iz Nove Gorice in Delavnico d. o. o. z Vrhniko ter izvajalci uspeli pripraviti vse potrebno do 28. maja 2014, ko je bil opravljen tehnični pregled objekta. Po predložitvi zahtevanih dokazil je UE Vrhnika 2. julija 2014 izdala uporabno dovoljenje.

Sledila je postopna predaja ključev in objekta, in sicer najprej knjižnici, ki je 10. julija že začejala selitev knjig in opreme.

Prav je, da v kratkih besedah predstavimo še nekaj pomembnih izhodišč, ki so bila prisotna pri umeščanju knjižnice.

Z novimi prostori smo želeli pri uporabnikih doseči povečano zavedanje pomena knjižnice kot informacijskega, izobraževalnega, kulturnega, socialnega in komunikacijskega središča. Temu primerno je organizirana tudi sama razdelitev prostora, namenjenega uporabnikom, ki je v eni etaži, na kar 1400 m². Poleg urejenega prvega nadstropja sedanje stavbe prostori knjižnice obsegajo še skladiščne prostore in pisarne v medetaži na več kot 300 m².

Simbolno in po imenu smo knjižnico želeli povezati z zlatim obdobjem obratovanja Industrije usnja Vrhnika in z veličino slovenske literature. Ivan Cankar zasluži primernejše obeležen spomin na Vrhniki, kot ga je imel do sedaj. Bližamo se 100. obletnici njegove smrti in prav je, da tudi knjižnica z njegovim imenom dobi bolj ponosno podobo in boljše pogoje za delo.

Po tem, ko je bila toliko desetletij Industrija usnja Vrhnika nosilec vrhniškega gospodarstva, dajala kruh več sto zaposlenim in njihovim družinam, praktično razvijala ali sodelovala pri gradnji vrhniške infrastrukture, to na nek način dela še naprej, in sicer v obliki zgrajene stavbe.

Sama knjižnica bo spominjala na prejšnjo namembnost objekta. Pri opremlitvi knjižnice smo namreč uporabili precej kosov pohištva, predvsem pa kovinskega ogrodja sistema transportiranja in skladiščenja gotovih izdelkov, ki je bil plod razvoja domačega znanja IUUV. Slednje sestavlja ogrodje domoznanskega oddelka in knjižnih polic. Kot najbolj očiten del pretekle zgodovine smo programsko umestili prvotni likalni stroj v čitalnici knjižnice, tj. na isti lokaciji, kot se je prvotno nahajal. Rdečo nit ponovne uporabe predstavljajo še tri Iskrine ure, ki so dobile svoje mesto v vseh treh nadstropjih objekta.

Knjižnica ima ločen prostor za časopisno in študijsko čitalnico ter posebej čitalnico na mladinskem oddelku. V delu, namenjenem najmlajšim, so predstavljeni simboli, povezani s Cankarjem: Cankarjeva hiša, klanec, mesarjeve klade, mostovž, ki spominja na enajsto šolo pod mostom in druge zanimivosti, ki sedaj vabijo obiskovalce vseh generacij, da jo z veseljem vedno znova obišejo.

Urejena je predavalnica in soba za razne delavnice, ki se lahko po potrebi povežeta v en prostor. Vhodna avla in stopnišče ponujata možnosti za razstave knjižnice, Muzejskega društva ter drugih društev in organizacij, tudi preko občinskih meja, s katerimi že ali še bo sodelovala knjižnica.

Želel bi opozoriti še na eno pridobitev. To je učilnica, ki je namenjena računalniškemu opismenjevanju vseh generacij. Računalniški del opreme je v celoti zagotovilo podjetje Kemis d. o. o. z Vrhnike.

Najzahtevnejši del obnove s knjižnico in šolo ter energetska sanacija in zunanjo ureditvijo je izvedbeno zaključen v obdo-

bju enega leta. Tega se torej veselimo ob današnji otvoritvi.

AD5: Ostaja pa nedokončana še ena zahtevna in za Vrhniko zelo pomembna programska zaključena celota v delu pritličja, to je umestitev Doživljajskega razstavišča Ljubljana. Gre za projekt treh partnerjev, kjer Občina Vrhnika sodeluje z Muzejem in galerijami mesta Ljubljana ter Biotehniško fakulteto Univerze iz Ljubljane.

Z ureditvijo razstavišča želimo predstaviti naravno in kulturno dediščino območja in s tem povezati dve najbolj obiskani turistični destinaciji v Sloveniji (Postojna in Ljubljana) z doživljajsko točko v središču Vrhnike. Dopolniti želimo ponudbo prestolnice in omogočiti daljše bivanje obiskovalcem tudi izven Ljubljane.

Cilj projekta je povečati število turistov na Vrhniki za več kot 20.000 do konca leta 2020. Turizem je gospodarska panoga in prav je, da to postane tudi na Vrhniki, saj ima mesto z okolico vse možnosti za to.

PRIKAZ OCENJENE VREDNOSTI NAKUPA IN UREDITVE OBJEKTA:	
	vrednost v EUR iz 7. 12. 2012, in po dvigu DDV na 22 %
NAKUP OBSTOJEČEGA OBJEKTA IUV	1.100.000,00
SPREMEMBA NAMEMBNOSTI IN OBNOVA, ocena iz IDP	2.845.040,00
Zunanja ureditev	152.500,00
Oprema	152.500,00
Nadzor, inženiring, obveščanje javnosti	18.300
SKUPAJ 22 % DDV	4.268.340,00

PRIKAZ DOSEŽENIH VREDNOSTI PO ZAKLJUČNIH SITUACIJAH ZA KULTURNI CENTER S KNJIŽNICO, ENERGETSKO SANACIJO, ŠOLO IN ZUNANJO UREDITEV

Aktivnosti projekta	KUTURNI CENTER S KNJIŽNICO Del pritličja, M + 1. nad.	ENERGETSKA SANACIJA OBJEKTA IUV« 1. IN 2. DEL	Ureditev telovadnice v pritličju in šole v 2. nadstropju	Zunanja ureditev
Nakup objekta IUV -	1.100.000,00			
Izvedba del	874.895,15	1.072.659,95	518.496,79	339.906,59
Izvedba del, drugi razpis		264.248,65		
Oprema	190.285,59			
Nadzor	20.252,61	23.272,15	20.862,00	
SKUPAJ stroški z 22 % DDV	2.185.433,35	1.360.180,75	539.358,79	339.906,59
VREDNOST CELOTNE OBNOVE :	4.424.879,48			

ZAHVALA

Nekaj vtisov obsega delo, ki je bilo opravljeno, ste lahko razbrali iz strjene kronologije nastajanja kulturnega centra. V resnici je bilo potrebno veliko razumevanja, prizadevanja pa tudi odrekovanja, da se lahko danes veselimo te tako pomembne pridobitve.

Ta zgodba preprosto ne bi bila uresničena brez pozitivnih odločitev Ministrstva za infrastrukturo in prostor ter Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo. Zato iskrena hvala obema, da sta prepoznala pomen projekta za lokalno okolje in regijo.

Hvala Komisiji za knjižnico, Odboru za družbene dejavnosti in Občinskemu svetu Občine Vrhnika, ki so s svojimi odločitvami omogočili začetek udejanjanja evidentnih potreb Občine Vrhnika in regije.

Zahvaliti se moram občinam Log - Dragomer, Borovnica in Horjul, ki so prek odstopljenih deležev sredstev ESRR posredno tudi finančno pripomogle k izvedbi umeščanja programa knjižnice.

Iskrena hvala Fundaciji za šport, ki je tudi tokrat priskočila na pomoč s finančnimi sredstvi v delu športnih programov. Sredstva

so omogočila dvig kvalitete vgrajene športne opreme še posebej telovadnici ter njeno specializacijo za potrebe vadbe gimnastike za otroke do 6. razreda.

Pri tem se moram zahvaliti še Gimnastični zvezi Slovenije in Športni zvezi Vrhnika za njuno zavzemanje, da se projekta finančno podpre, in prav tako Vrtcu Vrhnika, Krajev-nima skupnostima Center in Vas, Osnovni šoli Ivana Cankarja ter Gimnastičnemu društvu Vrhnika za njihova priporočila.

Posebna zahvala gre podjetju Kemis d. o. o., ki je finančno pomagalo knjižnici opremiti zahtevno računalniško učilnico. Danes ni ravno veliko podjetij, ki bi se odločila za tako plemenito dejanje dajanja finančne pomoči potrebni družbeni infrastrukturi, kar je nena-zadnje v zoženih pogojih gospodarjenja in pomanjkanja sredstev povsem razumljivo. Zato mora biti poteza omenjenega podjetja toliko bolj vredna družbene pozornosti in pohvale.

Zahvala velja vsem tistim, ki ste sodelova-li pri tem velikem podvigu: najprej in prav posebej projektantom, ki so sijajno prenovi-li prostore Šivalnice IUV in ji s tem vdahnili novo življenje.

Zahvaliti se moram vsem izbranim izvajal-cem del, kakor tudi njihovim podizvajalcem, ki so sodelovali pri obnovi in z izjemno po-trpežljivostjo in sodelovanjem opravili vsa dela, da se lahko danes pohvalimo s tako ve-

liko in obsežno pridobitvijo za Vrhniko. Prav tako bi se rad zahvalil vsakemu posamez-nemu delavcu za njegov osebni prispevek pri obnovi.

Posebej se zahvaljujem ekipi nadzornikov, ki so z vso profesionalno skrbnostjo bdeli nad pravilnostjo izvajanja del, situacijami in obra-čuni. Še posebej moram izpostaviti oteževal-ne okoliščine, ki so se nanašale na kasnejše nepričakovane ugotovitve dejanskega stanja objekta, ki jih v fazi načrtovanja ni bilo mo-goče predvideti. Zato so pri reševanju detaj-lov ob sami gradnji imeli še posebej težko nalogo, ki so jo v sodelovanju z ekipo projek-tantov ter izvajalci odlično opravili.

Iskreno se zahvaljujem Upravni enoti Vrh-nika, ki je z izdajo gradbenega in kasneje uporabnega dovoljenja bistveno pripomogla k nemotenemu poteku izvajanja investicije. Sodelovanje je potekalo izredno korektno. Njihovi odzivi na ugotovljena dejstva in okoliščine pa so bili takojšnji in predvsem usmerjeni v reševanje in pomoč.

Zahvaljujem se vodstvu knjižnice, šole in so-delavcem v občinski upravi za zelo usklajeno sodelovanje, takojšnje odzivanje in strokov-no pomoč.

Uspešno zaključen projekt je življenjska zgod-ba o uspehu, na katero smo lahko zelo pono-sni. Je plod sodelovanja široke ekipe ljudi, ki so resnično živeli za ta cilj. Zato vsem še enkrat hvala.

Janko Skodlar, podžupan

KAKO SMO NAČRTOVALI NOVO KNJIŽNICO

Direktorica Cankarjeve knjižnice Vrhnika (CKV) Suzana Potočnik me je spoznala preko mojega delovanja v vrhniškem Muzejskem društvu.¹ Takrat sem bila še zaposlena v podjetju Primis Vrhnika d. o. o., ki pa je šel kasneje v stečaj². Kot arhitektka sem delala na oddelku za urbanizem, kjer je bilo težišče načrtovanja in planiranja vezano na domačo Vrhniko. Pri delu mi je še kako prav prišlo poznavanje lokalne zgodovine in z njo povezanega razvoja kraja. Preteklost me je od nekdaj zanimala in zato sem se, če je bilo le mogoče, posvečala tudi njenemu raziskovanju.

Suzana me je vabila, da bi sodelovala z domoznanskim oddelkom CKV, ki ga je želela nadgrajevati. Vsak najin pogovor je prej ko slej privedel do prostorske stiske knjižnice, ki ovira že njeno osnovno delovanje in praktično onemogoča izvajanje dodatnih programov in projektov. Z vso vztrajnostjo se je borila za rešitev tega perečega problema.³ Iz prepričanja, da Vrhnika nujno potrebuje sodobno knjižnico, si je oblikovala vizijo knjižnice kot informacijskega, izobraževalnega, kulturnega in socialnega središča kraja. Uspelo ji je prepričati pristojne in tako so v letih 2009 in 2010 stekle intenzivne aktivnosti, povezane z iskanjem ustreznega projekta; obnove obstoječih knjižničnih prostorov in gradnje prizidka na območju parka ob Tržaški cesti.

Decembra 2011 pa mi je sporočila, da namerava Občina Vrhnika v stečajnem postopku Industrije usnja Vrhnika (IUV) odkupiti objekt Konfekcije – bivše šivalnice⁴ in v njem urediti knjižnico. Povabila me je k projektiranju idejne zasnove nove knjižnice. Obenem mi je še povedala, da v kratkem načrtuje pripravo razstave razglednic iz domoznanske zbirke CKV, pri kateri bi tudi sodelovala.⁵ Ponudbo sem z veseljem sprejela. V začetku leta 2012 so bile urejene vse formalnosti v zvezi z začasno zaposlitvijo (nadomeščala sem delavko, ki je koristila pravico do krajšega delovnega časa zaradi starševstva) in delo na projektu se je pričelo.

142. Priprava razstave Sprejmi lepe pozdrave od nekoga; Suzana Potočnik, Tatjana Oblak Milčinski, Nataša Oblak Japelj in Milena Oblak Erznožnik v Cankarjevem domu. (foto: Katja Oblak).

Skupaj s predstavniki vrhniške občine in projektanti iz Projekta Nova Gorica d. d., ki so bili zadolženi za izdelavo projekta za rekonstrukcijo energetske sanacije in spremembo namembnosti objekta,⁶ smo si najprej ogledali Konfekcijo. Ta je s svojo velikostjo, opremljenostjo, še tako živimi sledovi prejšnjega delovanja, in hkrati zapuščenostjo, dobesedno izropanostjo, zbujal strahospoštovanje.

Na prvi pogled je bilo jasno, da je bila stavba zgrajena v »zlatih časih« IUV-ja. Že sama zasnova objekta⁷ odraža velikopotezno, stabilno podjetje z vizijo nadaljnega napredka. Pri zidavi niso varčevali niti pri izbiri materialov in vseh potrebnih inštalacij niti pri izvedbi, še manj pri opremlitvi z najsodobnejšimi stroji in pohištveno opremo. Kot se za prave palače spodobi, je mogočno zasnovan že vhodni del. Posamezna nadstropja povezuje široko, svetlo, marmornato stopnišče. V novo zgrajeni konfekciji usnja se je začela redna proizvodnja odvijati konec leta 1983.⁸

Skupna uporabna površina dvonadstropne stavbe znaša 4086 m². Občina Vrhnika se je odločila v stavbi izpeljati več programov s

področja kulture in izobraževanja. V pritličju bi uredili sodoben doživljajski center za predstavitve naravne in kulturne dediščine kot izhodišče za izobraževalne in turistične programe po Vrhniki in njeni okolici. Drugo nadstropje so namenili preureditvi v dodatne učilnice za Osnovno šolo Ivana Cankarja. Za knjižnico je bilo predvideno celotno prvo nadstropje s skoraj 1400 m² površine in dodatnih 270 m² v medetaži. Tu bi uredili skladišče knjig in pisarne.

Hodili smo iz prostora v prostor, iz nadstropja v nadstropje in bili dobesedno pretreseni ob podobi, ki se nam je nudila. Povsod so bili vidni očitni sledovi anarhije po stečaju podjetja in kasnejšega vandalizma. V pritličju še vedno polno skladišče najrazličnejšega blaga, zadrž, gumbov, izdelkov, embalaže ...

V medetaži, v kopalnicah razbita sanitarna oprema ... V temačnem garderobnem prostoru kovinske omarice in v njih delovne obleke bivših zaposlenih.

V prvem nadstropju prostorna šivalnica, v kateri so ne dolgo nazaj krojili, šivali, likali

143. Konfekcija v času delovanja Industrije usnja Vrhnika. (Vir: Razstavni katalog IUV, leto 1992).

144. Delavke IUV med delom v šivalnici usnjene konfekcije. (Vir: Razstavni katalog IUV, leto 1992).

usnjeno konfekcijo in galanterijo. Izdelke, ki so sloveli po izjemni kvaliteti, so tovarnjaki s priklopniki dnevno odvažali z Vrhniko na vse konce sveta. Zdad pa je bila tu le še kovinska konstrukcija tračnega sistema, ki je kot ogromna pajkova mreža prepredala izpraznjen prostor, v katerem so samevala dolge mize za krojenje in rezanje usnja.

V drugem nadstropju velika, svetla sejna soba s po meri izdelanimi vgradnimi lesenimi omarami in razporejenimi stoli, kot da čakajo na še kakšen delovni sestanek. V razstavnici prazne steklene vitrine za vzorčne modele usnjenih izdelkov, pripravljenih za ogled komercialistom, ki so tu sklepali milijonske posle. V oddelku »modelarna« še vedno skrbno zloženi papirnati in kartonasti kroji na številnih kovinskih nosilcih. V ostalih pisarniških prostorih med ostanki poškodovanega pohištva, vsepovsod ležeči tehnološki listi, katalogi in drugi dokumenti ter najrazličnejši vzorčni modeli izdelkov in polizdelkov.

Dogovorili smo se, naj pri idejni zasnovi, ki bo vključevala tudi vso potrebno opremo, v največji možni meri uporabim pohištvo, predmete in konstrukcijske elemente,

predvsem kovinske elemente tračnega sistema, ki so bili v stavbi. Na ta način naj bi v prvi vrsti racionalizirali projekt, hkrati pa bi ustvarili neke vrste muzej IUV-ja. Strinjali smo se, da je v novi knjižnici treba ohraniti »vonj po usnju«.

Hkrati smo nameravali uporabiti tudi čim več pohištva in opreme iz dosedanje lokacije - vse dobro ohranjeno pohištvo iz obeh pisarn in čitalnice, s knjižnimi regali pa

145. Skladišče materiala in izdelkov v pritličju Konfekcije.

146. Natrpan mladinski oddelek CKV tik pred selitvijo v novo knjižnico. Foto: Niko Nikolčič.

opremiti skladiščni prostor. Tudi vsa obstoječa računalniška oprema, fotokopirni stroji in nov knjigomat so bili predvideni za selitev na novo lokacijo.

Zaupana naloga je bila zahtevna, kompleksna, lepa. Vsebovala je vse elemente, potrebne za arhitektonsko-umetniško-muzejsko stvaritev, ki pa je morala tako v izhodiščni kot končni fazi slediti predvsem funkcionalnim zahtevam načrtovanega knjižničnega prostora. Dela sem se lotila z veseljem in s polno odgovornostjo.

Stavbo Konfekcije sva si v mrzlih januarskih in februarjskih dneh leta 2012 s Suzano ogledali še večkrat z namenom, da poglobljeno pregledava, oceniva, začutiva prostor in možnosti, ki jih ta ponuja. Hkrati sva pregledovali obstoječo opremo, ki bi jo lahko vključili v novo knjižnico. Ocenjevali sva stanje in velikost krojilnih miz, stolov, omar, stojal, raznih delovnih strojev in pripomočkov. Pri delu so nama pomagali člani Muzejskega društva in tehnični sodelavci Zavoda Ivana Cankarja. Skupaj smo po celi stavbi iskali, kar je še ostalo od opreme in predmetov, ki bi jih lahko uporabili. Žal to delo ni teklo tako, kot bi si želeli. Kot da bi

147. Prvi "prototip" knjižnega regala, izdelanega iz kovinskih elementov tračnega sistema.

»uničujoča sila«, ki se je spravila na IUUV, z zadnjimi močmi hotela izbrisati še ostanke zapuščine ... Ob vsakem našem obisku je bilo stanje še poraznejše. Idejno zasnovi je bilo treba prilagajati spreminjajoči se situaciji glede na izginjajočo opremo in uničene predmete. Čudili smo se, da ni nikogar, ki bi zavaroval stavbo ...

V naslednjih dneh sva se s Suzano ob tlorisu obstoječega stanja stavbe pogovarjali, katere vsebine vse mora zagotoviti prostor nove knjižnice. Načrtovanje je temeljilo na standardih za knjižnični prostor in opremo⁹. Pregledali sva tudi vso drugo razpoložljivo literaturo in vzorčne primere iz domačega in tujega okolja. Suzana, ki se je na »gradnjo« nove knjižnice že dolgo pripravljala, je temu posvetila tudi družinsko potovanje. Tako nama je bila v veliko pomoč pri delu zbirka fotografij notranjosti knjižnic s potovanja po Skandinaviji julija 2011. Na Finskem so obiskali knjižnice v mestih Turku, Espoo, Tampere, Oulu in Rovaniemi, na Švedskem knjižnici v krajih Kukea in Pitea. Podali so se vse do najsevernejšega univerzitetnega mesta na svetu – iz Slovenije skoraj 4.000 kilometrov oddaljenega Tromsa na Norveškem. Pregledali in prede-

batirali sva vsak detajl čudovitih¹⁰, sodobno oblikovanih in opremljenih knjižnic.

Pri zbiranju izhodišč za projektiranje so sodelovali tudi drugi zaposleni v CKV. Povedali so svoje zahteve, potrebe in želje, ki so temeljile na dolgoletnih izkušnjah na različnih delovnih mestih v knjižnici: pri izposoji, posredovanju bibliografskih in drugih informacij in nudenju druge pomoči uporabnikom, biblio-pedagoškem delu, nabavi, obdelavi in hranjenju gradiva, organiziranju najrazličnejših dogodkov. Vsi so si želeli primernejših delovnih prostorov in opreme za učinkovitejše in lažje izvajanje različnih programov in projektov.

Pri načrtovanju je bilo treba upoštevati tudi potrebe vseh uporabnikov knjižnice tako predšolskih otrok, šolarjev in študentov, zaposlenih, upokojujencev, nezaposlenih, kot ljudi s posebnimi potrebami.

V knjižnico namreč prihajajo ljudje z različnimi razlogi, ne zgolj zaradi izposoje gradiva na dom. Veliko uporabnikov tu redno prebira dnevno časopisje. Študenti, dijaki in šolarji v knjižnici študirajo, delajo seminarske in raziskovalne naloge. Najmlajši se udeležujejo ur pravljic in različnih ustvarjalnih delavnic. Vsaka sodobna knjižnica mora imeti sodobno informacijsko opremo in ponudbo elektronskih virov. Čedalje več ljudi v knjižnici samostojno, s pomočjo računalnika išče najrazličnejše informacije, nekateri se uporabe le-tega učijo in potrebujejo ustrezno (mentorsko) pomoč. Knjižnice svojim uporabnikom nudijo informacije in različna znanja z organizacijo dogodkov, kot so predavanja, razstave, tečaji, delavnice, seminarji. Nekateri obiskujejo knjižnice tudi zaradi iskanja družbe, srečevanj in pogovorov z drugimi. V CKV že nekaj let deluje tudi svetovalno središče za iskalce zaposlitve.

Na drugi strani se na knjižnice obračajo številni strokovnjaki in umetniki: pisatelji, pesniki, slikarji, kiparji in drugi, ki bi radi predstavili svoje delo. V novi knjižnici smo želeli ustvariti ustrezne prostore za dogodke, kot so predstavitve, predavanja, debatni krožki, razstave, ustvarjalne delavnice.

Ob vsem že naštetem, pa mora knjižnica seveda zagotavljati ustrezen prostor za hrambo knjižničnega gradiva, tako tistega, ki je namenjeno prostemu dostopu, kot tistega, ki zahteva posebne pogoje za hrambo (npr. domoznanski oddelek, arhiv, skladišče). Suzana je posredovala podatke o količini obstoječega gradiva v CKV in predvideni rasti v naslednjih letih. Moja naloga je bila, da iz teh podatkov izračunam potrebne tekoče metre knjižnih polic. Glede na obliko knjižnih regalov in njihovo razporeditev pa predvidim potreben prostor za posamezne oddelke in skladišče v novi knjižnici.

Sledilo je načrtovanje. Naslednje dni sem intenzivno preračunavala, merila, skicirala, risala. Večkrat sem šla v stavbo Konfekcije pogledat in izmerit še kakšen manjkajoči podatek. Narisano idejno zasnovo, podprto z okvirnimi izračuni investicije, sem izročila Suzani. Enostavna, funkcionalna rešitev, prepredena z motiviko Cankarja in IUUV jo je takoj prepričala.

Suzanino veselje, da smo tako blizu rešitve, je bilo nalezljivo. Med celotnim procesom načrtovanja sva ugotavljali, da pravzaprav povsem enako razmišljava in se nama skoraj ni potrebno pogovarjati, tako podobno vizijo sva imeli. Knjižnico sva si tako živo predstavljali, da sva se po novem prostoru že kar sprehajali ...

Zasnova

Izhodišče razdelitve skoraj 1.400 m² velikega osrednjega knjižničnega prostora na

149. Prostorna šivalnica med prenovo v knjižnico. Foto: Niko Nikolčič.

posamezne programske enote predstavlja raster nosilne konstrukcije – stebrov in preklad. Rastrska mreža 4 x 5 deli pravokoten tloris na manjše enote – prostore, velike približno 63 m².

ODDELEK ZA ODRASLE

Celoten prostor je odprt, brez pregrad, oddelki med seboj prehajajo iz enega v drugega. Izjema so prostori ob krajši – JZ strani. To so: domoznanska soba, prireditvena dvorana, ustvarjalna delavnica in računalniška učilnica.

Obiskovalec dobi prve informacije v sprejemnem prostoru, v katerega lahko dostopa s stopnišča ali iz dvigala. Ob sprejemnem prostoru sta čitalnica (*Pri Črnem orlu 1876*) in prostor, ki bo omogočal postavitve različnih razstav (*Cankarjev salon*). Sprejemni prostor zaključuje prostor izposoje. Med stopniščem in dvigalom so še sanitarije za obiskovalce in čajna kuhinja za zaposlene.

Osrednji prostor knjižnice zavzema oddelek s knjigami za odrasle. Razdeljen je na dva dela: oddelek leposlovja in oddelek s strokovno literaturo. Usmeritev knjižnih

regalov in z njo povezana osvetlitev, sledi nekdanji razporeditvi – liniji delovnih mest šivilj usnjene konfekcije. Oddelek s knjigami za odrasle prehaja v oddelek s filmi in glasbo (na dvd in cd nosilcih) – poimenovan *Podobe iz sanj*. Ob SZ strani, v liniji pod strešnimi okni, je prostor za mirno učenje.

150. Prostor za mirno učenje.

151. Oddelek za odrasle - leposlovje.

Čitalnica Pri Črnem orlu 1876

Za poimenovanje posameznih delov knjižnice nam je v večini kot navdih služil Cankar in njegovo delo. Čitalnico, v kateri obiskovalci prebirajo dnevno časopise in literaturo, ki ni namenjena izposoji na

dom, smo poimenovali »Pri Črnem orlu 1876«. V letu rojstva Ivana Cankarja je bila namreč na Vrhniki ustanovljena prva čitalnica, ki je svoje prostore dobila v hotelu s kavarno Pri Črnem orlu. Med pobudniki za njeno ustanovitev je bil tudi pisateljev oče Jožef Cankar.

152. Čitalnica Pri Črnem orlu 1876.

Domoznanska soba

Prečuden kraj

Posebno mesto je bilo dodeljeno t. i. domoznanski sobi. Zbirka najrazličnejše literature, ki je kakorkoli vezana na Vrhniko z okolico, je varno spravljena za steklenimi stenami. V vitrinah, ki mejijo na čitalnico, so zloženi vsi prvotiski in druge izdaje Cankarjevih del, ki jih hrani CKV. Skozi steklo je dobro vidna posebna oprema sobe; del dvoetažne kovinske konstrukcije, prenešena iz skladišča, ki je bilo v pritličju te stavbe. Na policah v zgornjem nadstropju je zložena urejena strokovna knjižnica IUUV, ki jo je CKV na pobudo Suzane Potočnik odkupila iz stečajne mase IUUV-ja¹¹. V prostoru je razstavljen tudi del tračnega transportnega sistema *Jet age systems*, ki je bistveno pripomogel k optimizaciji proizvodnega postopka v konfekciji IUUV.¹² Tudi vsa ostala oprema sledi »zgodbi IUUV-ja«: študijska miza je obnovljena miza za krojenje, okrog nje so razporejeni stoli, na katerih so nekoč sedele šivilje usnjene konfekcije, v kotu sobe na stojalu visijo kroji. Kot delovna miza za knjižničarja služi stara pisarniška miza, ki so jo kasneje prebarvali v oranžno in z njo opremili strokovno knjižnico v IUUV.

153. Domoznanska soba *Prečuden kraj*.

154. Prapor vrhniškega usnjarskega ceha s konca 19. stoletja v domoznanski sobi.

Prireditveni prostor

Grabeljškova dvorana

Prireditveni prostor, namenjen predavanjem in predstavitvam, smo poimenovali po pisatelju Karlu Grabeljšku – Gabru.¹³ Grabeljšek je poznan predvsem po delih z narodnoosvobodilno motiviko in mladinskem leposlovju. Leta 1942 se je priključil partizanom, kjer se je ukvarjal tudi z novinarstvom. Za svoje literarno ustvarjanje je dobil kar dve Prešernovi nagradi, in sicer leta 1948 in 1976. V dvorani je vitrina, v kateri so razstavljena njegova dela, na steni pa visi Grabeljškov oljni portret, delo slikarke Mare Kraljeve.

155. Prireditveni prostor *Grabeljškova dvorana*.

156. Ustvarjalna soba *Malavašičev kotichek*.

Ustvarjalna soba *Malavašičev kotichek*

Prostor, v katerem »kraljuje« 6 metrov dolga in skoraj 2 metra široka miza¹⁴, okrog katere so razporejeni udobni stoli, je namenjen raznim ustvarjalnim delavnicam, predstavitvam, tečajem, debatnim krožkom. Poimenovana je po Ivanu Malavašiču, znanem ljudskem ustvarjalcu, ki je bil 36 let zaposlen v IUUV¹⁵. Stene sobe krasijo slike, ki jih je poklonil knjižnici: štiri krajine, slika z motivom Vrhniko in Cankarjev portret. V vitrini so razstavljeni njegovi številni romani in pesniške zbirke.

Računalniška učilnica *Kemis*

V sklopu knjižnice se nahaja učilnica, opremljena z dvajsetimi mizami in desetimi računalniki ter mizo z računalnikom za predavatelja. V prostoru je še multifunkcijski projektor in platno. Učilnica je poimenovana po podjetju *Kemis*¹⁶, ki je knjižnici darovalo sredstva za nakup računalniške opreme v tem prostoru.

Prostor za mirno učenje

Ob računalniški učilnici smo predvideli tudi ločen, zastekljen prostor za mirno učenje, opremljen z računalniki in tiskalnikom.

157. Prostor za branje in učenje.

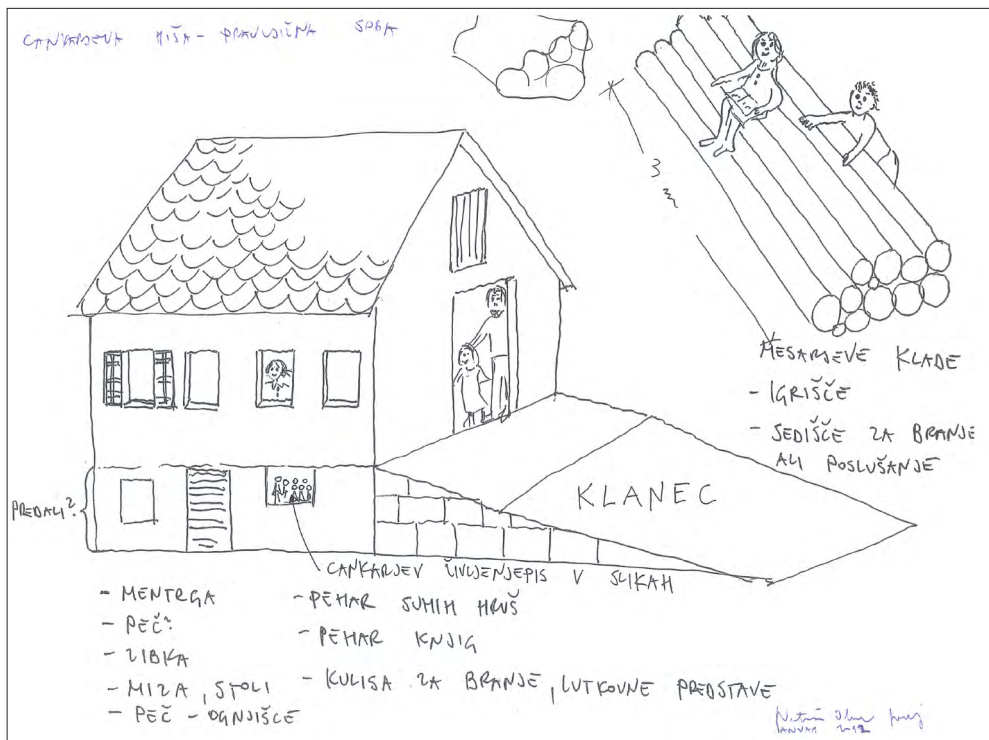
OTROŠKI ODDELEK

S slik knjižnic v Skandinaviji je bilo razvidno, s kolikšno pozornostjo so tam oblikovani prostori za najmlajše: pravljíčne hišice, ladje – polne knjig, igračke pod pohodnim steklom v tleh ...

S posebno pozornostjo sem se lotila načrtovanja otroškega oddelka z željo, da Cankarja in njegovo delo, ki skoraj pregovorno velja kot prezahtevno za otroke, čim prijazneje približamo mlademu bralcu. Tako elementi opreme kot poimenovanja oddelkov sledijo pisateljevim zgodnjim obdobjem življenja. Vsak del knjižnice, ki je poimenovana po znamenitem pisatelju, naj priča, da je Vrhniko Cankarjevo mesto!

Pravljíčna soba *Cankarjeva hiša Na klancu*

Utrnila se mi je ideja, da lahko našim najmlajšim bralcem ustvarimo Cankarjevo hišo, in to Na klancu. Namenjena bi bila poslušanju pravljíč, branju, igri in raziskovanju. V njej bi bile razstavljene tudi zanimive otroške knjige. Bila naj bi pravi magnet za otroke. V njej bi bila omara podobna tisti, iz katere sta mali Ivan – Janezek in njegova sestra skrivaj praznila pehar s hruškami,

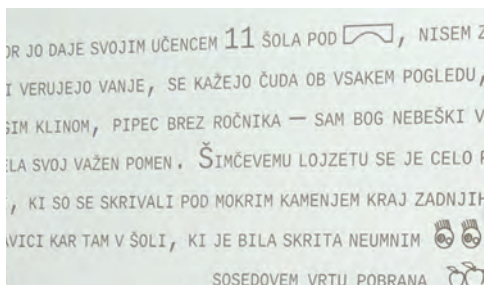

158. Skica pravljичne sobe - Cankarjeve hiše. Avtorica: Nataša Oblak Japelj

pa mentrga za mesenje kruha, ki je ponoči služila kot postelja za najmlajše Cankarjeve otroke. Hišica bi bila dejansko kot nekakšna pomanjšana maketa originala, ki stoji na pravem vrhniškem Klancu. Zaradi očitne podobnosti bi tako že najmlajši prepoznali in znali povezati obe hiši. Otroci bi se tako spontano »spoprijateljili« z velikim pisateljem in njegovim delom.

Oddelek C¹⁷ – Mesarjeve klade

Cankarjevo najljubše prvo igrišče so bile mesarjeve klade, ki so ob Tržaški cesti, blizu mesta, kjer danes stoji Cankarjev spomenik, čakale na odvoz. Po tem kupu hlodovine je plezal tudi mali Janez (Ivan Cankar) z drugimi majhnimi Vrhničani, tam okrog daljnega leta 1880. Cankar je mesarjeve klade tako lepo opisal v eni izmed svojih črtic, da si zaslužijo svoje mesto v novi knjižnici. Mehke in udobne, ustvarjene zato, da bodo otroci na njih sedeli, plezali, poslušali pravljice, gledali in brali knjige, se pogovarjali, so našle svoj prostor takoj pod Klancem. Poleg klad je ta večnamenski prostor opremljen še z mizicami in stolčki, da lahko mladi bralci tu gledajo knjige in ustvarjajo različne likovne izdelke.

159. Odlomki iz Cankarjevih črtic - slikopisi, na Cankarjevi hiši v CKV.

160. Mesarjeve klade. Nad njimi Cankarjeva hiša Na klancu.

161., 162., 163, 164. Utrinki iz nove knjižnice. Foto: Gašper Tominc

165. Enajsta šola pod mostom.

Oddelek P – Enajsta šola pod mostom

In že smo pri naslednji epizodi iz življenja mladega Ivana. Še preden je začel obiskovati pravo šolo, je najdragocenejša znanja za življenje dobival v »enajsti šoli pod mostom«. Znameniti most v realnosti povezuje levo stran Ljubljane, na kateri stoji vrhniški Breg z desno, po kateri se razteza Janezova vas v Verdu. V knjižnici je »enajsta šola pod mostom« oddelek, namenjen mlajšim osnovnošolcem.

Oddelek M – Realka 1888–1896

Nad »enajsto šolo« se pne most¹⁸ kot povezava med ranim otroškim obdobjem »mesarjevih klad« z obdobjem na pragu odraslosti. Leta 1888 se je za 12-letnega Ivana začelo šolanje na Realki v Ljubljani. Knjige na oddelku »Realka 1888–1896« so namenjene starejšim osnovnošolcem in srednješolcem.

Ko je bila narejena idejna zasnova nove knjižnice, sva s Suzano razvijali projekt naprej. Ure in ure sva se »sprehajali« po načrtu in si slikali vsak detajl posebej. Strinjali sva se, da mora prostor nove knjižni-

166. Realka 1888-1896.

ce, njegova likovna podoba, jasno izražati prvotno vsebino oz. namen, za katerega je bila stavba grajena. Hladen, racionalen industrijski izgled bo v ogromnem, odprtem, visokem prostoru še dodatno poudarjalo surovo kovinsko ogrodje knjižnih regalov. Za preizkus smo naredili prototip regala iz kovinske konstrukcije tračnega sistema. Preveriti je bilo namreč potrebno tehnologijo izvedbe, stabilnost, izgled in količino materiala, ki smo ga imeli na razpolago, obenem pa oceniti vrednost investicije. Kot protiutež surovi, mrzli, neprijazni kovini bi

167. Koza za odlaganje kož nosi usmerjevalno grafiko.

bile police iz toplega jelovega (smrekovega) lesa, ki so ga polni gozdovi nad Vrhniko. Predstavljali sva si, da bodo tudi tla lesena, obložena s parketom ...

Pogovarjali sva se tudi o barvah, ki bodo prinesle živost v barvno sicer umirjen ambient. Logično se nama je zdelo, da bodo to barve iz celovite grafične podobe CKV¹⁹. Posamezne stene, kosi opreme in pohištva bodo žareli v živo rumeni, optimistično oranžni in dveh odtenkih modre barve.

Prva faza načrtovanja je bila zaključena. Po izteku pogodbe o zaposlitvi v CKV so delo nadaljevali kolegi arhitekti iz projektivnega ateljeja Delavnica d. o. o. pod vodstvom Uroša Jereba²⁰. Kot izhodišče pri načrtovanju notranje opreme jim je služila že izdelana idejna zasnova, ki so jo minimalno spremenili (položaj domoznanske sobe, oblika Cankarjeve hiše na Klancu kot pravljичne sobe, zasnova sprejemnice ...).

Suzana Potočnik je vodila projekt do konca poletja 2013, ko se ji je zdravstveno stanje tako poslabšalo, da je morala oditi na bolniški dopust. Na njeno željo je vodenje knjižnice prevzela Sonja Žakelj²¹, jaz pa sem

168. Likalna preša v čitalnici.

prevzela naloge, povezane z zaključitvijo projekta novih prostorov, in naloge, povezane z organizacijo selitve.

Vsi zaposleni v knjižnici, brez izjeme, so po svojih najboljših močeh prispevali znanje in ideje za dokončanje projekta ter iskali optimalne rešitve pri načrtovanju selitve. Zadnje mesece delovanja v starih prostorih so knjižničarji vzporedno z rednim delom pripravljali in urejali gradivo za selitev²². V tej težki situaciji, ko smo ostali brez glavne vodje, se je v polni meri izkazalo to, kar je Suzana vedno poudarjala, in sicer, da vodi kolektiv čudovitih delavcev.

V knjižnici smo skupaj izdelali razporeditveni načrt knjig po UDK sistemu²³ tako, da je bil iz njega razviden točen položaj in obseg posameznega UDK področja v novi knjižnici. Ta načrt nam je bil kasneje, pri selitvi, osnovno vodilo pri zlaganju knjig v police.

Izdelati je bilo potrebno še načrt usmerjevalne grafike²⁴. Kompleksnega dela, ki je zahteval veliko usklajevanja in prilagajanja, so se lotili arhitekti iz Delavnice. Za osnovo jim je služil načrt CGP oblikovalca Matjaža Čuka. Z občutkom so v ta projekt

CKV CANKARJEVA KNJIZNICA VRHNIKA

- Mesarijeve klade - otroški oddelak
- Cankarjeva hiša na Klancu - otroški oddelak
- Enajsta šola pod mostom - mladinski oddelak
- Realika (1888 - 1896) - mladinski oddelak
- Mirno učenje - oddelak za odrasle
- Podobe iz sanj - film, glasba
- Stokovno gradivo - oddelak odrasli
- Leposlovje - oddelak odrasli
- Sprejemnica - internet, knjigarni
- Pri Čmem orlu 1876 - stalnica
- Cankarjev salon
- Prečuden kraj - demoznanska soba
- Grabeljškova dvorana - prireditveni prostor
- Malavašičev kotiček - ustvarjalna soba
- Kermis - računališka učilnica
- Soba za samostojno učenje
- Sanitarije in servisni prostor

CKV CANKARJEVA KNJIZNICA VRHNIKA

Kulturni center Vrhniko, Tržaška cesta 32, 1360 Vrhniko
delovni čas: ponedeljak - petek 09:00 - 19:00, sobota 07:30 - 12:30

www.ckv.si, elektronski naslov: knjiznica@ckv.si
telefon: 01 755 31 14

169. Sistem usmerjevalnega označevanja in označevanja knjižničnega gradiva za CKV. Avtorji: Delavnica d. o. o.

vpletli številne predmete iz IUV-ja. Nekateri so dobili funkcijo nosilcev signalizacije, kot na primer stojala za kroje, na katerih so napisana imena posameznih oddelkov. Na kozah za odlaganje kož so pritrjene usmerjevalne table. Za označevanje vsebin knjižnih regalov po UDK sistemu so domiselno uporabili silhete krojev za usnjena oblačila iz kolekcij IUV. Vso uporabljeno opremo in predmete iz IUV, ki so razporejeni po celem prostoru knjižnice, so opremili z enotno oznako »iuv dediščina« in kratkim opisom. Tako, na primer, tudi parno likalno vakumsko prešo Hoffman iz leta 1983, ki kot neke vrste muzejski eksponat tehnične dediščine stoji v čitalnici. V tem delu prostora je bil namreč v času IUV oddelek likalnice.

171. Slovenska vojska seli CKV na novo lokacijo. Foto: Niko Nikolčič.

Pri naporni selitvi, ki je potekala celo poletje, so knjižničarjem pomagali številni prostovoljci in tehnični delavci iz vseh vrhniških zavodov. Bistveno pomoč so prispevali pripadniki Slovenske vojske, ki so v rekordnih dveh tednih prepeljali in prenesli iz stare lokacije na novo vse knjižnično gradivo, opremo in stare knjižne regale. Poleg tega so vojaki in vojakinje preselili tudi vse gradivo iz prostorov skladišča, ki ga je imela CKV v Črnem orlu.

Septembra 2014 je nova knjižnica odprla vrata obiskovalcem. Več kot petsto ljudi se je 10. septembra udeležilo slavnostne otvoritve knjižnice in oddelka osnovne šole. Suzana se dogodka ni mogla udeležiti. Nova knjižnica je bila en mesec po njenem uradnem odprtju vključena in širši slovenski javnosti predstavljena v okviru projekta Odprte hiše Slovenije.²⁵

170. Del kolektiva CKV (od leve proti desni: Mojca Okorn, Zlata Brezovar, Niko Nikolčič, Nika Čelešnik, Tamara Jesenovec, Maja Lekšan) na odprtju nove knjižnice v usnjenih hlačah, sešitih v IUV.

Zaradi velikega zanimanja dvakrat na mesec organiziramo voden ogled po knjižnici, na katerem predstavimo celoten koncept zasnove. Od odprtja so si prišle knjižnico – kot primer dobre prakse, ogledat tudi številne organizirane skupine knjižničarjev, študentov, direktorjev slovenskih knjižnic ter drugi vodilni uradniki. Z velikim zanimanjem in naklonjenostjo novi vsebini obiskujejo knjižnico tudi številni bivši zaposleni iz IUUV.

V začetku leta 2015 je po težki bolezni umrla glavna snovalka knjižnice Suzana Potočnik. Vsi njeni sodelavci se tudi iz spoštovanja do njenega dela trudimo, da bi bila nova knjižnica resnično sodobno informacijsko, izobraževalno in kulturno središče kraja in da bi se ljudje v njej dobro počutili.

172. Suzana Potočnik na Slavnostni akademiji ob prazniku Občine Vrhnike, 10. maja 2012. Foto: Taja Oblak Milčinski.

Opombe:

- 1 V Muzejskem društvu Vrhnika (MDV) aktivno delujem že od študentskih let. Leta 1994 mi je ideja za diplomsko nalogo na Fakulteti za arhitekturo (Razvoj Kotnik – Lenarčičevega posestva v Verdu pri Vrhniki) pomagal razviti takratni predsednik MDV dr. Peter Habič. Končano nalogo sem v obliki razstave in predavanja predstavila v okviru MDV v Cankarjevem domu na Vrhniki februarja 1999. V društvu sem kasneje sodelovala pri različnih projektih: pri oblikovanju spominskih obeležij vrhniškim krasoslovcem v Močilniku, Francu in Ivanu Jagru v Bistri, razstavah in predavanjih (Brata Jager), raziskavah (Skladišče Idrijskega rudnika živega srebra na Vrhniki), urejanju in pisanju člankov za Vrhniske razglede (Kunstljeva vila), organiziranju dogodkov in izletov.
- 2 Podjetje je objavilo svoj stečaj junija 2011. Vir: novice.najdi.si/najdi/gradbeno%20podjetje/stran/65
- 3 Gradnja prizidka in adaptacija obstoječih prostorov Cankarjeve knjižnice Vrhnika, Projektna naloga. Pripravila: Suzana Potočnik, Vrhnika, oktober 2010.
- 4 IUUV gre v stečaj, Delo 29. 12. 2008, www.delo.si/clanek/73602
- 5 Razstava razglednic z naslovom Prejmi lepe pozdrave od nekoga je bila odprta na Slavnostni akademiji ob prazniku občine Vrhnika, 10. maja 2012 v Cankarjevem domu na Vrhniki. Povezava do razstave na strani CKV: <http://ckv.si/vsebina.php?vid=20120611143117448>
- 6 PGD Rekonstrukcije in spremembe namembnosti objekta IUUV – konfekcije, Projekt d. d. Nova Gorica, odgovorna projektantka: Teja Savelli, univ. dipl. ing. arh., št. proj. 11845, datum: november 2012.
- 7 Projekt gradbenih del: IUUV – obrat konfekcije, Razvojno projektivni center Idrija n. sol. o. n., Atelje za projektiranje o. sub. o., odgovorni projektant: Janez Bizjak, univ. dipl. ing. arh., št. proj. 546/81, datum: maj 1981/ maj 1982.

- 8 Usnjar, glasilo delovne skupnosti IUUV, št. 168, julij 1983, str. 14.
- 9 Novljan, S. (2000). Načrtujemo knjižnico. Knjižnica, 44 (1–2), 35–56.
- 10 Pridevnik, ki ga je Suzana pri svojih – navdušenja polnih opisih stvari, pogosto uporabljala.
- 11 Oblak Japelj, N. (2013): Knjižnica Industrije usnja Vrhnika, Pridobitev domoznanske zbirke Cankarjeve knjižnice Vrhnika, Usnarstvo na Slovenskem, Zbornik referatov simpozija, organiziranega v okviru prireditev ob občinskem prazniku občine Šoštanj, str. 156.
- 12 IUUV – TOZD Usnjarna Vrhnika, objekt: Konfekcija usnja Vrhnika, projektant: Kobal Peter, univ. dipl. ing. str., Projekt proizvodnega postopka usnjene konfekcije Vrhnika, št. proj. 1/1981, datum: maj 1981.
- Jet age systems* je omogočal transport osnovnega in pomožnega materiala iz skladišča v šivalnico in v nasprotni smeri, transport končnih izdelkov v skladišče končnih izdelkov. 70 % sistema je bilo delo domačih proizvajalcev (ogrodja in cevi), 30 % pa ga je bilo uvoženega iz Švice (vezni elementi, sistem dvigal).
- 13 Karel Grabeljšek se je rodil 18. oktobra 1906 na Vrhniki, kjer je tudi živel in ustvarjal. Umrl je 18. aprila 1985. CKV v sodelovanju z Zvezo borcev za vrednote NOB Vrhnika vsako leto na njegov rojstni dan organizira Grabeljškov večer.
- 14 Obnovljena miza iz prostora šivalnice IUUV, katere sestavni del je bila tudi tračna žaga za rezanje večjih kosov usnja.
- 15 Ivan Malavašič živi v Podlipi. Rodil se je leta 1927 v Rovtah. Je resnično vsestranski umetnik. S pisanjem kratkih zgodb je začel v času, ko je bil zaposlen v IUUV, za tovarniško glasilo Usnjar. V knjižni obliki je izšlo 17 njegovih del. Vse svoje knjige je tudi sam likovno opremil. Napisal je okoli 93 povesti in romanov, 130 črtic in 1700 pesmi. Znan je po verzih za izvajalce narodno-zabavne glasbe. Malavašičeve slike z motivi krajine, predvsem domače Podlippe in bližnje okolice, kažejo na njegovo občutljivo, pozorno opazovanje in dožemanje sveta. Ivan Malavašič je tudi organist in pritrkovalec.
- 16 Kemis d. o. o. je družba, ki se ukvarja z zbiranjem, predelavo, odstranjevanjem in posredovanjem različnih vrst odpadkov. Sedež podjetja je na Tojnicah v Sinji Gorici pri Vrhniki.
- 17 Postavitev gradiva za mladinsko leposlovje izhaja iz starostnih skupin otrok: C (Cicibani) – starost do 10 let, P (Pionirji) – starost do 14 let, M (Mladina) – starost nad 14 let.
- 18 Most predstavlja del kovinske (skladiščne) konstrukcije iz nekdanjega skladišča v stavbi konfekcije IUUV.
- 19 Projekt zasnove Celovite grafične podobe (CGP) Cankarjeve knjižnice Vrhnika, oblikovalec vidnih sporočil Matjaž Čuk (Oblikovalski studio Ardi), v sodelovanju s kiparjem Bojanom Mavsarjem, leto 2007/08. Živahna barvna shema CGP izhaja iz grba vrhniške občine.
- 20 Načrt opreme, Objekt Knjižnica Vrhnika (prostor nekdanje šivalnice IUUV), PZI projekt notranje opreme knjižnice, Projektant: Delavnica d. o. o., Tržaška cesta 3a, Vrhnika, Odgovorni projektant načrta: Uroš Jereb, univ. dipl. inž. arh., št. proj. : 002/2013, junij 2013.
- 21 Sonja Žakelj, univerzitetna diplomirana bibliotekarka, samostojna bibliotekarka. V CKV je zaposlena od 1. septembra 2006.
- 22 Že na stari lokaciji smo v zadnjih mesecih delovanja poskusno uvedli izposojno knjižničnega gradiva s pomočjo RFID sistema, ki omogoča izposojno in vračilo preko knjigomata. To je pomenilo, da je bilo potrebno vse gradivo ustrezno označiti v sistemu in ga opremiti s posebnimi nalepkami. Vzporedno so se naredile tudi določene izboljšave v načinu označevanja gradiva. S tem smo želeli uporabnikom olajšati iskanje gradiva v novi knjižnici.
- 23 UDK – Univerzalna decimalna klasifikacija. To je mednarodno enotno normativno orodje za vsebinsko označevanje dokumentov in iskanje informacij.
- 24 Usmerjevalna grafika. Sistem usmerjevalnega označevanja in označevanje knjižničnega gradiva za Cankarjevo knjižnico Vrhnika. Avtor CGP za CKV mag. Matjaž Čuk. Avtor IDZ projekta usmerjevalne grafike Delavnica d. o. o. (avtorska ekipa Uroš Jereb, u. d. i. a., Maj Juvanec, u. d. i. a., Damijan Gašparič, u. d. i. a. March., Boštjan Peršolja, abs. arh.). Proj. št. 002/2013, december 2013.
- 25 Odprte hiše Slovenije so del mednarodne mreže Open House Worldwide, ki deluje v 23 mestih po celem svetu in predstavlja največji globalni arhitekturni festival. Dosega že več kot milijon ljudi. Koncept je bil ustanovljen leta 1992 v Londonu. www.openhouseworldwide.org

Fotografije, kjer ni navedenega avtorja, je posnela Nataša Oblak Japelj.

VRHNIŠKA KRONIKA ZA LETO 2014

JANUAR

1. januar – Novemu letu je na osrednjem občinskem silvestrovanju nazdravilo okoli petsto občanov. Sekunde do novega leta je odšteval župan Stojan Jakin, za glasbeno kuliso pa je do pol tretje ure zjutraj skrbel Ansambel Nevihta.

4. januar – Novoletni koncert Orkestra Simfonika, že šestindvajseti po vrsti, je dvakrat napolnil dvorano Cankarjevega doma. Sodelovala sta še MePZ Mavrica z Vrhnike in MePZ dr. Frančišek Lampe iz Črnega Vrha. Orkester je z gosti nastopil še 11. januarja v Ljubljani, Slovenski filharmoniji.

4. januar – Odrske deske kulturne dvorane v Ligojni so zasedli člani dramske skupine Sadika, ki deluje v okviru lokalnega kulturnega društva. Premierno so predstavili komedijo Daria Foa »Niti tat ne more pošteno krasti« v režiji Janeza Cankarja. Predpremierna uprizoritev je bila na silvestrovo.

8. januar – Župan Stojan Jakin se je srečal s predstavniki krajevnih skupnosti (Bevke, Blatna Brezovica, Drenov Grič-Lesno Brdo, Ligojna, Padež, Pokojišče-Zavrh, Podlipa-Smrečje, Sinja Gorica, Stara Vrhnika, Verd, Vrhnika-Breg, Vrhnika-Center, Vrhnika-Vas, Zaplana), kjer so si strani izmenjale poglede na minulo leto in predstavilo načrte za prihajajoče leto.

14. januar – Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Vrhnika – Borovnica je v galeriji Cankarjevega doma pripravil razstavo lokalnih dokumentov o osamosvajanju, pa tudi o kasnejši aktivnosti veteranov vse do današnjih dni. Slavnostni govornik je bil predsednik stanovske zveze Ladislav Lipič.

173. Obiskovalci so si lahko ogledali zgodovinski lok v slikah in dokumentih: od »stare« teritorialne obrambe preko manevrske strukture in vojne do današnjih dejavnosti zveze veteranov.

15. januar – Cankarjev dom na Vrhniki je na povabilo Planinskega društva Vrhnika gostil jamarja Milana Ferrana in Petra Gedeia. Z videoprojeksijo sta javnosti premierno predstavila leta 2006 odkrito Žirovcovo jamo.

17. januar – V Cankarjevem domu so se srečali člani kulturnih društev občin Vrhnika, Borovnica in Log Dragomer. Organizacijo

je prevzela območna izpostava Javnega sklada kulturnih dejavnosti (JSKD). Na srečanju so si gostje naprej ogledali igro ligojnske Sadike: Dario Fo »Niti tat ne more pošteno krasti«, zatem pa so poročali o opravljenem delu. Na koncu je sledilo družabno druženje.

21. januar - Do šestega marca je bila postavljena na ogled razstava dokumentarnih fotografij Miloša Rijavca, Vrhničana, ki je skozi fotografski objektiv zabeležil lokalno dogajanje druge polovice 20. stoletja. Razstavo sta pripravila Muzejsko društvo Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika.

22. januar - V Cankarjevem domu je potekala predstavitev knjige Drage Potočnjak »Skrito povelje«, v katerem opisuje tragično smrt vrhniškega pilota Tonija Mrlaka, ki so ga med osamosvojitveno vojno sestrelile teritorialne sile.

25. januar - »Mlada Mavrica«, kot so poimenovali podmladek (otroški pevski zbor) Mešanega pevskega zbora Mavrica Vrhnika, je imel v Cankarjevem domu svoje prve vaje. Premierno je nastopil 5. aprila na jubilejnem koncertu »starejšega« zboru.

29. januar - V Glasbeni šoli Vrhnika je potekala počastitev 20-letnice vselitve v nekdanji objekt »Dom JLA«, v katerem so danes nastanjeni glasbeniki. Ob tej priložnosti so mladi glasbeniki pripravili koncert; med drugim pa je spregovoril tudi nekdanji vrhniški župan Vinko Tomšič, ki je eden najzaslužnejših za nastanitev glasbene šole v omenjeni objekt.

31. januar - Številna območja vrhniške občine je v svoje kremplje objel žled, ki ni popustil deset dni. Zaradi žledu je padlo na tisoče dreves, ki so ohromila cestne povezave in prekinila električno napajanje. V ponedeljek, ki je sledil vikendu (31. januar je bil petek), so zaradi neprevoznih cest številni občani ostali doma. Z eno največjih

katastrof zadnjih desetletij na vrhniškem koncu se je pod vodstvom Civilne zaščite spopadla armada prostovoljnih gasilcev, pogodbenikov, javnih služb in prostovoljcev, ki so deset dni odpravljali posledice katastrofe. Škoda v gozdovih naj bi znašala milijon evrov.

174. Cesta med Ligojno in Horjulom je bila prekrita s padlimi drevesi (Foto: arhiv PGD Ligojna).

31. januar - Športna zveza Vrhnika je v Cankarjevem domu v okviru prireditve »Športnik leta« podelila pohvale in plakete najzaslužnejšim vrhniškim športnikom. Prestižni naslov in zlato značko »športnika leta« so prejeli: Špela in Liza Urbančič iz Športnega šolskega društva (ŠŠD) Log-Drageromer in smučar Štefan Hadalin iz Smučarskega Sport kluba Dol-Ajdovščina.

FEBRUAR

7. februar - Na predvečer kulturnega praznika je v Cankarjevem domu - kljub večinomoma temni in hladni dvorani, saj je zaradi žleda velik del Vrhnike in okolice večkrat dnevno ali ves čas še vedno brez elektrike - nastopil Akademski pevski zbor Toneta Tomšiča iz Ljubljane.

7. februar - Na Drenovem Griču so proslavili prihajajoči kulturni praznik z nastopom lokalnega pevskega zbora in folklorne skupine.

8. februar – Na večer slovenskega kulturnega praznika je Glasbena šola Vrhnika pripravila v Cankarjevem domu koncert »Maša v spomin svetemu Dominiku Saviu«. Koncert so izvedli simfonični orkester in pevski zbor učencev glasbene šole.

11. februar – V Galeriji Cankarjevega doma so se z razstavo ročnih del predstavili prvi trije razredi OŠ Ivana Cankarja. Na razstavi »Naši prsteki ustvarjajo« so za dober mesec razkazali izdelke iz gline, klekljane čipke in druge izdelke.

12. februar – V Cankarjevem domu so se pod okriljem vrhniškega JSKD srečale otroške gledališke skupine: mlajša in starejša skupina Dren iz Podružnične osnovne šole (POŠ) Drenov Grič ter skupini iz OŠ Borovnica in tamkajšnjega lokalnega kulturnega društva. Predstave si je ogledal Gašper Jarni, strokovni spremljevalec.

14. februar – V Glasbeni šoli Vrhnika je potekalo 17. regijsko tekmovanje mladih glasbenikov Ljubljane in Zasavja. Nastopilo je tudi pet učencev vrhniške glasbene šole, od katerih so si štirje izborili nastop na državnem tekmovanju v marcu na Primorskem.

175. Na zaključnem koncertu tekmovanja na Vrhniki so se predstavili najboljši od najboljših.

25. februar – Turistično društvo Blagajana je v Cankarjevem domu predstavilo vizijo razvoja Starega malna in Miklčeve kašče v

Verdu, ki je nastala na risarski deski arhitekturnega biroja Delavnica.

25. februar – Učenke osnovnih šol občin Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer so pred 25 leti dosegale 90,3 % telesno najzmoглиjvejših v Sloveniji, sedaj pa samo še 65 %. Njihovi sovrstniki pa dosegajo komaj 34,8 %. Motorika otrok je tako v zadnjih desetletjih zelo upadla, zato so se v Zdravstvenem domu Vrhnika odločili, da pripravijo projekt »Skupaj za zdravje«, ki naj bi izboljšal telesno kondicijo in s tem zdravje otrok.

28. februar – Tehniški muzej Slovenije je v Bistri odprl stalno razstavo o prvem stoletju avtomobilizma na Slovenskem.

MAREC

1. marec – V Občini Vrhnika potekajo številna dela na komunalnem področju, in sicer gradnja kanalizacije v Verdu, ki naj bi bila zaključena v maju. Dela potekajo tudi na območju Notranjske ceste in Gabrč, kjer ravno tako gradijo kanalizacijo, pločnik in javno razsvetljava. Kanalizacijo bodo gradili še na Mirkah in od poletja dalje na Stari Vrhniki. Krovni projekt omenjenim pa je gradnja čistilne naprave na Tojnicah. Za njeno gradnjo je občina podpisala pogodbo jeseni 2013.

11. marec – Galerija Cankarjevega doma je gostila likovna dela Vrhničana Blaža Tomšiča, ki ga številni poznajo kot člana Okteta Raskovec. Razstavljal je svoje najboljše risbe, skice in lesene igrače ter skulpture.

14. marec – »Zgodba o prijateljih« se je imenovala dobrodela prireditev vrhniškega oratorija, ki so jo pripravili v Cankarjevem domu. Dobro uro dolg program so oblikovali večinoma domači glasbeni in pevski izvajalci, zbran denar pa so namenili za oratorij, ki poteka ob koncu šolskih počitnic.

176. Blaž Tomšič na razstavi svojih del v Galeriji Cankarjevega doma na Vrhniki.

15. marec – Otroci so po potoku Bela spustili na desetine gregorjevih lučk, organizator pa je najbolj izvirne celo nagradil. Možnost izdelave plovil je bila pred spustom v Domu upokojencev Vrhnika.

20. marec – V sejni sobi na Tržaški 1 je potekal evalvacijski sestanek vpletenih v odpravljanje posledic februarškega žleda. Izpostavili so timsko delo in izredno požrtvovalnost vseh vpletenih, po drugi strani pa je bilo nekaj kritike na Elektro in Telekom, katerih načrti zaščite in reševanja naj ne bi bili usklajeni z občinskimi.

20. marec – Na odru Cankarjevega doma so v okviru revije plesnih skupin »Vija vaja 2014« nastopili plesalci treh območnih izpostav JSKD: Vrhnika, Logatec in Ljubljana okolica. Dvorana je bila priča sedemnajstim plesnim točkam, revijo pa je strokovno spremljala Petra Pikalo.

25. marec – Člani Ansambla Presenečenje so v gasilskem domu na Drenovem Griču pripravili samostojni koncert z gosti – Oktetom Raskovec, plesalkama Lizo in Špelo Urbančič ter povezovalcem Jožetom Janežičem. Koncert je bil namenjen materam, sicer pa so ves izkupiček namenili lokalnemu gasilskemu društvu.

177. Zimske vile, učenke 4. in 5. razreda Glasbene šole Vrhnika (foto: Simon Seljak).

26. marec – Glasbena šola Vrhnika je v Cankarjevem domu pripravila nastop baletnega oddelka pod vodstvom mentorice Barbare Perhavic in gostov z Jesenic.

28. marec – V prostorih gasilskega doma na Drenovem Griču je potekala letna skupščina Gasilske zveze Vrhnika. Gasilci so v minulem letu posredovali 274-krat.

29. marec – Območna revija odraslih pevskih zborov in skupin je potekala v kar dveh delih, saj je bilo nastopajočih preveč za eno samo prireditev. Vrhniška izpostava JSKD je bila nad tako številčnim odzivom (14 skupin) navdušena, kar naj bi dokazovalo, da pevska kulturna dejavnost v vrhniški, borovniški in log-dragomerški občini dobro deluje.

APRIL

3. april – Občinski svet je na seji sprejel najpomembnejši lokalni prostorski dokument: Občinski prostorski načrt. Dokument je nastajal sedem let; da pa je ugledal luč sveta, se je moral odpovedati nekaterim strateško dolgoročnejšim projektom. Ti naj bi bili vključeni v nov načrt, ki naj bi začel nastajati v letu 2015.

4. april – Simona Černetič, pevka in kantavtorica, ki sliši na ime Aynee, je v

Cankarjevem domu pripravila tradicionalni pomladni koncert z gosti.

5. april – Mešani pevski zbor Mavrica je 20-letnico delovanja obeležil z velikim koncertom v osrednjem vrhniškem kulturnem hramu. Kot gostje so nastopili še Orkester Simfonika, družinski zbor Kulturnega društva (KD) Jurij iz Mozirja, kot presenečenje pa je nastopila Mlada Mavrica (podmladek »starejše« Mavrice).

178. Mešani pevski zbor Mavrica je obeležil dvajset let delovanja.

6. april – V Gonarsu je potekala tradicionalna zabavna prireditev »FestadelleRondini«, ki jo organizira tamkajšnje lokalno združenje trgovcev in obrtnikov. Povabilu pobratene občine so se odzvali tudi na Vrhniki, kajti srečanja so se udeležili župan Jakin, ljudske pevke Trl'ce, člani folklornih skupin iz Ligojne ter Pihalni orkester Vrhnika.

8. april – Na vrhniški upravni enoti se je mudil minister za notranje zadeve dr. Gregor Virant, ki je predstavil novosti spremenjenega zakona o splošnem upravnem postopku. Dva dni kasneje pa se je v županovem kabinetu mudil kmetijski minister Andrej Židan, ki je podpisal pogodbo o sofinanciranju kanalizacije v občini.

8. april – OŠ Ivana Cankarja Vrhnika in ZIC Vrhnika sta pripravila v osrednjem vrhniškem kulturnem hramu spominsko razsta-

vo Janeza Sodje, ki umrl leta 2013. Bil je dolgoletni ravnatelj Cankarjeve šole, hkrati pa je bil aktiven tudi na področju likovne umetnosti – kot oblikovalec skulptur iz lesa in siporeksa.

13. april – Na odru kulturne dvorane v Ligojni je potekalo Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž. Osem skupin je »ocenjevala« Simona Moličnik. Prireditev so pripravile Trl'ce skupaj z vrhniško območno izpostavo JSKD.

16. april – Občina je podpisala pogodbo z izvajalcem del energetske obnove Glasbene šole.

22. april – Na zavešenem odru je Humanistično umetniško društvo »O« izvedlo prvega iz niza koncertov v Cankarjevem domu. Intimno vzdušje, saj so bili izvajalci in obiskovalci na isti strani gledališke zavese, je privabilo veliko poslušalcev.

MAJ

4. maj – Bevški župnik Janez Očkon je blagoslovil obnovljen bevški gasilski dom, gasilci pa so dogodek obeležili še s parado in udeležbo pri Florjanovi maši.

5. maj – Cankarjevi dnevi so se na Vrhniki začeli že 27. aprila s planinskim pohodom, a prva kulturna prireditev je bil literarni večer »Umetne muhe in druge laži z Andrejem

179. Spredaj Janez Škof in Žiga Saksida, zadaj Andrej Lupinc.

Lupincem«. Predstavitev njegove knjige sta s kulturnim programom začinila še Janez Škof in Žiga Saksida.

6. maj - Ob 69. obletnici osvoboditve Vrhnike je bil slavnostni govornik v Cankarjevem domu aktualni predsednik državnega zbora Janko Veber. Kulturno kuliso je oblikoval Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič, pred tem pa so se s polaganjem venca pri partizanski grobnici na Drči poklonili tudi padlim za domovino.

7. maj - V galeriji Cankarjevega doma so odprli fotografsko in kiparsko razstavo udeležencev Forme V, ki je potekala leta 2012.

8. maj - Dom upokojencev Vrhnika je s prezom traku tudi uradno postal bogatejši za nov prizidek.

9. maj - Na slavnostni akademiji ob občinskem prazniku je župan podelil posebno priznanje občinskemu štabu Civilne zaščite, ki se je izkazal v boju proti posledicam žleda, in srebrni plaketi Oktetu Raskovec ter Cerkvenemu mešanemu pevskemu zboru sv. Pavla Vrhnika.

10. maj - Mešani pevski zbor Ivana Cankarja je ob 25-letnem delovanju in v spomin na rojstvo največjega slovenskega pisatelja izvedel celovečerni koncert. Na odru Cankarjevega doma se jim je pridružil še osnovnošolski pevski zbor Kuštravci (OŠIC).

11. maj - V Sinji Gorici so na žegnanjsko nedeljo slavnostno prerezali trak nove mrliške vežice.

15. maj - V osrednjem vrhniškem kulturnem hramu je potekal zaključek festivala Rimaraja, na katerem so sodelovali učenci in učenke iz 49 slovenskih osnovnih šol. Razglasili so najboljše med mlajšimi (1.-5. razred), kjer si je prvo nagrado prislužila »domačinka« Ana Šuša iz OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, v starejši skupini pa se je od »domačih« najbolje odrezala sedmošolka Nina Otrin, prav tako iz OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.

19. maj - Izšli so 14. Vrhniški razgledi, ki jih izdaja Muzejsko društvo Vrhnika v sodelovanju z Zavodom Ivana Cankarja Vrhnika. Dobrih 300 strani je odstrlo prenekatero tančico pozabe, med drugim tudi tristo let staro in hkrati pozabljeno pesem o Kalinovi Lenčki.

20. maj - V preddverju Cankarjevega doma je odprla vrata slikarska razstava akademskega slikarja Janeza Kovačiča z Brezovice. Osrednji motivi so bili vezani na njegovo potovanje v Jordanijo.

21. maj - Vrtec Vrhnika je v sodelovanju s FIT Slovenija pripravil v športnem parku na Vrhniki športne igre za »svoje« malčke in njihove starše. Okoli osemsto se jih

180. Občinski štab Civilne zaščite.

181. V tretje gre rado: v letu 2013 je slabo vreme kar dvakrat preprečilo izvedbo iger. Tokrat je bilo vreme prekrasno.

je potilo, za dobro voljo pa je skrbela pevka Nuša Derenda.

24. maj – Ob 50. obletnici zaključka osnovne šole so se srečali »mali maturantje«, ki so leta 1964 končali šolanje na OŠ Janeza Mraka ali pa na OŠ Ivana Cankarja. Ogledali so si obe šoli, v Cankarjevem domu pa so pripravili še kulturni program. Med drugim so za to priložnost izdelali več klopi – kopij originalne iz Mrakove šole.

27. maj – Galerija Cankarjevega doma je gostila razstavo fotografij na steklu iz velenjskega muzeja. Fotografске zapise na steklu je ustvaril leta 1931 na svojem popotovanju po Črni celini Čeh František Foit.

28. maj – Na pobudo PGD Verd (koordinirala je GZ Vrhnika) so gasilci zbrali 48 ton humanitarne pomoči za v poplavah prizadeta območja Hrvaške in Bosne in Hercegovine. Dva vlačilca sta odpeljala prvi del tovora v Dobojo, tretji pa v vukovarsko-sremsko županijo – v občino Nijemci.

29. maj – Komunalno podjetje Vrhnika je v svojih prostorih pripravilo za otroke delavnice na temo ponovne uporabe zavrženih materialov. Prireditvev je potekala kot ena izmed številnih v okviru 50. obletnice komunale.

182. Novo vozilo in ekipa nujne medicinske pomoči.

JUNIJ

5. junij – Zdravstveni dom Vrhnika je v svojo sredo sprejel novo reševalno vozilo nujne medicinske pomoči – škodo yeti. Nujna medicinska pomoč je leta 2012 nadomestila klasično dežuranje zdravnikov.

6. junij – Borovniško društvo HUD (Humanistično umetniško društvo) Karel Barjanski in še nekatera nevladna gibanja so v Cankarjevem domu pripravili okroglo mizo, na kateri so spregovorili o civilni družbeni agitaciji – kot odgovor na krizo v državi.

7. junij – V Bevkah je potekal tradicionalni tek okoli meja krajevne skupnosti. Na pot se je podalo več kot 340 ljubiteljev teka, od katerih so nekateri pretekli 7-kilometrsko traso tudi po trikrat. Najhitrejši je bil Zahid Abdahović iz ŠD Zaplana, ki je razdaljo 21 km pretekel v malo manj kot uri in pol. Dogodek so zvečer sklenili z veselico.

8. junij – Referenduma o spremembah zakona o arhivskem gradivu se je v vrhniški volilni enoti udeležilo 14,66 %, od katerih jih je 26,57 % glasovalo za spremembe, 73,43 % pa so bili proti.

10. junij – Franjo Čretnik iz Verda je v preddverju Cankarjevega doma razstavljal fotografske zapise s svoje dvakratne vojaške misije v Afganistanu.

11. in 12. junij – Na Tržaški 1 so se mudili predstavniki občin Videm (Udine) in Nea Propontida (Grčija), kjer so spoznavali dobre prakse vrhniške občine na področju energetske učinkovitosti.

11. junij – Začeli so se 22. Argonavtski dnevi. Odprtje je bilo zaradi spleta okoliščin in finančnih razlogov v Cankarjevem domu, kjer so oder zasedli argonavti v režiji Matije Milčinskega. Kulturni program so obogatili še folkloristi iz Ligojne in Pule, Ansambel Gemaj, plesalke Karamele in Pihalni Orkester Vrhnika. Program so sklenili grški veleposlanik, župan Gonarsa in župan Vrhnika s prižigom »argonavtskega ognja« pred Cankarjevim domom.

183. Jazon (Gorazd Završnik) in ladijski glasbenik Orfej (Juš Milčinski) v humorni različici argonavtov.

12. junij – V športnem parku je potekal prvi Sejem dela, na katerem so lahko obiskovalci prisluhnili različnim predavanjem, spoznali dobre prakse socialnega podjetništva, inovativne načine zaposlitve ... Sejem je organiziral ZIC Vrhnika.

12. junij – Pred Hotelom Mantova je potekal 16. pokal Argonavtskih dni v mešanju barskih pijač. Nastopili so barmani iz sedmih držav, kjer so najboljša tri mesta zasedli tudi »domačini«: Rok Logar (dvakrat tretje mesto) in Draga Kepeš (drugo mesto).

14. junij – Prvo sobotno dopoldne Argonavtskih dni se je začelo z eko tržnico na Sodnijskem trgu, v športnem parku so moči merili mlajši (U-10) košarkarji Vrhnike, Domžal in Logatca, v športni dvorani Slomškove šole pa se je uradno začel mednarodni rokometni turnir Harpaston Cup. Komur pa šport ni ustrezal, se je lahko sprehodil okoli vrhniških bajerjev, kjer so potekale arheološke izkustvene delavnice na temo koliščarjev.

14. junij – Noč na Vrhniku je privabila večti-sočglavo množico mladih in starih, željnih zabave. Najmlajše je najprej zabaval Maček Muri, kasneje pa so oder zasedli glasbeni izvajalci. Vrhunec zabave so bili Rock'n' band, In vivo ter Jasmin Stavros. Opolnoči je nebo razsvetlil ognjemet.

16. junij – V okviru prvega vseslovenskega tedna ljubiteljske kulture je vrhniška izpostava JSKD organizirala sajenje drevesa, ki naj bi simboliziralo široko dostopnost kulture, skrb za ohranjanje kulturne dediščine in biotske raznolikosti Slovenije. Skupaj z učenci OŠ Ivana Cankarja je jablano zasadil župan Stojan Jakin, in sicer pri Vrtcu Želvetica.

17., 18., in 19. junij – V okviru Argonavtskih dni so v vrhniškem gasilskem domu potekala tudi različna predavanja na temo pri-

184. Zasadili so staro sorto jablane – beličnik.

delave zdrave hrane. Veliko zanimanja je požela Meta Vrhunc iz društva Ajda, ki je predavala o vplivu kmetijstva na okolje ter človeka in sonaravnem pridelovanju hrane.

17. junij – Zadnja razstava v Cankarjevem domu pred poletjem je bila kiparska razstava Pavla Hrovatina. »Harmonija Krasa«, kot je poimenoval razstavo, so sestavljale pretežno mogočne okrogle kamnite skulpture, ogledati pa si jo je bilo mogoče do začetka jeseni.

20. junij – Festival okusov, glasbe in plesa na Stari cesti ni minil brez pogleda proti nebu, kajti prireditev ni šla brez dežja. Zato je bil del prireditve (nastop pevskih in glasbenih skupin) preseljen v Cankarjev dom, kjer so poleg domačih nastopili gostje iz Pule in Gonarsa. Staro cesto pa so zasedli stojničarji, ki so v okviru »Festivala hrane« poprijeli za kuhalnico in razvajali obiskovalce.

185. Gostje iz Pule so se predstavili z lokalnimi ljudskimi plesi.

21. junij – V Bistri je potekal prvi Jazonov dan, ki sta ga pripravila ZIC Vrhnika in Turistična agencija Jazon. Družinsko obarvano popoldne so popestrili kosci in grabljice, otroci pa so si lahko krajšali čas pred Gostilno Bistra na ustvarjalnih in športnih delavnicah. Dan so sklenili s predstavo za otroke in stand-up komedijanti.

21. junij – V športnem parku na Vrhniku so pripravili predstavitev električnih vozil, eno največjih tovrstnih srečanj pri nas. Obiskovalci so si lahko ogledali več deset avtomobilov in motorjev, ki so jih predelali entuzijasti ali pa so bili produkti avtomobilskih hiš.

21. junij – V Cankarjevem lazu pod sv. Trojico so se zbrali ljubitelji pisane besede na tako imenovani prireditvi »Cankarjev laz«, ki ga že vrsto let pripravlja Cankarjeva knjižnica. Kratek kulturni program na prostem so oblikovali člani otroškega cerkvenega pevskega zbora iz Podlipe, dramski igralec Janez Škof; o Cankarju pa je spregovorila njegova velika poznavalka Irena Avsenik Nabergoj.

21. junij – PGD Drenov Grič-Lesno Brdo je z veliko gasilsko slovesnostjo praznovalo 90. obletnico obstoja.

22. junij – Turistično društvo Blagajana je v Starem malnu pripravilo družabno prireditev Tu smo doma. Predstavljala so se vrhniška društva, imeli so boljši sejem, pravljíčarko Tamaro, zmaja Lintverna, Ansambel Presenečenje ... Za lačne so poskrbeli s palačinkami in klobasami.

22. junij – Četrti Argonavtski kolesarski maraton je postregel z rekordnim številom udeležencev, ki ga je organizator ŠD Agonija štel v stoticah – bilo jih je čez 500. Pripravili so več tras za različne starosti in kondicijsko pripravljenost kolesarjev (od 17 do 33 km), najmlajši pa so se pomerili kar na atletski stezi.

22. junij – Plamen Festivala Argonavtski dnevi je ugasnil z letnim koncertom Mešanega pevskega zbora Ivana Cankarja v cerkvi sv. Lenarta v središču Vrhnike. V prijetnem hladu cerkve so se jim pridružili še fantje iz borovniške pevske skupine »Mor'mo še zbrat«.

25. junij – Na proslavi ob dnevu državnosti, ki je potekala v Parku samostojnosti, je bila slavnostna govornica evroposlanica Tanja Fajon, ki je dejala, da je potrebno krivdo za slabo stanje v državi pripisati najprej sebi, šele nato drugim.

JULIJ

7. julij – Cankarjeva knjižnica je zaradi selitve na novo lokacijo zaprla svoja vrata. Začeli so s pripravami na selitev v Kulturni center Vrhnika. Pri selitvi so pomagali tudi številni zunanji, med drugim celo slovenska vojska.

186. Pri selitvi je pomagal tudi župan in slovenska vojska.

22.–26. julij – Na pot z Vrhnike do Triglava se je podalo na desetine pohodnikov in pohodnic, ki so se na ta način spomnili prvega Lenčevega pohoda iz Cankarjevega mesta do našega očaka. Od tedaj je minilo že 40 let.

AVGUST

1. in 8. avgust – Poletna petka (prireditve Poletje na Vrhniki) sta bila v Parku samostojnosti rezervirana za otroke. Na prvi avgustovski dan jih je obiskal Maček Muri, teden dni kasneje pa so prisluhnili pravljicam, izdelovali velikanske milne mehurčke in miniaturo prazgodovinskega kolesa.

187. Avgustovski petki so bili v mestu rezervirani za otroške prireditve.

13. avgust – Občina je začela v Sinji Gorici graditi parkirišče Park & Ride. Hidrotehnik naj bi dela zaključil do aprila 2015. Investicija znaša 630 tisoč evrov, od katerih naj bi jih 70 % zagotovila Evropska unija.

14. avgust – Društvo upokojencev Vrhnika ima nov lokal »Oldtimer bar«. Dotedanji bar je namreč nov najemnik (MKeršmanc) popolnoma prenovil.

15. avgust – V Smrečju je ob žegnanjski nedelji potekal blagoslov obnovljenega zvonika. Na žalost je slovesnost okrnilo zelo deževno in mrzlo vreme za ta letni čas.

24. avgust – Na Vrhniki in v Bistri so se ponovno zbrali starodobniki, pridružili pa so se jim tudi kolesarji iz društva Rovtarji Škofja Loka.

23. avgust – Vrhnika se je drugo leto zapored prelevila v tekaško mesto, kajti potekal je drugi »Nočni tek«. Pred tem pa so se kolesarji pomerili v vzponu na Ulovko. Čeprav je bila noč deževna, se je prireditve udeležilo okoli tristo najbolj trdoživih rekreativcev.

SEPTEMBER

1. september – Vrtec Vrhnika je namesto enkratnih plenec začel uporabljati pralne plenice, kar naj bi tako znižalo stroške.

Poteza je novost v slovenskem prostoru, zato je pritegnila veliko medijske pozornosti.

6. september – Turistično društvo Blagajana je v Starem malnu pripravilo tradicionalno srečanje svojih članov, hkrati pa je podelila priznanja imetnikom najlepše urejenih hiš, balkonov, kmetij in javnih zgradb v občini.

6. in 7. september – Na Ulovki je potekalo državno lokostrelsko prvenstvo v 3D, ki ga je organiziral ŠD Viteško lokostrelski red Vilijem. Organizatorju je sobotno vreme ponagajalo, zato so prireditev po dobri uri tekmovanja prekinili in prestavili na naslednji dan.

7. september – Na Vranjih pečinah je potekala spominska maša za med vojno, leta 1942, ubitega zaplaninskega župnika Jožefa Geohellija, po maši pa je sledila še krajša spominska slovesnost.

8. september – Občina Vrhnika je skupaj z Borovnico in Log-Dragomerjem ter MO Ljubljana postala prva slovenska občina v mednarodni mreži Nič odpadkov (Zero waste), katere cilj je družba s čim manj odloženih odpadkov. Komunalno podjetje Vrhnika odloži samo še 24 % odpadkov.

10. september – Vrata je slovesno odprl nov Kulturni center Vrhnika, v katerem so dobi-

188. Nov kulturni center Vrhnika.

li svoje prostore Cankarjeva knjižnica in OŠ Ivana Cankarja Vrhnika. Dogodek je pritegnil veliko pozornost domače javnosti, slavnostni trak pa je ob županu Stojanu Jakinu, ravnateljici OŠ Ivana Cankarja, Polonci Šurca Gerdina in Sonji Žakelj iz Cankarjeve knjižnice prerezal tudi minister za šolstvo dr. Uroš Grilc.

189. Rezanje slavnostnega traku.

11. september – Komunalno podjetje Vrhnika je obeležilo 50. obletnico obstoja s slovesno prireditvijo, na kateri so ob direktorici Brigiti Šen Kreže spregovorili še župani občin Vrhnika, Borovnica in Log-Dragomer. Hkrati so pripravili še licitacijo izdelkov ponovne uporabe in podelili nagrade osnovnošolcem, ki so v omenjenih treh občinah zbirali plastenke.

12. september – Gostinski obrat v Močilniku je spremenil namembnost in notranjo podobo. Tokrat kot erotični center Spa Stella Močilnik, kar je v javnosti naletelo na zelo različne odzive.

19. september – Svojemu namenu so z rezom slavnostnega traku predali odsek na novo asfaltirane in razširjene ceste med Bevkami in Logom.

19. in 20. september – Društvo ljubiteljev narave in običajev Notranjske je v sodelovanju z gobarskim določevalcem Brankom

Vrhovcem v gasilskem domu na Vrhniku pripravilo razstavo več kot sto gobjih vrst. Sicer pa je bilo leto 2014 v gobarskem smislu leto lisičk, manj je bilo jurčkov, pa še ti so bili večinoma »črvivi«.

20. september – Na Ulovki je potekal t. i. »Otroški športni dan z mravljico Ulo«, ki ga je s pomočjo sponzorjev organiziralo Športno rekreacijsko društvo Ulovka. Pester program je vključeval vrsto ustvarjalnih, športnih in predstavitvenih dejavnosti, namenjenih za najmlajše.

20. september – Na Drenovem Griču je potekalo 4. mladinsko gasilsko tekmovanje in 13. člansko tekmovanje za pokal PGD Drenov Grič.

190. Navkljub mladosti borbenega duha ni manjkalo.

20. september – Tradicionalno prireditev »Kojk je u Beukah fejest« so letos posvetili 50. obletnici kina v Bevkah, hkrati je minilo 85 let od prve filmske predstave v tem kraju. Večer je potekal v sproščenem pogovoru z nekdanjimi in sedanjimi sodelavci pri kinu. Dogodek so nadgradili v nedeljo s projekcijo oratorijskega filma Robin Hood in zimzele-nega To so gadje.

23. september – Novo sezono razstav je Cankarjev dom začel s slikarsko razstavo »Sence«, Marte Frei iz Sinje Gorice. Razstava je bila na ogled do 12. oktobra.

24. september – Ravnateljica Glasbene šole Vrhnika Dominika Naveršnik in župan Stojan Jakin sta prerezala slavnostni trak energetske obnovljene glasbene šole.

26. september – Cankarjeva knjižnica je že tretje leto v projektu Poletavci – poletni bralci, katerega cilj je, da bi otroci brali tudi poleti. Zaključna prireditev je potekala na asfaltni ploščadi pred Kulturnim centrom, kjer so bralcem podelili priznanja in nagrade. Program so oblikovali šolski pevski zbor OŠ Ivana Cankarja ter vodnik policijskega službenega psa Janez Tonejc s psičkoma Korijem in Dino

30. september – Občina Vrhnika je z družbo Grafit iz Sodražice podpisala pogodbo za energetske obnove Cankarjevega doma v višini 906 tisoč evrov.

30. september – V Cankarjevem domu so odprli razstavo likovnih del, ki so nastala na natečaju risanja in slikanja, ki ga je že peto leto zapored vodil Vrhničan Vasja Stojanovski.

OKTOBER

1. oktober – Pohodniška skupina Zimzeleni, ki deluje v okviru Društva upokojencev Vrhnika, je praznovala deset let obstoja, kar so obeležili v Cankarjevem domu s kulturno prireditvijo in izdajo jubilejnega biltena.

4. oktober – V nabito polni Veliki dvorani Cankarjevega doma se je odvijala premier-na predstava Sto svečk za Ježka, posvečena 100. rojstnemu dnevu Franeta Milčinskega-Ježka. Nastopila sta improvizatorja in pevec Juš in Nana Milčinski, dramski igralec Janez Hočevnar-Rifle in pianist Joži Šalej. Predstavo je režiral Matija Milčinski.

5. oktober – Na lokalnih volitvah so se za vrhniški županski stolček potegovali trije

kandidati. Župansko lento bo nadaljnja štiri leta nosil dosedanji župan Stojan Jakin, ki je dobil dobrih 80 % glasov, sledila sta mu Anže Slabe iz stranke Solidarnost z dobrimi 13 % in Franc Mišič iz Slovenske nacionalne stranke z dobrimi 6 %.

10.–12. oktober – Mešani pevski zbor Ivan Cankar se je podal na večdnevno turnejo po Dalmaciji. Gostoval je v Šibeniku in Splitu.

11. oktober – V športnem parku je potekal že tretji Oberfest na Vrhniki. Navzoče so zabavali Eva Boto, raper Zlatko in drugi, številni pa so prišli zaradi zvezd večera: Modrijanov.

11. oktober – Mladinski odsek Planinskega društva Vrhnika je praznoval 50 let obstoja, kar je obeležil s celodnevним programom pri zavetišču na Planini nad Vrhniko. V petih desetletjih obstoja se je v njihovih vrstah zvrstilo kar 900 oseb.

15. oktober – V Kulturnem centru Vrhnika je potekal spominsko literarni večer partizana in pisatelja Karla Grabeljška – Gabra. Gost večera je bil Ivan Sivec, ki je predstavil tetralogijo Rimljani na naših tleh.

17. oktober – Na Domačiji odprtih vrat na Kurenu je vrhniška izpostava JSKD pripravila regijsko srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž osrednje Slovenije. Nastopilo je 11 skupin in posameznikov, od »domačih« pa samo pritrkovalci s Stare Vrhnike.

18. oktober – Na Drenovem Griču je MPZ Drenov Grič pod vodstvom zborovodje Gorazda Jana pripravilo letni koncert z gosti: Oktet Raskovec in harmonikar Anže Zdešar.

18. oktober – V športni dvorani Slomškove šole sta moči združila orkestra Simfonika in vrhniški Big Band. Program je povezo-

val humorist Perica Jerkovič, s solo nastopi pa so ga popestrili še harfistka Sofia Ristič, flavtistka Eva Arh, vokalni trio Diversa in vokalista Andrej Jesenovec ter Matjaž Lenarčič.

18. oktober – Bazen na Vrhniki je za trenutek oživel: Ansambel Čuki je v njem snemal videospot za novo glasbeno uspešnico.

191. Snemanje videospota v vrhniškem bazenu za novo glasbeno uspešnico Čukov.

21. oktober – Na ustanovni seji se je sestala nova zasedba občinskega sveta, župan pa je prebral prisego. Največ svetniških stolčkov – osem – je dobila županova lista Povezujemo Vrhniko, sledili so ji SDS s štirimi, SD z dvema, DeSUS s tremi, NSi z dvema, SMC s tremi ter Lista za razvoj vrhniškega podeželja, stranka Solidarnost in SLS – vsak s po enim. Sejo je zaznamovala tudi pritožba na domnevne nepravilnosti med vodenjem postopkov volilnih opravil, zaradi katerih naj bi bile stranke SMC, SDS in NSi oškodovane za svetniška mesta na račun županove liste. Pristojno sodišče je na njihovo pritožbo odgovorilo, da ni prišlo do kršitev.

21. oktober – V Kulturnem centru Vrhnika je vrata odprla kiparska razstava »Izzivi v glini«. Dela so razstavljali Maja Fonda Cirman, Matej Stopar, Irena Ivelja in Jelena Vukčević. Razstava je bila odprta do 1. decembra. Razstavo je pripravil Zavod Ivana

Cankarja, kateremu je Cankarjeva knjižnica v času obnove Cankarjevega doma ponudila prijazno zatočišče.

24. oktober – Vrhniški turizem je bogatejši za šestdeset novih ležišč, ki jih je z obnovo zgornjih prostorov Gostilne Bistra vzpostavila družba Avtotrade iz Sinje Gorice.

26. oktober – Potekal je ustanovni občni zbor Društva za kulturo in kakovost življenja Nauportus viva, ki želi popestriti kulturno, ustvarjalno in rekreativno življenje na Vrhniku. Vodi ga Polona Kovačič.

30. oktober – PGD Stara Vrhnika je uradno sprejela v svojo sredo gumenjak, kajti po novem v društvenih vrstah deluje tudi popapljaška enota. Novo plovilo so krstili pri domu Krajevne skupnosti sredi vasi v družbi predstavnikov lokalnih oblasti, Civilne zaščite in stanovskih kolegov.

NOVEMBER

2. november – Kino Vrhnika je prešel v digitalno tehniko, zaradi česar bodo filmi na Vrhniku ažurnejši. Odprtje »prenovljenega« kina je potekalo s projekcijo animiranega filma Čebelica Maja, za katerega je bilo tolikšno zanimanje, da je vrsta za karte segala skozi vrata Cankarjevega doma daleč na dvorišče.

8. november – Letni koncert Mešanega pevskega zbora Mavrica je za razliko od preteklih let potekal v Glasbeni šoli Vrhnika, v goste pa so povabili Moški pevski zbor Tabor iz Cerknice.

11. november – V galeriji Cankarjevega doma je odprla vrata skupinska slikarska razstava petih udeležencev Simpozija Zaplana 2014 in treh gojencev Centra Dolfke Boštjančič Draga pri Igu. Sam slikarski simpozij, ki ga je vodil Janez Kovačič, je

potekal na Zaplani v juniju. Razstava je bila odprta do 7. decembra.

14. november – Gostilna Bistra je organizirala tarok večer, na katerem se je merilo tri-deset kvartopircev. Slavil je nekdanji župan Osilnice Anton Kovač.

21. november – Tudi Župnijski vrtec Vrhnika je pripravil tradicionalni slovenski zajtrk, kamor je povabil župana Stojana Jakina, predstavnike slovenske in hrvaške čebelarске zveze. Lokalni čebelar Slavko Keršmanc je otrokom predstavil čebele in čebelarjenje, vzgojiteljice pa so za goste in otroke pripravile še krajši kulturni program.

192. Čebelar Slavko Keršmanc med predstavitvijo življenja čebel otrokom župnijskega vrtca.

21. november – Revija Naša žena je podelila zahvalne listine »ljudem odprtih rok«. V Narodni galeriji v Ljubljani jih je prejelo osemnajst posameznikov ali skupin, med drugim tudi skupina planinskih vodnikov pri Društvu upokojencev Vrhnika.

22. november – Oder Cankarjevega doma je gostil deseti dobrodelni koncert vrhniškega župnijskega karitasa, na katerem so za socialno šibkejšo družino zbrali s prodajo kart 1.392 evrov in še dodatnih 300 evrov s prostovoljnimi prispevki.

193. Mešani pevski zbor KUD Podlipa – Smrečje.

23. november – Tradicionalni letni koncert podlipsko-smreškega pevskega zbora je potekal v domači podlipski cerkvi. Pevci so v goste povabili še pevke iz okolice Iga, predstavili pa so se tudi mladi glasbeni talenti iz vasi.

25. november – V Veliki dvorani Cankarjevega doma so člani zbora Ave izvedli javno vajo.

27. november – Turistično društvo Blagajana je v osrednjem kulturnem hramu Vrhniko pripravilo srečanje narodnih noš in prednovoletno srečanje. Prvi del se je odvil na odru, kjer so nastopili folkloristi, glasbeniki in vokalisti iz domačih in sosednjih krajev, drugi del pa se je odvil v predverju v družbi izbrane kapljice.

DECEMBER

4. december – Na Sodnijskem trgu je v bivši trgovini Modiana do 24. decembra odprla vrata »trgovina« Depo. Gre za blagovno znamko Komunalnega podjetja Vrhnika,

pod katero prodaja nove, rabljene in predelane izdelke, predmete in oblačila. V času odprtja so pripravili tudi več predavanj o ekologiji.

194. Trgovina Depo.

5. in 6. december – Dvodnevni Miklavžev sejem, ki ga je organiziral ZIC Vrhniko, je na Sodnijski trg privabil več kot trideset različnih prodajalcev, katerim je bilo skupno, da so večinoma prodajali izdelke domače obrti. Hkrati s sejmom je potekal tudi sejem rabljene smučarske opreme v izvedbi Smučarskega društva Vrhniko.

5. december – Osrednje vrhniško miklavževanje je potekalo na Sv. Trojici, kamor so se otroci in starši podali z baklami izpred Cankarjeve hiše. Prvega dobrega decembrskega moža je pričakalo okoli petsto otrok in staršev.

6. december – Mešani pevski zbor Društva invalidov Vrhnika je mednarodni dan invalidov obeležil s tradicionalnim koncertom v Cankarjevem domu. Na odru sta se mu kot gosta pridružila še Mladinski mešani pevski zbor Nauportus Musica z Vrhnike in Kvartet Slavček iz Ljubljane.

7. december – V športni dvorani OŠ Antona Martina Slomška je potekal veliki predpraznični koncert skupine Eroika, ki je privabil okoli devetsto obiskovalcev. Nastopila je še glasbena skupina Klapa Mali grad. Koncert je organiziral ZIC Vrhnika.

10. december – V galeriji Cankarjevega doma je razstavljala Nejka Selišnik, ilustratorka iz Postojne. Na razstavi »Teman nekoč« je predstavila na desetine ilustracij, zraven pa dodala še legende, na katere se nanašajo upodobitve. Razstava je bila odprta do 10. januarja 2015.

To je bila zadnje odprtje razstave v »starem« Cankarjevem domu. Od 11. januarja 2015 do pomladi, ko bo zgradba prenovljena, bodo razstave preseljene v Cankarjevo knjižnico. Tudi druge dejavnosti (abonmajske predstave za odrasle in otroke, koncerti, filmske projekcije in drugi dogodki) se bodo po 11. januarju 2015 v Cankarjevem domu začasno zaključile.

13. december – Mešani pevski zbor Ivana Cankarja se je poslovil od leta s prazničnim koncertom v Glasbeni šoli. Dve uri dolg koncert so popestrili pevski gostje iz Šempasa pri Novi Gorici in člani Glasbene šole Vrhnika.

15. december – V Kulturnem centru Vrhnika je potekala zaključna slovesnost natečaja vrhniške območne izpostave JSKD (v sodelovanju s Cankarjevo knjižnico in Našim časopisom) na temo »mobile« – sestavljenega visečega dekorativnega predmeta. Sodelovale so nekatere domače in okoliške šole ter vrtci, za najboljšega pa je izbran mobile iz šentjoške podružnične šole.

19. in 20. december – Sodnijski trg je bil še drugič v decembru poln prazničnih stojnic, kajti potekal je dvodnevni božično-novoletni sejem. S kulturnim programom so ga dopolnili pevci skupine Odoica, Pihalni orkester Vrhnika in glasbeniki iz Glasbene šole Vrhnika, najmlajše pa je obiskal Božiček.

195. Otroške oči se niso mogle nagledati Božička.

26. december – Občinska proslava ob zadnjem prazniku v koledarskem letu je potekala na Sodnijskem trgu, kjer je bil govorec župan Stojan Jakin, ki je spomnil na pomanjkanje enotnosti, čeprav nam je ravno ta odprla vrata do nove države. Prireditev so obeležili še prapori in kulturni program.

31. december – Osrednje silvestrovanje je potekalo na Sodnijskem trgu z Ansambлом Livado. Dober obisk je okrnilo izredno hladno vreme, saj se je živo srebro spustilo krepko pod ničlo.

POROČILO O DELU MUZEJSKEGA DRUŠTVA VRHNIKA V LETU 2013¹

Delo društva je vodil izvršni odbor, ki se je sestajal skupaj z nadzornim odborom. Sestanki so bili 15. januarja, 25. marca, 5. junija in 12. novembra; redni letni občni zbor društva je bil 20. maja 2013. Člani izvršnega odbora so bili: Marija Oblak Čarni – predsednica, Olga Pivk – podpredsednica, Niko Šušteršič – tajnik do junija, ko je odstopil in je bila na njegovo mesto kooptirana Metka Železnik, Marija Malovrh – blagajničarka, Franci Dovč, Nataša Oblak Japelj, Mira Rančov, Branko Stanovnik in Janez Žitko. V nadzornem odboru so bili Elica Brelih, Pavel Mrak in Milena Živec, v disciplinski komisiji pa Tone Stanovnik, Janez Verbič in Pavel Zupan.

Iz občinskega proračuna je društvo v letu 2013 prejelo 2057,24 Eur, in sicer za redno dejavnost 847,40 Eur in za projekte 1.209,85 Eur. Sicer pa so dohodki društva: članarina in prostovoljni prispevki članov.

Delo društva

Med novoletnimi prazniki 2013 je požar, povzročen s petardo, poškodoval stavbo nekdanje železniške postaje Vrhnika mesto, ki je vpisana v register pomembne vrhniške stavbne dediščine. Tako smo že v prvih dneh januarja 2013 sodelovali pri zasilnem pokrivanju uničenega dela strehe postajne stavbe. Obvestili smo – v skupnem pismu

196. Ivan Buh, slika na zahvalni plaketi županu S. Hočevarju, 1936. Obj.: Vrhniška železniška postaja ob Jelovškovi. Naš časopis, 28. januar 2013. (Original je v barvah).

s Turističnim društvom – pristojni Zavod za varstvo kulturne dediščine in prosili, da stopijo v stik z občino in spremljajo iskanje možnosti za obnovo objekta. Napisali smo v Naš časopis članek o zgodovini in pomenu te stavbe.

Skupaj s Cankarjevo knjižnico smo spremljali in evidentirali arhivsko in muzejsko ostalino nekdanje Industrije usnja Vrhnika. Posebno smo si prizadevali, da bi se ohranile dragocene recepture. Ko smo zvedeli, da jih namestnik stečajne upraviteljice ponuja Muzeju v Šoštanju, smo se z muzejem dogovorili, da ostanejo na Vrhniki. Direktorica Cankarjeve knjižnice je poskrbela za dovoljenje vrhniške občine, da jih deponiramo v praznih prostorih na Tržaški c. 24, ki so last občine. Tako smo 21. februarja 2013 prenesli recepture in drugo gradivo, ki je še bilo v dvoriščnih zgradbah IUUV, na Tržaško cesto 24, kjer bo shranjeno, dokler se ne najde možnost za ureditev in primerno hrambo. 5. marca smo iz razmetanih ostankov šivalnega pribora, našitkov raznih firm, za katere so izdelovali oblačila, krojev ipd. v nekdanji šivalnici IUUV – preden so pričeli z njeno adaptacijo – izbrali še nekaj predmetov, ki bi prišli v poštev za muzejsko predstavitev dela v IUUV in jih prav tako prenesli na Tržaško 24.

Nadaljevalo se je delo na projektu Vrhniška stavbna dediščina, ki poteka od leta 2012 v sodelovanju z Mestnim muzejem Ljubljana. V projekt je vključena Nataša Oblak Japelj. Nosilec projekta Ljubljanski mestni muzej skuša v sodelovanju z občino Vrhnika pridobiti sredstva iz Norveških mehanizmov. Pogoj za pridobitev pa je spomenik v projektu, ki je državnega pomena. To je na Vrhniki edino Ljubljani. V nekdanji šivalnici IUUV bi vzpostavili t. i. Interpretacijski center – sodobni muzej, kjer bi informirali o celotni dediščini Vrhnike. Center bi bil izhodišče za ogled Ljubljane in objektov ob njej

197. Priprave za razstavo ob Dnevu odprtih vrat v Muzejskem društvu. Muzejska zbirka je kar bogata različnih dokumentov in fotografij. Na fotografiji tajnik društva Niko Šušteršič in predsednica društva Marija Oblak Čarni. (Gašper Tominc, V kabinetu Muzejskega društva, Naš časopis, 26. avgust 2013, str. 10).

in v njej, rimskega zapornega zidu in drugih spomenikov ter muzejskih predstavitev zbirk kulturne in naravne dediščine.

10. maja smo pripravili v društvenem kabinetu Dan odprtih vrat z razstavo zanimivih in dragocenih dokumentov in predmetov, ki smo jih zbrali v društvu. Ob tem je urednik Gašper Tominc pripravil za Naš časopis reportažo o delu in zbirki Muzejskega društva z naslovom »Znameniti stol Reks ima predhodnika na Vrhniki«, kjer je opisal zložljivi stol, ki ga je že leta 1904 pri avstrijskem pa-

198. Zložljivi stol, izdelek nekdanje Lenarčičeve tovarne. (Hrani MDV, foto: J. Žitko.)

tentnem uradu patentirala Lenarčičeva tovarna harmonijev in upognjenega pohištva in je danes med predmeti v naši zbirki.

Maja je izšla nova, 13. številka zbornika Vrhniški razgledi, predstavili smo jo na občnem zboru društva 20. maja 2013. Na tem občnem zboru smo tudi prvič predstavili stari, pred več kot 100 leti v Lenarčičevi tovarni na Vrhnikih izdelan harmonij. Harmonij z gradu Turn nad Gabrovko smo odkrili leta 2007 in ga s pomočjo občine in ZIC odkupili. Nanj je zaigrala Sabina Šiberl.

Pripravili smo ponatis 6. številke Vrhniških razgledov iz leta 2005, ki so bili že pred časom razprodani.

Maja 2013 je bila v Cankarjevem domu odprta razstava ob 40. obletnici izhajanja Našega časopisa, ki jo je pripravil Simon Seljak. Sodelovali smo: Cankarjeva knjižnica, Muzejško društvo in Zavod Ivana Cankarja.

Junija smo se v Mestnem muzeju v Ljubljani udeležili svečane otvoritve razstave restavriranega 5-tisočletnega lesenega kolesa, najdenega v Starih Gmajnah v Verdu. Sodelovali smo pri zbiranju gradiva za razstavo »Ljudje na Barju«, ki sta jo v okviru razstave te znamenite najdbe organizirala Krajevski park Ljubljansko barje in ljubljanski Mestni muzej. Odprta je bila 30. septembra 2013.

Septembra smo se udeležili simpozija o usnjarstvu v Šoštanju. Nataša Oblak Japelj je na simpoziju imela predavanje »Knjižnica Industrije usnja Vrhnika – pridobitev domoznanske zbirke Cankarjeve knjižnice na Vrhnikih«.

22. oktobra 2013 smo s Cankarjevim domom na Vrhnikih organizirali razstavo v spomin akad. kiparja in slikarja Toneta Lapajnetu (1933–2011), umetnika barja in prijatelja Vrhnik. Pripravila sta jo Pavel Mrak in Gašper Mrak. Razstava je bila odprta do 10. novembra 2013.

199. Sabina Šiberl je zaigrala na Lenarčičev harmonij - nekoč ponos Vrhnik, zdaj pa izjemna redkost. (Gašper Tominc, *Izšli so novi Vrhniški razgledi. Naš časopis*, 3. julij 2013, str 46).

200., 201. Iz smeti smo pobrali starega leva z usnjarskega prapora, ki so ga zadnji lastniki uporabili za oznako svoje "Division 2", in bo odslej lahko le predmet v muzejski zbirki. Na fotografijah Nataša Oblak Japelj, Marija Oblak Čarni, Suzana Potočnik, za njo Daniel Cukjati. (5. marec 2013, foto: Tatjana Oblak Milčinski).

S Kulturnim društvom Stara Vrhnika in Cankarjevim domom Vrhnika smo organizirali dokumentarno razstavo Stara Vrhnika – hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo. Razstavo sta pripravili Ema Goričan in Polona Zalokar. Odrpta je bila 12. novembra 2013 v Cankarjevem domu.

Zbirali smo gradivo o zgodovini Vrhnike, nadaljevali z raziskavami o vrhniški šoli in učiteljih, o mlinih in žagah na Vrhniskem, pomembnih stavbah in drugo. Zbrali in delno že uredili smo prispevke za 14. zvezek zbornika Vrhnikiški razgledi, ki naj bi izšel v začetku leta 2014.

Lotili smo se priprav za postavitve spomenika padlim v prvi svetovni vojni iz naše občine. Padlo je skoraj 200 naših občanov in Vrhnika je ena redkih občin na Slovenskem, ki spomenika svojim padlim občanom še ni postavila. S tem se bomo vključili v spomi-

njanje na žrtve Velike vojne 1914–1918, ki ga pripravlja EU. Pobudo za ta projekt smo že predstavili županu.

Zbrali smo gradivo za dokumentarno razstavo »Iz zbirke Miloša Rijavca«. Ljubiteljski fotograf Miloš Rijavec (1928–1995) je na filmski trak ujel utrip življenja na Vrhniki sredi druge polovice prejšnjega stoletja. Razstavo pripravlja Aljaž Ciber. Načrtovana je za januar 2014.

Bibliografija:

- Muzejsko društvo Vrhnika: Vrhnikiška železniška postaja ob Jelovškovi. Naš časopis, Vrhnika, 28. januar 2013, str. 5.
- Damjan Debevc: Simbol gospodarskega vzpona. Železniška postaja Vrhnika mesto. Naš časopis, Vrhnika, 24. 2. 2014, str. 5.

202. Med predmeti v društvu MDV se najde tudi embalaža za некоč zelo opevani sir Jazon, ki so ga izdelovali v vrhniški mlekarni, zdaj pa je le še bled spomin. (Gašper Tominc, *V kabinetu Muzejskega društva, Naš časopis*, 26. avgust 2013, str. 10).

- Gašper Tominc: Izšli so novi Vrhniški razgledi. *Naš časopis*, Vrhnika, 3. julij 2013, str. 46.
- Gašper Tominc: Razstava o Stari Vrhniki. Mali Pariz pri Vrhniki. *Naš časopis*, Vrhnika, 25. november 2013, str. 44.
- Gašper Tominc: V kabinetu Muzejskega društva. Znameniti stol Rex ima predhodnika na Vrhniki. *Naš časopis*, Vrhnika, 26. avgust 2013, str. 10.
- Na Vrhniki so našli najstarejše leseno kolo z osjo na svetu. *Naš časopis*, Vrhnika, december 2013.
- Simon Seljak: Tone Lapajne. Spominska razstava umetnika barja. *Naš časopis*, Vrhnika, 25. november 2013, str. 44.
- Gašper Tominc: Razstava dokumentarnih fotografij. Iz zbirke Miloša Rijavca. *Naš časopis*, Vrhnika, 24. februar 2014, str. 47.

1 Poročilo predsednice je bilo pripravljeno za občni zbor, ki pa v letu 2014 ni bil sklican.

BIBLIOGRAFIJA ČLANKOV V VRHNIŠKIH RAZGLEDIH 1–15

Zbornik Vrhniški razgledi je strokovna domoznanska publikacija. Besedo domoznanstvo Slovar slovenskega knjižnega jezika razlaga kot »raziskovanje, proučevanje ožje domovine«. Temu izrazu torej zbornik ustreza, saj objavlja članke o zgodovini, načinu življenja včasih in danes, o naravni, kulturni in umetniški dediščini Vrhnike in njene okolice. In prav zaradi tega bralci v naši knjižnici tako radi posegajo po njih, kar kaže visoka izposoja (595 izposoj), čeprav lahko dobijo zbornik tudi v prosti prodaji.

Leta 1996 ga je začelo izdajati Muzejsko društvo Vrhnika kot svoj zbornik, kasneje se je njegovemu izdajanju pridružil še Zavod Ivana Cankarja, ki je bil pripravljen izdajanje zbornika finančno podpreti. Glavni urednik prvih treh števil zbornika je bil Branko Stanovnik, od številke 4 dalje pa zbornik ureja Marija Oblak Čarni. V skoraj dvajsetletnem obdobju je bilo izdanih 15 zvezkov, v katerih je bilo objavljenih 297 člankov vseh kategorij, tako poljudnih, strokovnih kot tudi povzetki znanstvenih, in sodelovalo 141 avtorjev.

V knjižnici, v svetu tisočerih zgodb, lahko najdemo odgovore na bivanjska vprašanja; ponuja jih prav tako zgodovina, učiteljica življenja. Te zgodbe in zgodovino najdemo

tudi v Vrhniških razgledih. Nam, knjižničarjem v Cankarjevi knjižnici, so Vrhniški razgledi posebno dobrodošli, ker nudijo odgovore na številna domoznanska vprašanja, ki nam jih postavijo uporabniki. Zato smo veseli, da lahko prispevamo delček mozaike pri nastanku le-tega: s svojimi prispevki v zbornik, z vnosom člankov v vzajemno bibliografsko kataložno bazo podatkov COBIB.SI in z izdelavo bibliografije. Malo več kot tretjino člankov smo kreirali v naši ustanovi, ostale članke smo prevzeli iz vzajemne bibliografske baze podatkov in jih v naši bazi uredili. Vse članke, kreirane in prevzete, smo dosledno opremili s predmetnimi oznakami. S tem je uporabnikom omogočen pregled člankov, ki so izšli v Vrhniških razgledih. Lahko se pohvaliva, da so v COBIB bazi vsi članki iz vseh 14 zbornikov. Malo manj kot dve tretjini so jih kreirali bibliotekarji iz drugih knjižnic, kar kaže, da imajo zanimanje za nje tudi širše. Članki so tudi digitalizirani in jih je mogoče najti na svetovnem spletu. Ponujata jih portala SISTORY in dLib.si.

Bibliografija, ki je pred nami, zajema vse objavljene članke. Urejena je kronološko, naraščajoče po letnicah izida. Posamezna bibliografska enota vsebuje priimek in ime avtorja oz. avtorjev, naslov članka, število strani in

št. zapisa v COBISS-u – ID. COBISS ID imajo skoraj vse bibliografske enote, razen člankov iz 15. številke zbornika, ker sva bibliografijo delali pred natisom in članki še ne morejo biti v vzajemni bibliografski kataložni bazi podatkov. Na koncu bibliografije sta še avtorsko in naslovno kazalo, ki nam pokažeta številko bibliografske enote, ki nas napoti do enote, v kateri so zapisane strani članka. Tako lahko ugotovimo številko Vrhniških razgledov, v katerem se članek nahaja.

Razveseljivo je, da ima Bibliografija Vrhniških razgledov tako visoko število bibliografskih enot. To odraža velik posluš za kulturno zgodovino v lokalni skupnosti. Na to kaže tudi obuditev prazne stavbe šivalnice IUUV in njena ureditev v Kulturni center, kjer je dobila svoje prostore tudi Cankarjeva knjižnica Vrhnika. Stavba sama je spomenik nekdanje uspešne in bogate Vrhnike. Arhitekturni detajli in ohranjeni izbrani predmeti nekdanje šivalnice govorijo zgodbe iz vrhniške zgodovine. To bo prav gotovo pomemben prispevek h kulturni ponudbi našega kraja, zanimiv tako za domače kot za tuje obiskovalce.

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 1996, leto 1

1. BAVEC, Uroš, HORVAT, Jana. Vrhnika, Gradišče 5 : uvodno poročilo o arheoloških izkopavanjih, str. 107–110, ilustr. [COBISS.SI-ID 5192493]
2. BERNIK, France. Ivan Cankar – pisatelj vseh Slovencev, str. 1–4. [COBISS.SI-ID 5186605]
3. FORTUNA-Gantar, Julka. Blagajana, str. 42. [COBISS.SI-ID 70714112]
4. GANTAR, Anton. Usnjarska dejavnost in okolje, str. 215–220. [COBISS.SI-ID 3592802]
5. GLUMAC, Cvetka. Arhitektura cerkve sv. Trojice nad Vrhniko, str. 139–147, ilustr. [COBISS.SI-ID 70976512]
6. GLUMAC, Cvetka. Usnjarstvo v pradavnini in v starem veku, str. 201–213. [COBISS.SI-ID 70986752]
7. HABIČ, Peter. O Vrhniki in njenem današnjem položaju ter perspektivah, str. 84–87. [COBISS.SI-ID 3592290]
8. HABIČ, Peter. Ob stoletnici rojstva Ivana Michlerja, str. 197–199. [COBISS.SI-ID 3592546]
9. HABIČ, Peter. Ogroženost in varstvo voda v občini Vrhnika, str. 78–83. [COBISS.SI-ID 3592034]
10. HABIČ, Peter. Skrivnostna Ljubljana : ob ustanovitvi Jamarskega društva Ivan Michler na Vrhniki, str. 75–77. [COBISS.SI-ID 3591522]
11. HABIČ, Peter. Vrhniški izviri in njihovo kraško zaledje, str. 43–74. [COBISS.SI-ID 3591010]
12. HORVAT, Jana. Nauportus : Vrhnika v arheoloških obdobjih, str. 89–106, ilustr., zvd. [COBISS.SI-ID 5193261]
13. JENKO, Jože. Vrhniška krajevna železnica, str. 188–196. [COBISS.SI-ID 70983680]
14. MLINARIČ, Jože. Kartuzija Bistra od 1255 do 1782, str. 111–137. [COBISS.SI-ID 70717696]
15. OGRIN, Rafael. Dajatve bistriških podložnikov, str. 175–179. [COBISS.SI-ID 70981888]
16. OGRIN, Rafael. Iz vrhniške preteklosti, str. 161–166. [COBISS.SI-ID 70979840]
17. OGRIN, Rafael. Nekdanji Vrhničani, str. 180–184. [COBISS.SI-ID 70982400]
18. OGRIN, Rafael. Nova cesta od Vrhnike

- do Planine, str. 149–152. [COBISS.SI-ID 70978048]
19. OGRIN, Rafael. O Petkovškovi sliki "Beneška kuhinja", str. 173–174. [COBISS.SI-ID 70980608]
20. OGRIN, Rafael. Prešerni na Vrhniki, str. 185–187. [COBISS.SI-ID 70982912]
21. OGRIN, Rafael. Simon Ogrin cerkveni slikar, str. 153–160. [COBISS.SI-ID 70979072]
22. OGRIN, Rafael. Vrhniški mitničarji, str. 167–171. [COBISS.SI-ID 70980096]
23. RAMOVŠ, Anton. Pregled zemeljskih plasti in okamnelega življenja na ozemlju vrhniške občine, str. 5–30, ilustr. [COBISS.SI-ID 3590754]
24. SMRKE, Franc. Kratek pregled šolstva na Vrhniki, str. 221–224. [COBISS.SI-ID 70987264]
25. STANOVNIK, Branko. Vrhniškim razgledom na pot, str. [V–VI]. [COBISS.SI-ID 7931082]
26. WRABER, Tone. Blagayev volčin (Daphne blagayana Freyer) v okolici Vrhniške, str. 31–42, ilustr. [COBISS.SI-ID 7932106]
31. ČEPON, Marko. Možnosti govedoreje na Ljubljanskem barju, str. 51–54. [COBISS.SI-ID 1088136]
32. DOPPSOV memorandum za Ljubljansko barje, str. 104. [COBISS.SI-ID 8237770]
33. DRAŠLER, Janez. Vzdrževanje vodotokov in zložba zemljišč na Barju, str. 67–69. [COBISS.SI-ID 17210978]
34. FURLAN, Janez. Problemi sožitja, identifikacija, iniciativa, inovacija, str. 21–23. [COBISS.SI-ID 7909578]
35. GOSAR, Lojze. Vrhnika med Ljubljanskim barjem in Notranjsko, str. 7–20. [COBISS.SI-ID 17210210]
36. HABIČ, Peter. Pokrajinska podoba sožitja na zahodnem delu Barja, str. 4. [COBISS.SI-ID 8237514]
37. HABIČ, Špela. Bibliografski pregled dela prof. dr. Petra Habiča v letih 1959–1999, str. 119–144. [COBISS.SI-ID 117381120]
38. HREN-Vencelj, Helena. Ljudje na Ljubljanskem barju, str. 91. [COBISS.SI-ID 8212170]
39. JEREB, Matjaž. Predstavitev delovanja društva Rosika iz Bevk, str. 105. [COBISS.SI-ID 8214986]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 1999, leto 2

27. MALAVAŠIČ, Ivan. Rdeče nebo, str. 1–121, ilustr. [COBISS.SI-ID 8213706]
28. SIVEC, Ivan. O pisatelju Ivanu Malavašiču, str. [V–VI], ilustr. [COBISS.SI-ID 8213962]
40. JEREB, Matjaž, SMRTNIK, Janez, MALAVAŠIČ, Nevenka. Programi organiziranega vodenja na barju, str. 98–100. [COBISS.SI-ID 8214218]
41. KORON, Darinka. Pridelovanje ameriških borovnic na Ljubljanskem barju, str. 33–37. [COBISS.SI-ID 1026920]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2000, leto 3

29. AHČAN, Marjan. Voda na Ljubljanskem barju, str. 94. [COBISS.SI-ID 7941834]
30. CUNDER, Tomaž. Socioekonomski po- 43. MOHORIČ, Ljubo. Družboslovni vidiki

- ohranjanja Ljubljanskega barja, str. 92–93. [COBISS.SI-ID 8212426]
44. PROSEN, Anton. Problem sonaravnega gospodarjenja s prostorom na primeru Ljubljanskega barja, str. 101–102. [COBISS.SI-ID 8214474]
45. SELIŠKAR, Andrej. Travišča in ostala negozdna vegetacija zahodnega dela Ljubljanskega barja - stanje in perspektive, str. 79–88, ilustr. [COBISS.SI-ID 17428269]
46. SLAVEC, Tatjana. Interesi za pozidavo na območju barja v občini Vrhnika, str. 103. [COBISS.SI-ID 8214730]
47. ŠEMRL, Zvone. Lovstvo na Ljubljanskem barju, str. 95. [COBISS.SI-ID 8212682]
48. TOMŠIČ, Vinko. Moje misli k posvetovanju o Barju, str. 3. [COBISS.SI-ID 8237258]
49. TRONTELJ, Peter. Ohranitev naravnega bogastva na Ljubljanskem barju, str. 96–97. [COBISS.SI-ID 8212938]
50. VERBIČ, Janez. Kmetijstvo zahodnega dela Ljubljanskega barja v preteklem obdobju, str. 25–32. [COBISS.SI-ID 1026664]
51. VERBIČ, Janko. Poljedelstvo na barju, str. 45–49. [COBISS.SI-ID 1027176]
52. VERBIČ, Jože. Možnosti okolju prijazne reje domačih živali na Ljubljanskem barju glede na kakovost pridelane krme, str. 55–60. [COBISS.SI-ID 1027432]
53. VIDMAR, Janko. Sožitje med gozdom in drugimi rabami prostora na zahodnem obrobju Ljubljanskega barja, str. 71–77. [COBISS.SI-ID 17211234]
54. VIDRIH, Tone. Pašna travišča Barja, str. 39–43. [COBISS.SI-ID 17209442]
- VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2003, leto 4**
55. ADAMIČ, Marjeta. Stavka usnjarskih delavcev v tovarni Carla Pollaka, Industrija usnja in usnjarskih izdelkov (Indus) na Vrhniki od 6. do 14. marca 1922, str. 151–159, ilustr. [COBISS.SI-ID 216253184]
56. ARH Kos, Mojca. Umetnostnozgodovinska dediščina na Vrhniskem, str. 7–9, ilustr. [COBISS.SI-ID 512669055]
57. DOVČ, Franci. Francis Jager – duhovnik in čebelar, str. 126–134, ilustr. [COBISS.SI-ID 216234752]
58. JERNEJEC Babič, Petra. Kulturna dediščina – vrednote današnjega časa, str. 12–14. [COBISS.SI-ID 512669311]
59. KODERMAN Patačko, Darinka. Marijan Marolt kot pripovednik, str. 97–122, ilustr. [COBISS.SI-ID 512670079]
60. KOS, Janez. Claustra Alpium Iuliarum, str. 15–16, ilustr. [COBISS.SI-ID 216232704]
61. KUKEC, Bojan. Iz pravne zgodovine Vrhnike : vrhniški pranger – sramotilni steber, str. 17–24. [COBISS.SI-ID 2683435]
62. MAROLT, Marijan. Mikelčevi spomini na Petkovška, str. 123–125. [COBISS.SI-ID 512669823]
63. MRAK, Pavel. Naš rojak – arhitekt Ivan (John) Jager, str. 135–139, ilustr. [COBISS.SI-ID 512670335]
64. OBLAK, Nataša. Veliki ljudje v malem kraju : zgodovinski razvoj in pomen Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu, str. 25–75, ilustr. [COBISS.SI-ID 512669567]
65. OBLAK-Čarni, Marija. Kje so arhivi vrhniške občine, str. 140–146, ilustr. [COBISS.SI-ID 512670591]

66. OBLAK-Čarni, Marija, ŽIVEC, Milena. Muzejsko društvo Vrhnika 1999-2002 : občni zbor Muzejskega društva Vrhnika 22. oktobra 2001, str. 168-173, ilustr. [COBISS.SI-ID 7909834]
67. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 4. številki Vrhniških razgledov, str. 4-5. [COBISS.SI-ID 8216010]
68. OKRAJŠEK, Franc. Nastanek usnarne Savel Kalin v Mokronogu in preselitev na Vrhniko po končani drugi svetovni vojni, str. 166-167. [COBISS.SI-ID 216253952]
69. PEDIČEK Terseglav, Damjana. Etnološka dediščina na Vrhniškem, str. 10-11. [COBISS.SI-ID 216231168]
70. RUSTJA, Karel. Vrhniška lokalna železnica, str. 76-96, ilustr. [COBISS.SI-ID 216233216]
71. SAMOTORČAN, Marta. Žive jaslice v Ligojni, str. 147-150, ilustr. [COBISS.SI-ID 216248576]
72. SERŠE, Aleksandra. Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787 : sekcija 189 Vrhnika, str. 160-165, ilustr. [COBISS.SI-ID 389749]
- VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2004, leto 5**
73. ANŽIČ, Sonja. Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 1. del, [Mirke, Verd, Bistra, Podlipa, Zaplana], str. 95-100. [COBISS.SI-ID 512787327]
74. DOVČ, Franci. Izboljševanje kmetijskih zemljišč na Barju in združna dejavnost kmetov v preteklosti, str. 81-86. [COBISS.SI-ID 27770978]
75. DRAŠLER, Janez, CUNDER, Tomaž. Kmetijstvo na Vrhniki danes, str. 87-94. [COBISS.SI-ID 27770722]
76. HOJAN, Tatjana. Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah, str. 62-72. [COBISS.SI-ID 7829450]
77. JAKIN, Stojan. Kakšno vodo pijemo na Vrhniki danes, str. 79-80. [COBISS.SI-ID 7829706]
78. KOS, Janez. Iz kronike ljudske šole na Vrhniki 1900-1920, str. 45-61. [COBISS.SI-ID 512787071]
79. KURINČIČ, Ivanka. Stoletnica pomembnih arheoloških odkritij na Vrhniki, str. 21-25. [COBISS.SI-ID 512786559]
80. NOČ Kržič, Angela. Amerika, obljubljena dežela, str. 101-108. [COBISS.SI-ID 512787583]
81. OBLAK-Čarni, Marija. Gabrijel Jelovšek : vrhniški župan v letih 1889-1908, str. 11-18. [COBISS.SI-ID 512786303]
82. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 5. številki Vrhniških razgledov, str. 8-9. [COBISS.SI-ID 8218570]
83. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika za leto 2003 : (na rednem letnem občnem zboru 2. marca 2004), str. 243-245. [COBISS.SI-ID 7910090]
84. PIVK, Olga. Hranilnice in posojilnice na Vrhniki, str. 31-44. [COBISS.SI-ID 512786815]
85. SERŠE, Aleksandra. Cesta Podlipa-Smrečje, str. 26-30. [COBISS.SI-ID 552821]
86. SERŠE, Aleksandra. Ob stoletnici vrhniškega vodovoda, str. 73-78. [COBISS.SI-ID 553077]
87. SMREKAR, Andrej. Matej Sternen (1870-1949), str. 109-134. [COBISS.SI-ID 512777343]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2005, leto 6

88. ANŽIČ, Sonja. Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 2. del, [Bevke, Blatna Brezovica, Drenov Grič, Lesno Brdo, Mala Ligojna, Sinja Gorica in Žažar], str. 225-334. [COBISS.SI-ID229409792]
89. DOVČ, Franci. Nova arheološka najdba na Vrhniki, str. 88, ilustr. [COBISS.SI-ID 7829962]
90. HABIČ, Špela. Pivka, dolina presihajočih jezer, str. 41-58, ilustr. [COBISS.SI-ID 229402368]
91. KURINČIČ, Ivanka. Barjanka izdeluje posodo, str. 89-92, ilustr. [COBISS.SI-ID 229402880]
92. OBLAK Brown, Katarina. Mikrosvet Kuclerjevega kamnoloma, str. 33-40. [COBISS.SI-ID 540766]
93. OBLAK Milčinski, Tatjana. Vrata v Verdu : oblikovni in simbolni pomen hišnih vhodov, str. 93-224, ilustr. [COBISS.SI-ID 229408512]
94. OBLAK-Čarni, Marija. Nekaj datumov iz hudih vojnih let 1941-1945 na Vrhniki in okoliških krajih, str. 7-32, ilustr. [COBISS.SI-ID 229399552]
95. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 6. številki Vrhnških razgledov, str. 4-5. [COBISS.SI-ID 8221130]
96. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2004 : (poročilo predsednice na občnem zboru 11. marca 2005), str. 335-337. [COBISS.SI-ID 7910346]
97. PIVK, Olga. Čolnarjenje po Ljubljani, str. 59-70. [COBISS.SI-ID 660853]
98. PIVK, Olga. Od obrtnih delavnic do Industrije usnja Vrhnika, str. 71-87. [COBISS.SI-ID 661109]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2006, leto 7

99. ANŽIČ, Sonja. Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 3. del, [Vrhnika, brez Hriba], str. 162-272. [COBISS.SI-ID 233999616]
100. AUERSPERGER, Alenka. Ivan pri bratu Karlu v Sarajevu : pred sto leti v Bosni cenzurirana Cankarjeva črtica Krivica, str. 41-56, ilustr. [COBISS.SI-ID 233977856]
101. BERNIK, France. Posvet o Ivanu Cankarju na Dunaju maja 2001, str. 9-10, ilustr. [COBISS.SI-ID 7830218]
102. BERNIK, France. Slogovni pluralizem pri Ivanu Cankarju, str. 11-16, ilustr. [COBISS.SI-ID 233970944]
103. BERNIK, France. Stilistischer Pluralismus bei Ivan Cankar, str. 17-23, ilustr. [COBISS.SI-ID 233971712]
104. BERNIK, France. Za uvod : posvet o Ivanu Cankarju na Dunaju maja 2001, str. 9-10, ilustr. [COBISS.SI-ID 8215498]
105. DETELA, Lev. Literarische Reminiszenzen an Cankars Ottakring, slovenska književnost, str. 37-40. [COBISS.SI-ID 228198400]
106. DETELA, Lev. Literarni spomini na Cankarjev Ottakring, str. 33-36, ilustr. [COBISS.SI-ID 233977088]
107. GABROVŠEK Homšak, Darja. Življenje in delo Ivana Cankarja (1876-1918), str. 57-72, ilustr. [COBISS.SI-ID 233978368]
108. GUTTENBRUNNER, Michael. Ivan Cankar - dosmrtno, str. 24. [COBISS.SI-ID 233972480]
109. GUTTENBRUNNER, Michael. Ivan Cankar - Lebenslänglich, str. 25. [COBISS.SI-ID 233972736]

110. HOJAN, Tatjana. Jernej Černe (1857–1906), str. 73–80, ilustr. [COBISS.SI-ID 233978880]
111. ISKRENOVIĆ, Marija, OBLAK, Katja, ŠEMROV, Dora. Še se spominjamo Cankarja : pripovedujejo vodičke v Cankarjevi spominski hiši na Vrhniki, str. 81–83, ilustr. [COBISS.SI-ID 233980160]
112. KOMELJ, Milček, GROM, Anka. Floris Oblák (1924–2006) : besede na poslovilni slovesnosti na Žalah, 22. septembra 2006, str. 108–111, ilustr. [COBISS.SI-ID 233994496]
113. KORES, Teresa. Marijan Marolt, umetnostni zgodovinar, str. 90–107, ilustr. [COBISS.SI-ID 233994240]
114. KÖSTLER, Erwin. Nach so vielen Jahren, str. 29–32, ilustr. [COBISS.SI-ID 233976320]
115. KÖSTLER, Erwin. Po tolikih letih : razmišljanja o Ivanu Cankarju z vidika založnika in prevajalca, str. 26–28. [COBISS.SI-ID 233975296]
116. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 7. številki Vrhniških razgledov, str. 6–7. [COBISS.SI-ID 8215242]
117. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2005 : (poročilo predsednice na občnem zboru 6. marca 2006), str. 284–285. [COBISS.SI-ID 8215754]
118. OBLAK-Čarni, Marija. Ruski mornarji na Vrhniki pred 200 leti, str. 159–161, ilustr. [COBISS.SI-ID 233999360]
119. PIVK, Olga. Sto let organiziranega čebelarjenja na Vrhniki, str. 112–126, ilustr. [COBISS.SI-ID 803445]
120. PIVK, Olga. Topovi so začeli pokati in silno grmenje se je slišalo do Vrhnike : Vrhnika v prvi svetovni vojni, str. 133–144, ilustr. [COBISS.SI-ID 803701]
121. POTOČNIK, Suzana. 100. obletnica rojstva Karla Grabeljška - Gabra, učitelja, novinarja, pisatelja, str. 84–89, ilustr. [COBISS.SI-ID 233993728]
122. ŠUŠTERŠIČ, Niko. Občni zbor Muzejskega društva Vrhnika : 6. marca 2006 ob 17. uri v Mali dvorani Cankarjevega doma na Vrhnika, str. 282–283, ilustr. [COBISS.SI-ID 7830730]
123. TOMINC, Gašper. Vrhniška kronika : november 2005–november 2006, str. 273–281, ilustr. [COBISS.SI-ID 7830474]
124. ZALAZNIK, Francka, DOVČ, Franci. 24 panjev za doto : spomini, str. 127–132, ilustr. [COBISS.SI-ID 233996032]
125. ŽITKO, Janez, PIVK, Olga. Naborniki iz Kantona Vrhnika v Napoleonovi vojski, str. 145–158, ilustr. [COBISS.SI-ID 803957]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2007, leto 8

126. ANŽIČ, Sonja. Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 4. del, [Hrib, Stara Vrhnika, Velika Ligojna], str. 192–288. [COBISS.SI-ID 242280704]
127. AUERSPERGER, Alenka. Vojna leta in zavezniški padalci na vrhniškem območju, str. 88–115, ilustr. [COBISS.SI-ID 242258432]
128. BRATOŽ, Igor. France Dobrovoljc : ob stoletnici rojstva avtorja Cankarjevega albuma, str. 144–145, portret. [COBISS.SI-ID 242262528]
129. GOLEC, Boris. Vrhnika, prečuden trg? : o nastanku, razvoju, vsebini in podobi enega najbolj nenavadnih trgov na Slovenskem, str. 9–31, ilustr. [COBISS.SI-ID 27721517]

130. HOJAN, Tatjana. Ana Pour Suhadolc (1862–1931) : vrhniška učiteljica, str. 137–139, ilustr. [COBISS.SI-ID 242261760]
131. HOJAN, Tatjana. Marija Mlakar (1868–1940) : vrhniška učiteljica, str. 140–143, ilustr. [COBISS.SI-ID 242262272]
132. KOPAČ, Janez. Upravnoteritorialna umestitev Vrhniškega območja med leti 1945 in 1994, str. 70–87, ilustr. [COBISS.SI-ID 242245888]
133. KOS, Janez. Zapisnik gradbenih parcel in hiš ter posestnikov v katastrski občini Vrhnika 1824, str. 180–189, ilustr. [COBISS.SI-ID 242264576]
134. KRANJC, Andrej. France Habe (11. 1. 1909–12. 10. 1999) : speleolog in krasoslovec, str. 146–149, ilustr. [COBISS.SI-ID 27824941]
135. KUSETIČ, Jure, KERNC, Tine. Pozabljeni zid, str. 190–191, ilustr. [COBISS.SI-ID 242279936]
136. MRAK, Pavel. Božidar Grabnar (1946–2004) : akademski slikar, str. 150–179, ilustr. [COBISS.SI-ID 242263552]
137. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 8. številki Vrhniških razgledov, str. 6–7. [COBISS.SI-ID 7930570]
138. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2006 : (poročilo predsednice na občnem zboru 12. februarja 2007), str. 302–305. [COBISS.SI-ID 7909066]
139. PIVK, Olga, ŽITKO, Janez. Vodni pogoji na Podlipščici in njenih pritokih, str. 116–128. [COBISS.SI-ID 966005]
140. SMRKE, Marie Christine. Glasbena dela na besedila Ivana Cankarja, str. 129–136, ilustr. [COBISS.SI-ID 242259712]
141. ŠUŠTERŠIČ, Niko. Člani Muzejskega društva Vrhnika v letih 1992–2007, str. 306–308. [COBISS.SI-ID 7909322]
142. TOMINC, Gašper. Vrhniška kronika : december 2006–november 2007, str. 289–301, ilustr. [COBISS.SI-ID 7908810]
143. VIDOVIČ-Miklavčič, Anka. Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929–1941 : upravna ureditev, prebivalstvo, kulturni dogodki in gospodarstvo, str. 32–69, ilustr. [COBISS.SI-ID 242243584]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2008, leto 9

144. BERGINC, Igor. Ivan Cankar in njegovo delo pred in v I. svetovni vojni, str. 35–42, ilustr. [COBISS.SI-ID 245081600]
145. BERGINC, Igor. 120 let delovanja Olepševalnega društva Vrhnika – sedanjega Turističnega društva Blagajana, str. 152–175, ilustr. [COBISS.SI-ID 245097984]
146. GOLEC, Boris. »Enajsta šola, Bog s teboj!« : od stare kranjske zbadljivke do sinonima za šolo življenja, str. 43–63, ilustr. [COBISS.SI-ID 29412141]
147. HOJAN, Tatjana. Franc Stojec : (1845–1917), str. 187–191, ilustr. [COBISS.SI-ID 245099776]
148. HOJAN, Tatjana. Ljudmila Sirnik : (1891–1967), str. 184–186, ilustr. [COBISS.SI-ID 245099520]
149. HOJAN, Tatjana. Marija Pleško : (1888–1964), str. 176–183, ilustr. [COBISS.SI-ID 245099264]
150. HOJAN, Tone. Pradedovi spomini, str. 269–287, ilustr. [COBISS.SI-ID 245108992]
151. KOS, Janez. Tomaž Sternen iz Ver-

- da, str. 192–203, ilustr. [COBISS.SI-ID 245101568]
152. OBLAK Milčinski, Tatjana. Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju, str. 204–233, ilustr. [COBISS.SI-ID 245103616]
153. OBLAK-Čarni, Marija. »Lubi Slovenci« : ob petstoti obletnici rojstva Primoža Trubarja, str. 140–151, ilustr. [COBISS.SI-ID 245087232]
154. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 9. številki Vrhniških razgledov, str. 6–7. [COBISS.SI-ID 7927242]
155. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2007 : poročilo predsednice na občnem zboru 23. januarja 2008, str. 306–311. [COBISS.SI-ID 7919050]
156. OBLAK-Čarni, Marija. 15 dekagramov sladkorja na odrezek 410 : delitev racionalnih živil v trgovini Jerneja Kranjca na Vrhniki, januarja 1948, str. 258–268, ilustr. [COBISS.SI-ID 245105664]
157. PIVK, Olga, ŽITKO, Janez. Električna Notranjskem : prispevek k zgodovini elektrifikacije, str. 241–257. [COBISS.SI-ID 1071221]
158. PIVK, Olga. Konec 1. svetovne vojne in kako so Italijani zasedli Vrhniko, str. 28–34. [COBISS.SI-ID 1070965]
159. PUST, Roman. Kronika Prostovoljnega gasilskega društva Stara Vrhnika, str. 234–240, ilustr. [COBISS.SI-ID 245104128]
160. ROBLEK, Polona. Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo : sprehod po vrhniški Stari cesti, str. 64–139, ilustr. [COBISS.SI-ID 245083904]
161. TOMINC, Gašper. Vrhniška kronika : december 2007–november 2008, str. 288–305, ilustr. [COBISS.SI-ID 7918282]
162. ŽITKO, Janez. Padli v prvi svetovni vojni 1914–1918, str. 9–27, portreti. [COBISS.SI-ID 245079552]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2009, leto 10

163. BEKŠ, Franc. Vajenec pri mojstru Simonu na Vrhniki : spomini (odlomek), str. 162–166, ilustr. [COBISS.SI-ID 8207050]
164. GLUŠIČ, Mateja, BRELIH, Elica. Razvoj glasbenih dejavnosti na Vrhniki, str. 101–120, ilustr. [COBISS.SI-ID 8205258]
165. GROM, Radoslav Tomaž. Življenjepis veterinarskega podpolkovnika Ivana Groma, str. 64–71, ilustr. [COBISS.SI-ID 8203978]
166. HABIČ, Marija. Spomini na našo mladost v Gradišču : gradiški otroci smo imeli vse, kar imajo veliki, str. 52–54, ilustr. [COBISS.SI-ID 8202442]
167. HOJAN, Tatjana. Antonija Završnik (1890–1939), učiteljica, str. 88–91, ilustr. [COBISS.SI-ID 8205002]
168. HOJAN, Tatjana. Emil Milan Schiffrer (1881–1930), učitelj in šolski upravitelj, str. 84–87, ilustr. [COBISS.SI-ID 8204746]
169. HOJAN, Tatjana. Marija Marinko (1886–1934), učiteljica, str. 81–83, ilustr. [COBISS.SI-ID 8204490]
170. JURCA, Jože. Življenjepis veterinarskega podpolkovnika Ivana Groma na rob, str. 72–80, ilustr. [COBISS.SI-ID 8204234]
171. KORŠIČ, Igor. Idealist na klancu : težave s Cankarjem in filmom, str. 92–100, ilustr. [COBISS.SI-ID 2985051]
172. KOS, Janez. Podložniki samostanskega zemljiškega gospostva Bistra v Ver-

- du, na Mirkah in v Podlipi ter v drugih krajih leta 1659, str. 58–63, ilustr. [COBISS.SI-ID 8001994]
173. LENARD, Leopold. Borovniški most : pravljica z borovniškega Barja, str. 186–191, ilustr. [COBISS.SI-ID 7991242]
174. MOHAR, Zdenko. O športu na Vrhniki po vojni, str. 150–161, ilustr. [COBISS.SI-ID 8206794]
175. OBAL, Zdenka, OKORN, Mojca. Bibliografija člankov v Vrhniških razgledih 1–9, str. 196–205. [COBISS.SI-ID 8208586]
176. OBLAK-Čarni, Marija. Delo Muzejskega društva Vrhnika v letu 2008 : poročilo predsednice na občnem zboru, 30. januarja 2009, str. 192–195. [COBISS.SI-ID 8211914]
177. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 10. številki Vrhniških razgledov, str. 6–7. [COBISS.SI-ID 8211658]
178. SEDEJ, Marjan. Gradišče 9 - prečudoviti dom, str. 55–57, ilustr. [COBISS.SI-ID 8202954]
179. STANOVNIK, Branko. Nagovor ob odkritju spomenika vrhniškim krasoslovcem Ivanu Michlerju, Francetu Habetu in Petru Habiču : v Močilniku, 13. decembra 2008, str. 167–168, ilustr. [COBISS.SI-ID 8207306]
180. TOMINC, Gašper. Vrhniška kronika : od decembra 2008 do novembra 2009, str. 169–185, ilustr. [COBISS.SI-ID 8208074]
181. ZALOKAR, Polona. Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo. Del 2, Vrhniško Gradišče skozi stoletja, str. 9–51, ilustr. [COBISS.SI-ID 8202186]
182. ŽITKO, Janez. Seznam priimkov iz krstnih matičnih knjig Vrhnike 1633–1745, str. 121–132. [COBISS.SI-ID 8206538]
183. ŽIVEC, Milena. Sokolsko gibanje na Vrhniki, str. 133–149, fotogr. [COBISS.SI-ID 8001738]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2010, leto 11

184. AUERSPERGER, Alenka, OBLAK-Čarni, Marija. Cenzura uprizoritve Cankarjeve drame Hlapci, str. 40–51. [COBISS.SI-ID 8206282]
185. AUERSPERGER, Alenka. Narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar! : ob 100. obletnici Cankarjeve drame Hlapci, str. 11–39, ilustr. [COBISS.SI-ID 8208842]
186. HOJAN, Tatjana. Albina Malavašič Zakrajšček (1895–1964) : vrhniška učiteljica, str. 124–128, ilustr. [COBISS.SI-ID 8210634]
187. HOJAN, Tatjana. Karel Matajec (1863–1923), šolski vodja, str. 119–123, ilustr. [COBISS.SI-ID 8211146]
188. HOJAN, Tatjana. Vrhniška učiteljska rodbina Levstik-Michler, str. 108–118, ilustr. [COBISS.SI-ID 8210890]
189. KOS, Janez. Prebivalci Stare Vrhnike : po popisu duš od leta 1834–1847, str. 65–83, ilustr. [COBISS.SI-ID 8219082]
190. KOS, Marjana. Iz zgodovine Cankarjevega doma na Vrhniki, str. 84–103, ilustr. [COBISS.SI-ID 8238026]
191. KOS, Marjana. Jože Sikyta (1910–1971) : gradbenik, igralec, pevec, str. 104–107, ilustr. [COBISS.SI-ID 8238538]
192. MUŠIČ, Marko. Jože Coren (1933–2010) univ. dipl. inž. gradbeništva, str. 143–146, ilustr. [COBISS.SI-ID 8219338]
193. OBLAK Brown, Katarina. Janez Petkovšek (1852–1941) : prezrti geolog, str. 129–138, ilustr. [COBISS.SI-ID 8029898]

194. OBLAK Japelj, Nataša. Odkritje spominske plošče bratoma Jager : Bistra, 8. maj 2010, str. 185–189, ilustr. [COBISS.SI-ID 8222410]
195. OBLAK Milčinski, Tatjana. Močilnik : poljudnoznanstveni list, ki ga je leta 1940 izdajal Dijaški krožek »Vrhnika«, str. 164–180, ilustr. [COBISS.SI-ID 8221898]
196. OBLAK-Čarni, Marija. O šoti in konoplji na barju : po pripovedovanju Marije Hladnik (1912–2010), str. 181–184, ilustr. [COBISS.SI-ID 8222154]
197. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 11. številki Vrhniških razgledov, str. 7–9. [COBISS.SI-ID 8209354]
198. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2009, str. 212–218. [COBISS.SI-ID 8209866]
199. OBLAK-Čarni, Marija, KOS, Janez. Projektna naloga »Muzej Vrhnika« : v okviru strategije razvoja kulture, turizma in športa na Vrhniku, str. 190–195. [COBISS.SI-ID 8210378]
200. PELAN, Dragica. O športu na Vrhniku po 2. svetovni vojni. Del 2, str. 147–157, ilustr. [COBISS.SI-ID 8221386]
201. PIVK, Olga. Podlipa in Žažar v zapisih Petra Hicingerja in njegovih naslednikov, str. 52–58, ilustr. [COBISS.SI-ID 1269621]
202. PIVK, Olga. Začetki šole v Podlipi, str. 59–64. [COBISS.SI-ID 1269877]
203. RANČOV, Mira. Občni zbor Muzejskega društva Vrhnika leta 2010, str. 219–220, ilustr. [COBISS.SI-ID 8209610]
204. TOMINC, Gašper. Vrhniška kronika : od decembra 2009 do novembra 2010, str. 196–211, ilustr. [COBISS.SI-ID 8210122]
205. TRŠAR, Iza. Marjan Bregar (1928–2009) : karikaturist in ilustrator, str. 139–142, ilustr. [COBISS.SI-ID 8238794]
206. ŽITKO, Janez. Elektrifikacija Notranjske. Del 2, str. 158–163, ilustr. [COBISS.SI-ID 8221642]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2011, leto 12

207. BRENČIČ, Ela. Moji spomini, str. 356–364, ilustr. [COBISS.SI-ID 263684864]
208. ETNOLOŠKA interpretacija itinera-rija »Po poteh Cankarjeve matere«, str. 326–353, ilustr. [COBISS.SI-ID 48838498]
209. FEFER, Anton. Imeli smo šolo letenja z jadralnimi letali, str. 190–198, ilustr. [COBISS.SI-ID 263663104]
210. FRKOVIČ, Anja. Rafael Ogrin : življenjepis in delo, str. 172–175, ilustr. [COBISS.SI-ID 263659520]
211. HOJAN, Tatjana. Ana Nuša Rape (1905–1986), učiteljica, str. 156–159, ilustr. [COBISS.SI-ID 263654656]
212. HOJAN, Tatjana. Ivan Štrekelj (1880–1959), učitelj in šolski upravitelj, str. 146–148, ilustr. [COBISS.SI-ID 263651328]
213. HOJAN, Tatjana. Petra Obersnu Petrovčič (1899–1991), učiteljica, str. 153–155, portret. [COBISS.SI-ID 263653376]
214. HOJAN, Tatjana. Robert Ziegler (1864–1930), učitelj, str. 149–152. [COBISS.SI-ID 263652864]
215. JURCA, Jože. Vrhniški živinozdravnik dr. Ivo Ogorelec, str. 160–171, ilustr. [COBISS.SI-ID 263658496]
216. KLOPČAR, Nives. Kunstljeva vila,

- str. 212–230, ilustr. [COBISS.SI-ID 514952063]
217. KOMELJ, Milček. Bolečina slikarjevega brezdomstva, str. 29–30. [COBISS.SI-ID 514951807]
218. KOMELJ, Milček. Skrivnosti slikarja Jožefa Petkovška : pogled na recepcijo njegove ustvarjalnosti, str. 9–28, ilustr. [COBISS.SI-ID 514951551]
219. KOS, Janez. Vrhniško prebivalstvo po popisu duš sredi 19. stoletja, str. 31–67, ilustr. [COBISS.SI-ID 263647232]
220. MARINČIČ, Vesna. Ivan kot Vrhničan : le najstarejši še pomnijo Cankarja, str. 354–355. [COBISS.SI-ID 263674368]
221. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 12. številki Vrhniških razgledov, str. 6–7. [COBISS.SI-ID 8207818]
222. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2010, str. 380–381. [COBISS.SI-ID 8201930]
223. PETRIČ, Iztok. Življenje in delo Ivana Ogrina (1875–1951), Kobalovega s Stare Vrhnike, str. 176–189, ilustr. [COBISS.SI-ID 514951295]
224. PIVK, Olga. Vrhniške opekarne, str. 199–211, ilustr. [COBISS.SI-ID 263663872]
225. SERŠE, Aleksandra. Vrhniška šola skozi čas. Del 1, Od ustanovitve šole leta 1796 do 1870, str. 136–145, ilustr. [COBISS.SI-ID 263650560]
226. SIMONČIČ, Tone. Vrhnika v filateliji (1827–2011) : najstarejši znani poštni žig z napisom Vrhnika (Oberlaibach) je iz leta 1827, str. 231–325, ilustr. [COBISS.SI-ID 263671552]
227. TOMINC, Gašper. Vrhniška kronika za leto 2011, str. 365–379, ilustr. [COBISS.SI-ID 8201674]
228. TOMŠIČ, Janez. Kripca tete Ančke, str. 134–135, ilustr. [COBISS.SI-ID 8207562]
229. ZALOKAR, Polona. Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo. Del 3, Voljčeva cesta in Klis, str. 68–133, ilustr. [COBISS.SI-ID 263647488]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2012, leto 13

230. ADAMIČ, Marjeta. Spominska knjiga : ob odkritju spomenika Ivanu Cankarju 10. avgusta 1930 na Vrhniki, str. 164–174, ilustr. [COBISS.SI-ID 269319936]
231. CASERMAN, Peter. Harmoniji Josip Lenarčič & co., patent, Vrhnika, str. 182–188, ilustr. [COBISS.SI-ID 269334272]
232. ČELEŠNIK, Nika. 20 let Muzejskega društva Vrhnika, str. 9–27, ilustr. [COBISS.SI-ID 8194762]
233. DOZET, Stevo. Šota Ljubljanskega barja, str. 228–246, ilustr. [COBISS.SI-ID 269344256]
234. GLOBOČNIK, Damir. Cankarjev spomenik na Vrhniki, str. 139–163, ilustr. [COBISS.SI-ID 269319168]
235. HOJAN, Tatjana. Anton Smerdelj (1874–1939), učitelj, str. 102–104, ilustr. [COBISS.SI-ID 269313792]
236. HOJAN, Tatjana. Franc Pavletič (1890–1975), učitelj in šolski upravitelj, str. 108–111, ilustr. [COBISS.SI-ID 269315328]
237. HOJAN, Tatjana. Pavla Buh (1883–1942), učiteljica, str. 105–107, ilustr. [COBISS.SI-ID 269314304]
238. HOJAN, Tatjana. Slavko Vuk (1897–1977), učitelj, str. 112–115, ilustr. [COBISS.SI-ID 269315584]

239. ISTENIČ, Katja. Priseljevanje na Vrhniko v 20. stoletju, str. 46–68, ilustr. [COBISS.SI-ID 52762210]
240. KOS, Janez. Vrhniško prebivalstvo na Hribu po popisu duš sredi 19. stoletja, str. 34–45, ilustr. [COBISS.SI-ID 269306368]
241. MOHAR, Zdenko. Bajerji : iz mojih spominov, str. 247–258, ilustr. [COBISS.SI-ID 269351168]
242. MRAK, Pavel. Razstava Milogoja Dominka (1932–2010), str. 116–138, ilustr. [COBISS.SI-ID 269318400]
243. OBLAK Brown, Katarina. 20. Argonavtski dnevi : magični preliv časov in prostorov : ob razstavi, str. 298–326, ilustr. [COBISS.SI-ID 8146122]
244. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 13. številki Vrhnških razgledov, str. 6–7. [COBISS.SI-ID 8205770]
245. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2011, str. 348–350. [COBISS.SI-ID 8205514]
246. ODAR, Boštjan. Lesena sulična ost z Ljubljanskega barja, str. 28–33, ilustr. [COBISS.SI-ID 8206026]
247. PIVK, Olga. Tovarna za lesne izdelke in harmonije Josip Lenarčič, str. 175–181, ilustr. [COBISS.SI-ID 1541237]
248. SADNIKAR, Niko, OBLAK Japelj, Nataša. Jaz bi o Vrhniki lahko povedal --- : intervju z dr. Nikolajem Sadnikarjem, str. 259–274, ilustr. [COBISS.SI-ID 269352960]
249. SELJAK, Simon. Uspehi vrhnške košarke 1969–1973, str. 327–332, ilustr. [COBISS.SI-ID 269362688]
250. SERŠE, Aleksandra. Vrhnška šola skozi čas. Del 2, Od sprejetja osnovnošolskega zakona do preloma stoletja, 1870–1900, str. 69–101, ilustr. [COBISS.SI-ID 1540981]
251. SKUBIC, Dragica. Prispevek k etnološki podobi Velike in Male Ligojne, str. 191–227, ilustr. [COBISS.SI-ID 269339648]
252. TOMINC, Gašper. Vrhnška kronika za leto 2012, str. 333–347, ilustr. [COBISS.SI-ID 8280010]
253. ŽIROVNIK, Urban, OBLAK Milčinski, Tatjana. Harmonij iz Doma, str. 189–190, ilustr. [COBISS.SI-ID 269335808]
254. ŽITKO, Janez. Vrhnške značke, str. 275–297, ilustr. [COBISS.SI-ID 269360896]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2013, leto 14

255. BREGANT Možina, Nataša. Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, območna izpostava Vrhnika : ob 15-letnici delovanja, str. 181–207, ilustr. [COBISS.SI-ID 274276608]
256. ČELEŠNIK, Nika. Muzejska dejavnost na Vrhniki v 30. letih 20. stoletja, str. 160–180, ilustr. [COBISS.SI-ID 274272768]
257. GASPARI, Andrej, MLEKUŽ, Dimitrij. Gradišče na hribu Tičnica : prostorsko vrednotenje osrednje prazgodovinske naselbine na Vrhniki, str. 9–18, ilustr. [COBISS.SI-ID 274257920]
258. HOJAN, Tatjana. Eleonora Kerkoč Križman (1893–1983), učiteljica, str. 114–116, ilustr. [COBISS.SI-ID 274270720]
259. HOJAN, Tatjana. Gregor Novak (1901–1974), učitelj in šolski upravitelj, str. 117–121, ilustr. [COBISS.SI-ID 274270976]
260. HOJAN, Tatjana. Marija Arrigler (1893–

- 1967), učiteljica, str. 111–113, ilustr. [COBISS.SI-ID 274268928]
261. HOJAN, Tatjana. Marija Petkovšek (1897–1982), učiteljica in šolska upraviteljica, str. 122–124, portret. [COBISS.SI-ID 274271232]
262. KODERMAN, Cvetka. Cankarji iz Velike Ligojne, str. 39–54, ilustr. [COBISS.SI-ID 274264576]
263. KOS, Janez. Prebivalstvo v Verdu, na Mirkah in v Bistri sredi 19. stoletja, str. 19–38, ilustr. [COBISS.SI-ID 274262528]
264. MOHAR, Zdenko. Dr. Franc Mohar, sodnik na Vrhniki, str. 213–223, ilustr. [COBISS.SI-ID 274279936]
265. NIKOLČIČ, Đorđe, ISTENIČ, Katja. Đorđe Nikolčič, eden od malih ljudi Industrije usnja Vrhnika, brez katerih industrija ne bi bila to, kar je bila, str. 224–230, ilustr. [COBISS.SI-ID 274282752]
266. OBLAK Brown, Katarina. Novi podatki o življenju in delu geologa Janeza Petkovška (1853–1941), str. 208–212, ilustr. [COBISS.SI-ID 274277376]
267. OBLAK Milčinski, Tatjana. Po cel Verhenki luči ni ... : pesmi, ki so jih nekoč poznali na Vrhniki in okolici, str. 231–287, ilustr. [COBISS.SI-ID 274287104]
268. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 14. številki Vrhnških razgledov, str. 6–8. [COBISS.SI-ID 8218058]
269. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2012 : (na občnem zboru društva, 20. maja 2013), str. 307–309. ilustr. [COBISS.SI-ID 8218314]
270. PIVK, Olga. Mlini in žage na Vrhnškem, str. 55–73, ilustr. [COBISS.SI-ID 1641845]
271. RAZSTAVA Tone Lapajne (1933–2011), str.128–159, ilustr. [COBISS.SI-ID 274272256]
272. SERŠE, Aleksandra. Vrhnška šola skozi čas. Del 3, Od preloma stoletja do konca prve svetovne vojne 1900–1918, str. 74–110, ilustr. [COBISS.SI-ID 1642101]
273. STANOVNIK, Janez. Poročilo o političnih razmerah na Vrhniki avgusta 1943, str. 288–291, ilustr. [COBISS.SI-ID 274297088]
274. TOMINC, Gašper. Vrhnška kronika za leto 2013, str. 292–306, ilustr. [COBISS.SI-ID 8217802]
275. ZALAZNIK, Francka. Moji spomini na šolo, str. 125–127, ilustr. [COBISS.SI-ID 274271744]

VRHNIŠKI RAZGLEDI, 2015, leto 15

276. OBLAK-Čarni, Marija. Ob 15. številki Vrhnških razgledov, str. 6–8.
277. AUERSPERGER, Alenka. Karolina C., str. 9–28, ilustr.
278. VERBIČ, Janko. Društvo za pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja, str. 29–41, ilustr.
279. PIVK, Olga. Agrarna operacija: razdelitev menjevalnih senožeti med posestnike na Stari Vrhniki : cerkvenice podružnic sv. Lenarta in sv. Nikolaja, str. 42–50, ilustr.
280. KOS, Janez. Vrhnško lovsko društvo : društvena pravila leta 1878 in 1909 ter oris društvenega delovanja do leta 1978, str. 51–68, ilustr.
281. SERŠE, Aleksandra. Vrhnška šola skozi čas. Del 4, Med obema vojnama 1918–1941, str. 69–98, ilustr.
282. HOJAN, Tatjana. Anton Arko (1869–

- 1914), učitelj, str. 99–102.
283. HOJAN, Tatjana. Darinka Franke (1881–1964), učiteljica, str. 103–104, ilustr.
284. HOJAN, Tatjana. Angela Petrič (1881–1927), učiteljica, str. 105–107, ilustr.
285. HOJAN, Tatjana. Aleksander Dominko (1900–1966), učitelj in šolski upravitelj, str. 108–111, ilustr.
286. MOHAR, Zdenek. Dr. Matija Seliger (1925–2012), dipl. ing. elektrotehnike, znanstveni svetovalec v razvojnem inštitutu Iskre, str. 112–119, ilustr.
287. OGORELEC, Smiljan. Moji spomini na dr. Matijo Seligerja, str. 120–122, ilustr.
288. ISTENIČ, Katja. Zgodovino industrije usnja Vrhnika so zaznamovali tudi opantanti : intervju s strojarjem Miho Markičem, str. 123–133, ilustr.
289. DOZET, Stevo. Geologija Podlipske doline, str. 134–159, ilustr.
290. LUKANC, Marija. Prispevek k etnološki podobi Bevk : na podlagi raziskave iz leta 1984, str. 160–187, ilustr.
291. OBLAK Brown, Katarina. Sončev mrk, opazovan leta 1664 blizu Vrhniko : ob 350-letnici zapisa, str. 188–197, ilustr.
292. SKODLAR, Janko. Kako smo gradili kulturni center Vrhniko, str. 198–203, ilustr.
293. OBLAK Japelj, Nataša. Kako smo načrtovali novo knjižnico, str. 204–221, ilustr.
294. TOMINC, Gašper. Vrhniška kronika za leto 2014, str. 222–237, ilustr.
295. OBLAK-Čarni, Marija. Poročilo o delu muzejskega društva Vrhniko v letu 2013, str. 238–241.
296. OKORN, Mojca, OBAL, Zdenka. Bibliografija člankov v Vrhniških razgledih 1–15, str. 242–267.
297. KOS, Janez. Slika na naslovnici, str. 268–269, ilustr.

IMENSKO KAZALO

- ADAMIČ, Marjeta 55, 230
 AHČAN, Marjan 29
 ANŽIČ, Sonja 73, 88, 99, 126
 ARH Kos, Mojca 56
 AUERSPERGER, Alenka 100, 127, 184, 185, 277
 BAVEC, Uroš 1
 BEKŠ, Franc 163
 BERGANT Možina, Nataša 255
 BERGINC, Igor 144, 145
 BERNIK, France 2, 101, 102, 103, 104
 BRATOŽ, Igor 128
 BRELIH, Elica 164
 BRENČIČ, Ela 207
 CASERMAN, Peter 231
 CUNDER, Tomaž 30, 75
 ČELEŠNIK, Nika 232, 256
 ČEPON, Marko 31
 DETELA, Lev 105, 106
 DOVČ, Franci 57, 74, 89, 124
 DOZET, Stevo 233, 289
 DRAŠLER, Janez 33, 75
 FEFER, Anton 209
 FORTUNA-Gantar, Julka 3
 FRKOVIČ, Anja 210
 FURLAN, Janez 34
 GABROVŠEK Homšak, Darja 107
 GANTAR, Anton 4

GASPARI, Andrej 257
 GLOBOČNIK, Damir 234
 GLUMAC, Cvetka 5, 6
 GLUŠIČ, Mateja 164
 GOLEC, Boris 129, 146
 GOSAR, Lojze 35
 GRAFENAUER, Boža 208
 GROM, Anka 112
 GROM, Radoslav Tomaž 165
 GUTTENBRUNNER, Michael 108, 109

HABIČ, Marija 166
 HABIČ, Peter 7, 8, 9, 10, 11, 36
 HABIČ, Špela 37, 90
 HAZLER, Vito 208
 HOJAN, Tatjana 76, 110, 130, 131, 147, 148, 149, 150, 167, 168, 169, 186, 187, 188, 211, 212, 213, 214, 235, 236, 237, 238, 258, 259, 260, 261, 282, 283, 284, 285
 HOJAN, Tone 150
 HORVAT, Jana 1, 12
 HREN-Vencelj, Helena 38

ISKRENOVIĆ, Marija 111
 ISTEINIČ, Katja 239, 265, 288

JAKIN, Stojan 77
 JENKO, Jože 13
 JEREB, Matjaž 39, 40
 JERNEJEC Babič, Petra 58
 JURCA, Jože 170, 215

KERNC, Tine 135
 KLOPČAR, Nives 216
 KODERMAN Patačko, Darinka 59
 KODERMAN, Cvetka 262
 KOMELJ, Milček 112, 217, 218
 KOPAČ, Janez 132
 KORES, Teresa 113
 KORON, Darinka 41
 KORŠIČ, Igor 171
 KOS, Janez 60, 78, 133, 151, 172, 173, 189, 199, 219, 240, 263, 280, 297
 KOS, Marjana 190, 191

KÖSTLER, Erwin 114, 115
 KRANJC, Andrej 42, 134
 KUKEC, Bojan 61
 KURINČIČ, Ivanka 79, 91
 KUSETIČ, Jure 135

LENARD, Leopold 173
 LUKANC, Marija 290

MALAVAŠIČ, Ivan 27
 MALAVAŠIČ, Nevenka 40
 MARINČIČ, Vesna 220
 MAROLT, Marijan 62, 113
 MLEKUŽ, Dimitrij 257
 MLINARIČ, Jože 14
 MOHAR, Zdenko < MOHAR, Zdenek 174, 241, 264, 286
 MOHORIČ, Ljubo 43
 MRAK, Pavel 63, 136, 242
 MUŠIČ, Marko 192

NIKOLČIČ, Đorđe 265
 NOČ Kržič, Angela 80

OBAL, Zdenka 175, 296
 OBLAK Brown, Katarina 92, 193, 243, 266, 291
 OBLAK Japelj, Nataša 64, 194, 248, 293
 OBLAK Milčinski, Tatjana 93, 152, 195, 253, 267
 OBLAK, Katja 111
 OBLAK-Čarni, Marija 65, 66, 67, 81, 82, 83, 94, 95, 96, 116, 117, 118, 137, 138, 153, 154, 155, 156, 176, 177, 184, 196, 197, 198, 199, 221, 222, 244, 245, 268, 269, 275, 276, 295
 ODAR, Boštjan 246
 OGORELEC, Smiljan 287
 OGRIN, Rafael 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22
 OKORN, Mojca 175, 296
 OKRAJŠEK, Franc 68

PEDIČEK Terseglav, Damjana 69
 PELAN, Dragica 200

- PETRIČ, Iztok 223
 PIVK, Olga 84, 97, 98, 119, 120, 125, 139, 157, 158, 201, 202, 224, 247, 270, 279
 POTOČNIK, Suzana 121
 PROSEN, Anton 44
 PUST, Roman 159
- RAMOVŠ, Anton 23
 RANČOV, Mira 203
 ROBLEK, Polona 160
 RUSTJA, Karel 70
- SADNIKAR, Niko 248
 SAMOTORČAN, Marta 71
 SEDEJ, Marjan 178
 SELIŠKAR, Andrej 45
 SELJAK, Simon 249
 SERŠE, Aleksandra 72, 85, 86, 225, 250, 272, 281
 SIMONČIČ, Tone 226
 SIVEC, Ivan 28
 SKODLAR, Janko 292
 SKUBIC, Dragica 251
 SLAVEC, Tatjana 46
 SMREKAR, Andrej 87
 SMRKE, Franc 24
 SMRKE, Marie Christine 140
 SMRTNIK, Janez 40
 STANOVNIK, Branko 25, 179
 STANOVNIK, Janez 273
- ŠEMRL, Zvone 47
 ŠEMROV, Dora 111
 ŠUŠTERŠIČ, Niko 122, 141
- TOMINC, Gašper 123, 142, 161, 180, 204, 227, 252, 274, 294
 TOMŠIČ, Janez 228
 TOMŠIČ, Vinko 48
 TRONTELJ, Peter 49
 TRŠAR, Iza 205
- VERBIČ, Janez 50
 VERBIČ, Janko 51, 278
 VERBIČ, Jože 52
 VIDMAR, Janko 53
 VIDOVIČ-Miklavčič, Anka 143
 VIDRIH, Tone 54
- WRABER, Tone 26
- ZALAZNIK, Francka 124, 275
 ZALOKAR, Polona 181, 229
- ŽIROVNIK, Urban (st.) 253
 ŽITKO, Janez 125, 139, 157, 162, 182, 206, 254
 ŽIVEC, Milena 66, 183

NASLOVNO KAZALO

A

Agrarna operacija: razdelitev menjevalnih senožeti med posestnike na Stari Vrhniki : cerkvenice podružnic sv. Lenarta in sv. Nikolaja 279

Albina Malavašič Zakrajšček (1895–1964) : vrhniška učiteljica 186

Aleksander Dominko (1900–1966), učitelj in šolski upravitelj 285

Amerika, obljubljen dežel 80

Ana Nuša Rape (1905–1986), učiteljica 211

Ana Pour Suhadolc (1862–1931) : vrhniška učiteljica 130

Angela Petrič (1881–1927), učiteljica 284

Anton Arko (1869–1914), učitelj 282

Anton Smerdelj (1874–1939), učitelj 235

Antonija Završnik (1890–1939), učiteljica 167

Arhitektura cerkve sv. Trojice nad Vrhniko 5

B

Bajerji : iz mojih spominov 241

Barjanka izdeluje posodo 91

Bibliografija člankov v Vrhniških razgledih 1–9 175

Bibliografija člankov v Vrhniških razgledih 1–15 296

Bibliografski pregled dela prof. dr. Petra Habiča v letih 1959–1999 37

Blagajana 3

Blagayev volčin (Daphne blagayana Freyer) v okolici Vrhnike 26

Bolečina slikarjevega brezdomstva 217

Borovniški most : pravljica z borovniškega Barja 173

Božidar Grabnar (1946–2004) : akademski slikar 136

C

Cankarjev spomenik na Vrhniki 234

Cankarji iz Velike Ligojne 262

Cenzura uprizoritve Cankarjeve drame Hlapci 184

Cesta Podlipa-Smrečje 85

Claustra Alpium Iuliarum 60

Č

Člani Muzejskega društva Vrhnika v letih 1992–2007 141

Čolnarjenje po Ljubljani 97

D

Dajatve bistriških podložnikov 15

Darinka Franke (1881–1964), učiteljica 283

Delo Muzejskega društva Vrhnika v letu 2008 : poročilo predsednice na občnem zboru, 30. januarja 2009 176

DOPPSov memorandum za Ljubljansko barje 32

Dr. Franc Mohar, sodnik na Vrhniki 264

Dr. Matija Seliger (1925–2012), dipl. ing. elektrotehnike, znanstveni svetovalec v razvojnem inštitutu Iskre 286

Društvo za pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja 278

Družboslovni vidiki ohranjanja Ljubljanskega barja 43

20 let Muzejskega društva Vrhnika 232

20. Argonavtski dnevi : magični preliv časov in prostorov : ob razstavi 243

Đ

Dorđe Nikolčić, eden od malih ljudi Industrije usnja Vrhnika, brez katerih industrija ne bi bila to, kar je bila 265

E

Elektrifikacija Notranjske. Del 2 206

Elektrika na Notranjskem : prispevek k zgodovini elektrifikacije 157

Eleonora Kerkoč Križman (1893–1983), učiteljica 258

Emil Milan Schiffrer (1881–1930), učitelj in šolski upravitelj 168

»Enajsta šola, Bog s teboj!« : od stare kranjske zbadljivke do sinonima za šolo življenja 146

Etnološka dediščina na Vrhniškem 69

- Etnološka interpretacija itinerarija »Po poteh Cankarjeve matere« 208
- F**
- Floris Oblák (1924–2006) : besede na poslovilni slovesnosti na Žalah, 22. septembra 2006
- Franc Pavletič (1890–1975), učitelj in šolski upravitelj 236
- Franc Stojec : (1845–1917) 147
- France Dobrovoljc : ob stoletnici rojstva avtorja Cankarjevega albuma 128
- France Habe (11. 1. 1909– 12. 10. 1999) : spelolog in krasoslovec 134
- Francis Jager – duhovnik in čebelar 57
- G**
- Gabrijel Jelovšek : vrhniški župan v letih 1889–1908 81
- Geologija Podlipske doline 289
- Glasbena dela na besedila Ivana Cankarja 140
- Gradišče 9 – prečudoviti dom 178
- Gradišče na hribu Tičnica : prostorsko vrednotenje osrednje prazgodovinske naselbine na Vrhniku 257
- Gregor Novak (1901–1974), učitelj in šolski upravitelj 259
- H**
- Harmonij iz Doma 253
- Harmoniji Josip Lenarčič & co., patent, Vrhnika 231
- Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo : sprehod po vrhniški Stari cesti 160
- Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo. Del 2, Vrhniško Gradišče skozi stoletja 181
- Hiše se spreminjajo, sledovi ostajajo. Del 3, Voljčeva cesta in Klis 229
- Hranilnice in posojilnice na Vrhniku 84
- I**
- Idealist na klancu : težave s Cankarjem in filmom 171
- Imeli smo šolo letenja z jadralnimi letali 209
- Interesi za pozidavo na območju barja v občini Vrhnika 46
- Ivan Cankar – dosmrtno 108
- Ivan Cankar – Lebenslänglich 109
- Ivan Cankar – pisatelj vseh Slovencev 2
- Ivan Cankar in njegovo delo pred in v 1. svetovni vojni 144
- Ivan kot Vrhničan : le najstarejši še pomnijo Cankarja 220
- Ivan pri bratu Karlu v Sarajevu : pred sto leti v Bosni cenzurirana Cankarjeva črtica Krivica 100
- Ivan Štrekelj (1880–1959), učitelj in šolski upravitelj 212
- Iz kronike ljudske šole na Vrhniku 1900–1920 78
- Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929–1941 : upravna ureditev, prebivalstvo, kulturni dogodki in gospodarstvo 143
- Iz pravne zgodovine Vrhnike : vrhniški pranger – sramotilni steber 61
- Iz vrhniške preteklosti 16
- Iz zgodovine Cankarjevega doma na Vrhniku 190
- Izboljševanje kmetijskih zemljišč na Barju in zadružna dejavnost kmetov v preteklosti 74

J

Janez Petkovšek (1852–1941) : prezrti geolog 193

Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, območna izpostava Vrhnika : ob 15-letnici delovanja 255

Jaz bi o Vrhniki lahko povedal ... : intervju z dr. Nikolajem Sadnikarjem 248

Jernej Černe (1857–1906) 110

Jože Coren (1933–2010) univ. dipl. inž. gradbeništva 192

Jože Sikyta (1910–1971) : gradbenik, igravec, pevec 191

K

Kako smo gradili kulturni center Vrhnika 292

Kako smo načrtovali novo knjižnico 293

Kakšno vodo pijemo na Vrhniki danes 77

Karel Matajec (1863–1923), šolski vodja 187

Karolina C. 277

Kartuzija Bistra od 1255 do 1782 14

Kje so arhivi vrhniške občine 65

Kmetijstvo na Vrhniki danes 75

Kmetijstvo zahodnega dela Ljubljanskega barja v preteklem obdobju 50

Konec 1. svetovne vojne in kako so Italijani zasedli Vrhniko 158

Kratek pregled šolstva na Vrhniki 24

Kripca tete Ančke 228

Kronika Prostovoljnega gasilskega društva Stara Vrhnika 159

Kulturna dediščina – vrednote današnjega časa 58

Kulturno življenje Verda in Verjanov v 20. stoletju 152

Kunstljeva vila 216

L

Lesena sulična ost z Ljubljanskega barja 246

Literarische Reminiszenzen an Cankars Ottakring; slovenska književnost 105

Literarni spomini na Cankarjev Ottakring 106

Ljudje na Ljubljanskem barju 38

Ljudmila Sirknik : (1891–1967) 148

Lovstvo na Ljubljanskem barju 47

»Lubi Slovenci«: ob petstoti obletnici rojstva Primoža Trubarja 153

M

Marija Arrigler (1893–1967), učiteljica 260

Marija Marinko (1886–1934), učiteljica 169

Marija Mlakar (1868–1940) : vrhniška učiteljica 131

Marija Petkovšek (1897–1982), učiteljica in šolska upraviteljica 261

Marija Pleško : (1888–1964) 149

Marijan Marolt kot pripovednik 59

Marijan Marolt, umetnostni zgodovinar 113

Marjan Bregar (1928–2009) : karikaturist in ilustrator 205

Matej Sternen (1870–1949) 87

Mikelčevi spomini na Petkovška 62

Mikrosvet Kuclerjevega kamnoloma 92

Mlini in žage na Vrhniskem 270

Močilnik : poljudnoznanstveni list, ki ga je leta 1940 izdajal Dijaški krožek »Vrhnika« 195

Moje misli k posvetovanju o Barju 48

- Moji spomini 207
- Moji spomini na dr. Matijo Seligerja 287
- Moji spomini na šolo 275
- Možnosti govedoreje na Ljubljanskem barju 31
- Možnosti okolju prijazne reje domačih živali na Ljubljanskem barju glede na kakovost pridelane krme 52
- Muzejska dejavnost na Vrhniki v 30. letih 20. stoletja 256
- Muzejsko društvo Vrhnika 1999-2002 : občni zbor Muzejskega društva Vrhnika 22. oktobra 2001 66
- N**
- Naborniki iz Kantona Vrhnika v Napoleonomvi vojski 125
- Nach so vielen Jahren 114
- Nagovor ob odkritju spomenika vrhniškim krasoslovcem Ivanu Michlerju, Francetu Habetu in Petru Habiču : v Močilniku, 13. decembra 2008 179
- Narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar! : ob 100. Obljetnici Cankarjeve drame Hlapci 185
- Nastanek usnjarne Savel Kalin v Mokronogu in preselitev na Vrhniko po končani drugi svetovni vojni 68
- Naš rojak – arhitekt Ivan (John) Jager 63
- Nauptortus : Vrhnika v arheoloških obdobjih 12
- Nekaj datumov iz hudih vojnih let 1941–1945 na Vrhniki in okoliških krajih 94
- Nekdanji Vrhničani 17
- Nova arheološka najdba na Vrhniki 89
- Nova cesta od Vrhnike do Planine 18
- Novi podatki o življenju in delu geologa Janeza Petkovška (1853–1941) 266
- O**
- O Petkovškovi sliki »Beneška kuhinja« 19
- O pisatelju Ivanu Malavašiču 28
- O šoti in konoplji na barju : po pripovedovanju Marije Hladnik 196
- O športu na Vrhniki po 2. svetovni vojni. Del 2 200
- O športu na Vrhniki po vojni 174
- O Vrhniki in njenem današnjem položaju ter perspektivah 7
- Ob 4. številki Vrhniških razgledov 67
- Ob 5. številki Vrhniških razgledov 82
- Ob 6. številki Vrhniških razgledov 95
- Ob 7. številki Vrhniških razgledov 116
- Ob 8. številki Vrhniških razgledov 137
- Ob 9. številki Vrhniških razgledov 154
- Ob 10. številki Vrhniških razgledov 177
- Ob 11. številki Vrhniških razgledov 197
- Ob 12. številki Vrhniških razgledov 221
- Ob 13. številki Vrhniških razgledov 244
- Ob 14. številki Vrhniških razgledov 268
- Ob 15. številki Vrhniških razgledov 276
- Ob stoletnici rojstva Ivana Michlerja 8
- Ob stoletnici vrhniškega vodovoda 86
- Občni zbor Muzejskega društva Vrhnika leta 2010 203
- Občni zbor Muzejskega društva Vrhnika : 6. marca 2006 ob 17. uri v Mali dvorani Cankarjevega doma na Vrhniki 122
- Od obrtnih delavnic do Industrije usnja Vrhnika 98

- Odkritje spominske plošče bratoma Jager : Bistra, 8. maj 2010 194
- Ogroženost in varstvo voda v občini Vrhnika 9
- Ohranitev naravnega bogastva na Ljubljanskem barju 49
- P**
- Padli v prvi svetovni vojni 1914–1918 162
- Pašna travišča Barja 54
- Pavla Buh (1883–1942), učiteljica 237
- 15 dekagramov sladkorja na odrezek 410 : delitev racionalnih živil v trgovini Jerneja Kranjca na Vrhniki, januarja 1948 156
- Petra Obersnu Petrovčič (1899–1991), učiteljica 213
- Pivka, dolina presihajočih jezer 90
- Po cel Verhenki luči ni ... : pesmi, ki so jih nekoč poznali na Vrhniki in okolici 267
- Po tolikih letih : razmišljanja o Ivanu Cankarju z vidika založnika in prevajalca 115
- Podlipa in Žazar v zapisih Petra Hicingerja in njegovih naslednikih 201
- Podložniki samostanskega zemljiškega gospostva Bistra v Verdu, na Mirkah in v Podlipi ter v drugih krajih leta 1659 172
- Pokrajinska podoba sožitja na zahodnem delu Barja 36
- Poljedelstvo na barju 51
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2004 : (poročilo predsednice na občnem zboru 11. marca 2005) 96
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2005 : (poročilo predsednice na občnem zboru 6. marca 2006) 117
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2006 : (poročilo predsednice na občnem zboru 12. februarja 2007) 138
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2007 : (poročilo predsednice na občnem zboru 23. januarja 2008) 155
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2009 198
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2010 222
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2011 245
- Poročilo o delu muzejskega društva Vrhnika v letu 2013 295
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika v letu 2012 : (na občnem zboru društva, 20. maja 2013) 269
- Poročilo o delu Muzejskega društva Vrhnika za leto 2003 : (na rednem letnem zboru 2. marca 2004) 83
- Poročilo o političnih razmerah na Vrhniki avgusta 1943 273
- Posvet o Ivanu Cankarju na Dunaju maja 2001 101
- Pozabljeni zid 135
- Pradedovi spomini 150
- Prebivalci Stare Vrhnike : po popisu duš od leta 1834–1847 189
- Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 1. del, [Mirke, Verd, Bistra, Podlipa, Zaplana] 73
- Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 2. del, [Bevke, Blatna Brezovica, Drenov Grič, Lesno Brdo, Mala Ligojna, Sinja Gorica in Žazar] 88
- Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 3. del, [Vrhnika, brez Hriba] 99
- Prebivalstvo občine Vrhnika na prelomu 19. in 20. stoletja. 4. del, [Hrib, Stara Vrhnika, Velika Ligojna] 126

- Prebivalstvo v Verdu, na Mirkah in v Bistri sredi 19. stoletja 263
- Predstavitev delovanja društva Rosika iz Bevk 39
- Pregled zemeljskih plasti in okamnelega žiljenja na ozemlju vrhniške občine 23
- Prešerni na Vrhniki 20
- Pridelovanje ameriških borovnic na Ljubljanskem barju 41
- Priseljevanje na Vrhniko v 20. stoletju 239
- Prispevek k etnološki podobi Bevk : na podlagi raziskave iz leta 1984 290
- Prispevek k etnološki podobi Velike in Male Ligojne 252
- Problem sonaravnega gospodarjenja s prostorom na primeru Ljubljanskega barja 44
- Problemi sožitja, identifikacija, iniciativa, inovacija 34
- Prof. dr. Peter Habič (29. 9. 1934–24. 12. 1998) 42
- Programi organiziranega vodenja na barju 40
- Projektna naloga »Muzej Vrhnika« : v okviru strategije razvoja kulture, turizma in športa na Vrhniki 199
- R**
- Rafael Ogrin : življenjepis in delo 210
- Razstava Milogoja Dominka (1932–2010) 242
- Razstava Tone Lapajne (1933–2011) 271
- Razvoj glasbenih dejavnosti na Vrhniki 164
- Rdeče nebo 27
- Robert Ziegler (1864–1930), učitelj 214
- Ruski mornarji na Vrhniki pred 200 leti 118
- S**
- Seznam priimkov iz krstnih matičnih knjig Vrhnike 1633–1745 182
- Simon Ogrin cerkveni slikar 21
- Skrivnosti slikarja Jožefa Petkovška : pogled na recepcijo njegove ustvarjalnosti 218
- Skrivnostna Ljubljana : ob ustanovitvi Jamarskega društva Ivan Michler na Vrhniki 10
- Slavko Vuk (1897–1977), učitelj 238
- Slika na naslovnici 297
- Slogovni pluralizem pri Ivanu Cankarju 102
- Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 : sekcija 189 Vrhnika 72
- Socioekonomski položaj kmetijstva na Barju 30
- Sokolsko gibanje na Vrhniki 183
- Sončev mrk, opazovan leta 1664 blizu Vrhnike : ob 350-letnici zapisa 291
- Sožitje med gozdom in drugimi rabami prostora na zahodnem obrobju Ljubljanskega barja 53
- Spomini na našo mladost v Gradišču : gradiški otroci smo imeli vse, kar imajo veliki 166
- Spominska knjiga : ob odkritju spomenika Ivanu Cankarju 10. avgusta 1930 na Vrhniki 230
- Stavka usnjarskih delavcev v tovarni Carla Pollaka, Industrija usnja in usnjarskih izdelkov (Indus) na Vrhniki od 6. do 14. marca 1922 55
- Stilistischer pluralismus bei Ivan Cankar 103
- Sto let organiziranega čebelarjenja na Vrhniki 119
- 120 let delovanja Olepševalnega društva Vrhnika – sedanjega Turističnega društva Blagajana 145
- Stoletnica pomembnih arheoloških odkritij na Vrhniki 79

100. obletnica rojstva Karla Grabeljška - Gabra, učitelja, novinarja, pisatelja 121

Š

Še se spominjamo Cankarja : pripovedujejo vodičke v Cankarjevi spominski hiši na Vrhniki 111

Šota Ljubljanskega barja 233

24 panjev za doto : spomini 124

T

Tomaž Sternen iz Verda 151

Topovi so začeli pokati in silno grmenje se je slišalo do Vrhnike : Vrhnika v prvi svetovni vojni 120

Tovarna za lesne izdelke in harmonije Josip Lenarčič 247

Travišča in ostala negozdna vegetacija zahodnega dela Ljubljanskega barja - stanje in perspektive 45

U

Umetnostnozgodovinska dediščina na Vrhniskem 56

Upravnoteritorialna umestitev Vrhniskega območja med leti 1945 in 1994 132

Usnjarska dejavnost in okolje 4

Usnjarstvo v pradavnini in v starem veku 6

Uspehi vrhniške košarke 1969–1973 249

V

Vajenec pri mojstru Simonu na Vrhniki : spomini (odlomek) 163

Veliki ljudje v malem kraju : zgodovinski razvoj in pomen Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu 64

Voda na Ljubljanskem barju 29

Vodni pogoni na Podlipščici in njenih pritokih 139

Vojna leta in zavezniški padalci na vrhniškem območju 127

Vrata v Verdu : oblikovni in simbolni pomen hišnih vhodov 93

Vrhnika med Ljubljanskim barjem in Notranjsko 35

Vrhnika v filateliji (1827–2011) : najstarejši znani poštni žig z napisom Vrhnika (Oberlaibach) je iz leta 1827 226

Vrhnika, Gradišče 5

Vrhnika, prečuden trg? : O nastanku, razvoju, vsebini in podobi enega najbolj nenavadnih trgov na Slovenskem 129

Vrhniska krajevna železnica 13

Vrhniska kronika : november 2005–november 2006 123

Vrhniska kronika : december 2006–november 2007 142

Vrhniska kronika : december 2007–november 2008 161

Vrhniska kronika : od decembra 2008 do novembra 2009 180

Vrhniska kronika : od decembra 2009 do novembra 2010 204

Vrhniska kronika za leto 2011 227

Vrhniska kronika za leto 2012 252

Vrhniska kronika za leto 2013 274

Vrhniska kronika za leto 2014 294

Vrhniska lokalna železnica 70

Vrhniska šola skozi čas. Del 1, Od ustanovitve šole leta 1796 do 1870 225

Vrhniska šola skozi čas. Del 2, Od sprejetja osnovnošolskega zakona do preloma stoletja, 1870–1900 250

Vrhniska šola skozi čas. Del 3, Od preloma stoletja do konca prve svetovne vojne 1900–1918 272

- Vrhniška šola skozi čas. Del 4, Med obema vojnama 1918–1941 281
- Vrhniška učiteljska rodbina Levstik-Michler 188
- Vrhniške opekarne 224
- Vrhniške značke 254
- Vrhniški izviri in njihovo kraško zaledje 11
- Vrhniški mitničarji 22
- Vrhniški živinozdravnik dr. Ivo Ogorelec 215
- Vrhniškim razgledom na pot 25
- Vrhniško lovsko društvo : društvena pravila leta 1878 in 1909 ter oris društvenega delovanja do leta 1978 280
- Vrhniško prebivalstvo na Hribu po popisu duš sredi 19. stoletja 240
- Vrhniško prebivalstvo po popisu duš sredi 19. stoletja 219
- Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah 76
- Vzdrževanje vodotokov in zložba zemljišč na Barju 33
- Z**
- Za uvod : povest o Ivanu Cankarju na Dunaju maja 2001 104
- Začetki šole v Podlipi 202
- Zapisnik gradbenih parcel in hiš ter posestnikov v katastrski občini Vrhnika 1824 133
- Zgodovino industrije usnja Vrhnika so zaznamovali tudi optanti : intervju s strojarjem Miho Markičem 288
- Ž**
- Žive jaslice v Ligojni 71
- Življenje in delo Ivana Cankarja (1876–1918) 107
- Življenje in delo Ivana Ogrina (1875–1951), Kobalovega s Stare Vrhnike 223
- Življenjepis veterinarskega podpolkovnika Ivana Groma 165
- Življenjepis veterinarskega podpolkovnika Ivana Groma na rob 170

SLIKA NA NASLOVNICI

203., 204. Medaljon, ki je edina doslej znana taka najdba na Slovenskem, ima obliko rimskega kovanca. Na eni strani je reliefna podoba na kozlu jahajočega moža, ki s sulico pobija pod seboj ležečo kačo, na drugi strani pa je upodobljena svinja, ki doji dvanajst prašičkov. (Foto: Janez Žitko).

Pred več kot štiridesetimi leti je Verjan pri kopanju na območju antične poti za Retovjem v Verdu našel svetinjo (medaljo ali kolajno), ki jo je z zbirateljem in ljubiteljem starin z Vrhniko zamenjal za srebrnik jugoslovanskega kralja Aleksandra Karadjordjevića.

Medalja je ulita iz srebra (21,1%) in bakra (27,7%). V premeru meri 43,7–44,7 mm, debela je 6,2 mm, tehta pa 45,98 gr. Na prvi strani je reliefna podoba na kozlu jahajočega moža, ki s sulico pobija pod seboj ležečo kačo, na drugi strani pa je upodobljena svinja, ki doji dvanajst prašičkov. Okoli teh podob sta deloma zabrisana latinska napisa. Napisov nisem poskušal prebrati. Medalja ima obliko rimskega kovanca. Je edina doslej taka najdba na Slovenskem. Vodja numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja Slovenije dr. Peter Kos je brez primerjalnega gradiva na oko ocenil, da je medalja nastala v 19. stoletju. S takimi medaljami naj bi kmetje večali plodnost svinj.

V časopisu Kolekcionari (Jugoslovanski informativni časopis za filateliju i numizmatiku, Beograd, št. 5, 1975, str. 51, 52) je Blažo Krivokapić iz Nikšića v članku Nerazjašnjen sistem "Balkanske" numizmatike objavil nekaj skic novcev, ki so vsebinsko podobni vrhniški svetinji: na prvi strani imajo podobe kronanih glav, na drugi strani pa podobo svinje s prašički. Eden od teh novcev je z območja Črne gore. Pisec poroča, da je o njih na območju Raške in Zete ohranjeno veliko legend in različnih izročil. Ali je med Krivokapićevimi novci in vrhniško svetinjo kakršnakoli povezava, je težko reči.

Upodobitvi na vrhniški svetinji sta bili izdelani po slovenski legendi o bogovih Kresniku in Velesu, ki jo je Franc Pohorski objavil v Novicah (št. 16, 1858, str. 374). Legendo povzemam po njeni objavi v knjigi Monike Kropelj Od Ajda do Zlatoroga. Slovenska bajeslovna bitja (Mohorjeva Celovec 2008, str. 54). Ta pravi:

"Kačji kralj je enok hotel Kresniku kozla ukrasti, kateri je imel zlato brado. Kresnika ravno ni doma bilo, ampak na planini s svojim zvestim psom na lovu. Ko domu pride, hitro zgreši kozla. Zapreže svoje štiri zelenke in ga ravno dojde pri morji. Z ostro topoto (tepačo, sekiro) mu razkolje glavo in kozla vpreže v kočijo. Kadar se s kozlom domu pelje, je povsod, kjer sta se peljala, zemljo pohleven dežek namakal, in tisto leto je rasla sama zalta pšenica."

V drugi legendi o Kresniku, ki jo je Pohorski objavil v Novicah (št. 17, 1858), nastopa Kačji kralj Babilon, ki je Kresniku pokradel vse krave in jih skril v velikem bregu. Tudi krave je Kresnik dobil s silo nazaj. Kot Kačji kralj ali Kačja kraljica v legendah nastopa slovanski bog Veles, bog podzemlja, bog živine in povzročitelj kaosa. Nastopal je v obliki kače, zmaja ali črnega bika. Kresnik je bil sin vrhovnega slovanskega boga Peruna. Veles mu je stalno poskušal škoditi s tem, da mu je kradel živino. Kresnik nastopa v podobi zlatolasega in zlatorokega moža, tudi kot rdeči bik ali celo kot svinja. Na drugi strani svetinje je upodobljen Kresnik v podobi svinje, ki so jo ljudje videli, ko je plavala po nebu preko polj, katerih varuh je Kresnik bil.

Če je vrhniška svetinja nastala v 19. stoletju, je nastala morda v povezavi z živostjo legende o Kresniku in Kačji kraljici na Pohorju in Štajerskem, torej na območju lavantinske škofije, katere takratni škof Anton Slomšek je imel opravka tudi s krivoverskim, poganskim čaščenjem svetih dreves. Svetinja s podobami najvišjih slovanskih božanstev, izdelana po vzorcu rimskega denarja, s katero je izdelovalec gotovo hotel poudariti starodavnost slovanske vere, ni mogla biti namenjena kmetom, da bi z njo dosegli boljšo svinjerejo, ampak je dokument še neraziskanega verskega stanja.

Janez Kos

VRHNIŠKI RAZGLEDI

Leto 15 (2014)

Izdala in založila:

Muzejsko društvo Vrhnika in
Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika

Uredniški odbor:

Igor Berginc

Franci Dovč

Anja Frković Tršan

Pavel Mrak

Marija Oblak Čarni (urednica)

Nataša Oblak Japelj (namestnica urednice)

Tatjana Oblak Milčinski

Olga Pivk

Mirjam Šemrov

Gostujoča urednica:

Katarina Oblak Brown

Lektoriranje: Mirjam Šemrov

Tehnična ureditev: Milena Oblak Erznožnik

Tisk: PARTNER GRAF zelena tiskarna d. o. o.

Naklada: 350 izvodov

Vrhnika, april 2015

ISSN 1408 - 0583 - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

NA NASLOVNICI:

SLIKE NA ZADNJI STRANI KNJIGE:

Kozolec toplar s podaljškrom, Bevke (*foto: Marija Lukanc, roj. Kunc, 1984*).

Pri selitvi knjižnice je pomagal tudi župan in slovenska vojska (*foto: Gašper Tominc, 2014*).

Domoznanska soba v novi Cankarjevi knjižnici Vrhnika (*foto: Nataša Oblak Japelj, 2014*).

Marija Malovrh: **Cerkev Sv. Nikolaja na Kurenu**, akvarel, 2011.

Športne igre za malčke in njihove starše v športnem parku na Vrhniku (*foto: Gašper Tominc, 2014*).

"Diamantni prstan" tik po vrhuncu popolnega Sončevega mrka (*foto: Katarina Oblak Brown, ob Blatnem jezeru na Madžarskem, 11. avgust 1999*).

Podlipska dolina: pogled iz peskoloma Čelo proti Smrečju. V ozadju: desno Mrvcova domačija (Žitko), levo: Mihova domačija (Grbec) (*foto: Stevo Dozet*).

